Émile Zola

Familien Rougon

Rougon-Macquart #1

Émile Zola

Familien Rougon

Rougon-Macquart #1

eBibliotek 1800

2025

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Émile Zola: *Familien Rougon* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Émile Zola: *Familien Rougon* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.*

Forfatterens forord

Jeg har til hensigt at redegøre for, hvordan en familie, en lille gruppe menneskelige eksistenser, gebærder sig i et givet socialt system efter at den har formeret sig til ti eller tyve medlemmer, der, skønt de ved første blik synes at være dybt forskellige fra hinanden, ved en nøjere analyse vil vise sig at være ganske tæt forbundne til hinanden. Arvelighed har, ligesom tyngdekraften, sine love.

Jeg vil ligeledes ved at iagttage det dobbelte spørgsmål om temperament og virksomhed, søge at udforske og følge den tråd, der matematisk forbinder det ene menneske med et anden. Og når jeg er kommet i besiddelse af alle trådene, når jeg holder den fuldstændige socialgruppe i min hånd, vil jeg vise, hvorledes denne gruppe virker og handler i en historisk epoke; jeg vil fremstille, hvordan den, drevet af hver enkelt medlems forskelligartede motiver, fører sig frem, og dermed analysere både det enkelte individs gerninger såvel som hele gruppens vækst og udvikling.

Den familie eller gruppe, jeg vil studere, familien Rougon-Macquart, har som sit fremmeste karakteristika en glubende appetit: vor tidsalders store begær efter at kaste sig over enhver form for nydelse. Fysiologisk repræsenterer familien Rougon-Macquart en langsom, men stadig fremadskridende degeneration af nerverne og blodet, som overgår en race som følge af en første organisk brist, der, afhængigt af det enkelte individs livsvilkår, efter dette individs følelser, behov og passioner – kort sagt, alle de naturlige og instinktive

manifestationer, der er særegne for menneskeheden – give den sum, som almindeligvis kaldes dyd eller last. Historisk set udgår Rougon-Macquart-familien fra folket, men forgrener sig og breder sig til alle lag i samtidens samfund og hæver sig til enhver position ved hjælp af den kraft, i alt væsentligt af moderne oprindelse, hvorefter de lavere klasser ved et stormløb hæver sig i det afmægtige sociale system. Og således vil dramaet i hver enkelt medlems liv fortælle historien om Den andet Kejserdømme, fra Statskuppet i 1851 til forræderiet ved Sedan i 1870.

I tre år har jeg samlet det nødvendige grundlæggende stof til dette store værk, og det nærværende bind var allerede skrevet, da Bonaparternes fald, som jeg havde så meget brug for rent kunstnerisk, og som jeg, nærmest som ved skæbnens indgriben, hele tiden havde set for enden af dramaet, uden dog at turde håbe, at det ville være så nært forestående og ville kunne forsyne mig med den forfærdelige, men nødvendige afrunding af mit værk. Min plan er, på nuværende tidspunkt, fuldstændig, den cirkel, hvori mine personer bevæger sig, er sluttet, og mit værk bliver et billede et billede af et afsluttet regime, af en mærkværdige tidsalder af menneskelig galskab og skam.

Dette værk, der vil komme til at omfatte adskillige afsnit, er derfor, i mine tanker, en beskrivelse af en families natur- og samfundshistoriske udvikling under det andet kejserdømme. Og denne første episode, som jeg her kalder "Familien Rougon", skulle ud fra en videnskabelig betragtning benævnes: "Oprindelsen".

Paris, den 1. juli 1871.

Emile Zola

1

Når man går ud af Plassans gennem Romerporten, der ligger i byens sydende, har man til højre for Nizzavejen, efter at være kommet forbi de første huse i forstaden, et øde stykke jord, som kaldes Saint-Mittre-pladsen. Saint-Mittre-pladsen danner en lang, temmelig stor firkant, der i højde når op til vejens gangsti, fra hvilken den kun er skilt ved en simpel strimmel nedtrådt græs. På højre side støder den op til en række faldefærdige rønner i en lille blind gade; til venstre og i baggrunden er den lukket af to mosklædte mure, over hvilke man ser de høje morbærtræer i Jas-Meiffren, en stor ejendom, hvis indgang findes længere nede i forstaden. Pladsen, der er indesluttet på tre sider, fører ikke noget steds hen, og besøges kun af fodgængere.

I gamle dage var det en kirkegård, der var indviet til Saint Mittre, en provençalsk helgen, som nød stor anseelse i denne egn. I året 1851 kunne de gamle folk i Plassans endnu huske denne kirkegård med knejsende mure, skønt den havde været lukket i mange år. Jorden, som man havde overfyldt med lig i mere end et århundrede, udåndede død, og man havde måttet åbne en ny kirkegård i den anden udkant af byen. Den gamle forladte kirkegård havde renset sig hvert forår, idet den overgroedes med en sort og frodig vegetation. Denne fede jordbund, i hvilken graverne ikke mere kunne gøre et spadestik uden at rive en stump af et menneske med op, kom i besiddelse af en umådelig frugtbarhed. Fra vejen kunne man efter majdages regn og junidages sol se de græsstrå, som ragede

frem over murene; inden for var der et mørkegrønt, dybt hav, gennemvævet med store blomster af en ejendommelig glans, og der nede sporede man i skyggen af de tæt sammenknugede stilke den fugtige, gødede jord, som kogte og udsvedte plantesaft.

En af de mere bemærkelsesværdige ting ved dette sted var den gang de krumarmede pæretræer med uhyre knuder, hvis store frugter det aldrig kunne være faldet nogen husmoder i Plassans ind at plukke. I byen anså man disse frugter for modbydelige, men forstadens gadedrenge havde ikke så fine fornemmelser; når det blev mørkt, klatrede de i flokkevis op ad murene for at stjæle pærer, endog før de var modne.

Urternes og træernes svulmende liv havde snart fortæret alt det døde i den gamle kirkegård, blomster og frugter slugte begærligt de rådne menneskerester, og efter nogle års forløb mærkede man ikke andet end en gennemtrængende duft af vilde levkøjer, når man gik forbi denne uhumske plads.

På den tid faldt byen på at drage fordel af denne kommunale ejendom, som lå aldeles unyttig hen. De mure, som løb langs med vejen og gaden, blev revet ned, og urter og pæretræer rykket op med rode. Så blev kirkegården flyttet. Grunden blev gravet ud i flere alens dybde, og de ben, som jorden ville give tilbage, blev ophobet i en krog. Gadedrengene, som begræd pæretræernes fald, spillede i en måneds tid so-i-hul med hjerneskaller, og en skøn nat havde spøgefugle hængt lårben og skinneben på alle byens klokkestrenge. Disse skandaler, som endnu erindres i Plassans, holdt ikke op, før man bestemte sig til at kaste knokkelhoben ned i et dybt hul, der var gravet på den nye kirkegård. Men i provinserne driver man alle arbejder med

en vis sindighed, og i en hel uge så indbyggerne derfor en eneste kærre med lange mellemrum transportere menneskelevninger, som om det var murbrokker. Det værste var, at denne karre måtte køre gennem Plassans i hele dens længde, og den dårlige brolægning foranledigede, at den ved hvert stød udsåede knokkelstumper og små klumper fed jord. Der var ikke tale om nogen religiøs ceremoni; det var en langsom og plump befordring, der gjorde et forfærdeligt indtryk på byen.

I adskillige år var den gamle Saint Mittre kirkegård genstand for frygt. Skønt den stod åben for enhver og lå lige op ad landevejen, vedblev den at være øde, og blev atter et bytte for det frodigt voksende ukrudt. Byen, der uden tvivl gjorde regning på, at den kunne sælges til byggegrunde, fandt ikke nogen køber; måske var det mindet om knokkelhoben og denne kærre, der ganske alene, med en mares tunge halsstarrighed viste sig i gaderne og atter forsvandt, som skræmte folk; eller sagen kan måske snarere forklares ved provinsbeboernes ladhed, ved den uvilje, man har mod at rive ned og bygge op igen. Resultatet blev, at byen beholdt pladsen, og at den endogså glemte sit ønske om at sælge den. Den blev ikke engang omgivet med et plankeværk, så enhver, der havde lyst, kunne gå derind. Lidt efter lidt vænnede man sig i årenes løb til denne tomme krog; man satte sig i græsset på dens udkant, gik hen over den og bragte liv over den. Da de spadserendes fødder havde nedtrampet grønsværen, og vejen var blevet grå og hård, fik den gamle kirkegård lighed med en dårlig nivelleret offentlig plads. For bedre at udslette ethvert modbydeligt minde bragtes byens beboere efterhånden umærkeligt til at forandre stedets

benævnelse: man nøjedes med at beholde helgenens navn, med hvilket man også døbte den blinde gade, som borer sig ind i det ene hjørne; så fik man altså Saint Mittre-pladsen og Saint Mittre-strædet.

Men alt dette er længe siden. I mere end tredive år har Saint Mittre-pladsen nu haft et ejendommeligt præg. Byen, der er noget for ligegyldig og dvask til at kunne drage ordentlig fordel af den, har for en ubetydelighed lejet den ud til forstadens vognmagere, som har gjort den til en tømmerplads. Endnu den dag i dag er den opfyldt af vældige bjælker, der er fra 15 til 20 alen lange og ligger i stabler hist og her som væltede søjleknipper. Disse bjælkestabler, disse master, der ligger parallelt og når fra den ene ende af marken til den anden, er til stadighed til stor glæde for gadedrengene. Da nogle bjælker er gledet ned, så er jorden på sine steder fuldstændig dækket med en slags glat parketgulv, på hvilket man kun kan gå, når man har en utrolig færdighed i at holde balancen. Hele dagen forsøger skarer af børn sig i denne idræt. Man ser dem springe omkring på de tykke planker, gå i gåsegang på de skarpe kanter og ride på dem, drive disse forskellige lege, som i almindelighed ender med puf og tårer; eller også sætter måske en halv snes stykker af dem sig tæt op ad hinanden på den tynde ende af en bjælke, der er hævet nogle fod op over jorden, og gynger i timevis. Saint Mittre-pladsen er således blevet et forlystelsessted, hvor i mere end en menneskealder alle gadedrengenes bukser er blevet slidt op.

Hvad der endelig har fuldstændiggjort denne fjerne afkrogs sælsomme præg er, at omkringstrejfende sigøjnere ifølge gammel skik og brug har valgt den til opholdssted. Så snart et

af de bekendte rullende huse, der indeholder en hel stamme, kommer til Plassans, søger det ly på Saint Mittre-pladsen. Denne er derfor aldrig ganske tom; der findes altid en eller anden bande med underlige manerer, en eller anden flok brungule mænd og skrækkeligt indtørrede kvinder, blandt hvilke grupper af smukke børn boltrer sig rundt om på jorden. Disse mennesker lever der uden undseelse i fri luft, for alles øjne, bringer deres gryde i kog, spiser unævnelige ting, fremviser deres pjalter, sover, slås, kysser hinanden og stinker af snavs og elendighed.

Den døde og tomme mark, hvor fordum kun bier summede omkring de fede blomster, dette solhede, stille sted er således blevet en larmende plads, som genlyder af sigøjnernes støjende skænderier og de unge døgenigtes gennemtrængende skrig. Et savværk, som tilskærer bjælkerne på den ene side af tømmerpladsen, hvæser stadig med hæs bas til drengenes skærene toner. Dette savværk er meget primitivt; bjælken bliver lagt på to bukke, og to savskærere, den ene oven på selve bjælken og den anden, halvblind af savspåner, under den, sætter et stort og stærkt savblad i stadig bevægelse frem og tilbage. Disse mennesker bøjer sig op og ned i timevis, ganske som sprællemænd, med en maskines regelmæssighed og kulde. Det træ, som de skærer til, er ordnet langs muren i baggrunden i stabler, der er 6 til 9 fod høje og lagt metodisk, planke ved planke, i terningeform. Disse stabler, som ofte blive der flere år igennem, og som for neden hensmuldres af planterne, er en af de tiltrækkende ting ved Saint Mittre-pladsen. De danner hemmelighedsfulde, snævre og lønlige stier, som fører til en større gang mellem stablerne og muren. Det er en tom, grøn

strimmel jord, på hvilken man kun kan se stumper af himlen. I denne gang, hvis mure er beklædt med mos, og hvis jordbund synes at være dækket med et uldtæppe, findes endnu den gamle kirkegårds mægtige vegetation og gruopvækkende tavshed. Dér føler man strømninger af dødens vellystige, hede og tågefulde vindpust, som stammer fra de gamle grave, der er ophedede af det stærke solskin. I hele Plassans findes der intet sted, hvis stemning er så bevæget, så bævende i sin lunhed, ensomhed og elskov. Dér må det være sødt at elske. Da man tømte kirkegården, måtte man ophobe dødningebenene på dette sted; det er derfor selv nu ikke sjældent, at man bringer brudstykker af en hjerneskal frem for dagens lys, når man roder med sin fod i det fugtige græs.

For resten tænker ingen mere på de døde, som har slumret under dette græs. Om dagen er det kun børn, der færdes bag træstablerne, når de leger skjul. Den grønne gang er da uberørt og ukendt; man ser kun tømmerpladsen, der er opfyldt af bjælker og grå af støv. Men om morgenen og eftermiddagen, når solen skinner mildt, da er der et mylder på hele pladsen, og oven over al den forvirring, over gadedrengene, der leger mellem bjælkerne, og sigøjnerne, som passer ilden under deres gryde, tegner der sig et skarpt skyggebillede af savskæreren, der står på sin bjælke og bevæger sig frem og tilbage med et penduls regelmæssighed, som for at holde det fyrige og nye liv, der er skudt frem på denne den evige hviles gamle mark, i ave. Kun de gamle, som sidder på bjælkerne og varmer sig i den nedgående sols stråler, taler endnu undertiden om de knokler, som de engang så blive kørt gennem Plassans' gader på den mytiske kærre.

Når natten falder på, da bliver Saint Mittre-pladsen bar og tom som et stort sort hul. I baggrunden kan man da ikke se andet end det hendøende skær af sigøjnernes ild. Nu og da er der skygger, som forsvinder tavst i mørkets tætte masse. Navnlig om vinteren bliver stedet skummelt.

En søndag aften hen imod syv kom et ungt menneske stille ud af Saint Mittre-strædet og listede sig tæt op ad murene frem imellem plankerne på tømmerpladsen. Det var i de første dage i december 1851, og vejret var koldt, men tørt. Fuldmånen skinnede med den skarpe klarhed, der er ejendommelig for den om vinteren. Den aften var tømmerpladsen ikke det uhyggelige, mørke dyb, som viste sig i regnfulde nætter, men den lå udstrakt med blidt tungsind i kuldens tavse ubevægelighed, oplyst af brede, hvide lysstråler.

Det unge menneske standsede nogle sekunder ved udkanten af marken og så sig om med et mistroisk blik. Under sin jakke skjulte han kolben af en lang bøsse, hvis løb, der var sænket mod jorden, lyste i måneskinnet. Idet han trykkede våbnet imod sit bryst undersøgte han omhyggeligt de skyggefirkanter, som bræddestablerne kastede hen over pladsens baggrund. Lys og skygge dannede ligesom et hvidt og sort dambræt med skarpt skårne felter. På et stykke grå og bar jord midt på pladsen tegnede savskærernes stilladser sig i lange, smalle, lunefulde linjer, som en uhyre geometrisk figur, der er ridset på papir med blæk. Resten af tømmerpladsen, bjælkegulvet, var kun en stor seng, i hvilken lyset sov, næppe afbrudt af de tynde sorte skyggestriber, der kastedes fra de svære planker. I dette vinterlige måneskin, denne isnende tavshed, mindede denne mængde af masteagtige bjælker, der hvilede ubevægelige, som

stivnede i søvn og kulde, om de døde fra den gamle kirkegård. Den unge mand kastede kun et hurtigt blik på dette tomme rum; der var intet levende væsen, intet vindpust, ingen fare for at blive set eller hørt. De mørke pletter i baggrunden foruroligede ham mere. Efter en kort undersøgelse tog han imidlertid mod til sig og gik hurtigt hen over tømmerpladsen.

Da han mærkede, at han ikke blev iagttaget af nogen, sagtnede han sin gang. Han gik nu i den grønne allé, som fører langs med muren bag plankerne. Dér hørte han ikke engang lyden af sine trin; det frosne græs knagede næppe under hans fødder. En følelse af velvære syntes at bemægtige sig ham. Han måtte åbenbart holde meget af dette sted, ikke frygte nogen fare her og ikke søge andet, end hvad der var mildt og godt. Han skjulte ikke længere sin bøsse. Gangen udstrakte sig som en lang mørk løbegrav, mens månen hist og her gled ind mellem to bræddestabler og sendte en lysstråle ned i græsset. Alt, mørke og lys, sov en dyb, mild og vemodig søvn. Den fred, der hvilede over denne sti, var uforlignelig. Den unge mand fulgte den i hele dens længde og standsede på det sted, hvor Jas-Meiffrens mure danner et hjørne, idet han lyttede, som for at høre, om der ikke kom nogen lyd fra naboejendommen. Da han imidlertid ikke hørte noget, bøjede han sig ned, tog en planke til side og skjulte sin bøsse i en træstabel.

I dette hjørne var der en gammel gravsten, som var glemt ved den gamle kirkegårds flytning. Den stod på kant og lidt på skrå, så den dannede en slags bænk. Regnen havde smuldret kanterne, og mosset forvitrede den langsomt. Men i det klare måneskin kunne man dog endnu læse følgende brudstykke af en gravskrift, som stod på den side, der sænkede sig ned mod

jorden: *Her hviler ... Marie ... død ...* Tiden havde udslettet det øvrige.

Da den unge mand havde skjult sin bøsse og atter lyttet, stadig uden at høre noget, bestemte han sig til at stige op på stenen. Muren var lav, og han støttede sine albuer på dens kant. Men han kunne ikke se andet end en lysslette på den anden side af den række morbærtræer, som voksede langs med muren; Jas-Meiffrens flade og træløse jorder udstrakte sig i måneskinnet som et uhyre stykke ubleget lærred. Beboelseslejligheden og sidebygningerne, hvor foragteren boede, dannede pletter af en endnu mere skinnende hvidhed på nogle hundrede fods afstand. Den unge mand stod just og så uroligt hen ad denne kant, da et tårnur i byen gav sig til at slå syv med langsomme og alvorlige slag. Han talte slagene, og steg så ned fra stenen, som om han var overrasket og lettere om hjertet.

Han satte sig på bænken, som om han var forberedt på at vente længe; han syntes ikke engang at mærke kulden. Han sad ubevægelig omtrent i en halv time, mens han tankefuld vendte sine øjne mod mørket. Han havde sat sig i en mørk krog, men lidt efter lidt nåede Månen ham, og hans hoved blev fuldstændig belyst af dens skær.

Det var en kraftigt udseende yngling, hvis fine mund og endnu sarte hud tilkendegav ungdom. Han måtte være sytten år. Hans skønhed var af en karakteristisk art.

Hans magre og lange ansigt syntes at være mejslet af en mægtig billedhuggers hånd; den vældige pande, øjenbrynenes fremragende buer, ørnenæsen, den lidet hvælvede hage og kinderne med stærke kindben og fine opadgående streger gav hans hoved et ejendommelig kraftigt udseende. Med alderen

ville dette hoved få en alt for udpræget benagtig karakter, en magerhed, som ellers kun findes hos en vandrende ridder; men i denne ungdommens stund, da kinder og hage næppe var dækket med barnlige dun, var det hårde mildnet af en vis henrivende blødhed i enkelte dele af ansigtet, der endnu var barnlige og uden noget bestemt præg. Hans sorte øjne, der havde ungdommens svømmende glans, bidrog også til at give det energiske ansigt et udtryk af blidhed. Ikke alle kvinder ville elske dette barn, for han var langt fra at være, hvad man kalder et kønt menneske, men hans træk havde som helhed betragtet et så fyrigt og sympatisk liv, en sådan begejstringens og styrkens skønhed, at byens piger, disse sydens solbrændte døtre, måtte drømme om ham i de hede julinætter, når han var gået forbi deres dør om dagen.

Han sad og grublede på gravstenen og lagde ikke mærke til, at månens klare stråler nu udgød sig over hans bryst og ben. Han var af middelhøjde og lidt firskåren; hans alt for stærkt udviklede arme endte i et par kraftige arbejderhænder, som allerede var blevet hårde, og hans fødder, der stak i tykke snøresko, så kraftige og brede ud. Den tunge holdning i hans lemmer og ledemod viste, at han var en simpel mand, men den måde, på hvilken halsen knejsede, og øjnenes tankefulde glans talte om et stille oprør imod at blive fordummet af det håndværk, som begyndte at krumme hans ryg. Det var sikkert en højtbegavet natur, der blev holdt tungt nede af sin races og sin samfundsklasses trykkende vægt, en af disse sarte og fine ånder, som har deres hjem i et ganske almindeligt legeme, og som lider, fordi de ikke kan træde strålende ud af deres trykkende hylster. I al sin kraft syntes han derfor at være

frygtsom og urolig, idet han ubevidst skammede sig over sin følelse af at være ufuldstændig og af ikke at vide, hvorledes han skulle ophæve denne ufuldstændighed. Dette kække barn, hvis uvidenhed var blevet til begejstring, som havde mands hjerte med en lille drengs fornuft, ville være i stand til at vise en kvindes hengivelse og en helts mod! Denne aften var han iført benklæder og jakke af grønligt bomuldsfløjl. En blød filthat der sad lidt ned i nakken, kastede en let skygge over hans pande.

Da klokken slog halv på et tårnur i nærheden, blev han pludselig skræmt op af sit drømmeri. Da han bemærkede, at han sad i strålende lys, så han sig uroligt om. Med en pludselig bevægelse trak han sig tilbage i mørket, men han kunne ikke genfinde tråden i sine tanker. Så følte han, at hans fødder og hænder var iskolde, og han blev igen utålmodig. Han rejste sig atter og kastede et blik på Jas-Meiffren, som stadig lå tavs og øde. Da han ikke vidste, hvorledes han skulle slå tiden ihjel, gik han atter ned, tog sin bøsse frem af dens skjulested under plankerne og morede sig med at spænde hanen. Dette våben var en lang og tung riffel, som uden tvivl havde tilhørt en smugler; på den tykke kolbe og løbets mægtige svansskrue kunne man se, at det var en gammel flintebøsse, som en bøssemager fra egnen havde forandret til et perkussionsgevær. Man ser den slags rifler hænger over arnestedet i avlsgårde. Den unge mand kærtegnede sit våben. Han spændte hanen mere end tyve gange, puttede sin lille finger ind i løbet og undersøgte kolben med stor opmærksomhed. Lidt efter lidt oplivedes han af en ungdommelig begejstring, der ikke var fri for lidt barnagtighed. Til sidst lagde han bøssen til kinden og sigtede ud i det tomme rum som en rekrut, der er til eksercits.

Klokken måtte snart slå otte; han havde holdt sit våben ved kinden i mere end et minut, da en stemme, lettere end et vindpust, dæmpet og åndeløs, lod sig høre fra Jas-Meiffren.

"Er du der, Silvère?" spurgte stemmen.

Silvère kastede bøssen fra sig og stod med et spring på gravstenen.

"Ja, ja," svarede han, idet han også dæmpede sin stemme ... "Vent lidt, så skal jeg hjælpe dig."

Han havde endnu ikke udstrakt sine arme, da en ung piges hoved viste sig oven over muren. Med en ejendommelig lethed havde pigebarnet benyttet sig af en morbærtræstamme og var klatret op som en ung kat. Af sikkerheden og letheden i hendes bevægelser kunne man se, at hun var godt kendt med denne underlige vej. Et øjeblik efter sad hun på murkanten, og Silvère tog hende i sine arme og satte hende ned på bænken. Men hun gjorde modstand.

"Lad kun være," sagde hun med en legende piges skælmske latter, "lad være ... Jeg kan godt selv."

Og da hun var kommet til sæde på stenen, fortsatte hun:

"Har du ventet længe? ... Jeg har løbet, så jeg er ganske forpustet."

Silvère svarede ikke; han syntes ikke at være meget oplagt til spøg, og han betragtede barnet med en bekymret mine. Så satte han sig ved siden af hende og sagde:

"Jeg *måtte* se dig, Miette, selv om jeg skulle have ventet hele natten ... Jeg rejser i morgen tidlig, ved daggry."

Miette så bøssen, der lå på jorden. Hun blev alvorlig og mumlede:

"Ak! ... det er altså afgjort ... der ligger jo din bøsse ..."

"Ja," svarede Silvère efter en pause med en endnu mere usikker stemme, "det er min bøsse ... Jeg foretrak at skaffe den ud af huset i aften; i morgen tidlig kunne tante Dide måske have set mig tage den, og det ville have gjort hende urolig ... Jeg vil gemme den og komme og hente den, når jeg skal af sted."

Og da Miette ikke syntes at kunne løsrive sine øjne fra dette våben, som han havde været så tåbelig at lade ligge i græsset, rejste han sig og gemte den atter mellem plankerne.

"Vi fik at vide i morges," sagde han, idet han på ny satte sig, "at insurgenterne fra La Palud og Saint Martin de Vaulx er på march, og at de har tilbragt sidste nat i Alboise. Det er blevet bestemt, at vi skal forene os med dem. I eftermiddag har en del af Plassans' arbejdere forladt byen, og i morgen vil de øvrige støde til deres brødre."

Han udtalte ordet brødre med ungdommeligt eftertryk og tilføjede så med en stemme, der dirrede af bevægelse:

"Kampen bliver uundgåelig; men retten er på vor side, så vi vil sejre."

Miette hørte på Silvère med et stirrende, åndsfraværende blik, og da han tav, sagde hun kun:

"Vel!" og fortsatte efter en pause:

"Du har jo forberedt mig på det ... men jeg håbede dog endnu ... Nå, det er jo afgjort."

De kunne ikke finde andre ord. Den tomme plet på tømmerpladsen og den grønne sti indhylledes atter i den tidligere sørgmodige tavshed, og de så intet andet levende end Månen, der kastede skyggen af plankestablerne hen over græsset. Den gruppe, som de to unge mennesker på gravstenen dannede, var blevet ubevægelig og stum i det blege lys. Silvère

lagde sin arm om Miettes liv, og hun støttede sig til hans skulder. De vekslede ikke kys, det var kun en omfavnelse, i hvilken kærligheden havde en broderlig ømheds rørende uskyld.

Miette var indsvøbt i en stor brun hættekåbe, som nåede helt ned til fødderne og skjulte hende så fuldstændigt, at kun hendes hoved og hænder var synlige. Disse store kåber, som man der på egnen kalder pelse, og som for længe siden er gået af mode, finder man endnu i Provence hos simple kvinder, bønderpiger og arbejdersker. Da Miette kom, havde hun kastet hætten tilbage. Hun, der levede i den frie luft og havde brændende hedt blod, bar aldrig nogen hoveddækning. Hendes blottede hoved tegnede sig i sin fulde kraft på den månebeskinnede mur. Hun var et barn, men et barn, der var i færd med at blive kvinde. Hun stod på dette ubestemte, skønne udviklingstrin, på hvilket den voksne pige fødes i barnet. Hver ung pige er da fin som en spirende knop, og hendes former udvikler sig med en henrivende ubestemthed; man skimter modenhedens fulde og yppige linjer i barndommens uskyldsfulde, magre former; kvinden udvikler sig forvirret over denne overgang, mens hun endnu til dels beholder sit barnelegeme og ubevidst røber sit køn i hvert af sine træk. For nogle piger er dette en uheldig stund, de skyder pludselig op, blive grimme, gule og skrøbelige som for tidligt udviklede planter. Men for Miette og for alle dem, som lever i fri luft og har overflødighed af blod, er det en stund, der er rig på skønhed og ynde, og som aldrig kommer igen. Miette var tretten år gammel. Skønt hun allerede var stærkt udviklet, ville man ikke have anset hende for ældre, så klart ug uskyldigt et smil var der

undertiden i hendes åsyn. For resten måtte hun allerede være voksen, kvinden udviklede sig hurtigt i hende, under påvirkning af klimaet og det kraftige liv, hun førte. Hun var næsten lige så høj som Silvère, fyldig og sprudlende af livslyst, og hendes skønhed var lige så lidt som hans hverdagsagtig. Man ville ikke have anset hende for grim, mange smukke unge mennesker ville dog have fundet hende ejendommelig. Hun havde et dejligt hår, som voksede stridt og trodsigt i panden og faldt mægtigt tilbage som en rislende bølge; det strømmede over issen ned ad nakken som et brusende, lunefuldt, kruset hav og var kulsort. Det var så tykt, at hun ikke vidste, hvad hun skulle gøre med det; det generede hende. For at det skulle tage så lidt plads som muligt, snoede hun det så fast, som hun kunne, i mange retninger, der var så tykke som en barnehånd, og disse samlede hun i nakken. Hun havde ikke megen tid til at tænke på sin frisure, men denne store knude, der var dannet i hast og uden spejl, fik altid en mægtig ynde under hendes hænder. Når man så hende smykket med denne levende hjelm, dette rige, krusede hår, der væltede ned over tindingerne og halsen som en dyrehud, så forstod man, hvorfor hun gik med bart hoved uden nogen sinde at bryde sig om regn eller frost. Det mørke hår afgrænsede en meget lav pande, som i sin form og med sit gyldne skær mindede om halvmånen. De store fremstående øjne, den lille næse, der var bred ved næseborene og lidt opadvendt, og læberne, der var for tykke og for røde, kunne hver for sig anses for lige så mange hæsligheder, men når man så disse enkeltheder i det yndige runde ansigt, når man så deres spillende liv, så dannede der sig et hele, der var af en sælsom og gribende skønhed. Når Miette lo, kastede sit

hoved tilbage, og bøjede det let ned imod sin højre skulder, da lignede hun med sin hals, der svulmede af en velklingende munterhed, med sine barnligt runde kinder, sine store, hvide tænder og med sine krusede hårfletninger, som hendes udbrud af glæde fik til at danse om nakken som en krans af vinløv, en antik bakkantinde. Og for at finde jomfruen, den lille trettenårige pige i hende, måtte man se, hvor megen uskyld der var i hendes stærke og bøjelige latter, skønt den lød som en fuldt udviklet kvindes, måtte man især lægge mærke til hagens endnu barnlige finhed og tindingernes bløde renhed. I visse belysninger havde Miettes solbrændte ansigt ravets gule glans. Fine sorte dun kastede allerede en let skygge på hendes overlæbe. Arbejdet begyndte at give hendes små korte hænder en uskøn form, mens de under lediggang ville være blevet så nydelige og buttede som nogen velhavende borgerpiges.

Miette og Silvère sad længe tavse. De rugede over deres bekymrede tanker, og mens de begge fordybede sig i frygten for, hvad den ubekendte kommende dag ville bringe, blev deres omfavnelse ømmere. Deres hjerter forstod hinanden fuldstændigt, og de følte det unyttige og grusomme i enhver højrøstet klage. Til sidst kunne den unge pige ikke beherske sig mere, hun var lige ved at kvæles, indtil hun i en eneste sætning fandt udtryk for det, der pinte dem begge.

"Du kommer jo tilbage, ikke sandt?" stammede hun, idet hun hængte sig om Silvères hals.

Silvère svarede ikke, hans strube var som sammensnøret, og da han frygtede for at komme til at græde ligesom hun, kyssede han hende på kinden som en broder, der ikke kan finde nogen anden trøst. De slap hinanden og blev atter tavse.

Et øjeblik efter for der en gysen gennem Miette. Hun lænede sig ikke mere til Silvères skulder, og hun følte en isnende kulde i hele legemet. Dagen i forvejen ville hun ikke have gyst på denne måde, her i den øde gang, på gravstenen, hvor de i lang tid havde levet så lykkelige i deres kærlige følelser, fredlyste af de for længst afdøde.

"Jeg fryser," sagde hun, idet hun trak hætten over hovedet.

"Skulle vi gå lidt?" spurgte Silvère. "Klokken er ikke ni endnu, vi kan jo spadsere lidt på vejen."

Miette tænkte, at det måske ville vare længe, inden hun atter kunne glæde sig ved et stævnemøde, ved en af disse samtaler om aftenen, som hun levede af om dagen.

"Ja, kom," svarede hun livligt, "lad os gå til møllen. Jeg kan godt blive her ude hele natten, hvis du vil."

De forlod bænken og skjulte sig i skyggen af en bræddestabel. Dér slog Miette sin kåbe tilbage. Den var stukket i små ruder og foret med blodrødt bomuldsstof. Hun kastede en flig af denne varme og store kåbe over Silvères skulder, indsvøbte ham fuldstændig og trykkede ham ind til sig, så de begge skjultes i den samme klædning. Hver lagde sin arm om den andens liv for kun at danne ét legeme. Da de således var smeltet sammen til et eneste væsen og havde skjult sig i kåbens folder, så de havde mistet al menneskelig form, gav de sig til at vandre hen imod vejen med små skridt og skred uden frygt hen over de tomme, månelyse steder på tømmerpladsen. Miette havde indsvøbt Silvère, og han havde fundet sig i det på en ganske naturlig måde, som om kåben hver aften havde tjent dem til samme brug.

I 1851 dannede Nizzavejen, der gennemskærer forstaden, en allé af hundredårige elmetræer, der, skønt de var gamle kæmper og storartede ruiner, endnu var fulde af kraft, og som byens sippede kommunalbestyrelse i de senere år har ombyttet med små plataner. Da Silvère og Miette kom ind under disse træer, hvis uhyre grene kastede skygge på gangstien i det klare måneskin, mødte de en to-tre gange nogle uformelige mørke skikkelser, som bevægede sig stille tæt langs med husrækken. Det var også elskende par, der var omsluttede af en folderig kåbe og således skjulte deres ømhed for verdens øjne.

De elskende i sydens byer bruger at spadsere på måde. De ungersvende og piger af arbejderstanden, som har i sinde at gifte sig engang i tiden og ikke har noget imod at kysses lidt i forvejen, ved ikke, hvor de skalle søge tilflugt, så de kan kysse hinanden i ro og mag, uden at udsætte sig alt for meget for folkesnak. Skønt forældrene ganske overlader dem til deres frihed, så ville de dog, hvis de lejede et værelse i byen, hvor de mødtes ganske alene, næste dag være til skandale for hele egnen, og de har jo ikke tid til hver aften at opsøge de ensomme steder ude på landet. Så har de valgt en middelvej; de færdes i forstæderne, på de øde pladser, i alleerne, overalt, hvor der er få mennesker og mange mørke steder. Og da alle indbyggerne kender hinanden, så har de, hvad der er endnu forsigtigere, sørget for at gøre sig ukendelige, idet de flygter ind under en af disse store kåber, der ville kunne skænke en hel familie ly. Forældrene tåler disse udflugter i bælgmørke; provinsens strenge moral synes ikke at lade sig forurolige af det; man forudsætter, at de elskende aldrig standser i krogene eller sætter sig ned på de mørke steder, og det er tilstrækkeligt til at

berolige den opskræmte sædelighedsfølelse. Når man går, kan man ikke så godt gøre mere end kysse hinanden; af og til går det imidlertid galt med en ung pige – ja, så har de elskende sat sig ned.

En sådan elskovsgang er noget af det mest fortryllende, der er til i verden. Den er et fuldstændigt udtryk for sydens indsmigrende og opfindsomme indbildningskraft. Det er et ligefremt mummespil, der er rigt på lykkelige øjeblikke og opnåeligt for de fattige. Elskerinden behøver blot at slå sin kåbe til side, og hun har et tilflugtssted beredt for elskeren; hun skjuler ham ved sit hjerte, mellem sine varme klæder, som de små borgerkvinder skjuler deres galaner under deres senge eller i deres klædeskabe. Den forbudne frugt har i dette tilfælde en ganske særlig sød smag; man nyder den i fri luft, på vejene, midt imellem ligegyldige. Og hvad der giver disse kys den største tillokkelse, det er, at man kan omfavne hinanden ustraffet for hele verdens øjne, at man kan blive ude hele aftenen og vandre arm i arm uden at udsætte sig for den fare at blive genkendt og peget fingre ad. Et par er kun en brun skikkelse, der ligner ethvert andet par. For den forsinkede vandrer, der flygtigt ser disse skikkelser bevæge sig, er det kærligheden, der går forbi, og ikke andet, kærligheden uden navn, kærligheden, som man gætter, men som man ikke kender. De elskende ved, at de er godt skjulte, de samtaler med sagte stemme, de er som hjemme; for det meste siger de ikke noget, men spadserer i timevis på lykke og fromme og er lykkelige over at være hinanden så nær i den samme klædning. Dette er meget berusende og tillige meget uskyldigt. Klimaet er den store forbryder, kun det har fra begyndelsen af indbudt de

elskende til at søge tilflugt i forstædernes kroge. I de skønne sommernætter kan man ikke gå igennem Plassans uden at opdage et formummet par i skyggen af hver mur; visse steder, f. eks. Saint Mittre-pladsen, er befolket med disse mørke dominoer, der vandrer langsomt og lydløst op ad hinanden i den milde, lune nat, man kunne godt sige: som indbudt til et bal, der af stjernerne gives for de fattiges kærlighed. Når det er meget varmt, og de unge piger ikke mere går med kåbe, så nøjes de med at udbrede deres overskørt. Om vinteren ænser de mest forelskede ikke frosten. Mens Silvère og Miette vandrede ned ad Nizzavejen, faldt det dem ikke ind at beklage sig over den kolde decembernat.

De unge folk skred igennem den slumrende forstad uden at veksle et ord. Med stum glæde genfandt de atter det lune velvære i deres omfavnelse. De var vemodigt stemt, den lykke, de nød ved at støtte sig til hinanden, bar afskedens smertelige bevægelse i sig, og det forekom dem, at de aldrig kunne udtømme sødmen og bitterheden i den tavshed, der langsomt vuggede deres gang. Snart blev husene mere enkeltstående, de vare komme til udkanten af forstaden. Dér er porten til Jas-Meiffren, to stærke piller, der er forbundet med et gitter, gennem hvis tremmer man kan se en lang allé af morbærtræer. Silvère og Miette kastede instinktmæssigt et blik på ejendommen, da de gik forbi.

På den anden side af Jas-Meiffren går landevejen jævnt ned ad bakke mod en dal, som tjener til leje for en lille flod, Viorne, der om sommeren er en å og om vinteren en rivende strøm. De to rækker elmetræer fandtes der endnu på den tid. Og de gjorde vejen til en prægtig allé, der snoede sig ned ad den med korn og

tynde vinranker beplantede skråning som et stort bånd af gigantiske træer. I denne decembernat, under den klare og kolde måne, udstrakte de nyligt pløjede marker sig på begge sider af vejen, som uhyre lejer af gråligt vat, der ville have dæmpet enhver støj i luften. Kun Viornes dumpe røst i det fjerne afbrød den uendelige fred, der hvilede over landet.

Da de unge folk var begyndte at gå ned ad alleen, vendte Miettes tanker tilbage til Jas-Meiffren, som de netop havde passeret.

"Jeg havde meget besvær med at slippe ud i aften," sagde hun ... "Min onkel kunne ikke bestemme sig til at lade mig gå. Han havde lukket sig inde i en kælder; jeg tror, han gravede sine penge ned dér, for han var meget forskrækket i morges ved tanken om de begivenheder, der forestår."

Hun trykkede Silvère tættere op til sig.

"Vær ved godt mod," svarede han. "Der vil komme en tid, hvor vi frit kan se hinanden hele dagen ... Det er ikke værd at sørge."

"Ak!" sagde den unge pige, idet hun rystede på hovedet, "du er så forhåbningsfuld, men jeg ... der er dage, da jeg er så bedrøvet; det er ikke det svære arbejde, der piner mig, tværtimod, jeg er ofte lykkelig over min onkels hårde ord og de byrder, han pålægger mig. Han har haft ret i at gøre mig til en bondepige, ellers ville jeg måske være kommet galt af sted; for ser du, Silvère, der er øjeblikke, da jeg tror, der hviler en forbandelse over mig ... så ønsker jeg, at jeg var død ... jeg tænker på ham, du ved nok ..."

Barnets sidste ord tabte sig i en hulken, og Silvère afbrød hende i en næsten barsk tone, idet han sagde:

"Ti! Du har lovet mig at tænke mindre på det. Det er ikke din fejl."

Og så tilføjede han i en blidere tone:

"Vi holder jo så meget af hinanden, ikke sandt? Når vi først er gift, så skal du ikke mere have onde dage."

"Jeg ved, du er god," mumlede Miette. "og at din hånd støtter mig, men hvad vil du have, jeg skal gøre? Jeg er ofte bange og kommer i oprør. Det forekommer mig, at man har gjort mig uret, og så får jeg lyst til at være ond. For dig vil jeg åbne mit hjerte. Hver gang, man river mig min faders navn i næsen, føler jeg en brænden i hele legemet. Når jeg går på gaden, og drengene råber: Dér er Chantegreils tøs! så bliver jeg som ude af mig selv; jeg ville da ønske, jeg havde fat i dem, så jeg kunne banke dem."

Efter en vred tavshed fortsatte hun:

"Du er mand, du skal til at skyde med din bøsse ... Du kan sagtens!"

Silvère havde ladet hende tale; da de havde gået nogle skridt, sagde han sørgmodigt:

"Du har uret, Miette; din vrede er ond; man må jo ikke sætte sig op mod hvad der er lov og ret. Jeg vil slås for vor ret, for alles ret. Jeg har ikke nogen hævn at tilfredsstille."

"Lige meget," vedblev den unge pige, "jeg ville ønske, jeg var mand og kunne skyde; jeg tror, det ville gøre mig godt."

Da Silvère tav i længere tid, så hun, at hun havde gjort ham misfornøjet. Hendes hede tabte sig fuldstændig, og hun stammede med bønfaldende stemme:

"Du er da vel ikke vred på mig? Det er din afrejse, som gør mig ondt, og som fremkalder disse tanker hos mig. Jeg ved

godt, at du har ret, og at jeg skal være ydmyg!"

Hun gav sig til at græde. Silvère greb rørt hendes hånd og kyssede den.

"Nå, nå," sagde han ømt, "du går fra vrede over til tårer ligesom et barn. Du må være fornuftig. Jeg skænder jo slet ikke på dig ... jeg ville blot gerne se dig gladere, end du er nu, og det afhænger meget af dig selv."

Det sørgelige minde, som Miette havde fremmanet på en så smertelig måde, gjorde de elskende ganske bedrøvede i nogle minutter. De gik stadig videre med sænket hoved og pint af deres tanker.

"Tror du, at jeg er meget lykkeligere end du?" spurgte Silvère et øjeblik efter, idet han mod sin vilje kom tilbage til det tidligere emne. "Hvis min bedstemoder ikke havde taget sig af mig og opdraget mig, hvad skulle der så være blevet af mig? Med undtagelse af onkel Antoine, der er arbejder som jeg og har lært mig at elske republikken, synes alle mine andre slægtninge at være bange for at blive smudsige, når jeg går forbi dem."

Han talte sig varm; han var standset og holdt Miette tilbage midt på vejen.

"Gud er mit vidne," fortsatte han, "at jeg hverken misunder eller hader nogen. Men hvis vi vinder sejr, så må jeg læse disse gode herrer teksten ordentligt. Det kan du tro, det ved onkel Antoine god besked med. Nå da, du skal bare se, når vi kommer tilbage. Vi vil alle blive frie og lykkelige."

Miette trak ham blidt af sted med sig, og de gav sig igen til at gå.

"Du holder så meget af din republik," sagde barnet, idet hun forsøgte at slå ind på en spøgende tone. "Elsker du mig lige så

højt?"

Hun lo, men der var nogen bitterhed på bunden af hendes latter. Hun tænkte måske, at det faldt Silvère temmelig let at forlade hende for at gennemstrejfe landet. Den unge mand svarede i en alvorlig tone:

"Dig? Du er min hustru; dig har jeg givet hele mit hjerte. Ser du, jeg elsker republikken, fordi jeg elsker dig. Når vi er blevet gift, vil vi være meget lykkelige, og noget af denne lykke, som vi må vinde, er årsag til, at jeg tager afsted i morgen tidlig ... Du råder mig vel næppe til at blive hjemme?"

"O nej," udbrød den unge pige med liv. "En mand bør være stærk. Modet er så skønt! ... Tilgiv, at jeg er skinsyg; jeg ville gerne være lige så stærk som du – så ville du elske mig endnu højere, ikke sandt?"

Hun tav et øjeblik, og derpå tilføjede hun med fortryllende liv og naivitet:

"Å, hvor jeg vil være glad ved at kysse dig, når du kommer tilbage!"

Dette udbrud af et elskende og modigt hjerte rørte Silvère dybt. Han tog Miette i sine arme og kyssede hende flere gange på kinden. Hun værgede sig leende, mens hendes øjne var fulde af tårer.

Landskabet, der omgav de elskende, hvilede stadig i kuldens uendelige fred. De var nu kommet midtvejs på skråningen. Til venstre var der en temmelig stor høj, på hvis top ruinerne af en vindmølle bestråledes af månens klare lys, kun møllehuset var tilbage, men det var faldet helt sammen på den ene side. Det var dette, de unge mennesker havde bestemt til mål for deres vandring. Fra forstaden af var de gået lige ud ad landevejen

uden at kaste et eneste blik på de marker, de gik over. Da Silvère havde kysset Miette på kinden, hævede han sit hoved og opdagede møllen.

"Hvor vi er gået rask til!" udbrød han. "Der er jo møllen. Klokken må jo næsten være halv ti. Vi må vende om."

Miette trak uvilligt på læberne.

"Lad os gå lidt længere endnu," bad hun, "kun et par skridt, til den lille sti dér henne ... ja, ikke en smule længere."

Smilende tog Silvère hende igen om livet, og de vandrede videre ned ad skråningen. Nu frygtede de ikke længere nysgerrige blikke; de havde ikke mødt en levende sjæl, siden de var ved de sidste huse. Ikke des mindre beholdt de kåben om sig. Denne kåbe, denne fælles klædning var som en naturlig rede for deres kærlighed; den havde skjult dem så mange lykkelige aftener. Hvis de havde gået side om side, ville de have troet, at de var ganske små og ganske ene i dette vidtstrakte landskab. Det, at de kun dannede ét væsen, beroligede dem og gjorde dem større. Gennem kåbens folder betragtede de de marker, der udstrakte sig på begge sider af vejen, uden at have den fornemmelse af ubetydelighed, som vide horisonter i deres kolde majestæt sender tyngende ned på menneskets ømme følelser. De var til mode, som om de havde taget deres hus med sig, nød omgivelserne, som man nyder dem gennem et vindue, så med kærlighed på denne tavse ensomhed, disse stille lysflader, denne natur, der skimtedes ubestemt under vinterens og nattens liglæde, hele denne dal, som, skønt den fortryllede dem, dog ikke var stærk nok til at fængsle deres hjerter, der slog tæt ved hinanden.

De førte ikke længere nogen sammenhængende samtale; de talte ikke mere om andre, ikke engang om sig selv; de levede kun i øjeblikket, vekslede et håndtryk, kom nu og da med et udråb ved synet af landskabet, og sagde kun få ord, uden dog at skænke disse nogen videre opmærksomhed, som om de var bedøvet af den varme, der gennemstrømmede deres legemer. Silvère glemte efterhånden sin republikanske begejstring, og Miette tænkte ikke mere på, at hendes elskede måtte forlade hende om en time, for lang tid, måske for bestandig. De lullede sig ind deres kærligheds henrykkelse ganske som på almindelige dage, når ingen forestående afsked forstyrrede deres stævnemøders fred.

De fortsatte med at gå og nåede snart den lille sti, som Miette havde talt om, en stump vej, der snor sig ud i landet og fører til en landsby, som er bygget ved bredden af Viorne. Men de standsede ikke, de gik stadig nedad, idet de lod, som om de ikke så stien, de havde lovet ikke at passere. Nogle få minutter senere mumlede Silvère:

"Klokken er vist mange, og du bliver træt."

"Nej, jeg forsikrer dig, jeg er slet ikke træt," svarede den unge pige. "Jeg kunne gerne gå mange mil på denne måde," og hun tilføjede med indsmigrende stemme: "Skulle vi ikke gå ned til Sainte Claire-engene? hvad? ... Dér ville vi så ganske bestemt vende om."

Silvère, der vuggedes af barnets rytmiske gang og slumrede blidt med åbne øjne, gjorde ikke nogen indvending, og de faldt atter hen i deres henrykkelsesrus. De gik med tøvende skridt, med skræk for det øjeblik, da de atter skulle op ad skråningen. Så længe de gik fremad, syntes de, at de for evigt måtte gå i

denne omfavnelse, der knyttede dem til hinanden; at vende tilbage – det var skilsmissen, det grusomme farvel.

Lidt efter lidt gik vejen mindre stærkt ned ad bakke. Dalens grund består af enge, som strækker sig lige til Viorne, der flyder hen til den anden ende af dalen langs med en række lave høje. Disse enge, der er skilt fra landevejen ved levende hegn, hedder Sainte Claire-engene.

"Å, vi kan såmænd godt gå helt til broen," udbrød Silvère, da han så de første grønne engflader.

Miette slog en høj latter op, hun tog den unge mand om halsen og gav ham et varmt kys.

På det sted, hvor hegnet begyndte, endte den lange allé med to elmetræer, to kolosser, der var endnu mere kæmpemæssige end de andre. Markerne, som derfra strækker sig i højde med vejen ned til flodens pile og birke, er bare og ligner et stort bånd af grøn uld. Fra de sidste elmetræer til broen var der for resten næppe tusind fod. De elskende var et godt kvarter om at tilbagelægge denne vej. Endelig kom de til broen til trods for al deres langsomhed og standsede da.

Foran dem gik Nizzavejen op ad dalens lige over for liggende skrænt; men de kunne kun se et lille stykke af den, da den, omtrent femten hundrede fod fra broen, pludselig slår en bugt og forsvinder mellem skovklædte skrænter. Da de vendte sig om, så de den anden del af vejen, ad hvilken de netop var kommet, og som i lige linje går fra Plassans til Viorne-floden. Vintermånens skønne klarhed forvandlede den til et langt sølvbånd med mørke kanter, der dannedes af elmetræerne. Til højre og til venstre dannede bakkens pløjemarker store grå og svømmende have, der blev gennemskåret af dette bånd, af

denne frosthvide, metalglinsende vej. Højt der oppe, i lige linje med horisonten, glimrede, ligesom livlige gnister, nogle endnu oplyste vinduer i forstaden. Miette og Silvère havde omtrent gået en mil skridt for skridt; de kastede et blik tilbage på denne vej og blev slået af stum forundring ved at se dette uhyre amfiteater, der hævede sig helt til himlens rand, og på hvilket blålige lysskær flød som et kæmpemæssigt vandfalds afsatser. Denne sælsomme baggrund hævede sig vældig op mod himlen i ubevægelighed og dødsstilhed. Man kunne ikke tænke sig en mere ophøjet storhed.

De unge fol, som støttede sig til broens rækværk, så ned på floden, der opsvulmet af regnskyl strømmede for deres fod med en vedvarende dump brusen. Op og ned ad floden skelnede de i hulningernes tætte mørke som sorte linjer de træer, der voksede på bredderne; hist og her sendte Månen en stråle ned, hvis skin på vandet lyste som smeltet tin og sitrede som Solens genskin på et skældyrs blanke panser. Denne glans ilede med hemmelighedsfuld skønhed langs med flodens grålige strøm, mellem løvværkets spøgelsesagtige skikkelser. Man var som i en fortryllet dal, som på et vidunderligt tilflugtssted, hvor et helt folk af mørkets og lysets ånder levede et sælsomt liv.

De elskende kendte godt denne del af floden. I de hede julinætter var de ofte gået derned for at finde lidt sval kølighed; de havde tilbragt mange timer, skjult mellem piletræerne, på den højre bred, på det sted, hvor Sainte Claire-engene udbreder deres grønne tæppe lige ned til vandets rand. De erindrede flodbreddens mindste bugtninger, de sten, man måtte springe ud på for at komme over Viorne, der den gang var så smal som en tråd, visse græsklædte hulninger, i hvilke de havde drømt

deres ømme drømme; – og Miette betragtede flodens højre bred med et længselsfuldt blik.

"Hvis det var noget varmere," sukkede hun, "så kunne vi gå ned og hvile os lidt, før vi skulle op ad bakken igen."

Et øjeblik efter fortsatte hun med øjnene stadig fæstede på flodens bredder:

"Se, Silvère, se den mørke plet, dér nede, før slusen ... kan du huske den? ... Det er det krat, hvor vi sad sidste Kristi Legemsfest."

"Ja, det er det krat," svarede Silvère sagte.

Dér havde de vovet at kysse hinanden på kinden. Denne erindring, som barnet fremmanede, satte dem i en behagelig stemning, i en bevægelse, i hvilken fortidens glæder var blandet med fremtidens håb. Som i et lysglimt så de de dejlige aftener, de havde oplevet sammen, især denne Kristi Legemsfestaften, som de huskede indtil de mindste enkeltheder, den store, varme himmel, den kølige skygge fra Viornes piletræer, og deres kærlige ord. Og mens fortiden fyldte deres hjerter med søde fornemmelser, troede de også at kunne gennemtrænge fremtidens mørke; de så, hvorledes de vandrede arm i arm, efter at have virkeliggjort deres drøm, og hvorledes de vandrede gennem livet, som før over landevejen, indsvøbt i den samme varme kåbe. Og henrykkelsen bragte dem atter til at forstumme, deres øjne hvilede i hinanden, de smilede til hinanden, de var fortabt i stille syner.

Pludselig hævede Silvère hovedet. Han løsgjorde sig fra kåben og lyttede. Den forbavsede Miette gjorde det samme uden at kunne forstå, hvorfor han rev sig løs fra hende med en så pludselig bevægelse.

I de sidste minutter havde der været en forvirret støj bag de høje, over hvilke Nizzavejen går; det var, som hørte man en fjern rullen af mange vogne. For resten overdøvede Viorne med sin brusen denne endnu utydelige lyd. Men lidt efter lidt blev den tydeligere, den lød som fodslag af en marcherende hær, og derpå kunne de i den vedvarende og tiltagende larm skelne kraftige råb, sælsomme, taktfaste og rytmiske orkanstød – tordenslag af et uvejr, der nærmede sig med rivende hast, og, allerede før det kom, gjorde den slumrende luft urolig. Silvère lyttede, men kunne ikke klart opfatte disse stormfulde røster, der dæmpedes af højenes mur. Pludselig viste en sort masse sig ved vejens hjørne, og *Marseillaisen*, sunget med hævngerrigt raseri, svang sig frygtelig mod himlen.

"Det er dem!" råbte Silvère i et udbrud af glæde og begejstring.

Han gav sig til at løbe op ad bakken, idet han trak Miette med sig. Til venstre for vejen var der en egebevokset skrænt, som han klatrede op på med den unge pige, for at de ikke skulle blive revet med af hobens brølende bølge.

Da de stod på skråningen i krattets skygge, betragtede den unge pige med lidt blege kinder sørgmodigt disse mennesker, hvis sang i det fjerne allerede havde været tilstrækkelig til at rive Silvère ud af hendes arme. Det forekom hende at hele skaren havde stillet sig mellem ham og hende. Nogle minutter i forvejen havde de været så lykkelige, så ømt forenede, så alene, så fortabte i den stille natur og Månens tavse klarhed. Og nu havde Silvère drejet sit hoved, han syntes ikke engang at vide, at hun var til stede, og havde kun øje for disse ubekendte mennesker, som han kaldte sine brødre.

Skaren væltede sig frem med en herlig, uimodståelig kraft. Man kunne ikke tænke sig noget mere frygtelig storartet syn end frembruddet af disse par tusind mennesker i horisontens dødstille, iskolde fred. Vejen var blevet til en strøm med rullende, levende bølger, der aldrig syntes at ville ende; på hjørnet viste der sig stadig nye sorte masser, hvis sang bragte denne menneskestorms høje røst til at svulme mere og mere. Da de sidste afdelinger kom til syne, opstod der en bedøvende larm. *Marseillaisen* opfyldte luften, som om den af kæmpemunde blev blæst i uhyre trompeter, der med messingets tørre toner kastede den dirrende ud i alle retninger af dalen. Og det slumrende land vågnede pludselig, det skælvede som kalveskindet, når trommen bliver rørt. Klangen gennembævede dets indre, og med tusindfoldig genlyd gentog det nationalsangens lidenskabelige toner. Det var ikke alene menneskeflokken, der sang, men også himlen, de fjerne klipper, markerne, engene, lundene og det mindste krat syntes at udsende menneskerøster. Det store amfiteater, der hæver sig fra floden op til Plassans, dette kæmpemæssige vandfald, i hvilket månens blånende stråler flød, var som dækket med et usynligt og utalligt folk, der tilråbte insurgenterne bifald; og inde i Viornes hulninger, langs med dens vande, der stribedes med en hemmelighedsfuld glans som af smeltet tin, fandtes intet mørkt sted, hvor der ikke var skjulte mennesker, der syntes at gentage hvert omkvæd med endnu større vrede. Landet råbte på hævn og frihed med denne bevægelse i luft og jordbund. Mens den lille hær gik ned ad bakken, rullede den stormende folkesang således af sted i klangfulde tonebølger,

der af og til afbrødes af voldsomme brag, og bragte alt, selv stenene på vejen, til at ryste.

Silvère, der var bleg af sindsbevægelse, stod stadig og lyttede og stirrede. De insurgenter, der marcherede i spidsen og trak denne lange myldrende og brølende strøm, dette formløse sorte uhyre, med sig, nærmede sig broen med hurtige skridt.

"Jeg troede ikke, at i skulle passere Plassans," mumlede Miette.

"De har måske forandret felttogsplanen," svarede Silvère; "det var virkelig vor mening at drage til departementets hovedstad ad Toulonvejen, til venstre for Plassans og Orchères. De må være gået fra Alboise i eftermiddags og have passeret Les Tulettes i aften."

De første i kolonnen havde nu nået det unge par. Der herskede mere orden i den lille hær, end man kunne være berettiget til at vente af en skare udisciplinerede mænd. Kontingenterne fra hver by og hver flække dannede bestemte bataljoner, som marcherede i nogen afstand af hinanden. Disse bataljoner syntes at have anførere, som de adlød. For resten gav bakkens hældning dem mere fart i dette øjeblik, så de blev en tæt, fast masse med uovervindelig kraft. Der var vel omtrent tre tusind mand, som var én masse og blev revet af sted af en vredens stormvind. Den skygge, de høje skrænter kastede langs med vejen, gjorde det vanskeligt at skelne de sælsomme enkeltheder i denne scene. Men fem eller seks skridt fra det krat, hvor Miette og Silvère havde søgt tilflugt, krydsedes skrænten til venstre af en lille vej, der gik langs med Viorne, således at månen her kunne sende et bredt lysbånd ud over den. Da de første insurgenter nåede dette sted, blev de pludselig

oplyst med en klarhed, hvis skarpe hvide lys fremhævede de mindste enkeltheder i deres ansigter og dragter med ejendommelig tydelighed. Og efterhånden som afdelingerne defilerede forbi, kunne de unge folk således lige ud for sig se disse vilde mænd, der uden ophør, atter og atter, med heftige bevægelser dukkede frem af mørket.

Da de første mænd trådte ud på det lyse sted, trykkede Miette sig med en uvilkårlig bevægelse op til Silvère, skønt hun følte, at hun var i sikkerhed, ja endog beskyttet mod blikke. Hun lagde sin arm om ynglingens hals og støttede hovedet mod hans skulder. Hun stod dér med sit blege ansigt, der indfattedes af kåbehætten, og fæstede øjnene på den lysfirkant, som i hurtig rækkefølge fremviste disse sælsomme ansigter, der var forvandlet af begejstring, og hvis åbne sorte munde var helt opfyldte af *Marseillaisen*s hævnskrig.

Silvère, som hun kunne føle skælvede af sindsbevægelse, bøjede sig ned til hende og tilhviskede hende navnene på de forskellige afdelinger, mens de gik forbi.

Kolonnen marcherede med otte mand i rækken. I spidsen gik nogle store lystige fyre med firkantede hoveder, der syntes at have kæmpers herkuliske styrke og naive tro. I dem ville republikken få blinde og forvovne forsvarere. På skulderen bar de store økser, hvis nyligt hvæssede æg lyste i måneskinnet.

"Det er brændehuggerne fra Seille-skovene" sagde Silvère. "De skal være sapører ... På et vink fra deres førere vil disse mænd gå lige til Paris og slå byportene ind med økseslag på samme måde, som de fælder bjergets gamle korkege ..."

Han talte med stolthed om sine brødres store næver, og da han bag brændehuggerne så en flok arbejdere og solbrændte

mænd med vildt skæg, fortsatte han:

"Det er kontingentet fra La Palud, den første flække, der har gjort oprør. Blusemændene er arbejdere, som bearbejder korkegene, de andre med fløjlstrøjerne må være jægere og kulsviere i La Seilles kløfter ... Jægerne har kendt din fader, Miette. De har gode våben, som de forstår at bruge. O! hvis alle var bevæbnet på den måde! Men der er mangel på bøsser; se! arbejderne har kun stokke."

Miette så og lyttede uden at mæle et ord. Da Silvère talte om hendes fader steg blodet hende heftigt op i kinderne. Med glødende ansigt, med en vred og dog underlig sympatisk mine betragtede hun jægerne. Fra dette øjeblik af syntes hun lidt efter lidt at opildnes ved de febergysninger, som insurgenternes sang fremkaldte i hende.

Skaren, der nu atter sang *Marseillaisen*, vedblev at stige ned, som om den blev pisket frem af nordvestvindens skarpe pust. Efter folkene fra La Palud fulgte en anden afdeling arbejdere, blandt hvilke der fandtes et temmelig stort antal borgere i overfrakke.

– "Der har vi folkene fra Saint Martin de Vaulx," sagde Silvère. "Denne flække rejste sig næsten på samme tid som La Palud ... arbejdsgiverne forenede sig med arbejderne. Der er rige folk imellem dem, Miette, som kunne leve roligt hjemme hos sig selv, og som vil vove deres liv for at forsvare friheden. Man må virkelig holde af disse rige folk ... Der er stadig mangel på våben, næppe nogle jagtbøsser ... Ser du de folk, som har et rødt bind om den venstre arm? Det er anførerne."

Silvère kunne ikke følge med, for afdelingerne gik hurtigere ned ad skråningen, end han kunne nævne dem. Han talte

endnu om folkene fra Saint Martin de Vaulx, mens to afdelinger allerede havde formørket den lysstribe, der opklarede vejen.

"Så du insurgenterne fra Alboise og Les Tulettes komme forbi lige nu?" spurgte han. "Jeg genkendte smeden Burgat ... de må være stødt til skaren i dag ... hvor de løber!"

Miette bøjede sig fremad for længere at kunne iagttage de små afdelinger, han viste hende. Den gysen, der bemægtigede sig hende, sammensnørede hendes bryst og hals. I dette øjeblik viste der sig en flok, der var talrigere og bedre disciplineret end de andre. Den bestod af oprørere, der næsten alle var iført blå bluser og havde et rødt bælte om livet; det så næsten ud, som om de havde uniform på. Midt imellem dem red en mand med sabel ved siden. De fleste af disse improviserede soldater havde bøsser. rifler eller gamle nationalgardegeværer.

"Dem kender jeg ikke," sagde Silvère. "Rytteren må være den anfører, jeg har hørt tale om. Han bringer kontingenterne fra Faverolles og landsbyerne der omkring. Hele hæren burde være udrustet på den måde."

Han fik ikke tid til atter at trække vejret.

"Der er bønderne," udbrød han.

Bag folkene fra Faverolles kom der små grupper, der hver bestod af mellem ti og tyve mand, som alle bar de korte jakker, der bruges af bønderne i syden. Syngende svingede de høtyve og leer, ja nogle havde ikke andet end store skovle. Hver lille bondeby havde sendt sine tjenstdygtige mænd.

Silvère, der kendte grupperne på deres førere, regnede dem op med febrilsk stemme.

"Kontingentet fra Chavanoz!" sagde han. "Der er kun otte mand. Men det er håndfaste karle; onkel Antoine kender dem ...

Se, dér er Nazères! dér er Poujols! de er der alle! ikke en eneste har svigtet ... Valqueyras! Ah, pastoren er med; jeg har hørt tale om ham, han er en god republikaner."

Han blev mere og mere varm. Nu, da hver enkelt afdeling kun talte få, måtte han nævne dem meget hurtigt, og dette hastværk bragte ham til at se ganske forvirret ud.

"O, hvor det er en smuk march at se på, Miette!" vedblev han. "Rozan! Vernoux! Corbiere! og du skal se, der er flere endnu ... De har kun leer, de folk dér, men de vil meje soldaterne ned som græsset på deres enge ... Saint Eutrope! Mazet! Les Gardes! Marsanne! Hele La Seilles nordlige fald! ... Vi må sejre! Hele landet er med os. Betragt disse mænds arme, de er hårde og sorte som jern ... Det bliver ved. Se, der er Pruinas! Roches Noires! De er smuglere, disse sidste, de har rifler ... Dér er flere leer og høtyve, det er kontingenterne fra landet, som ikke hører op. Castel le Vieux! Sainte Anne! Graille! Estourmel! Murdaran!"

Og med en røst, der var halvt kvalt af bevægelse, vedblev han at opregne disse mennesker, der syntes at blive grebet og bortrevet af en hvirvelvind, efterhånden som han nævnte dem. Med svulmende bryst og glødende ansigt udpegede han de forskellige afdelinger ved ivrige håndbevægelser, der med spænding fulgtes af Miette. Hun følte sig draget ned mod vejen som af en afgrunds dyb, så hun måtte holde sig ved den unge mands skulder for ikke at glide ned ad bakken. En underlig beruselse steg op fra denne skare, der var vild af larm, mod og tro. Disse væsener, der sås i en månestråle, disse ynglinge, disse modne mænd, disse oldinge, som svingede underlige våben og var iført de forskelligste dragter, lige fra arbejdskitlen til

borgeroverfrakken; denne uendelige række af hoveder, som øjeblikket og omstændighederne gav et uforglemmeligt udtryk af kraft og fanatisk henrykkelse, fik til sidst i den unge piges øjne en rivende strøms svimlende voldsomhed. Undertiden forekom det hende, at de slet ikke marcherede mere, men at selve *Marseillaisen*, denne barske sang med sin velklang, rev dem med sig. Hun kunne ikke skelne ordene, hun hørte kun en vedvarende brummen, snart dumpe og snart dirrende toner, der var så skarpe, at de lignede syle, der blev jaget stødvis ind i ens kød. Dette oprørsbrøl, dette opråb til kamp og død med sine vredesbrag, sine brændende frihedslængsler, sin forbavsende blanding af mord og ophøjede følelsesudbrud ramte hendes hjerte uden ophør og dybere og dybere for hver vildhed i rytmen og bragte hende i den vellystige sjælekval, der fylder en jomfruelig martyr, som smilende trodser svøbens slag. Og skaren ilede stadig frem, rullet af sted i tonebølgerne. De unge folk syntes, at forbimarchen, der næppe varede nogle minutter, aldrig ville få ende.

Miette var ganske vist et barn. Hun var blegnet, da skaren nærmede sig; hun havde grædt, fordi man ville berøve hende disse ømme møder med Silvère; men hun var et modigt barn, en lidenskabelig natur, som let glødede i begejstring. Den sindsbevægelse, der lidt efter lidt havde fået herredømme over hende, gennembævede hende nu fuldstændig. Hun blev forvandlet til en dreng og ville gerne have grebet et våben tor at følge med oprørerne. Mens bøsserne og leerne defilerede forbi, blev hendes hvide tænder mellem de røde læber længere og skarpere, så lange og skarpe som unge ulvetænder, der har lyst til at bide. Og da Silvère blev mere og mere åndeløs under

opregningen af afdelingerne fra landet, så forekom det hende, at hærens stormløb blev endnu hurtigere ved hvert af hans ord. Det blev snart til en hvirvel, en støvsky af mennesker, der fejedes bort af en storm. Alt løb rundt for hende og hun lukkede øjnene, mens hede tårer strømmede ned ad hendes kinder.

Der hang også tårer i Silvères øjenhår.

"Jeg ser ikke de folk, der har forladt Plassans i eftermiddag," mumlede han.

Han anstrengte sig for at skelne den sidste del af kolonnen, som endnu var i skyggen, og råbte lidt efter triumferende af glæde:

"Dér er de! dér er de! ... Se, de har fanen; fanen er blevet dem betroet!"

Og han ville ile ned ad bakken for at støde til sine kammerater, men i samme øjeblik standsede insurgenterne, mens der lød befalinger langs med deres rækker. *Marseillaisen* døde hen i en brummen, og man hørte kun en forvirret mumlen fra skaren, der endnu var i svingende bevægelse. Den lyttende Silvère kunne forstå den befaling, der gik fra række til række, og som kaldte folkene fra Plassans hen til spidsen af skaren. Mens hver enkelt afdeling stillede sig op på kanten af landevejen for at lade fanen passere forbi, gav den unge mand sig til at stige op ad bakken, idet han trak Miette med sig.

"Kom!" sagde han til hende, "vi kan være på den anden side af broen før de."

Da de var kommet op på den pløjede jord, løb de, indtil de kom til en mølle, hvis sluse spærrer floden. Dér gik de over Viorne på en planke, som mølleren havde kastet der ud. Så skråede de over Sainte Claire-engene, stadig løbende, stadig

hånd i hånd uden at veksle et ord. Langs med hækken kunne de følge den mørke linje, som kolonnen dannede på landevejen. Silvère og Miette sprang ud på vejen gennem et af de huller, der var i hvidtjørnen.

Til trods for den omvej, de havde gjort, kom de på samme tid som folkene fra Plassans. Silvère vekslede nogle håndtryk; de troede øjensynlig, at han havde hørt om forandringen i oprørernes marchplan og var gået dem i møde. Miette, hvis ansigt var halvt skjult af kåbehætten, blev betragtet med nysgerrighed.

"Ah! det er Chantegreils tøs," sagde en mand fra forstaden, "det er en niece af Rébufat, forpagteren på Jas-Meiffren."

"Hvor kommer du fra, landstrygerske?" råbte en anden stemme.

Silvère havde i sin begejstrings rus slet ikke tænkt på den løjerlige figur, hans elskede ville gøre over for den spøg, der sikkert ville falde fra arbejdernes side. Forvirret betragtede Miette ham med bønfaldende mine; men førend han kunne åbne sine læber, lød der en ny stemme fra klyngen, som råt sagde:

"Hendes fader er i slaveriet; vi vil ikke have datteren af en tyv og morder med os."

Miette blev ligbleg.

"Du lyver," mumlede hun; "selv om min fader har dræbt, så har han dog ikke stjålet."

Og da Silvère knyttede sine næver mere bleg og endnu mere skælvende af indre bevægelse end hun, sagde hun:

"Lad være, det bliver min sag."

Idet hun henvendte sig til hoben, gentog hun med kraft:

"I lyver, I lyver! Han har aldrig taget en hvid fra nogen. Det ved I godt. Hvorfor fornærmer I ham, når han ikke kan være til stede?"

Hun havde rejst sig, herlig i sin vrede. Hendes varme, halvt vilde natur syntes roligt at finde sig i anklagen for mord; men anklagen for tyveri gjorde hende rasende. Det vidste folk godt, og det var netop derfor, at de ofte i deres dumme ondskabsfuldhed rev hende denne anklage i næsen.

Den mand, som havde kaldt hendes fader tyv, havde for resten kun gentaget, hvad han havde hørt sige i mange år. Arbejderne grinede af barnets trodsige holdning, mens Silvère stadig stod der med knyttede næver. Det var lige ved at gå galt, da en jæger fra La Seille, som havde sat sig på en bunke sten ved kanten af vejen, mens han ventede på, at man atter skulle begive sig på march, kom den unge pige til hjælp.

"Den lille har ret," sagde han. "Chantegreil var en af vore folk, jeg har kendt ham. Man har aldrig set rigtig klart i hans sag, og jeg for mit vedkommende har altid troet på sandheden af de forklaringer, han afgav for dommerne. Den gendarm, som han på jagten strakte til jorden med et bøsseskud, havde ham allerede selv på kornet. Ja, hvad skal man sige? Man er da nødt til at forsvare sig! Men Chantegreil var en ærlig mand, Chantegreil har aldrig stjålet."

Som det tit går til i lignende tilfælde, således var her denne krybskyttes erklæring tilstrækkelig til at skaffe Miette forsvarere. Der var flere arbejdere, der sagde, at de også havde kendt Chantegreil.

"Ja, ja, det er sandt! Han var ingen tyv!" udbrød de. "Der er slyngler nok i Plassans, som burde sendes til tugthuset i hans

sted ... Chantegreil var vor broder ... Nå, slå dig til tåls, du lille."

Miette havde aldrig hørt nogen tale godt om hendes fader. Over for hende omtaltes han i reglen som en røver og skurk, og her havde hun pludselig nogle brave sjæle, der talte forsonende ord om ham og erklærede, at han var en ærlig mand. Hun brast i gråd og følte atter den bevægelse, som *Marseillaisen* havde bragt hende i, og hun ledte efter en måde, på hvilken hun kunne takke disse mennesker, der var gode mod de ulykkelige. Et øjeblik tænkte hun på at give dem alle hånden, som om hun var en dreng; men hendes hjerte fandt på noget bedre. Den insurgent, der bar fanen, stod ved siden af hende. Hun rørte ved fanestangen og sagde, i stedet for at takke, med bønfaldende stemme:

"Giv mig fanen, lad mig bære den."

De rå arbejdere opfattede i deres hjertes enfoldighed det naivt ophøjede i denne måde at takke på.

"Ja! Ja!" råbte de, "Chantegreils datter skal bære fanen."

En brændehugger gjorde den bemærkning, at hun hurtigt ville blive træt og ikke ville kunne gå langt.

"O, jeg er stærk," svarede hun stolt, idet hun smøgede sine ærmer op og viste sine runde arme, der allerede var fyldige som en voksen kvindes.

Og da de så rakte hende fanen, sagde hun: "Vent lidt."

Hun rev sin kåbe af og tog den på igen mod det røde foer vendt ud, så hun i månens hvide lys syntes at være draperet med en stor purpurkåbe, der nåede hende lige til fødderne, og hætten, der sad let på hendes hår, smykkede hende som en slags frygisk hue. Hun greb fanen, trykkede dens stang mod sit bryst og holdt sig rank mellem folderne af dette blodige banner,

der bølgede bag hende. Dette begejstrede barnehoved med det krøllede hår, de store fugtige øjne og læberne, der var adskilte i et smil, havde et udtryk af stolt kraft, mens det var halvt vendt mod himlen. Hun var den jomfruelige frihed selv i dette øjeblik.

Oprørerne brød ud i bifaldsråb. Disse sydboer med deres levende indbildningskraft var grebet og henrykte ved det pludselige syn af denne kraftige, unge pige, der var rød fra top til tå og så varmt trykkede deres banner til sit bryst. Fra hoben lød der råb som:

"Bravo, lille Chantegreil! Leve den lille Chantegreil! Hun skal blive hos os, hun vil bringe os lykke!"

De ville længe være blevet ved at tilråbe hende bifald, hvis der ikke var kommet befaling til atter at begive sig på vej. Og mens kolonnen satte sig i bevægelse, hviskede Miette til Silvère, som havde stillet sig ved siden af hende, idet hun trykkede hans hånd:

"Forstår du? Jeg bliver hos dig. Jeg må jo nok, ikke sandt?"

Silvère gengældte hendes håndtryk uden at svare. Han samtykkede. I sin dybe sindsbevægelse var han i det hele nødt til at lade sig rive med af den samme begejstring, der havde grebet hans kammerater. Miette syntes ham så smuk, så stor, så hellig! På hele vejen op ad så han hende strålende foran sig, som omgivet af en purpurglorie.

I dette øjeblik forvekslede han hende med sin anden tilbedte elskede, republikken. Han ville gerne være kommet med sin bøsse på nakken; men oprørerne gik langsomt op ad bakke; der var givet befaling til at gøre så lidt støj som muligt. Hæren rykkede frem mellem de to rækker elmetræer lig en

kæmpemæssig slange, hvis led alle er i en sælsom dirrende bevægelse. Den iskolde decembernat var atter tavs, og kun Viorne syntes at brumme med højere røst.

Så snart de var kommet til de første huse i forstaden, gav Silvère sig til at løbe i forvejen for at hente sin bøsse på Saint Mittre-pladsen, som han genfandt slumrende i måneskinnet. Da han atter stødte til insurgenterne, havde de nået Romerporten. Miette bøjede sig hen imod ham og sagde med et barnligt smil:

"Jeg synes, det er, lige som om jeg var med i Kristi Legemsfest-processionen og bar den hellige jomfrus banner."

2

Plassans er et underpræfektur med omtrent ti tusind indbyggere. Byen, som er bygget på den højslette, der behersker Viorne-floden og imod nord støder op til Garrigues-højene, en af de sidste forgreninger af Alperne, ligger ligesom inde i en blind gade. I året 1851 stod den kun i forbindelse med omverdenen ad to veje: Nizzavejen, der går ned ad imod øst, og Lyonvejen, der går op ad imod vest, i to næsten parallelle linjer. Siden den tid har man bygget en jernbane, hvis spor går syd for byen, ved foden af den skrænt, der i stejlt fald sænker sig ned fra de gamle volde hen imod floden. Når man nu til dags træder ud fra jernbanestationen, der ligger på den højre bred af den lille strøm, vil man, når man hæver hovedet, se de første huse i Plassans, hvis haver danner terrasser. Man må gå op ad bakke i et godt kvarter, før man når disse huse.

For en snes år siden havde ingen by så godt som Plassans, – uden tvivl på grund af dens mangel på forbindelse med omverdenen, – bevaret de gamle provençalske byers fromme og aristokratiske karakter. Den havde, og har for resten endnu den dag i dag, et helt kvarter af store palæer, der var bygget under Ludvig XIV og Ludvig XV, en halv snes kirker, jesuitter- og kapucinerhuse og et betydeligt antal klostre. Adskillelsen mellem de forskellige klasser af befolkningen vedblev i lang tid at være betegnet ved de kvarterer, i hvilke byen var delt. Af disse har Plassans tre, der hver for sig danner en særskilt og fuldstændig lille by, som har sine egne kirker, spadserestier, sæder og synskredse.

Det fornemme kvarter, som kaldes Saint Marc-kvarteret efter en af de sognekirker, der hører til det, er et lille Versailles med lige gader, som er overgroede med græs, og hvis store firkantede huse skjuler uhyre haver; det strækker sig mod syd på randen af højsletten; nogle palæer, der er bygget ved foden af skrænten, har en dobbelt terrasse, fra hvilken man kan se hele Viorne-dalen, og som frembyder en beundringsværdig udsigt, der prises højt der på egnen. Det gamle kvarter, den oprindelige by, sender sine snævre og krumme stræder, der er begrænsede af vaklende rønner, op imod nordvest. Her findes mairiet, politiretten, torvet og politistationen. Denne del af Plassans, som er den mest befolkede, bebos af arbejderne, handelsmændene, hele den driftige og elendige almue. Den nye by endelig danner en slags rektangel mod nordøst. Både de borgere, der har samlet sig en formue ved at lægge skilling på skilling, og de, som driver en eller anden profession, bor her i snorlige huse, der er overstrøget med lysegul murfarve. Dette kvarter, der prydes af underpræfekturet, en hæslig, rosetsmykket kasse, havde næppe fem eller seks gader i året 1851; det er af nyere oprindelse, og er navnlig efter jernbanens anlæggelse, har tilbøjelighed til at udvide sig.

Hvad der endnu i vore dage deler Plassans i tre uafhængige og tydeligt adskilte dele, er, at kvartererne er skarpt begrænsede af store veje. Sauvaire-promenaden og Romergaden, der er en slags snæver forlængelse af den første, fører fra vest til øst, fra Storeporten til Romerporten, og skærer således byen i to stykker, idet de adskiller det fornemme kvarter fra de to andre. Disse er selv begrænsede af La Banne-gaden, den skønneste gade i byen, som begynder ved den yderste ende af Sauvaire-

promenaden og til venstre for sig har det gamle kvarters mørke masser, mens den nye bys lysegule huse ligger til højre. Dér, omtrent midt i gaden, for enden af en lille plads, der er beplantet med usle træer, knejser underpræfekturet – en mægtig bygning, som Plassans' borgere er meget stolte af.

For at isolere sig mere og for bedre at kunne indeslutte sig i sig selv er byen omgivet af et bælte af gamle mure, som kun tjener til at gøre den endnu mere mørk og snæver. Der behøvedes kun bøsseskud til at ødelægge disse latterlige fæstningsværker, som vedbenden får til at hensmuldre og er kransede med vilde levkøjer, mens de i størrelse og tykkelse i det højeste er som klostermure. De er gennemborede af flere åbninger, af hvilke de to vigtigste, Romerporten og Storeporten, fører ud, den første til Nizzavejen og den anden til Lyonvejen i den anden ende af byen. Lige indtil 1853 var disse åbninger forsynet med uhyre dobbeltfløjede træporte, der var bueformede foroven og forstærkede med jernplader. Disse porte blev lukket om sommeren klokken elleve og om vinteren klokken ti, og når byen således som en frygtsom pige havde skudt sin slå for, sov den rolig, mens det var overdraget vægtere, som boede i små aflukker inderst inde i hvert porthjørne, at lukke efternølere ind, hvilket dog først skete efter lang parlamenteren. Vægteren lod ikke folk komme ind, før han ved sin lygte havde oplyst og nøjagtigt undersøgt deres ansigt gennem en lille rude; hvis han ikke syntes om dem, så kunne de blive udenfor.

I disse nøgleomdrejninger, der fandt sted ved portene hver aften, lå byens hele ånd, der var en sammensætning af fejhed, egenkærlighed, gammel slendrian, had til yderverdenen og

religiøs attrå efter et klosterligt liv. Når Plassans havde sat godt hængelås for sig selv, sagde det: "Nu er jeg hjemme hos mig selv", med al den tilfredshed, man kan finde hos en hellig borgermand, der uden frygt for sin kasse og vis på ikke at blive vækket af nogen støj giver sig til at læse sine bønner og nyde sin lokkende seng. Jeg tror ikke, der findes nogen anden by, som så længe og så hårdnakket er blevet ved med at indespærre sig som en nonne.

Plassans' befolkning er delt i tre grupper; der er lige så mange små verdener for sig, som der er kvarterer. Man må ikke medtage embedsmændene, underpræfekten, rodemesteren og postmesteren, der alle er fremmede folk, lidet afholdte og meget misundte, og som lever efter deres egen lyst. De egentlige beboere af Plassans, de, som er vokset op der og er fast besluttet på at dø der, har alt for stor ærbødighed for nedarvede sædvaner og fastsatte grænselinjer til ikke frivilligt at indespærre sig i et af byens samfund.

De adelige indelukker sig hermetisk. Siden Karl X's fald går de næppe ud, og når de gør det, skynder de sig at vende tilbage til deres store tavse palæer, idet de lister sig frem som i et fjendtligt land. De går ikke til nogen, og modtager ikke engang hinanden indbyrdes. De eneste; der kommer i huset hos dem, er nogle præster. Om sommeren opholder de sig på de herregårde, de besidder i omegnen; om vinteren bliver de i deres kakkelovnskrog. Det er levende dødninge, der går og keder sig, og deres kvarter har en kirkegårds tunge ro. Porte og vinduer er om omhyggeligt spærrede; man skulle tro, det var en række klostre, der er lukkede for al yderverdenens larm. Af og til ses en abbé at passere forbi, hans diskrete gang bringer

endnu mere tavshed over de lukkede huse, og han forsvinder som en skygge gennem en af dørsprækkerne.

Bourgeoisiet, købmænd, der har trukket sig tilbage fra forretningerne, advokater, notarer, kort sagt hele den lille velhavende og ærgerrige verden, der befolker den nye by, bestræber sig for at give Plassans lidt liv. De møder ved hr. underpræfektens aftenselskaber og drømmer om at give lignende fester. De lægger sig efter popularitet, kalder arbejderne "min go'e mand", taler om høsten med bønderne, læser aviser og spadserer med deres damer om søndagen. De er stedets fremskredne ånder, de eneste, som tillader sig at le, når de taler om murene, ja de har endogså flere gange hos kommunalbestyrelsen fordret nedrivelsen af disse gamle mure, disse "levninger fra en svunden tid". For resten føle de mest skeptiske af dem den største glæde, når en marquis eller greve beærer dem med et lille nik. Hver borger i den nye by drømmer om at få adgang til en af selskabssalene i Saint Marc-kvarteret. De ved godt, at denne drøm ikke kan opfyldes, og det er derfor, at de råber så højt på, at de er fritænkere, mens de dog kun er det i ord, da de er store venner af autoriteten og kaster sig i armene på den første den bedste frelser, så snart folket knurrer det mindste.

Den gruppe, der arbejder og har sin rod i det gamle kvarter, kan ikke bestemmes på en lige så nøjagtig måde. Folket, arbejderne danne flertallet, men man regner også små detaillister og endog nogle store købmænd til dem. Plassans er langt fra at være noget handelscentrum; der er netop tilstrækkelig handel til, at man kan skille sig af med landets frembringelser, der består af olie, vin og mandler. Hvad

industrien angår, så er den næsten udelukkende repræsenteret ved tre eller fire garverier, som forpester en af gaderne i det gamle kvarter, filthattefabrikker og en sæbefabrik, der er forvist til en krog i forstaden. Kommer end disse småhandlende på søn- og helligdage til borgerne i den nye by, så omgås de dog væsentligst med arbejderne fra den gamle by. Store købmænd, detaillister og arbejdere har fælles interesser, som gøre dem til én familie; det er kun om søndagen, at arbejdsgiverne vasker deres hænder og afsondrer sig. Den arbejdende befolkning, der næppe beløber sig til en femtedel, forsvinder for resten mellem egnens lediggængere.

Om sommeren mødes disse tre grupper af Plassans' befolkning ansigt til ansigt engang om ugen. Efter aftensangen om søndagen begiver hele byen sig ud på Sauvaire-promenaden, ja selv de adelige vover sig derud. Men på denne slags boulevard, der er beplantet med to platanalléer, danner der sig tre vel adskilte strømme. Borgerne fra den nye by passerer blot forbi, de går gennem Storeport til højre til Mail-alléen og spadsere op og ned ad den, indtil mørket falder på. Imidlertid deler adelen og folket Sauvaire-promenaden mellem sig. Adelen har i mere end et århundrede haft den sydlige allé, der begrænses af en række store palmer og først bliver forladt af Solen; folket har måttet nøjes anden, nordlige allé, på hvilken side cafeerne, hotellerne, og tobaksudsalgene findes. Og hele eftermiddagen spadserer folk og adel op og ned ad promenaden, uden at det nogen sinde falder en arbejder eller en adelig ind at skifte allé. Der er en snes fod imellem dem, og de er dog tusind mil fra hinanden, idet de med samvittighedsfuldhed følger to parallelle linjer, som om de ikke

turde møde os i denne verden. Selv i revolutionsperioder har hver beholdt sin allé. Disse reglementerede søndagspromenader og portenes lukning om aftenen hører til samme slags kendsgerninger, og er tilstrækkelige til at karakterisere byens ti tusind sjæle.

Her under disse ejendommelige omgivelser henlevede lige til i året 1848 en simpel og lidet agtet familie uænset sine dage; dens hoved. Pierre Rougon, spillede senere på grund af omstændighederne en vigtig rolle.

Pierre Rougon var en bondesøn. Hans moders familie, som bar navnet Fouque, havde henimod slutningen af forrige århundrede ejet et stort stykke jord, der lå i forstaden, bag den gamle Saint Mittre-kirkegård, og som senere blev forenet med Jas-Meiffren. Familien Fouque var de rigeste køkkengartnere i denne egn; de forsynede et helt kvarter af Plassans med køkkenurter. Dette familienavn uddøde nogle få år før revolutionen. Den eneste, der blev tilbage, var er datter ved navn Adelaide, som var født i året 1768 og blev forældreløs i en alder af atten år. Dette barn, hvis fader døde i vanvid, var en opløben, spinkel, bleg skabning med forvirrede blikke og et ejendommeligt væsen, der, så længe hun var en lille pige, kunne gå for at være menneskeskyhed. Men da hun blev større, blev hun endnu mere besynderlig. Hun gjorde sig skyldig i handlinger, som selv de klogeste hoveder i forstaden ikke kunne forklare på en fornuftig måde, og fra den tid af gik det rygte, at hun ligesom hendes fader ikke var rigtig i hovedet. Hun havde næppe stået seks måneder ene i verden som herskerinde over en formue, der gjorde hende til en efterspurgt pige, før man erfarede, at hun var blevet gift med en gartnerdreng ved navn

Rougon, en plump bonde, der var kommet fra Nedre-Alperne. Efter den sidste Fouques død var denne Rougon, som var fæstet for et halvår, fortsat med at tjene den afdødes datter. Fra at være betalt tjenestekarl gik han pludselig over til at blive den misundte ægtemand. Dette giftermål var den første overraskelse, hun beredte den offentlige mening. Ingen kunne fatte, hvor Adelaide kunne foretrække denne arme djævel, der var dum, klodset og simpel og næppe kunne tale fransk, frem for visse andre unge mennesker, som var sønner af velhavende landmænd, og som man længe havde set snuse omkring hende. Og da alt skal have en forklaring i provinserne, så så man et eller andet mysterium på bunden af denne sag: Man påstod endog, at det havde været en absolut nødvendighed for de unge folk at gifte sig. Men kendsgerningerne gendrev bagvaskelsen, idet Adelaide fik en søn efter tolv lange måneders forløb. Forstaden blev ved, den kunne ikke indrømme, at den havde taget fejl, den ville gennemtrænge den formentlige hemmelighed, og følgelig gav alle sladdersøstre sig til at udspionere familien Rougon. Femten måneder efter brylluppet døde Rougon næsten pludseligt af et solstik, han fik, mens han en eftermiddag lugede sine gulerødder; og der var næppe forløbet et år, før den unge enke opvakte en uhørt skandale; man opdagede, at hun havde en elsker, og hun syntes ikke en gang selv at lægge skjul på det; for adskillige folk påstod, at de havde hørt hende ganske åbenlyst sige "du" til den stakkels Rougons efterfølger. Næppe et år enke og allerede en elsker! Det var dog virkelig for galt og stred imod den sunde fornuft således at glemme al velanstændighed! Og hvad der gjorde

skandalen endnu mere storartet, det var Adelaides underlige valg.

Der boede den gang for enden af Saint Mittre-strædet i en rønne, hvis bagside stødte op til familien Fouques jord, en berygtet mand, der almindeligvis betegnedes som "landstrygeren Macquart". Dette menneske forsvandt undertiden i hele uger og kom så igen til syne en skøn aftenstund og drev fløjtende omkring med hænderne i lommen, som om han kom tilbage fra en lille spadseretur. Og kvinderne, der sad på deres dørtærskler, sagde, når de så ham gå forbi: "Se! Der er den landstryger Macquart! Han har nok skjult sine vareballer og sin bøsse i en eller anden hule ved Viorne." Sagen var den, at Macquart ikke havde nogen formue, og at han dog under sit korte ophold i byen spiste og drak som en lykkelig driver. Navnlig drak han med vild ihærdighed; hver aften sad han alene ved et bord i krogen i en knejpe og faldt i staver med øjnene stift og udtryksløst hæftede på sit glas uden at høre eller se noget. Og når vinhandleren lukkede sin dør, så trak han sig tilbage med faste skridt og med mere knejsende hoved, som om drukkenskaben rettede ham.

"Macquart holder sig meget rank. Han er døddrukken," sagde folk, når de så ham gå hjem. Når han ikke havde drukket, gik han i almindelighed lidt bøjet, idet han med en slags vild skyhed undgik nysgerrige blikke. Siden hans fader, der havde været garverkarl og kun havde efterladt ham rønnen i Saint Mittre-strædet, var død, vidste man ikke, om han havde nogen slægt eller venner. Den omstændighed, at grænsen og La Seille-skovene lå så nær, havde gjort denne dovne og sære fyr til smugler og krybskytte, til et af de væsener med skulende blik,

om hvilke de forbigående siger: "Den karl ville jeg nødig møde i skoven ved midnatstid". Den store Macquart med sit vilde skæg og magre ansigt var en skræk for de gode koner i forstaden; de beskyldte ham for at spise små børn ganske rå.

Under det buskede skæg og hår, der dækkede hans ansigt og lignede en puddelhunds uldtotter, kunne man kun skelne glansen af hans brune øjne og det hemmelige og skumle blik, der findes hos et menneske med landstrygeranlæg, som drik og lediggang har fordærvet. Skønt man ikke kunne påvise nogen af hans forbrydelser, så skete der dog ikke noget tyveri eller mord der på egnen, uden at mistanken først faldt på ham.

Og det var denne varulv, denne røver, denne landstryger Macquart, Adelaide havde valgt! På tyve måneder fik hun to børn, en dreng og en pige. Men der var ikke et øjeblik tale om ægteskab mellem dem. Forstaden havde aldrig kendt mage til dumdristig upassende opførsel. Forbavselsen var så stor, og tanken om, at Macquart havde kunnet finde en ung og rig elskerinde vendte i den grad op og ned på sladdersøstrenes forestilling, at de næsten blev medfølende over for Adelaide. "Hun er blevet bindegal, den stakkel," sagde de. "Hvis hun havde familie, så ville hun for længe siden være blevet indespærret i et galehus." Og da man stadig ikke kendte noget til denne sælsomme kærligheds historie, så var det atter denne skurk Macquart, der blev anklaget for at have misbrugt Adelaides svage hjerne for at stjæle hendes penge.

Den legitime søn, den lille Pierre Rougon, voksede op mellem sin moders uægte børn. Disse, Antoine og Ursule, ulveungerne, som kvarteret kaldte dem, beholdt Adelaide hos sig, uden for øvrigt at behandle dem mere eller mindre kærligt end sit ægte

barn. Hun syntes ikke at være sig den stilling, som de to stakkels skabninger ville få i livet, ganske bevidst. For hende var de hendes børn lige så godt som den førstefødte; hun gik undertiden ud med Pierre ved den ene og Antoine ved den anden hånd uden at lægge mærke til den allerede højst forskellige måde, på hvilken folk betragtede hendes kære små.

Det var et ejendommeligt hus.

I et tidsrum af næsten en snes år levede alle, børn og moder, ganske som de havde lyst til, og alt skød frit frem. Som kvinde var Adelaide vedblevet at være den store underlige pige, der gik for at være forvildet, da hun kun var femten år; hun var rigtig nok ikke gal, som forstadens befolkning påstod, men der var en mangel på ligevægt imellem hendes blod og nerver, en slags forstyrrelse i hendes hjerne og hjerte, som bragte hende til at leve et ualmindeligt liv, anderledes end alle andre mennesker. Hun var rigtig nok meget naturlig, meget logisk i sin handlemåde, men hendes logik blev til det rene vanvid i naboernes øjne. Hun syntes at ville stille sig til skue, på en nederdrægtig måde at bestræbe sig for, at alt i hendes hus skulle gå værre og værre, når hun med stor naivitet alene adlød sin naturs drifter.

Efter sin første nedkomst havde hun fået nervøse anfald, der var ledsaget af skrækkelige krampetrækninger. Disse anfald kom regelmæssigt igen hver anden eller tredje måned. De læger, der blev rådspurgt, svarede, at der ikke var noget at gøre, men at alderen ville formilde disse anfald, og foreskrev hende en diæt med halvstegt kød og kinavin. Disse rystelser gjorde hende fuldstændig forstyrret. Hun levede kun for øjeblikket,

som et barn, som et kælent dyr, der giver efter for sine instinkter.

Når Macquart var på en af sine udflugter, tilbragte hun sine dage i drømmende lediggang og tog sig kun af sine børn, for så vidt som hun kyssede dem og legede med dem; men når hendes elsker kom tilbage, forsvandt hun.

Bag Macquarts hus var der en lille gård, som ved en mur var skilt fra familien Fouques jord. En morgenstund blev naboerne meget overraskede ved at se en dør i denne mur, som ikke havde været der den foregående aften, og en time senere havde hele forstaden taget den i øjesyn fra genboernes vinduer. De elskende måtte have arbejdet hele natten for at udhule åbningen og sætte døren i. Nu kunne de ganske frit gå til hinanden. Skandalen begyndte atter; man var mindre overbærende mod Adelaide, som virkelig var en skændsel for forstaden; denne dør, denne rolige og brutale tilståelse om et sådant samliv blev hende bebrejdet heftigere end de to børn.

"Man må i det mindste bevare skinnet," sagde de mest tolerante kvinder. Adelaide kendte ikke til det, man kalder "at bevare skinnet"; hun var meget lykkelig over og meget stolt af sin dør; hun havde hjulpet Macquart med at rive stenene ud af muren, hun havde selv rørt kalk for ham, for at det kunne gå hurtigere, og næste dag kom hun med barnlig glæde for at bese sit værk ved højlys dag, hvad tre sladdersøstre, der så hende betragte det endnu friske murarbejde, stemplede som topmålet af frækhed. Hver gang Macquart viste sig fra den tid af, tænkte folk, når de ikke mere så den unge kone, at hun opholdt sig hos ham i huset i Saint Mittre-strædet.

Macquart kom meget uregelmæssigt, næsten altid uventet. Man kunne aldrig rigtig få at vide, hvad slags liv de elskende førte i de to eller tre dage, han nu og da tilbragte i byen. De lukkede sig inde, og det lille hus syntes at være ubeboet. Da forstaden havde slået fast, at Macquart havde forført Adelaide ene og alene for at få fat i hendes penge, begyndte den at undre sig over, at dette menneske levede ganske som tidligere og strejfede over bjerg og dal lige så dårligt udstyret som før. Måske elskede den unge kone ham des mere, når hun så ham med større mellemrum, eller han havde måske modstået hendes bønner, idet han følte en bydende trang til en eventyrlig tilværelse. Man opfandt tusinde historier uden på nogen fornuftig måde at kunne forklare en forbindelse, der var blevet knyttet, og som holdt ud på ganske usædvanlig vis. Huset i Saint Mittre-strædet vedblev at være hermetisk lukket og bevarede sine hemmeligheder. Skønt der aldrig trængte nogen larm som af strid ud fra huset, gættede man sig til, at Macquart slog Adelaide, for hun viste sig gentagne gange med forslået ansigt og flagrende hår, for resten uden det mindste tegn på lidelse eller sørgmodighed, ja hun gjorde sig ikke engang umage for at skjule sporene af slagene. Hun smilede, hun syntes at være lykkelig, hun lod sig ganske sikkert prygle uden at sige et ord. Dette liv varede i mere end femten år.

Når Adelaide kom hjem, fandt hun huset i den skrækkeligste forvirring uden at bryde sig det mindste om det. Hun manglede fuldstændig al praktisk sans; hvor megen værdi tingene har, og hvor nødvendigt det er at være ordentlig, var noget, der lå aldeles udenfor hendes fatteevne.

Hun lod børnene vokse op, som de blommetræer, der skyder frem langs med vejene efter regnens og solens forgodtbefindende. De bar deres naturlige frugter som vilde skud, der endnu ikke er blevet podet og beskåret af havekniven. Naturen blev ikke underkastet nogen som helst tvang hos disse små ondskabsfulde væsener, og de fik lov til at udvikle sig fuldstændig efter deres instinkters fordringer. Imidlertid tumlede de sig mellem køkkenurterne i haven og tilbragte deres liv i fri luft med at lege og slås som dagdrivere. De stjal de fødemidler, der var i huset, de plyndrede de enkelte frugttræer, der voksede i indelukket, de var onde husånder, små røvere og skrålhalse i dette underlige hus, hvor vanvid herskede, afbrudt af enkelte lyse øjeblikke. Når deres moder forsvandt i hele dage, blev deres støj så stærk, og de fandt på så djævelske kunster for at plage folk, at naboerne måtte true dem med prygl. De var for resten ikke særlig bange for Adelaide, og når de var mindre utålelige for andre, mens hun var til stede, så lå det i, at de gjorde hende til deres offer; de forsømte skolen fem eller seks gange om ugen og fandt på alt muligt for at skaffe sig en revselse, der kunne give dem ret til at brøle så meget, de havde lyst til. Men hun slog dem aldrig, hun blev ikke engang vred; denne slappe, svage, forstyrrede kvinde befandt sig meget vel i al den støj, ja til sidst trængte hun ligefrem til disse slynglers larm for at udfylde tomheden i sin hjerne. Når hun hørte folk sige: "Hendes børn vil engang prygle hende, men så sker der hende kun hendes ret", så smilede hun blidt, og hendes ligegyldige holdning syntes at svare til alt, hvad der blev sagt: "Og hvad gør så det!"

Hun beskæftigede sig endnu mindre med sin formues tilstand end med sine børn. Familien Fouques ejendom ville i løbet af alle de mange år, i hvilke dette underlige liv varede, være blevet til et øde stykke jord, hvis den unge kone ikke havde haft det held at finde en dygtig gartner, der dyrkede hendes havesager. Dette menneske, der skulle dele indtægterne med hende, bestjal hende skammeligt, uden at hun nogen sinde opdagede det. Det havde for øvrigt også sin gode side, thi for at kunne stjæle mere, fik gartneren det mest mulige ud af jorden, hvis værdi næsten blev mere end fordoblet.

Om det nu lå i, at Pierre blev tilskyndet af et hemmeligt instinkt, eller at han allerede var sig den forskellige måde bevidst, på hvilken han blev behandlet af udenforstående, så tyranniserede han, det ægtefødte barn, i hvert tilfælde sin broder og søster fra barndommen af. Skønt han var meget svagere end Antoine, så frygtede denne ham dog, som om han var hans herre, når de var oppe at skændes, og den stakkels lille usle og blege Ursule blev pryglet lige råt af dem begge. Indtil de blev femten eller seksten år gamle, mørbankede for resten de tre børn hinanden broderligt uden at forklare sig deres ubevidste gensidige had og uden egentlig at kunne fatte, i hvor høj grad de var fremmede for hinanden. Først i den alder befandt de sig ansigt til ansigt, med bevidste og bestemte personligheder.

I en alder af seksten år var Antoine en stor gadedreng, hos hvem Macquarts og Adelaides fejl var som sammensmeltede. Macquart med sin kærlighed til et omstrejfende liv, med sin tilbøjelighed til drukkenskab, med sine dyriske anfald var imidlertid den fremherskende. Men de laster, der hos faderen

havde en slags fuldblodig frimodighed i sig, fik, under Adelaides nervøse indflydelse, hos sønnen noget skjult, der var fuldt af hykleri og fejhed. Hvad der tilhørte moderen hos Antoine var en absolut mangel på værdig vilje, en selviskhed, som den findes hos vellystige kvinder, der bragte ham til at modtage hvilket som helst skændselens leje, når han bare kunne vælte sig efter behag og sove lunt på det. Folk sagde om ham: "Den røver! han har ikke engang mod til at vedkende sig sin usselhed som Macquart; hvis han nogen sinde myrder nogen, så bliver det med nålestik". I legemlig henseende lignede han kun Adelaide på de kødfulde læber; hans andre træk var smuglerens, men i mildere, mere ubestemte og flygtige linjer.

Hos Ursule havde derimod den fysiske og moralske lighed med moderen overvægten; der var rigtig nok en inderlig blanding, men den stakkels lille, der var født sidst og på en tid, da Adelaides ømhed havde overvægten over Macquarts allerede noget køligere kærlighed, syntes med sit køn at have fået et dybere præg af sin moders sindsbeskaffenhed. Her var ikke mere nogen sammensmeltning af de to naturer, men snarere en sidestilling, en underlig tæt sammenlodning. Den fantastiske Ursule viste af og til menneskeskyhed, melankoli og rå vrede; som oftest kom hendes latter i nervøse udbrud, hun drømte i sanselig slaphed som en kvinde, hvis hjerte og hoved er forvirret. Hendes øjne, i hvilke Adelaides forstyrrede blikke glimtede, var klare som krystal, det var øjne, som de, der findes hos kattekillinger, når de skulle dø af tæring.

Pierre syntes, sammenlignet med de to bastarder, at være en fremmed; han var i allerhøjeste grad forskellig fra dem, for

enhver, der ikke trængte dybt ind i selve hans væsens rod. Der har aldrig været noget barn til, der i samme grad som han havde fået lige meget fra de to skabninger, der havde avlet ham. Han stod midt imellem bonden Rougon og den nervøse pige Adelaide. I ham havde hans moder afslebet faderen. Dette lønlige arbejde i de forskellige naturanlæg, der i længden bestemmer en races forædling eller forfald, syntes at opnå sit første resultat hos Pierre. Han vedblev stadig at være bonde, men en bonde med mindre hård hud, med mindre plumpe træk og med større og mere smidig forstand. Hans fader og moder havde endog gensidigt korrigeret hinanden i ham. Hvis Adelaides natur, som med finhed blev afslebet ved de oprørske nerver, havde bekæmpet og formindsket Rougons fuldblodige tunghed, så havde dennes svære masse på den anden side forhindret, at barnet modtog et tilbageslag af den unge kones anfald af åndsforvirring. Pierre kendte hverken til de vredesudbrud eller de sygelige drømmerier, som fandtes hos Macquarts ulveunger. Skønt han var meget dårligt opdraget og var en spektakelmager som alle børn, der frit bliver sluppet løs i livet, så var han ikke des mindre i besiddelse af et fond af reflekteret klogskab, der altid måtte forhindre ham i at begå en ufrugtbar dumhed. Hans laster, hans dovenskab, hans nydelsessyge havde ikke den samme instinktmæssige flugt som Antoines laster; han forstod at dyrke og tilfredsstille dem på en i verdens øjne agtværdig måde. I hans fede, middelhøje person, i hans lange, blege åsyn, i hvilket hans faders træk havde antaget visse finheder af Adelaides ansigt, læste man allerede den lumske og listige ærgerrighed, den umættelige trang til tilfredsstillelse, det indtørrede hjerte og den hadefulde

misundelse, der er karakteristisk for en bondesøn, som skæbnen og hans moders nervetilfælde har gjort til et byens barn.

Da Pierre i syttenårsalderen erfarede og kunne forstå Adelaides vildfarelser og Antoines og Ursules ejendommelige stilling, syntes han hverken at blive bedrøvet eller vred, men kun ganske simpelt at være meget optaget af tanken om, hvilken beslutning hans interesser ville råde ham til at fatte. Han var det eneste af de tre børn, der havde søgt skolen med en vis stadighed. Når en bonde begynder at føle oplysningens nødvendighed, bliver han som oftest en vild regnemester. Det var i skolen, at han fik den første mistanke på grund af den hånlige og fornærmelige måde, på hvilken hans kammerater behandlede hans broder. Senere kunne han forklare sig mange blikke og ord, og endelig så han klart, at huset var i opløsningstilstand. Fra det øjeblik af betragtede han Antoine og Ursule som uforskammede snyltegæster, som munde, der slugte hans formue. Hvad hans moder angår, så betragtede han hende med samme øjne som byen, som en kvinde, der burde indespærres, der ville spise hans penge op, hvis han ikke satte en stopper for det; og hvad der satte kronen på hans forbitrelse, det var gartnerens tyverier. Det støjende barn forvandlede sig brat til en sparsommelig og egenkærlig knøs, hvis naturlige drifter modnedes alt for tidligt ved det underlige ødsle liv, som han nu ikke kunne se omkring sig, uden at det skar ham i hjertet. Disse grøntsager, ved hvis salg gartneren høstede de største fordele, var hans; denne vin, der blev drukket, dette brød, der blev spist af hans moders bastarder, var hans. Hele huset, hele formuen var hans. I følge hans bondelogik måtte

han, den ægte søn, være den eneste arving. Og da nu hans gods var i fare, da nu alle gnavede begærligt på hans fremtidsformue, måtte han søge et middel til at kaste disse folk: moder, broder, søster og tyende, på porten og arve straks.

Kampen blev grusom. Den unge mand forstod, at han fremfor alt måtte ramme sin moder. Skridt for skridt, med sej tålmodighed udførte han en plan, hvis enkeltheder for længe siden var modnet hos ham. Hans fremgangsmåde bestod i, at han gjorde sig til en levende bebrejdelse lige over for Adelaide; han viste ingen vrede og sagde hende ingen bitre ord på grund af hendes dårlige opførsel, men han havde fundet på en egen måde at betragte hende på uden at sige et ord, som forfærdede hende. Når hun efter et kort ophold i Macquarts bolig atter viste sig, så kunne hun ikke se på sin søn uden at bæve; hun følt hans blikke, der var kolde og skarpe som stålklinger, der gennemborede hende langsomt og uden skånsel. Denne strenge og tavse holdning hos Pierre, denne søn af en mand, som hun så hurtigt havde glemt, bragte en egen forstyrrelse i hendes syge hjerne. Det var hende, som om Rougon stod op fra de døde for at straffe hende for hendes udskejelser. Hun havde nu hver uge et af de nervøse anfald, der ødelagde hende; hendes børn lod hende ligge og vride sig, og når hun kom til sig selv igen, så ordnede hun atter sine klæder og slæbte sig af sted, stadig med mere og mere besvær. Hun lå ofte og hulkede om natten og holdt på sit hoved, og hun tog mod de sår, Pierre slog hende, som om de kom fra en hævnende Gud. Til andre tider fornægtede hun ham; hun genkendte ikke sit eget blod i denne tykke knægt, hvis ro kølede hendes feber på en så smertelig måde. Hun ville tusind gange hellere have ladet sig slå end lade

sig se således lige ind i øjnene. Disse uforsonlige blikke, der fulgte hende overalt, voldte hende til sidst så utålelige smerter, at hun flere gange fattede den beslutning ikke at gense sin elsker: Men når Macquart kom, glemte hun sine eder og ilede til ham. Ved hendes tilbagekomst begyndte da atter en mere stum og mere frygtelig kamp. Efter nogle måneders forløb var hun i sin søns vold. Lige over for ham var hun som en lille pige, der ikke er vis på, at hun har været artig, og altid er bange for at have fortjent prygl. Pierre havde med snedighed bundet hende på hænder og fødder; han havde gjort hende til en lydig trælkvinde uden at åbne sine læber og uden at indlade sig på vanskelige og ubehagelige forklaringer.

Da den unge mand følte, at hans moder var i hans magt, og at han kunne behandle hende som sin slave, begyndte han i sin egen interesse at drage fordel af hendes åndssvaghed og af den vanvittige rædsel, som et eneste af hans blikke indgød hende. Hans første skridt, så snart han var herre i huset, var at afskedige gartneren og sætte et af sine kreaturer i stedet. Han tiltog sig den øverste ledelse af huset, købte, solgte og havde kassen i hænde. Han søgte for resten hverken at udøve nogen indflydelse på moderens opførsel eller at få Antoine og Ursule til at opgive deres dovenskab. Det brød han sig lidet om, for han gjorde regning på at kunne skille sig af med disse mennesker ved den første, den bedste lejlighed. Han nøjedes med at tilmåle dem brød og vand. Og da han nu havde hele formuen i sin hånd, ventede han kun på en lejlighed for at kunne skalte og valte med den efter behag.

Omstændighederne kom ham mærkeligt til hjælp. Han slap fri for at blive udskrevet, da han var en enkes ældste søn, men

to år senere traf loddet Antoine. Dette uheld gjorde ikke videre indtryk på denne, for han gjorde regning på, at hans moder ville tage en stedfortræder for ham, og Adelaide havde virkelig også i sinde at købe ham fri; men Pierre, der havde pengene, vendte det døve øre til. Hans broders tvungne rejse var en lykkelig begivenhed, der passede alt for godt i hans kram. Og da hans moder talte til ham om denne sag, betragtede han hende på en sådan måde, at hun ikke engang vovede at tale ud. Hans blik sagde: "Vil du ødelægge mig for din bastards skyld?" og hun svigtede i sin egoisme Antoine, da hun fremfor alt trængte til fred og frihed. Pierre, der ikke holdt af voldsomme midler og glædede sig ved tanken om at kunne sætte sin broder på porten uden strid, spillede så en fortvivlet mands rolle: Året havde været så dårligt, der fandtes ingen penge i huset, det ville blive nødvendigt at sælge et stykke jord, hvilket var begyndelsen til ruin. Siden gav han Antoine sit ord på. at han ville købe ham fri næste år, med den faste beslutning ikke at gøre det, og Antoine lod sig narre, og rejste halvt tilfreds bort.

Pierre blev af med Ursule på en endnu mere uventet måde. En hattemagersvend i forstaden, ved navn Mouret, blev indtaget i den unge pige, som han fandt fin og hvid som en frøken fra Saint Marc-kvarteret, og ægtede hende. Fra hans side var det et inklinations-parti. En sand lykke uden nogen som helst beregning, og hvad Ursule angår, så gav hun sit samtykke til dette ægteskab for at flygte fra et hus, i hvilket hendes ældste broder gjorde hende livet utåleligt. Hendes moder, der kun tænkte på sin kærlighedsforbindelse og satte sine sidste kræfter ind på at forsvare sig selv, var kommet så vidt, at hun forholdt sig fuldstændig ligegyldig; hun var ligefrem lykkelig over, at

Ursule tog bort, idet hun håbede, at Pierre nu ikke mere ville have grund til misfornøjelse og følgelig ville lade hende leve i fred, som hun lystede.

Så snart de to unge folk var gift, indså Mouret, at det var nødvendigt for ham at forlade Plassans, hvis han ikke hver dag ville høre ubehagelige ord om sin kone og svigermoder. Han rejste derfor til Marseille med Ursule og gav sig til at arbejde i sit håndværk dér. Han havde for øvrigt ikke forlangt en skilling i medgift. Da Pierre, som var forbavset over denne uegennyttighed, stammende søgte at indlade sig på forklaringer, stoppede han munden på ham ved at sige, at han ville foretrække selv at tjene brødet til sin kone. Den værdige søn af bonden Rougon blev dog ikke beroliget; for en sådan handlemåde syntes ham at dølge en eller anden snare.

Så var kun Adelaide tilbage. Pierre ville ikke for alt i verden vedblive at bo sammen med hende, for hun kompromitterede ham; hende ville han helst have jaget ud allerførst. Men han stod her imellem to meget ubehagelige alternativer: hvis han beholdt hende, da måtte han finde sig i disse skændselspletter på sin ære og binde sig en kugle om benet, som standsede hans ærgerrigheds høje flugt, og hvis han jagede hende bort, så kunne han være vis på, at folk ville pege fingre ad ham som en dårlig søn, hvilket ville have forstyrret hans beregninger, der gik ud på, at han ville gå for at være et godt menneske. Da han følte, at han ville behøve alle, ønskede han, at hans navn atter skulle tages til nåde af hele Plassans. Der var et eneste middel, og det var at få Adelaide til at gå bort af sig selv. Pierre forsømte intet for at nå dette mål, og han fandt en fuldstændig tilstrækkelig undskyldning for sin hårdhed i sin moders upassende opførsel.

Han straffede hende, som man straffer et barn; rollerne var vendt om. Den stakkels kone bøjede sig under denne stadig svungne svøbe. Hun var næppe to og fyrre år gammel, og dog stammede hun af frygt og så forvirret og ydmyg ud som en gammel kone, der går i barndom. Hendes søn vedblev at gennembore hende med sine strenge blikke, han håbede, at hun ville flygte, når hendes mod var udtømt. Den ulykkelige led frygteligt af skam, af utilfredsstillet attrå, af de nederdrægtigheder, der blev budt hende, men modtog roligt slagene, ja vendte endog tilbage til Macquart – hun ville hellere dø på sin post end give efter. Der var nætter, i hvilke hun ville være stået op for at løbe ud og kaste sig i Viorne, hvis ikke hendes nervesvage kvindelige legeme havde haft en skrækkelig frygt for døden. Ofte drømte hun om at flygte, om at søge sin elsker på grænsen. Hvad der holdt hende tilbage i huset, underkastet denne foragtelige tavshed og hemmelige brutalitet fra sønnens side, det var, at hun ikke vidste, hvor hun skulle flygte hen. Pierre følte, at hun for længe siden ville have forladt ham, hvis hun havde haft et tilflugtssted. Han ventede på en lejlighed til at leje en lille bolig til hende et eller andet sted, da en begivenhed, som han ikke havde vovet at gøre regning på, opfyldte hans ønsker pludseligt og voldsomt. Man fortalte i forstaden, at Macquart var blevet skudt af en toldbetjent i det øjeblik, da han ville smugle en hel ladning genferure ind over den franske grænse. Historien var sand, og smuglerens lig blev ikke engang bragt til Plassans, men begravet på kirkegården i en lille bjerglandsby. Adelaide viste en stum, sløv smerte; hendes søn, der iagttog hende, så hende ikke udgyde en tåre. Macquart havde gjort hende til sin arving. Hun fik huset i Saint

Mittre-strædet og den afdødes bøsse, som en smugler, der var undsluppet toldbetjentens kugler, ærligt bragte hende. Allerede den næste dag trak hun sig tilbage til det lille hus; hun hængte bøssen over kaminen og levede så dér, fremmed for verden, ensom og stum.

Endelig var Pierre Rougon den eneste herre i huset. Familien Fouques jord tilhørte ham, om ikke lovligt, så dog faktisk; men han havde aldrig tænkt på at sætte sig fast på den. Det var en alt for lille mark for hans ærgerrighed. At dyrke jorden og passe køkkenurter syntes ham at være simpelt og hans evner uværdigt, han ville hurtigst muligt holde op med at være bonde. Hans natur, der var blevet forfinet ved hans moders nervøse sindsbeskaffenhed, havde en uimodståelig trang til borgerlige nydelser. I alle sine beregninger havde han betragtet salget af sin moders ejendom som resultatet af disse. Dette salg, som ville stille en tilstrækkelig stor sum til hans rådighed, måtte kunne gøre ham værdig til at ægte datteren af en eller anden købmand, der ville gøre ham til sin associé. I den tid gjorde kejserdømmets krige usædvanlig lyst blandt de unge giftefærdige mænd, så forældre viste sig mindre vanskelige i valget af deres svigersønner. Pierre var enig med sig selv om, at penge ville gøre alt, og at det ville være let at komme ud over forstadens kællingesnak; han forstod at gøre sig til martyr, til en brav mand, der lider under sin families skam, der beklager den uden at være berørt af den og uden at undskylde den. Det var allerede flere måneder siden, han havde kastet sine øjne på Félicité Puech, en oliehandlers datter. Huset Puech & Lacamp, hvis magasiner fandtes i et af de mørkeste stræder i det gamle kvarter, var langt fra at blomstre. Det havde en tvivlsom kredit

på pladsen, ja der gik ubestemte rygter om en forestående fallit. Det var netop på grund af disse slemme rygter, at Rougon rettede sine batterier mod den side; for en købmand, der stod sig godt, ville aldrig have givet ham sin datter. Han ville komme, når den gamle Puech ikke mere vidste, hvad han skulle gøre, købe Félicité af ham og derpå atter rejse huset ved sin intelligens og ihærdighed. Det var en snild måde at klatre et trin opad på, at hæve sig en grad over sin samfundsklasse. Han ville fremfor alt fly denne skrækkelige forstad, hvor man førte højrøstet tale om hans familie, og bringe de smudsige historier i forglemmelse ved at udslette alt lige indtil navnet på familien Fouques ejendom. De stinkende gader i det gamle kvarter syntes ham at være et paradis, kun dér kunne han skifte ham.

Det øjeblik, han lurede på, kom snart. Huset Puech & Lacamp lå i de sidste krampetrækninger. Da gav den unge mand sig til at underhandle om sit ægteskab med forsigtig behændighed. Han blev modtaget, om ikke som en frelser, så dog som en nødvendig og antagelig udvej. Da nu giftermålet var bestemt, beskæftigede han sig ivrigt med ejendommens salg. Besidderen af Jas-Meiffren, der ønskede at afrunde sine jorder, havde allerede gentagne gange givet ham tilbud, da de to ejendomme kun var skilt ad ved en lav og tynd skillemur. Pierre spekulerede i dette øjeblik, og hans nabo, der var en meget rig mand, gik så vidt, at han for at tilfredsstille et lune bød ham halvtreds tusind francs for ejendommen. Det var det dobbelte af, hvad den var værd.

For resten lod Pierre sig nøde med sand bondelumskhed. Han sagde, at han ikke ville sælge den, at hans moder aldrig ville give sit samtykke til at skille sig ved en ejendom, som var

gået i arv fra fader til søn i familien Fouque i de sidste to århundreder. Og mens han syntes at tøve, forberedte han salget, for han var begyndt at få betænkeligheder. I følge hans brutale logik tilhørte ejendommen ham, og han havde ret til at disponere frit over den. På bunden af denne sikkerhed begyndte der imidlertid at røre sig dunkle anelser om, at der var nogle indviklede bestemmelser i loven. Han bestemte sig til indirekte at rådspørge en retskyndig i forstaden.

Dér fik han rare ting at vide. I følge juristens udsagn var hans hænder fuldstændig bundne. Som han nok havde en anelse om, kunne kun hans moder afhænde ejendommen. Men hvad han ikke vidste, og hvad der kom ham som et tordenslag, det var, at bastarderne, ulveungerne Ursule og Antoine, havde rettigheder i denne ejendom. Hvad! Dette rak skulle bestjæle, plyndre ham, det ægte barn! Juristens oplysninger var tydelige og nøjagtige: Adelaide havde rigtig nok ægtet Rougon med formuefællesskab, men i følge loven var den unge kone, da formuen bestod i jordejendom, igen kommet i besiddelse af hele denne ved sin ægtefælles død; på den anden side havde Macquart og Adelaide anerkendt deres børn, som derfor skulle arve deres moder. Den eneste trøst, Pierre fik, var, at loven beklippede bastarders andel til fordel for de ægte børn. Men det trøstede ham aldeles ikke. Han ville have alt, han ville ikke engang give Ursule og Antoine ti sous som deres part. Dette indblik i lovens forviklinger åbnede ham nye horisonter, som han undersøgte med meget tankefuld mine. Han var hurtigt på det rene med, at en klog mand altid må have loven på sin side, og han fandt virkelig på noget uden at rådføre sig med et menneske, end ikke med juristen, hos hvem han frygtede for at vække mistanke.

Han forstod at råde over sin moder som over en ting. En skøn morgenstund førte han hende til en notar og lod hende underskrive en salgskontrakt. Når man blot lod Adelaide beholde sit hul i Saint Mittre-strædet, så ville hun gerne sælge hele Plassans. For øvrigt sikrede Pierre hende en årlig indtægt af seks hundrede francs og svor ved alt, hvad der var helligt, at han ville våge over sine søskende. En sådan ed var tilstrækkelig for den gode kone, og da de kom til notaren, plaprede hun den lektie frem, som hendes søn behagede at sufflere hende. Næste dag lod den unge mand hende sætte sit navn under en kvittering, i hvilken hun tilstod at have modtaget halvtreds tusind francs som betaling for ejendommen. Det var hans mesterstykke, denne skurkestreg. Da hans moder var forbavset over at skulle undertegne en sådan kvittering uden at modtage en centime af de halvtreds tusind francs, nøjedes han med at svare, at det var en ren formsag, der ikke havde det mindste at sige, og da han lod papiret glide ned i sin lomme, tænkte han: "Lad nu blot ulveungerne komme og fordre regnskab af mig; så siger jeg, at den gamle har ædt alt op, og de vil aldrig vove at anlægge sag mod mig." Otte dage senere eksisterede skillemuren ikke mere, ploven havde gennemfuret gemysebedene og familien Fouques ejendom skulle snart, i overensstemmelse med den unge Rougons ønsker, kun være en saga. Nogle måneder derefter lod ejeren af Jas-Meiffren endog den gamle, forfaldne gartnerbolig jævne med jorden.

Da Pierre havde fået de halvtreds tusind francs, giftede han sig med Félicité Puech, så snart det på nogen måde var muligt. Félicité var en lille mørk kvinde, som der er så mange af i Provence. Man kunne sammenligne hende med en af de brune,

tørre, pibende græshopper, der i deres voldsomme flugt støder hovedet mod mandeltræerne. Hun var mager, fladbrystet, havde spidse skuldre og et underansigt, der var bemærkelsesværdigt fremtrædende og skarpt; hendes alder var ubestemmelig; man kunne lige så godt have anset hende for at være femten som tredive år, mens hun i virkeligheden var nitten, fire år yngre end hendes mand. Der var kattelist på bunden af disse sorte, smalle øjne, der mindede om spunshuller. Hendes lave og hvælvede pande, hendes næse, der var lidt fladtrykt ved roden, og hvis fine næsebor udspilede sig dirrende, for ligesom bedre at kunne smage hver duft, den smalle røde linje, som hendes læber dannede, den fremstående hage, der føjede sig til kinderne gennem underlige hulninger, hele dette listige dværgeansigt var som en levende maske for rænkespil, for driftig og misundelig ærgerrighed. Men med al sin hæslighed havde Félicité en slags ynde, der gjorde hende bedårende. Man sagde, at det var afhængigt af hendes vilje, om hun var smuk eller grim; det kom an på den måde, på hvilken hun satte sit dejlige hår; men det var endnu mere afhængigt af det triumferende smil, der lyste over hendes gyldne teint, når hun troede at sejre over nogen. Hun, som var født med temmelig dårlige udsigter og anså sig for forurettet af skæbnen, fandt sig som oftest i ikke at være andet end en grimrian.

Men hun opgav ikke ævred, hun havde lovet sig selv, at hun en skøn dag ville få hele byen til at revne af misundelse over den uhørte lykke og luksus, som hun ville fremvise. Hvis hun kunne have spillet sit livs rolle på en større scene, hvor hendes ubundne ånd kunne have udfoldet sig frit, så ville hun ganske

sikkert hurtigt have virkeliggjort sin drøm. I intellektuel henseende stod hun langt over de andre unge piger, der hørte til samme samfundsklasse og havde fået samme undervisning som hun. Onde tunger påstod, at hendes moder, der var død nogle år efter hendes fødsel, i den første periode af sit ægteskab havde stået i et intimt forhold til marquien af Carnavant, en ung adelsmand fra Saint Marc-kvarteret. Så meget er vist, at Félicités hænder og fødder lignede en marquis' og ikke syntes at tilhøre den arbejderslægt, fra hvilken hun nedstammede. Det gamle kvarter var i en hel måned forbavset over at se hende ægte Pierre Rougon, denne bonde, der næppe endnu var blevet afhøvlet, dette menneske fra forstaden, hvis familie just ikke hørte til de mest uangribelige. Hun lod dem bjæffe og tog imod sine veninders tvungne lykønskninger med et ejendommeligt smil. Hun havde gjort sine beregninger, hun valgte Rougon som en pige, der udsøger sig en mand, ligesom man udsøger sig en medskyldig. Hendes fader havde, idet han tog det unge menneske til svigersøn, kun set på de halvtreds tusind francs, der skulle frelse ham fra at gå fallit. Men Félicité havde bedre øjne. Hun så ud i fremtiden og følte trang til en rask mand, selv om han var lidt bondeagtig, bag hvem hun kunne skjule sig, og hvis arme og ben hun kunne sætte i bevægelse efter eget forgodtbefindende. Hun nærede et grundigt had til de små provinsherrer, til dette udmarvede slæng af notariatsskrivere, af fremtidige advokater, der sidder og ryster og venter på kunder. Da hun ikke kunne få den mindste medgift og havde tabt håbet om at kunne ægte en stor købmands søn, så foretrak hun en bonde, som hun kunne gøre regning på at bruge som passivt redskab, tusind gange frem for en eller anden spinkel

student, der ville knuse hende med sin universitetsdannelses overmod, og slæbe den ulykkelige med sig gennem hele livet på sin jagt efter tom forfængelighed. Hun syntes, at konen burde skabe manden. Hun anså sig for i stand til at lave en minister af en kvæghyrde. Hvad der havde tiltrukket hende hos Rougon, var hans brede bryst og hans undersætsige krop, der dog ikke manglede en vis finhed. En ung mand med en sådan legemsbygning ville let og muntert bære den verden af intriger, som hun drømte om at lægge på hans skuldre. Mens hun påskønnede sin mands styrke og sundhed, gættede hun sig dog også til, at han var alt andet end dum; hun havde sporet hans ånds lumske smidighed, skjult bag det tykke lag kød; men der manglede alligevel meget i, at hun kendte sin Rougon, for hun anså ham dog for dummere, end han var. Da hun nogle dage efter brylluppet tilfældigvis rodede i en skrivebordsskuffe, fandt hun Adelaides kvittering for de halvtreds tusind francs. Hun fattede meningen og blev bange, for hun var halvvejs ærlig og holdt ikke af slige midler. Men hendes skræk var blandet med beundring, og Rougon blev i hendes øjne en meget stærk mand.

De unge folk gav sig nu til frækt at søge lykken. Huset Puech & Lacamp stod mindre dårligt, end Pierre havde troet. Gælden var kun ringe, men der var mangel på penge. I provinserne drives handelen forsigtigt, så store ulykker undgås. Puech & Lacamp var vise blandt de viseste; det var med bæven, at de satte et tusind daler på spil, og deres hus, et sandt hul, var af såre ringe vigtighed. De halvtreds tusind francs, som Pierre satte i forretningen, var tilstrækkeligt til at betale gælden og udvide handelen. Begyndelsen var heldig. I tre på hinanden

følgende år var olivenhøsten meget god. Med en forvovenhed, der gjorde Pierre og den gamle Puech ganske bange, fik Félicité dem til at købe et betydeligt parti olie, som blev gemt i deres pakhus. I de to følgende år slog høsten fejl, ganske som den unge kone havde forudset; priserne steg betydeligt, og de kunne således realisere deres forråd med stor fortjeneste.

Kort tid efter denne fangst trak Puech og hr. Lacamp sig ud af firmaet, i det de nøjedes med det par skilling, de havde tjent, og brændte af ærgerrighed efter at dø som rentiers.

De unge folk, der nu var eneste herrer i huset, tænkte da, at de endelig havde lykken fat.

"Du har besejret min onde ånd," sagde Félicité undertiden til sin mand.

En af de få svagheder i hendes energiske natur var hendes tro på, at hun var forfulgt af ulykken. Indtil nu, påstod hun, var intet lykkedes hverken hende eller hendes fader til trods for deres anstrengelser. Sydens overtro bestyrkede hende i denne anskuelse, og hun belavede sig til at kæmpe mod sin skæbne, som man ville kæmpe mod en skikkelse af kød og blod, der forsøger at kvæle en.

Det varede ikke længe, inden kendsgerningerne på en bemærkelsesværdig måde retfærdiggjorde hendes frygt. Den onde ånd kom igen og var uforsonlig. Hvert år blev huset Rougon rystet af en ny ulykke. En fallent forårsagede et tab på nogle tusind francs; sandsynlighedsberegningerne om høstens udbytte slog fejl som følge af utrolige omstændigheder, de sikreste spekulationer strandede ynkeligt. Det var en kamp uden hvile og uden barmhjertighed.

"Du ser vel nok, at jeg er født under en uheldig stjerne," sagde Félicité bittert.

Og hun blev rasende, fordi hun ikke forstod, hvorfor hun, der havde haft så fin en næse ved den første spekulation, nu kun kunne give sin mand dårlige råd.

Pierre, der var træt og mindre udholdende, ville mange gange have opgivet forretningen, hvis hans kone ikke havde klamret sig så hårdnakket til den. Hun ville være rig, for hun indså, at hendes ærgerrighed kun kunne bygge med formue som grund. Når de havde nogle hundrede tusind francs, så ville de beherske byen; hendes mand skulle da have en vigtig embedsstilling, og hun ville regere. Det var ikke opnåelsen af hæder og ære, der voldte hende bekymring – til kamp for disse følte hun sig vidunderligt udrustet – men hun stod kraftløs lige over for de første poser dalere, der skulle tjenes. Det skræmte hende ikke at tumle med mennesker, men hun følte en slags afmægtigt raseri over for disse ligegyldige, hvide og kolde pengestykker, som hendes rænkefulde ånd ikke kunne få magt over, og som i dum hårdnakkethed vægrede sig ved at komme til hende.

Kampen varede i mere end tredive år. Da Puech døde, kom der et nyt tordenbrag. Félicité, der havde ventet at arve omkring fyrre tusind francs, erfarede, at den gamle egoist, for bedre at kunne pleje sig på sine gamle dage, havde anvendt sin lille formue til købet af en livrente. Det gjorde hende syg af harme. Lidt efter lidt blev hun mere bedsk, indtørret og skrigende. Når man så hende hvirvle omkring mellem oliekrukkerne, fik man indtrykket af, at hun troede, hun kunne fremme salget ved denne evige, urolige flueflugt. Hendes mand lagde sig derimod

ud; uheldet gjorde ham fed. Det gjorde ham tykkere og mere blodagtig. Denne trediveårige kamp bragte dem imidlertid ikke til tiggerstaven. Ved hver årlig opgørelse fandt de, at de omtrent kunne komme ud af det; når der havde været tab i én periode, så havde de genoprettet det i den næste. Det var dette liv fra hånden i munden, der forbitrede Félicité. Hun ville have foretrukket en ligefrem fallit. Så kunne de måske have begyndt deres liv for fra, i stedet for at løbe sig fast i disse mikroskopiske ubetydeligheder og anspænde alle kræfter for kun at tjene det absolut nødvendige. De kunne jo ikke lægge halvtreds tusind francs til side i en hel menneskealder.

Det må dog anføres, at de fra de første år af deres ægteskab af fik en talrig børneflok, som i længden blev en meget tung byrde. Som mange spinkle kvinder var Félicité i besiddelse af en frugtbarhed, som man aldrig ville have anet, når man betragtede hendes usle legemsbygning. På fem år, fra 1811 til 1815, fik hun tre drenge, én hvert andet år. I de fire følgende år bragte hun to piger til verden. Der er intet, som bedre driver børn frem, end det rolige, dyriske provinsliv. Forældrene modtog de to sidste meget dårligt; pigebørn kommer skrækkeligt til ulejlighed, når man ingen medgift har at give dem. Rougon erklærede til alle og enhver, at nu var det nok, og at Fanden skulle være pokkers fin, hvis han kunne prakke ham et sjette barn på. Det blev virkelig ved det. Det er ikke let at vide, ved hvilket tal Félicité ville have sagt stop, for hun betragtede ikke denne børneflok som en årsag til ruin, men genopbyggede tværtimod på sine sønners hoved den lykkens bygning, som styrtede sammen under hendes egne hænder. De var ikke endnu ti år gamle, før hun allerede trak store veksler på

deres fremtid. Hun tvivlede på, at hun selv nogen sinde kunne have held med sig, men håbede gennem dem at kunne overvinde den vrede skæbne. De skulle tilfredsstille hendes skuffede forfængelighed og skaffe hende den rige og misundte stilling, som hun forgæves stræbte efter at opnå, og uden at opgive sin stadige kamp med handelshuset begyndte hun nu på en ny taktik for at nå sit mål: at tilfredsstille sine herskesyge drifter. Det syntes hende umuligt, at der mellem hendes tre sønner ikke skulle være en overlegen mand, som kunne berige dem alle. Det havde hun på fornemmelsen, sagde hun. Og hun plejede ungerne med en lidenskab, der var en blanding af en moders strenghed og en ågerkarls ømhed. Hun fedede dem kærligt, som om det var en kapital, der senere skulle indbringe svære renter.

"Lad dog være med det!" udbrød Pierre, "alle børn er utaknemmelige. Du forkæler dem, du ødelægger os."

Når Félicité talte om at sætte dem i en lærd skole, blev han vred. Latin var en unyttig luksus, det var mere end nok at lade dem gå i en lille skole i nabolaget. Men den unge kone holdt stand: Hun havde højere sans, der bragte hende til at sætte stor stolthed i at kunne rose sig af at have vel oplærte børn; for resten følte hun, at hendes sønner ikke turde være lige så udannede som hendes mand, hvis hun ville have, at de en skøn dag skulle blive til noget stort. I ånden så hun dem stadig i Paris og i høje stillinger, som hun dog ikke gjorde sig nogen rigtig forestilling om. Da Rougon havde givet efter, og de tre unger var blevet optaget i skolen, havde Félicité de behageligste fornemmelser af tilfredsstillet forfængelighed, som hun nogen sinde havde følt. Det var med henrykkelse, at hun hørte dem

tale om deres lærere og studier. Hun troede at høre den yndigste musik den dag, da den ældste lod en af de yngre bøje *rosa*, rosen, for hende, og det må siges til hendes ære, at hendes glæde i dette tilfælde var fri for enhver beregning. Selv Rougon følte den tilfredsstillelse, som en udannet mand i reglen har, når han ser, at hans børn bliver mere dannede end han. Det kammeratskab, der selvfølgelig fandt sted mellem deres børn og de fornemste borgeres, fuldendte ægteparrets henrykkelsesrus. De var dus med mairens og underpræfektens sønner, ja selv med to eller tre unge adelsmænd, som Saint Marc-kvarteret havde nedladt sig til at satte i Plassans' lærde skole. Félicité mente, at man ikke kunne betale en sådan ære dyrt nok, og de tre fyres opdragelse tyngede svært på Rougons udgiftskonto.

Så længe drengene endnu ikke var studenter, levede forældrene, der med store ofre holdt dem i den lærde skole, i håbet om det gode resultat, der ville komme ud af det, og selv da de havde bestået deres adgangseksamen til universitetet, ville Félicité fuldende sit værk og fik sin mand til at sende dem alle tre til Paris. De to studerede jura, og den tredje hørte forelæsninger ved det lægevidenskabelige fakultet. Da de senere var blevet voksne og havde udtømt huset Rougons hjælpekilder og altså så sig nødsaget til at vende tilbage til provinsen, begyndte de stakkels forældre at blive revet ud af deres illusioner. Provinsen syntes at tage sit bytte tilbage. De unge mænd blev lade og dorske, og Félicité følte atter sin gamle bitterhed over at være forfulgt af skæbnen. Hendes sønner ville bringe hende til at gå fallit, de havde ødelagt hende, de indbragte hende ikke renterne af den kapital, som de

repræsenterede. Dette sidste slag af skæbnen traf hende så meget mere føleligt, fordi det på én gang ramte hendes ærgerrighed som kvinde og hendes forfængelighed som moder.

Rougon gentog fra morgen til aften: "Det har jeg jo sagt dig i forvejen!" hvilket opbragte hende endnu mere.

Da hun en dag bittert bebrejdede sin ældste søn de penge, hans opdragelse havde kostet hende, svarede han med lige så stor bitterhed:

"Jeg skal nok betale dem igen, hvis jeg nogen sinde bliver i stand til det. Men siden du ikke har nogen formue, så burde du for resten have gjort os til arbejdere. Nu er vi hævet over den samfundsklasse, vi hører til, og vil komme til at lide mere end du."

Félicité forstod den dybe mening i disse ord og holdt fra nu af op med at anklage sine børn, men vendte atter sin vrede mod skæbnen, der ikke blev træt af at forfølge hende. Og hun begyndte atter med sine klager og klynkede over den mangel på formue, der bragte hende til at strande, når hun var lige ved at nå havnen. Når Rougon sagde: "Dine sønner er drivere, de æder os til sidst ud af huset", så svarede hun bittert: "Gud give, at jeg havde flere penge at give dem; de vegeterer jo kun, de stakkels drenge, fordi de ikke har en eneste skilling."

I begyndelsen af året 1848, kort før Februarrevolutionen, var de tre brødre Rougon i en meget ubehagelig stilling i Plassans. De var mærkværdige typer, højst forskellige, skønt parallelle skud af samme stamme. De var som helhed betragtet mere værd end deres forældre. Slægten Rougon skulle lutres gennem kvinderne. Adelaide havde gjort Pierre til en jævnt begavet ånd, der var skikket til at føle ærgerrighed, om end ikke nogen højt

flyvende. Félicité havde givet sine sønner en højere intelligens, der var i stand til store laster og store dyder.

På denne tid var den ældste. Eugène, næsten fyrre år gammel. Han var af middelhøjde, noget skaldet og begyndte allerede at blive for fed. Han havde sin faders ansigt, et langt ansigt med store træk; bag huden kunne man næsten skimte fedtet, der gjorde rundingerne bløde og gav ansigtet en gul, voksagtig hvidhed. Kunne man end se bonden i hovedets tunge og firkantede bygning, så skete der dog en fuldstændig forvandling, og ansigtet lyste, når der kom liv i hans øje, og han hævede de dorske øjenlåg. Faderens plumphed var blevet til værdighed hos sønnen. Denne svære karl så i almindelighed ud, som om han gik omkring i en tung søvn; når man så visse store og matte bevægelser af hans lemmer, måtte man tænke på en kæmpe, der strækker sig, idet han bereder sig til at slå løs. Ved et af disse naturens foregivne luner, i hvilke videnskaben begynder at skelne love, syntes Félicité at have bidraget til at forsyne Eugène med tænkestoffet, mens hans fysiske beskaffenhed fuldstændig lignede Pierres. Eugène viste det mærkelige tilfælde, at visse af hans moders moralske og intellektuelle egenskaber var nedsænket i faderens tykke kødmasser. Han besad høj ærgerrighed, bydende drifter og stærk foragt for små midler og en beskeden stilling. Han var et bevis på, at Plassans måske ikke tog fejl, når det havde mistanke om, at Félicité havde nogle dråber adeligt blod i sine årer. Den rasende nydelsessyge, der udviklede sig hos familien Rougon og var karakteristisk for den, havde et af sine mest ophøjede præg hos ham; han ville nyde, men med sjælen, i det han tilfredsstillede sin trang til at herske. Et sådant menneske

var ikke skabt til at gøre lykke i provinserne, han vegeterede der i femten år, men havde øjnene rettet mod Paris og lurede på en lejlighed. Da han vendte tilbage til den lille by, havde han for ikke at falde sine forældre til byrde ladet sig indføre på advokaternes liste. Han plæderede engang imellem og tjente nogenlunde sit udkomme uden tilsyneladende at hæve sig over en hæderlig middelmådighed. Folk i Plassans fandt, at han havde en ubehagelig tilsløret stemme og plumpe bevægelser. Det var sjældent, at han vandt sin klients sag, og de kloge hoveder mente, at han som oftest stod og vævede og gik uden om spørgsmålet. Han forglemte sig navnlig en dag, da han plæderede i en sag om skadeserstatning, og forvildede sig i den grad i politiske betragtninger, at præsidenten fratog ham ordet. Han satte sig straks med et ejendommeligt smil; hans klient blev dømt til at betale en betydelig sum, men han syntes ikke af den grund at fortryde sin digression det allermindste. Det lod til, at han betragtede sine taler for retten som simple øvelser, der senere ville komme ham til gode. Det var det, som Félicité ikke forstod, og som bragte hende til fortvivlelse; for hun ønskede, at han skulle diktere Plassans' domstol love. Det endte med, at hun fik en meget ugunstig mening om sin ældste søn, og hun korn til det resultat, at det ikke kunne være denne søvnige fyr, som skulle blive familiens hæder. Pierre havde derimod ubetinget tillid til ham, ikke fordi han havde skalpere øjne end hans kone, men fordi han holdt sig til overfladen og følte sig selv smigret ved at se et geni i den søn, der var hans udtrykte billede. En månedstid før februardagene blev Eugène urolig. Det, var, som om en særegen fært lod ham ane krisen, og fra det øjeblik af brændte Plassans' stenbro ham under

fødderne. Man så ham flakke omkring på fortove og stier som en sjæl i skærsilden, og pludselig fattede han en beslutning og rejste til Paris, skønt han ikke engang havde fem hundrede francs i lommen.

Den yngste søn Aristide var så at sige Eugène diametralt modsat. Han havde sin moders ansigt og lyster og en lumsk, til gemene intriger skikket karakter, i hvilken faderens drifter var fremherskende. Naturen trænger ofte til symmetri. Aristide, som var lille og spinkel og havde lighed med en stokkeknap, formet som et Pulcinel-hoved, rodede og snusede omkring allevegne uden at gøre sig videre skrupler, når han blot kunne komme til at nyde. Han elskede penge, som hans ældre broder elskede magt. Mens Eugène drømte om at bøje et folk efter sin vilje og berusede sig i sin fremtidige almagt, så Aristide sig selv som tifold millionær, så sig bo i et fyrsteligt hus, spise og drikke godt og svælge i livsnydelse med alle sanser og organer. Han ville fremfor alt vinde en formue i en fart. Når han byggede et luftslot, så hævede det sig magisk for hans ånd; i løbet af en nat fik han tønder af guld; det var noget, der passede for hans dovenskab, så meget des mere som han aldrig var betænkelig med hensyn til midlerne, for han anså de hurtigste for de bedste. Rougon-racen, der bestod af tykke og grådige bønder med dyriske lyster, var modnet alt for hurtigt: al trang til materielle nydelser udfoldede sig hos Aristide, fordoblet ved en for tidlig udvikling, og des mere umættelig og farlig, fordi den hos ham var blevet reflekteret. Til trods for det umiddelbare klarsyn, der er kvinderne egent, foretrak Félicité denne søn; hun følte ikke, hvor meget mere Eugène var beslægtet med hende; hun undskyldte sin yngste søns dumheder og

dovenskab, under påskud af at han ville blive den store mand i familien, og hun mente, at en stor mand har ret til at føre et usømmeligt liv lige til den dag, på hvilken hans evners magt bliver åbenbaret. Og Aristide satte hendes overbærenhed på en hård prøve. Han førte et sjofelt og dovent liv i Paris; han var en af den slags studenter, der studerer i ølknejperne i *Quartier Latin*. For resten var han der kun i to år; for hans fader, der med skræk så, at han endnu ikke havde taget en eneste eksamen, beholdt ham i Plassans og talte om at finde en kone til ham, da han håbede, at huslige interesser ville gøre ham til et ordentligt menneske. Aristide lod sig gifte bort. I denne periode havde han endnu ikke noget klart blik på sin ærgerrighed, og provinslivet mishagede ham ikke, han gik på græs i den lille by, spiste, sov og drev omkring. Félicité talte hans sag med så megen varme, at Pierre indvilgede i at føde og huse ægteparret på den betingelse, at den unge mand skulle tage sig af handelshusets affærer. Fra nu af begyndte der et skønt driverliv for ham; han tilbragte dagen og den største del af natten i klubben, listede sig bort fra sin faders kontor som en skoledreng og bortspillede de få guldstykker, som hans moder stak til ham i smug. Man må have levet langt inde i en provins for at kunne fatte, hvor åndssløvende de fire år var, som fyren tilbragte på denne måde. I hver lille by findes der et antal af sådanne personer, der lever på deres forældres bekostning og undertiden lader, som om de arbejder, mens de i virkeligheden dyrker deres lediggang med en slags religiøs omhu. Aristide var en type på disse uforbederlige drivere, der med velbehag slæber sig af sted i provinslivets tomhed. Han spillede ecarté i fire år. Mens han levede i klubben, bidrog hans kone, en slap og dvask

blondine, til huset Rougons ødelæggelse ved at vise en udpræget smag for glimrende toiletter og en frygtelig appetit, der var meget bemærkelsesværdig hos en så skrøbelig skabning. Angèle levede kun for himmelblå bånd og oksemørbrad. Hun var datter af en pensioneret kaptajn, som hed major Sicardot, en skikkelig mand, der havde givet hende alle sine opsparede penge, ti tusind francs, i medgift. Da Pierre valgte Angèle til sin søn, tænkte han, at det var en uventet god forretning, han gjorde, til så lav en pris anslog han Aristide. Men denne medgift på ti tusind francs, der bestemte ham, blev netop senere en sten om hans hals. Hans søn var allerede en udspekuleret kæltring; han gav ham de ti tusind francs, associerede sig med ham, ville ikke beholde en hvid, men lagde den største selvopofrelse for dagen.

"Vi behøver intet," sagde han; "du kan jo underholde min kone og mig, og vi kan altid senere gøre regnskabet op."

Det satte Pierre lidt i forlegenhed, men han tog imod dem, skønt han var noget urolig over Aristides uegennyttighed. Denne var enig med sig selv om, at det måske ville vare længe, inden hans fader atter havde ti tusind francs på rede hånd til at betale ham tilbage, og at han og hans kone kunne leve rigtig godt på faderens bekostning, så længe kompagniskabet ikke kunne brydes. Dér havde han jo anbragt nogle penge vidunderligt godt. Da oliekøbmanden fattede, hvilken dum handel han havde gjort, kunne han ikke mere skille sig af med Aristide; Angèles medgift var blevet anbragt i spekulationer, der faldt dårligt ud. Han måtte beholde de unge folk hos sig, forbitret og sønderknust som han var over sin svigerdatters stærke appetit og sin søns driveri. Hvis han kunne have betalt

dem summen tilbage, ville han – som han udtrykte sig i sit kraftige sprog – hundrede gange have jaget dette utøj, der sugede hans blod, på porten. Félicité støttede dem i smug; den unge mand, der var trængt ind i hendes ærgerrige drømme, udbredte sig hver aften for hende over beundringsværdige planer til at vinde formue, som han med det første ville virkeliggøre. Forunderligt nok stod hun på en god fod med sin svigerdatter, som for øvrigt ikke havde nogen vilje, men lod sig behandle som et stykke bohave. Pierre blev forbitret, når hans kone talte til ham om den lykke, deres yngste søn ville gøre; han beskyldte ham for, at han snarere en skøn dag ville styrte deres hus i fordærvelse. I de fire år, i hvilke de unge folk boede hos ham, vedblev han at rase på denne måde og at udtømme sin afmægtige vrede i ideligt klammeri, uden at Aristide og Angèle kom den mindste smule ud af deres smilende ro. De havde sat sig ned dér, og de blev siddende der som en urokkelig masse. Endelig havde Pierre held med sig, så han kunne betale sin søn de ti tusind francs tilbage. Da han ville gøre regnskabet op, fandt Aristide på så mange forhindringer, at han blev nødt til at lade ham gå uden at trække en sou fra som godtgørelse for kost og bolig. De unge folk flyttede kun et lille stykke bort til en plads i det gamle kvarter, som hed Saint Louis-pladsen, og de ti tusind francs vare snart fortæret; og så måtte Aristide tænke på at skaffe sig en stilling. For resten forandrede han intet i sin levemåde, så længe der var penge i huset. Da han var ved de sidste hundrede francs, blev han nervøs. Man så ham strejfe omkring i kvarteret med er skævende udtryk i ansigtet: Han drak ikke mere sin kop kaffe i klubben, han så febrilsk på spillet, men rørte ikke et kort. Ulykken gjorde ham endnu

værre, end han havde været før. Han holdt stand i lang tid og ville på trods ikke bestille noget. I året 1840 fik han et barn, den lille Maxime, som det lykkedes bedstemoder Félicité at få sat i skole, og for hvem hun i smug betalte kostpenge. Det var en mund mindre hos Aristide, men den stakkels Angèle var nær ved at dø af sult, og ægtemanden måtte endelig bekvemme sig til at søge en ansættelse. Det lykkedes ham at få en sådan i underpræfekturet. Der var han i næsten ti år og kom aldrig højere op end til atten hundrede francs. Fra nu af blev han hadefuld og samlede på galde, mens han levede i en stadig begærlighed efter de nydelser, der var ham nægtet. Hans lave stilling gjorde ham forbitret, de elendige halvandet hundrede francs, som han fik udbetalt månedlig, syntes ham at være en skæbnens ironi. Mage til tørst efter at mætte sine kødelige lyster som den, der brændte i ham, kan man næppe tænke sig. Félicité, for hvem han opregnede sine lidelser, var ganske glad over at se ham sultet ud; hun tænkte, at elendigheden ville piske ham ud af hans dovenskab. Med øret på lur, i baghold gav han sig til at se sig om, som en tyv, der søger en god fangst. Da hans broder rejste til Paris i begyndelsen af året 1848, tænke han et øjeblik på at følge ham; men Eugène var ungkarl; han derimod kunne ikke slæbe sin kone så langt bort uden at have en betydelig sum i lommen. Han ventede da, idet han anede en katastrofe og var beredt til at kaste sig over det første det bedste bytte.

Rougons tredje søn, Pascal, der var mellem Eugène og Aristide, syntes slet ikke at høre til familien. I ham så man et af de hyppige tilfælde, der gør lovene for arvelighed til usandhed. Naturen frembringer ofte midt i en slægt et væsen, i hvilket den

udtømmer alle sin skabende krafts elementer. Der var intet hverken i legemlig eller i åndelig henseende hos Pascal, som mindede om familien Rougon. Han var stor og havde et roligt og strengt ansigt, desuden en retsindighed, en kærlighed til sine studier og en trang til beskedenhed, der stod i stærk modsætning til hans families brændende ærgerrighed og lidet samvittighedsfulde krogveje. Efter på en udmærket måde at have drevet lægevidenskabelige studier i Paris havde af han tilbøjelighed trukket sig tilbage til Plassans trods sine professorers tilbud. Han elskede det rolige provinsliv, som han påstod en lærd måtte foretrække for den parisiske støj. Selv i Plassans var han slet ikke ivrig efter at forøge sin praksis. Da han var meget mådeholden og stolt foragtede penge, forstod han at nøjes med de syge, som tilfældet sendte ham. Hans hele luksus bestod i et lyst lille hus i den nye by, hvor han indelukkede sig omhyggeligt og ivrigt beskæftigede sig med at studere naturvidenskab. Han drev navnlig fysiologi med stor lidenskab. Folk i byen vidste, at han ofte købte kadavere af graveren ved hospitalet, og det gjorde ham til en rædsel for de fintfølende damer og nogle krysteragtige borgere. Heldigvis gik man ikke så vidt, at man behandlede ham som en troldmand, men hans praksis blev endnu mere indskrænket; man betragtede ham som en original, hvem folk af det gode selskab ikke turde betro spidsen af deres lille finger, hvis de ikke ville kompromittere sig. Mairens kone sagde f. eks. en dag:

"Jeg ville hellere dø end lade mig behandle af den herre. Han lugter af død."

Og så var Pascal dømt. Han syntes at være glad over denne lønlige frygt, som han indgød. Jo færre syge han havde, des

mere kunne han beskæftige sig med sine kære videnskaber. Da han havde sat prisen for sine besøg meget lavt, forblev almuen ham tro. Han tjente netop, hvad han måtte have for at kunne leve, og levede tilfreds, tusind mil fra andre folk, i den rene glæde, som hans undersøgelser og opdagelser bragte ham. Af og til sendte han en afhandling til Videnskabernes Akademi. Plassans var fuldstændig uvidende om, at denne original, denne herre, der lugtede af død, var en meget bekendt og meget anset mand i den lærde verden. Når folk om søndagen så ham drage ud på en ekskursion i Garrigues-højene med en botaniserkasse over skulderen og en geologhammer i hånden, så rystede de på hovedet og sammenlignede ham med den anden læge i byen, hvis halstørklæde var bundet så pænt, der var så honningsød mod damerne, og hvis klæder altid udåndede en dejlig violduft. Pascal blev ikke bedre forstået af sine forældre. Da Félicité så ham indrette sit liv på så underlig og indskrænket en måde, blev hun forbavset og bebrejdede ham, at han skuffede hendes forhåbninger. Hun, der tålte Aristides driveri, som hun anså for frugtbart, kunne ikke uden vrede se på Pascals underlige liv, hans kærlighed til at leve skjult, hans foragt for rigdom og hans faste beslutning om at passe sig selv. Det var sikkert ikke dette barn, som nogen sinde ville skaffe hendes forfængelighed tilfredsstillelse!

"Men hvor stammer du dog fra!" sagde hun undertiden. "Du hører ikke os til. Se til dine brødre, de søger og stræber efter at drage fordel af den lærdom, vi har givet dem. Du gør kun dumheder. Du belønner os dårligt, os, som har ødelagt os for at opdrage dig. Nej, du hører ikke os til."

Pascal, som foretrak at le, hver gang han havde grund til at blive vred, svarede muntert og med fin ironi:

"Nå, lad være med at beklage dig, jeg vil ikke ruinere jer aldeles, jeg vil pleje jer alle gratis, når I bliver syge."

Han kom kun sjældent til sin familie uden dog at lægge den mindste modbydelighed for dagen, men fordi han ubevidst adlød sine ejendommelige instinkter. Førend Aristide var kommet ind i underpræfekturet, kom han ham flere gange til hjælp. Han var forblevet ugift. Han havde ikke spor af anelse om de alvorlige begivenheder, der forestod. I de sidste to eller tre år havde han beskæftiget sig med arvelighedens store problem, idet han sammenlignede dyreslægterne med menneskeslægten, og han fordybede sig fuldstændig i de mærkelige resultater, han fik. De iagttagelser, han havde gjort med hensyn til sig og sin familie, havde været ligesom udgangspunktet for hans studier. Almuen med sit ubevidste klarsyn forstod så godt, i hvilken grad han var forskellig fra familien Rougon, at den kaldte ham hr. Pascal uden nogen sinde at tilføje hans familienavn.

Tre år før revolutionen i året 1848 opgav Pierre og Félicité forretningen. Alderdommen nærmede sig, de var begge over halvtreds år og var trætte af at kæmpe. De frygtede, at de, med deres ringe udsigt til held, skulle blive fuldstændig bragt til tiggerstaven, hvis de fortsatte. Deres sønner havde ved at skuffe deres forhåbninger givet dem nådestødet. Nu, da de tvivlede om, at de nogen sinde kunne blive rige ved deres hjælp, ville de i det mindste sikre sig en smule til deres gamle dage. De trak sig tilbage med omkring fyrre tusind francs i det højeste. Denne sum gav dem en årlig indtægt af to tusind francs, netop tilstrækkeligt til at leve et gnieragtigt provinsliv for. De var

heldigvis alene, da det var lykkedes dem at få deres døtre, Marthe og Sidonie, gift, den ene i Marseille, den anden i Paris.

Efter at have opgivet forretningen ville de gerne have bosat sig i den nye by, hvor ellers de købmænd, der har trukket sig tilbage, levede; men de vovede det ikke, for deres indtægter var alt for små, så de frygtede, at de ville komme til at spille en dårlig rolle dér. Som en slags mellemvej lejede de en bolig i La Banne-gaden, der adskiller det gamle kvarter fra det nye. Da deres dejlighed lå i den række huse, der begrænser det gamle kvarter, boede de altså endnu i pøbelbyen, men de kunne se de rige folks by nogle skridt fra deres vinduer; de var således på dørtærsklen til det forjættede land.

Deres lejlighed, som lå på anden sal, bestod af tre store værelser, der benyttedes som spisestue, dagligstue og sovekammer. På første sal boede ejeren, som handlede med stokke og paraplyer, og hvis butik fandtes i stuen. Huset, der var snævert og ikke dybt, havde ikke flere etager. Félicité var meget forknyt, da hun flyttede ind, for at bo til leje hos andre betragtes i provinserne som en tilståelse af fattigdom. Hver velstående familie i Plassans har sit eget hus, da de faste ejendomme står i meget lav pris. Pierre holdt sin pung fast tillukket; han ville ikke høre tale om forskønnelser; de gamle falmede, slidte og skrøbelige møbler måtte gøre tjeneste uden engang at blive reparerede. Félicité, der for øvrigt levende følte, hvor rigtig denne gerrighed var, bestræbte sig for at kaste en ny glans over alle disse ruiner; hun gjorde selv de mest beskadigede møbler i stand og stoppede det slidte fløjl på lænestolene.

Spisestuen, der ligesom køkkenet vendte ud til gården, var omtrent tom; et bord og en halv snes stole forsvandt næsten i skyggen af dette store værelse, hvis vindue vendte ud til en grå mur. Da der aldrig var nogen, som kom ind i sovekammeret, havde Félicité gemt de udtjente møbler dér; foruden sengen, et skab, et skrivebord og et toiletbord fandtes der to vugger, den ene stillet oven på den anden, en buffet, der manglede døre, og et ganske tomt bogskab, ærværdige ruiner, som den gamle kone ikke havde kunnet bestemme sig til at kassere. Men al hendes omsorg gjaldt dagligstuen, og det lykkedes hende næsten at gøre den til et beboeligt værelse. Møblerne var betrukket med gult fløjl med atlaskblomster. I midten af værelset stod et lille bord med marmorplade og i to hjørner konsolspejle, ja der var endog et tæppe, som kun dækkede midten af gulvet, og en lysekrone med et overtræk af hvidt musselin, som fluerne havde smykket med sort snavs. På væggen hang der seks litografier, som forestillede Napoleons store slag. Dette møblement skrev sig fra kejserdømmets første år. Den eneste forskønnelse, Félicité kunne opnå, var, at værelset blev tapetseret med storblomstret, orangefarvet papir. Stuen fik således en sælsom gul farve, der opfyldte den med et falsk og blændende lys; bohavet, tapeterne, gardinerne var gule, gulvtæppet, ja selv bordets og konsollernes marmorplader spillede i det gule. Når gardinerne var trukket for, blev imidlertid farverne meget harmoniske, og stuen syntes da næsten at være ganske net. Men Félicité havde drømt om en anden luksus. Hun så med stum fortvivlelse denne dårligt skjulte elendighed. Hun plejede at opholde sig i dagligstuen, der var det smukkeste værelse i lejligheden. En af hendes sødeste og tillige bitreste

adspredelser var at sætte sig ved et af vinduerne i denne stue, som vendte ud mod La Banne-gaden. Derfra kunne hun på skrå se en del af pladsen, hvor underpræfekturet lå. Det var hendes drømte paradis. Denne lille plads, der var ren og pæn med lyse huse, forekom hende at være et Eden. Hun ville gerne have givet ti år af sit liv for at eje en af disse boliger. Det hus, som dannede det venstre hjørne, og i hvilket amtsforvalteren boede, satte hende navnlig i en frygtelig fristelse: Hun betragtede det med en frugtsommelig kones begærlighed. Når dets vinduer var åbne, kunne hun undertiden se kanter af rige møbler, et flygtigt glimt af luksus, der gjorde hende aldeles tummelumsk.

På det tidspunkt indtrådte der en mærkelig krise i familien Rougons forfængelighed og umættelige lyster. Deres få gode egenskaber blev fordærvede. De stillede sig op som ulykkelige ofre, uden nogen som helst resignation og mere bitre og bestemte på ikke at ville dø, før de havde tilfredsstillet sig. I deres hjerte opgav de ikke håbet til trods for deres fremskredne alder, og Félicité påstod, at hun havde en forudfølelse af, at hun skulle dø som rig. Men hver dag, der blev lagt til deres elendighed, tyngede mere og mere. Når de mindedes deres unyttige anstrengelser, deres tredive års kampe og deres børns frafald, og når de så deres luftkasteller ende med denne gule stue, hvis gardiner måtte trækkes til, når man ville skjule dens hæslighed, så blev de grebet af lønligt raseri. For at trøste sig gav de sig da til at smede planer, ved hvilke de skulle vinde en kolossal formue, og søgte at vinde på heldige kombinationer; Félicité drømte, at hun vandt 100.000 francs i lotteriet, og Pierre indbildte sig, at han ville hitte på nogle mirakuløse handelsspekulationer. De levede kun for en eneste tanke: at

skabe sig en formue, straks, på nogle timer, at blive rige og nyde, om det så kun var i et år. Hele deres væren gik op i denne vilde, uophørlige attrå. Og de nærede endnu ubestemte forhåbninger med hensyn til deres sønner med den egenkærlighed, der er ejendommelig for forældre, som ikke kan vænne sig til den tanke at have ladet deres børn studere uden at høste nogen personlig fordel af det.

Félicité syntes ikke at være ældet; hun var stadig den samme lille sorte kvinde, der ikke kunne blive på noget sted og hoppede som en græshoppe. En forbigående, der på gaden så hende bagfra, ville have antaget hende for en lille pige på femten år på grund af hendes raske gang og hendes ejendommelige indtørrede skuldre og liv. Selv hendes ansigt var ikke meget forandret, det var kun mere indfaldent og nærmede sig mere og mere til en ildersnude; hendes hoved var som en lille piges, der er skrumpet ind som pergament uden at forandre sine træk.

Pierre Rougon havde fået mave; han var blevet en meget respektabel borgermand, som kun manglede store indtægter for at synes komplet værdig. Hans tykke, blege ansigt, hans tunghed og hans søvnige mine syntes at udsvede penge. Han havde en dag hørt en bonde, som ikke kendte ham, sige: "Det er en eller anden rigmand, den tyksak der; nå da, han behøver ikke at være bange for sin middagsmad!"

En tanke, der havde ramt ham i hjertet, for han betragtede det som en skrækkelig hån, at han var vedblevet at være en fattig djævel, selv da han fik en millionærs fedt og mættede værdighed. Når han barberede sig om søndagen foran et lille spejl til fem sous, der hang på vindueskrogen; så tænkte han, at hvis han fik kjole og hvidt halstørklæde på, så ville han gøre en

bedre figur hos hr. underpræfekten end den eller den af Plassans' embedsmænd. Denne bondesøn, der var blevet bleg af sine handelsbekymringer, fed af et stillesiddende liv, og som skjulte sine hadefulde drifter under sine træks naturlige slaphed, havde virkelig den intetsigende og højtidelige mine, den idiotiske skulderbredde, som giver en mand anseelse i en officiel selskabssal. Folk påstod, at han stod under tøflen; men det var en fejltagelse. Han var stædig som en karriolhest; over for en andens vilje, der var blevet fremsat bestemt, ville han være blevet så vred og grov, at han gerne kunne have pryglet ham. Men Félicité var alt for snedig til at modsætte sig ham; denne dværgagtige skikkelses levende og flagrende natur hyldede ikke det princip at løbe lige bus på forhindringer: Når hun ville opnå noget hos sin mand eller drive ham ind på den vej, som hun anså for den bedste, så omgav hun ham med sine bratte græshoppespring, stak ham fra alle sider og kom hundrede gange tilbage til angrebet, indtil han gav efter uden selv at lægge videre mærke til det. Han følte for resten, at hun var klogere end han og fandt sig med tålmodighed i hendes råd. Félicité gjorde mere nytte end fluen på vognen og trak undertiden hele læsset blot ved at summe om urene på Pierre. Forunderligt nok bebrejdede ægtefællerne aldrig hinanden deres vanheld. Det var kun spørgsmålet om børnenes opdragelse, der slap de huslige storme løs.

Revolutionen af 1848 fandt således alle medlemmer af familien Rougon på deres post, forbitrede over deres uheld og tilbøjelige til at øve vold mod lykken, hvis de nogen sinde skulle møde den i en snæver vending. Det var en røverfamilie på lur, der blot ventede på lejlighed til at plyndre. Eugène passede på

Paris; Aristide drømte om at kvæle Plassans; forældrene, der måske var de mest griske, spekulerede på at arbejde for egen regning og desuden at tjene ved deres sønners anstrengelser; kun Pascal, denne videnskabens tavse ven, førte en forelskets skønne ligegyldige liv i sit lille lyse hus i den nye by.

3

I Plassans, denne indesluttede by, hvor klasseinddelingen var så bestemt markeret i året 1848, var tilbageslaget af de politiske begivenheder meget dumpt. Selv den dag i dag kvæles folkets stemme dér; der viser borgerstanden sin forsigtighed, adelen sin stumme fortvivlelse, gejstligheden sit fine lumskeri. At konger stjæler troner, og at der bliver stiftet republikker, det sætter næppe byen i bevægelse. Man sover i Plassans, når man slås i Paris. Men skønt overfladen synes rolig og ligegyldig, så foregår der dog på bunden en skjult virksomhed, som det er meget interessant at studere. Og er bøsseskud i gaderne sjældne, så er salonerne i den nye by og Saint Marc-kvarteret så meget des mere fortærede af rænkespil. Lige indtil året 1830 er folket aldrig blevet regnet med, og selv den dag i dag lader man, som om det ikke var til. Gejstligheden, adelen og bourgeoisiet afgør alt. Præsterne, hvis antal er meget talrigt, angiver tonen i byens politik; denne består i underjordiske miner og lumske overfald, en snu og frygtsom taktik, der næppe tillader at gøre et skridt frem eller tilbage hvert tiende år. Disse hemmelige kampe af mennesker, som frem for alt vil undgå støj, fordrer en særlig finhed, en evne til at kunne give sig af med småligheder og en tålmodighed, der kun findes hos folk, som ikke har lidenskaber. Den provinsielle langsomhed, som man er så tilbøjelige til at gøre nar ad i Paris, er således fuld af forræderi, lumske mord, nederlag og hemmelig sejr. Når disse gode folks interesser står på spil, da myrder de med næsestyvere i deres

eget hjem, således som vi myrder med kanonskud på offentlige pladser.

Plassans' politiske historie frembyder, ligesom alle små provençalske byers, en særegen ejendommelighed. Lige til året 1830 var indbyggerne rettroende katolikker og ivrige royalister, selv folket svor kun ved Gud og sine retmæssige konger; men så fandt der en underlig vending sted; troen forsvandt. Arbejder- og borgerbefolkningen svigtede legitimitetens sag og kastede sig lidt efter lidt ind i vor tids store demokratiske bevægelse. Da revolutionen af 1848 udbrød, var adel og gejstlighed ene om at arbejde for Henrik V's triumf. De havde længe betragtet huset Orleans' tronbestigelse som et latterligt forsøg, der før eller siden ville føre bourbonerne tilbage, og skønt der blev rokket slemt ved deres forhåbninger, så indlod de sig dog ikke des mindre på kampen, forargede over deres gamle, tro tilhængeres frafald, og idet de af alle kræfter bestræbte sig for at føre dem tilbage til sig. Saint Marc-kvarteret skred, understøttet af alle sine sognebørn, til værket. Lige efter februardagene var begejstringen stor hos bourgeoisiet og navnlig hos folket; disse republikanerlærlinge havde travlt med at udøse deres revolutionsfeber. Men denne smukke ild varede kun så længe som en stråild hos de velhavende rentiers i den nye by. De små ejendomsbesiddere og de forhenværende købmænd, der under kongedømmet havde sovet til langt op på dagen eller forøget deres formue, blev snart grebet af en panik; republikken med sit liv fuldt af rystelser bragte dem til at skælve for deres kasse og for deres kære egoisttilværelse. Og da derfor den klerikale reaktion af 1849 kom, gik næsten hele Plassans' bourgeoisi over til det konservative parti, af hvilket det blev modtaget med åbne

arme. Den nye by havde aldrig før stået i så øm en forbindelse med Saint Marc-kvarteret; nogle adelsmænd gik endog så vidt, at de gav advokater og forhenværende oliehandlere hånden. Denne uventede fortrolighed fortryllede det nye kvarter, som fra det øjeblik af førte blodig krig med den republikanske regering. For at bevirke en sådan tilnærmelse var det nødvendigt for gejstligheden at udøse rige skatte af snildhed og tålmodighed. I grunden lå Plassans' adel som en døende, nedstyrtet i uovervindelig afmagt; den bevarede sin tro, men den var grebet af Jordens søvn; den foretrak, ikke at optræde som handlende, men at lade Himlen råde, og den ville gerne have nøjedes med at protestere ved sin tavshed, idet den måske havde en ubestemt følelse af, at dens guder var døde, og at den ikke havde andet at gøre end at følge dem. Selv i denne omvæltningsperiode, da katastrofen af 1848 et øjeblik lod skimte et håb om, at bourbonerne kunne vende tilbage, viste den sig sløv og ligegyldig, talte nok om at kaste sig ind i striden, men forlod kun nødigt sin kakkelovnskrog. Gejstligheden bekæmpede denne følelse af afmagt og resignation uden ophør og med lidenskab. Når en præst drives til fortvivlelse, så kæmper han kun des mere forbitret; hele kirkens politik består i at gå fremad, selv når den tvunget af nødvendigheden må opsætte det lykkelige udfald af sine planer flere hundredår; men den spilder ikke en time, den iler stadig fremad. Det blev da gejstligheden, som ledede reaktionen i Plassans; adelen lånte sit navn til den, det var det hele; men gejstligheden skjulte sig bag adelen, styrede og ledede den, ja drev det endogså til at gengive den et kunstigt liv. Da den havde bragt adelen til at overvinde sin modbydelighed i den grad, at den gjorde fælles

sag med bourgeoisiet, troede den sig sikker på sejr. Jordbunden var ganske vidunderligt dyrket; denne gamle kongeligsindede by, denne befolkning af fredelige borgere og feje købmænd måtte nødvendigvis før eller siden stille sig i ordenspartiets rækker. Gejstligheden fremskyndede omvendelsen ved sin vise taktik; efter at have vundet husejerne i den nye by forstod den endog at overbevise de små detaillister i det gamle kvarter. Fra det øjeblik af var reaktionen herre i byen. Alle meninger var repræsenterede i denne reaktion; den var en uforlignelig blanding af forbitrede liberale, legitimister, orleanister, bonapartister og klerikale. Men det havde lidet at sige for øjeblikket; det kom frem for alt an på at gøre det af med republikken, og den lå i sine sidste krampetrækninger. En brøkdel af folket, i det højeste et tusind arbejdere af byens ti tusind sjæle, hilste endnu frihedstræet, der var plantet midt på underpræfekturpladsen.

Plassans' fineste politikere, lederne af den reaktionære bevægelse, sporede først meget sent, at kejserdømmet var i anmarch. Prins Louis Napoleons popularitet anså de for en forbigående forgudelse af mængden, som det var let at blive færdig med. Selve prinsens personlighed indgød dem kun liden beundring. De anså ham for et nul og en drømmer, der ikke var i stand til at lægge hånd på Frankrig, langt mindre til at hævde magten, når han havde fået den. For dem var han kun et redskab, som de gjorde regning på at kunne benytte, som kunne rense ud, og som de ville jage på porten, når timen kom, i hvilken den rette prætendent skulle vise sig. Imidlertid gik der måneder, og de blev urolige, men havde dog kun en ubestemt anelse om, at de blev holdte for nar; de fik ikke tid til at tage

parti, statskuppet brød frem over deres hoved, og de måtte applaudere. Det var dog en triumf, at den store skøge, republikken, var blevet myrdet. Gejstligheden og adelen fandt sig med resignation i kendsgerningerne, opsatte virkeliggørelsen af deres forhåbninger til senere og hævnede sig for de fejlslagne beregninger ved at forene sig med bonapartisterne om at knuse de sidste republikanere.

Disse begivenheder grundlagde Rougon'ernes formue. De var på færde i de forskellige faser af denne krise og voksede på frihedens ruiner. Det var republikken, som disse lurende banditter bestjal; efter at den var blevet myrdet, hjalp de med til at udplyndre den.

Umiddelbart efter februardagene fattede Félicité, der var familiens fineste næse, at de endelig var på godt spor. Hun gav sig til at springe rundt om sin mand og prikke ved ham for at få ham til at røre sig. Det første rygte om revolutionen havde forskrækket Pierre, men da hans kone lod ham høre, at de havde lidet at tabe og meget at vinde under en omvæltning af det bestående, så gik han hurtigt ind på hendes mening.

"Jeg ved ikke, hvad det er, du skal gøre," sagde Félicité ofte, "men det forekommer mig, at der er noget at gøre. Hr. de Carnavant sagde jo forleden dag, at han ville blive rig, hvis Henrik V nogen sinde kom tilbage, og at denne konge rigeligt ville belønne dem, som arbejdede på hans tilbagekomst. Det er måske hos ham, vi skal søge vor lykke; det ville dog være på tide endelig engang at gøre et heldigt greb."

Marquien af Carnavant, den adelsmand, som ifølge byens *chronique scandaleuse* havde stået i et intimt forhold til Félicités moder, aflagde af og til et besøg hos ægteparret. Onde tunger

påstod, at fru Rougon lignede ham. Det var en lille mager, ivrig mand på fem og halvfjerds år, hvis træk og manerer hun syntes at have antaget, efterhånden som hun blev gammel. Folk sagde, at det var hans tilbøjelighed for kvinder, som havde fortæret ruinerne af en formue, på hvilken der allerede var blevet taget slemt hul af hans fader i emigrationens tid. Han indrømmede for resten sin fattigdom med megen anstand. En af hans slægtninge, greven af Valqueyras, gav ham husly; han levede som snyltegæst, spiste ved grevens bord og beboede et lille tagværelse i hans gård.

"Lille ven," sagde han ofte, idet han klappede Félicité på kinden, "hvis Henrik V nogen sinde giver mig en formue igen, så vil jeg gøre dig til min arving."

Han kaldte Félicité "lille ven", skønt hun var halvtreds år gammel. Det var disse fortrolige klap og disse stadige løfter om arv, som fru Rougon tænkte på, når hun drev sin mand ind på politikkens område. Hr. de Carnavant havde ofte beklaget sig bittert over, at han ikke kunne komme hende til hjælp, og der var ingen tvivl om, at han ville opføre sig som en fader over for hende, den dag han fik magten. Pierre, som hans kone forklarede situationen i en halvkvædet vise, erklærede sig rede til at gå den vej, man anviste ham.

Marquiens ejendommelige stilling i Plassans gjorde ham til en virksom agent for den reaktionære bevægelse lige fra republikkens første dage. Denne lille bevægelige mand, der havde alt at vinde, når hans legitime konger kom tilbage, arbejdede febrilsk på deres sags sejr. Mens den rige adel i Saint Marc-kvarteret slumrede i sin stumme fortvivlelse, idet den måske frygtede for at kompromittere sig og atter at blive

landsforvist, mangfoldiggjorde han sig, gjorde propaganda og hvervede trofaste tilhængere. Han blev til et våben, hvis greb holdtes af en usynlig hånd. Fra nu af kom han hver dag hos Rougons; for han måtte have et midtpunkt for sine operationer. Da hans slægtning, hr. de Valqueyras, havde forbudt ham at indføre meningsfæller i sin bolig, så havde han valgt Félicités gule stue. For resten varede det ikke længe, inden han fandt, at Pierre var en udmærket medhjælper. Han kunne ikke selv præke legitimitetens sag for de små detaillister og arbejdere i det gamle kvarter, han ville være blevet pebet ud; men Pierre, som havde levet i disse folks midte, talte deres sprog og kendte deres fornødenheder, kunne ganske roligt undervise og overbevise dem. Han blev således en uundværlig mand. Efter mindre end fjorten dages forløb var familien Rougon mere kongeligsindet end kongen selv. Da marquien så Pierres iver, var han diplomatisk nok til at søge ly bag ham. Hvorfor skulle man stille sig selv til skue, når der fandtes en mand med stærke skuldre, som gerne ville bære alle et partis dumheder på sin ryg? Han lod Pierre sidde og trone, puste sig op af vigtighed og tale som herre; han nøjedes med at holde ham tilbage eller skubbe ham frem, alt eftersom sagens nødvendighed krævede det. Og den tidligere oliehandler blev snart til en vigtig person. Når de var alene om aftenen, sagde Félicité til ham:

"March, fremad uden frygt. Vi er på den rette vej. Hvis dette vedvarer, så bliver vi rige, får en sal som amtsforvalterens og kan give soiréer."

Der havde dannet sig ligesom en kerne af konservative hos Rougons, som hvor aften samledes i den gule stue for at rakke ned på republikken.

Blandt dem var der tre eller fire tidligere købmænd, der skælvede for deres rentepenge og med fuld kraft fordrede en klog og stærk regering. En tidligere mandelhandler og medlem af byrådet, hr. Isidore Granoux, var så at sige denne gruppes anfører. Hans mund med hareskår, hans runde øjne, hans mine, der både var tilfreds og forbavset, bevirkede, at han lignede en fed gås, der fordøjer i gavnlig frygt for kokken. Han talte kun lidt, fordi han ikke kunne finde ord, hørte kun efter, når man anklagede republikanerne for at ville plyndre de riges huse, og nøjedes da med at blive rød i hovedet, så man blev bange for, at han skulle få apopleksi, og med at mumle kraftudtryk, blandt hvilke ordene "drivere, skurke, tyve, mordere" stadig vendte tilbage.

Det var imidlertid ikke alle, som færdedes i den stue, der havde samme tunghed som denne fede gås. En rig husejer, hr. Roudier, med et kødfuldt og slesk ansigt, holdt timelange taler med al den lidenskab, der kunne findes hos en orleanist, som Philippes fald havde forstyrret i sine beregninger. Det var en gammel hofhosekræmmer fra Paris, der havde bosat sig i Plassans efter at have ladet sin søn betræde embedsbanen, idet han gjorde regning på, at familien Orleans ville hjælpe knøsen til at nå de højeste værdighedsposter. Da imidlertid revolutionen havde tilintetgjort hans forhåbninger, styrtede han sig med liv og sjæl ind i reaktionen. Hans formue, hans gamle handelsforbindelser mod Tuilerierne, som han syntes at ville gøre til venskabsforbindelser, den anseelse, som i provinserne nydes af enhver, der har tjent penge i Paris og gør en ravnekrog af en provinsby den ære at fortære dem i den, alt

dette skaffede ham stor indflydelse i omegnen, og der var folk, der lyttede til ham som til et orakel.

Men det bedste hoved i den gule stue var ganske sikkert Aristides svigerfader, major Sicardot. Han havde et herkulisk legeme, et teglstensrødt, arret ansigt, der var oversået med bundter af grå hår, og regnedes til den store armés stolteste fæhoveder. I februardagene havde gadekampene været nok til at bringe ham ud af sig selv, han kunne ikke blive ked af det emne, talte med vrede om, at det var skammeligt at slås på en sådan måde, og mindede med stolthed om den store Napoleons tid.

Hos Rougons traf man også hr. Vuillet, en personage med fugtige hænder og skelende blik, som var boghandler og forsynede alle byens bedesøstre med hellige billeder og rosenkranse. Vuillet handlede med skolebøger og opbyggelige skrifter og var strengt troende katolik, hvilket sikrede ham talrige klostres og sognes søgning. Med denne handel havde han haft den lykkelige idé at forene udgivelsen af en lille avis, *Plassans' Gazette*, der udkom to gange om ugen, og i hvilken han udelukkende beskæftigede; sig med gejstlighedens interesser. Denne avis skaffede ham at årligt tab på tusind francs, men den gjorde ham til en kirkens kæmpe og hjalp til at skaffe ham afsætning på de hellige bøger, som hidtil havde ligget og skimlet i hans butik. Denne udannede mand, hvis retskrivning var meget usikker, redigerede selv artiklerne i *Gazetten* med en ydmyghed og galde, der trådte i stedet for talent. Da marquien drog i felten, blev det derfor indlysende for ham, at han kunne have nytte af dette flove degneansigt og denne plumpe og egennyttige pen; og fra februar måned af indeholdt *Gazettens* artikler færre fejl; for marquien så dem igennem.

Man kan nu tænke sig det ejendommelige skuespil, som Rougons gule stue frembød hver aften. Alle meninger stødte mod hinanden og gøede på samme tid mod republikken; for i hadet til den var de enige. For øvrigt formildede marquien, der aldrig manglede ved nogen sammenkomst, de små stridigheder, der opstod mellem majoren og de andre kammerater. Disse borgerlige følte sig hemmeligt smigrede over de håndtryk, som han var så venlig at uddele til dem, når han kom og gik. Kun Roudier sagde som fritænker fra Saint Honoré-gaden, at marquien ikke ejede en hvid, og at han blæste marquien et stykke.

Denne bevarede sit kavalermæssige, elskværdige smil, han gjorde sig fælles med disse borgere uden en eneste af de foragtelige grimasser, som enhver anden beboer af Saint Marc-kvarteret ville have anset det for sin pligt at skære. Hans snyltegæstliv havde gjort ham smidig. Han var sjælen i denne gruppe. Han uddelte betalinger i ubekendte personers navn, men hvem disse var, sagde han aldrig. Det hed sig: "Man vil dette, det ønsker man ikke". Disse skjulte guder, der indhyllede i deres sky vågede over Plassans' skæbne uden at synes ligefrem at ville blande sig i de offentlige anliggender, måtte være nogle præster, egnens store politikere. Når marquien udtalte dette hemmelighedsfulde "man", der indgød forsamlingen en vidunderlig ærefrygt, så tilkendegav Vuillet ved sin andægtige holdning, at han vidste nøje besked med, hvem det var.

Den lykkeligste blandt alle disse personer var Félicité. Hun begyndte endelig at se folk hos sig. Hun var nok lidt skamfuld over sine gamle møbler med gult fløjlsbetræk; men hun trøstede sig med tanken om det rige møblement, som hun ville købe, når

den gode sag havde sejret. Rougons var kommet så vidt, at de tog deres kongeligsindethed for alvor. Ja, Félicité sagde endog, når Roudier ikke var til stede, at det var julimonarkiets skyld, at de ikke havde tjent en formue med deres oliehandel. Således gav hun deres fattigdom et politisk anstrøg. Hun smigrede alle, selv Granoux, idet hun hver aften fandt på en ny, fin måde at vække ham på, når afskedens time slog.

Den gule stue, denne faste stok af konservative af alle partier, som dagligt forøgedes, fik snart stor indflydelse. På grund af sine medlemmers forskellighed og navnlig på grund af den hemmelige tilskyndelse, som enhver af dem fik fra gejstligheden, blev den det reaktionære centrum, der meddelte sig til hele Plassans. Marquiens taktik bestod i selv at træde i baggrunden og at bevirke, at man betragtede Rougon som flokkens fører. Sammenkomsterne fandt sted hos denne. Og det var i de flestes lidet klart seende øjne nok til at sætte ham i spidsen for denne gruppe og henlede den offentlige opmærksomhed på ham. Han måtte tage det hele på sin kappe; man anså ham for hovedophavsmanden til denne bevægelse, der lidt efter lidt bragte det konservative parti en tilførsel af folk, der den foregående dag havde været begejstrede republikanere. Der gives visse betingelser, af hvilke kun ilde berygtede folk nyder godt. De grundlægger deres formue, hvor bedre stillede og indflydelsesrigere mennesker aldrig ville have vovet at sætte deres på spil. Og man skulle virkelig have troet, at Roudier, Granoux og de andre ifølge deres stilling som rige og ansete mænd måtte være tusinde gange at foretrække som førere for det konservative parti fremfor Pierre; men der var ingen af dem, der ville have gået ind på at gøre sin stue til et

politisk centralpunkt: Deres overbevisning beherskede dem ikke i den grad, at de ville kompromittere sig åbenlyst; i grunden var de kun skrålhalse og provinsielle sladdersøstre, der gerne ville føre snak mod republikken hos en nabo, når blot denne nabo ville overtage ansvaret for deres snak. Spillet var alt for voveligt; af alle Plassans' borgere kunne det kun spilles af Rougonerne med deres uhyre sult, der var umættet og drevet til de yderligste beslutninger.

I april i året 1849 forlod Eugène pludselig Paris for at tilbringe fjorten dage hos sin fader. Der var ingen, der kendte målet for denne rejse. Det er rimeligt, at Eugène ville prøve sig frem i sin fødeby, om hvor vidt han med held ville kunne stille sig op dér som kandidat til den lovgivende forsamling, der snart skulle afløse den konstituerende. Han var alt for klog til at ville udsætte sig for et nederlag. Uden tvivl forekom den offentlige mening ham at være lidet gunstig, for han afholdt sig fra ethvert forsøg. I Plassans vidste man for resten ikke, hvad der var blevet af ham, og hvad han bestilte i Paris. Ved hans ankomst fandt folk, at han var mindre fed og søvnig; de omringede ham og forsøgte på at få ham til at tale; han lod imidlertid som ingen ting, gav sig ikke hen, men tvang andre til at gøre det. Mere smidige ånder ville under hans tilsyneladende omkringdriven have fundet stor interesse for byens politiske meninger. Han syntes dog endnu mere at sondere terrænet for et parti end for sin egen skyld.

Skønt han havde givet afkald på alle personlige forhåbninger, blev han ikke des mindre i Plassans den måned ud og var frem for alt meget vedholdende i at tage del i sammenkomsterne i den gule stue. Så snart det ringede på første gang satte han sig i

en vinduesfordybning så langt som muligt fra lampen. Dér blev han siddende hele aftenen med hagen støttet mod den højre hånd og lyttede andægtigt. De største dumheder gjorde ikke indtryk på ham, men han nikkede bifaldende selv til Granoux' forvirrede grynt, og når man spurgte ham om råd, så gentog han høfligt flertallets mening. Intet kunne trætte hans tålmodighed, hverken marquiens hule drømmeri, når han talte om bourbonerne, som om det var lige efter 1815, eller Roudiers borgerlige udgydelser, når han blev rørt over at tælle det antal af sokker, han i fordums dage havde forsynet borgerkongen med. Han syntes tværtimod at befinde sig udmærket vel midt i dette babelske virvar. Når undertiden alle disse groteske personligheder med fuld kraft klapsede republikken, så lo han med øjnene, uden at læberne dog mistede deres værdige mine. Den andagt, hvormed han hørte efter, og hans uforanderlige velvilje havde vundet ham alles sympati. Han blev anset for et nul, men for en skikkelig fyr. Når en forhenværende olie- eller mandelhandler i al den larm ikke kunne få anbragt, hvorledes han havde i sinde at frelse Frankrig, hvis han var herre, så flygtede han hen til Eugène og tudede ham sine vidunderplaner i øret, og Eugène vuggede langsomt sit hoved, som om han var fortryllet over de ophøjede ting, han hørte. Vuillet var den eneste, der så skævt til ham. Denne boghandler, der var sammensat af en degn og en journalist, talte mindre end de andre og så mere. Han havde bemærket, at advokaten undertiden talte i krogene med major Sicardot. Han satte sig for at holde øje med dem, men han kunne aldrig opsnappe et eneste af deres ord. Så snart han nærmede sig, bragte Eugène majoren til at tie ved at blinke med øjnene. Fra denne tid af talte

Sicardot kun om napoleonerne med et hemmelighedsfuldt smil.

To dage før Eugène skulle vende tilbage Paris, mødte han sin broder Aristide på Sauvaire-promenaden, og denne ledsagede ham i nogen tid med en vedholdenhed, som om han ville spørge ham til råds. Aristide var i stor forlegenhed. Da republikken var blevet proklameret, havde han stillet den mest levende begejstring for den nye regering til skue. Hans forstand, der var gjort bøjelig ved hans toårige ophold i Paris, havde et videre syn end de tykke hjerner i Plassans; han gættede legitimisternes og orleanisternes afmagt, uden klart at kunne se, hvor den tredje tyv var, der ville stjæle republikken. Han havde på lykke og fromme stillet sig på sejrherrernes side, havde afbrudt al forbindelse med sin fader og kaldte ham offentligt en gammel nar, en idiot, der var forlokket af adelen.

"Min moder er ikke des mindre en forstandig kone," tilføjede han, "og jeg havde aldrig troet, at hun kunne drive sin mand i armene på et parti, hvis forhåbninger er så kimæriske. Det ender med, at de bringer sig fuldstændig til tiggerstaven; men fruentimmer forstår sig ikke på politik."

Han ville for sit vedkommende sælge sig så dyrt som muligt, og nu var han meget urolig for, hvorledes han skulle komme på det rigtige spor og altid komme på deres side, som i triumfens time kunne belønne ham rigeligt. Ulykkeligvis gik han i blinde; han følte sig fortabt her, dybt inde i en provins, uden kompas og uden bestemte pejlepunkter. Idet han afventede, at begivenhedernes gang skulle vise ham en sikker vej, vedligeholdt han den holdning som begejstret republikaner, som han havde indtaget lige fra først af. På grund af denne

holdning blev han i underpræfekturet, ja fik endog gagetillæg. Da han pintes af attrå efter at spille en rolle, fik han en boghandler, en af Vuillets rivaler, til at stifte en demokratisk avis, ved hvilken han var en af de skrappeste medarbejdere. Tilskyndet af ham førte *Den Uafhængige* en ubarmhjertig krig mod de reaktionære.

Men mod hans vilje rev strømmen ham lidt efter lidt meget videre med sig, end han ønskede; han kom så vidt, at han skrev mord- og brandartikler, som fik ham til at gyse, når han læste dem igen. I Plassans gjorde en række angreb, der af sønnen rettedes imod de personer, som faderen modtog i den gule stue hver aften, umådelig opsigt. Roudiers og Granoux' rigdom forbitrede Aristide i den grad, at han glemte al klogskab. Drevet af sin skinsyge og forsultne bitterhed havde han gjort sig til en uforsonlig fjende af bourgeoisiet, da Eugènes ankomst og optræden i Plassans gjorde ham bestyrtet. Han tillagde sin broder megen dygtighed. Efter hans mening sov denne svære karl aldrig med mere end et øje, ligesom katten, der er på lur foran et musehul. Og nu tilbragte Eugène hele aftenen i den gule stue beskæftiget med andægtig at lytte til disse latterlige personer, som han havde gjort så ubarmhjertigt nar af. Da han af bysladderen havde fået at vide, at hans broder trykkede Granoux i hånden og lod sig trykke i hånden af marquien, så spurgte han sig selv med ængstelse, hvad han skulle tro om alt dette. Havde han taget fejl i den grad? Mon legitimisterne eller orleanisterne havde nogen som helst udsigt? Denne tanke forfærdede ham. Han mistede ligevægten og, som det så ofte går, kastede han sig med dobbelt raseri over de konservative for at hævne sig for sin blindhed.

Dagen før den dag, da han standsede Eugène på Sauvaire-promenaden, havde han offentliggjort en frygtelig artikel i *Den Uafhængige* mod gejstlighedens rænker, som svar på en artikel af Vuillet, der beskyldte republikanerne for at ville ødelægge kirkerne. Vuillet var Aristides sorte får, og der gik ikke en uge, uden at de to journalister vekslede de groveste skældsord. I provinserne bruger man endnu store ord, avisfejderne gør pøbelkatekismen til dannet tale: Aristide kaldte sin modstander "broder Judas" eller "den hellige Antonius' tjener" og Vuillet svarede galant med at traktere republikaneren som "et uhyre, der er stoppet med blod, hvis skændige leverandør er guillotinen".

For at stoppe sin broder, nøjedes Aristide, der ikke åbenlyst vovede at vise sin uro, med at spørge:

"Har du læst min artikel fra i går aftes? Hvad mener du om den?"

Eugène trak på skulderen og svarede simpelt hen:

"Du er et fæ, min kære broder."

"Så giver du altså Vuillet ret?" udbrød journalisten blegnende. "Du tror altså på Vuillets triumf?"

"Jeg! ... Vuillet ..."

Han var sikkert lige ved at tilføje: "Vuillet er lige så stort et fæ som du," men da han så sin broders fortrukne ansigt, mens denne bøjede sig ængsteligt hen mod ham, så syntes han at blive grebet af en pludselig mistanke og svarede roligt:

"Vuillet har sine gode sider."

Da Aristide forlod sin broder, var han endnu mere forvirret end før. Eugène måtte have gjort nar ad ham, for Vuillet var den smudsigste person, man kunne tænke sig. Han lovede sig selv,

at han ville være klog, og at han ikke ville binde sig mere, så han kunne have frie hænder, når han en skøn dag skulle hjælpe et eller andet parti med at kvæle republikken.

Om morgenen på selve den dag, Eugène skulle rejse, en time før diligencens afgang, kaldte han sin fader ind i sovekammeret og havde en lang samtale med ham. Félicité, der var blevet i dagligstuen, søgte forgæves at opsnappe noget. De to mænd hviskede, som om de frygtede for, at et eneste af deres ord kunne høres der ude. Da de endelig forlod kammeret, syntes de at være meget animerede, og Eugène, hvis stemme ellers var slæbende, sagde, efter at have omfavnet sine forældre, med bevæget livlighed:

"Du har vel nok forstået mig, fader? Dér stikker vor lykke. Der må arbejdes af alle kræfter i den retning. Tro på mig."

"Jeg skal nøje følge dine instruktioner," svarede Rougon. "Glem blot ikke, hvad jeg har forlangt af dig som løn for mine anstrengelser."

"Hvis vi har held med os, skal dine ønsker blive opfyldt, det sværger jeg dig. For øvrigt vil jeg skrive dig til og lede dig i overensstemmelse med begivenhedernes gang; men vis hverken panisk skræk eller begejstring. Adlyd mig blindt!"

"Hvad er det for et komplot, I har stiftet der?" spurgte Félicité nysgerrigt.

"Kære moder," svarede Eugène med et smil, "du har tvivlet alt for meget på mig, til at jeg nu skulle betro dig mine forhåbninger, som endnu kun beror på sandsynlighedsberegninger. Du må have tro for at forstå mig; men for resten vil fader instruere dig, når den rette time slår."

Og da Félicité så fornærmet ud, hviskede han til hende, idet han kyssede hende nok en gang:

"Jeg er dit barn, skønt du har fornægtet mig; men alt for megen forstand ville skade i dette øjeblik. Når krisen kommer, er det dig, som skal tage sagen i din hånd."

Han gik sin vej. Så åbnede han atter døren og tilføjede i en bydende tone:

"Vær frem for alt forsigtig over for Aristide; det er et brushoved, som fordærver alt. Jeg har studeret ham så godt, at jeg er sikker på, at han altid vil falde ned på fødderne. I skal nu ikke lade jer røre over ham; hvis vi gøre karriere, så skal han på sin side nok vide at bestjæle os."

Da Eugène var borte, forsøgte Félicité at opdage den hemmelighed, som de skjulte for hende. Hun kendte sin mand alt for godt til at ville spørge ham åbent, i så tilfælde ville han have svaret vredt, at det ikke kom hende ved. Men til trods for den kloge felttogsplan, hun havde lagt, fik hun ikke det mindste at vide. Eugènes valg af sin fortrolige var meget klogt i disse urolige tider, hvor den største tavshed var nødvendig. Pierre var smigret over sin søns tillid og overdrev endog sin passive tunghed, der gjorde ham til en sej og uigennemtrængelig masse. Da Félicité havde fattet, at hun ikke ville få noget at vide, holdt hun op med at fritte ham ud. Kun i et punkt vedblev hun at være nysgerrig; men det var det, der pinte hende mest: de to mænd havde talt om en løn? Det var det, Félicité interesserede sig så meget for, mens hun ikke brød sig en smule om de politiske spørgsmål. Hun vidste, at hendes mand måtte have solgt sig dyrt, hun brændte af længsel efter at vide, hvori handelen bestod. En aften, da de var gået i seng og hun så, at

Pierre var i godt humør, ledte hun samtalen hen på det bedrøvelige i deres fattigdom.

"Det er på tide, at det får ende," sagde hun; "vi ødelægger os i brænde og olie, siden disse herrer er begyndt at komme her. Og hvem skal betale regningen? Måske ingen."

Hendes mand gik i fælden. Han smilede med velvillig overlegenhed.

"Tålmodighed!" sagde han.

Lidt efter så han sin kone lige i øjnene og tilføjede med en fiffig mine:

"Ville du være glad over at være en amtsforvalters kone?"

Félicités ansigt blev purpurrødt i hendes varme glæde. Hun satte sig op i sengen og klappede som et barn i sine tørre små oldingehænder.

"Er det sandt?" stammede hun. "Og her i Plassans?"

Pierre nikkede uden at svare. Han nød sin mages forbavselse, mens hun var nær ved at kvæles af bevægelse.

"Men," tog hun endelig igen ordet, "dertil hører der en uhyre kaution. Jeg har hørt, at vor genbo, hr. Peirotte, måtte deponere firs tusind francs i statskassen."

"Å!" svarede den forhenværende oliehandler, "det kommer ikke mig ved. Eugène klarer alt. Han lader en bankier i Paris lægge kautionssummen ud for mig. Ser du, jeg har valgt et embede, som er meget indbringende. Eugène blev ganske forskrækket og sagde, at man måtte være rig for at få en sådan post, der som regel beklædtes af indflydelsesrige folk; men jeg var fast, og han gav efter. For at være amtsforvalter behøver man hverken at kunne latin eller græsk; jeg vil ligesom hr. Peirotte holde en fuldmægtig, der kan besørge hele smørret."

Félicité lyttede henrykt til hans ord.

"Jeg gættede ganske rigtigt," vedblev han, "hvad det var, der foruroligede vor kære søn. Vi er ikke meget afholdte her. Folk ved, at vi ikke har nogen formue, og ville gøre et vældigt postyr. Men blæse være med det! I kritiske øjeblikke kan man opnå alt. Eugène ønskede, at jeg skulle ansættes i en anden by, men det afslog jeg, jeg vil blive her i Plassans."

"Ja! Ja! vi må blive her," sagde den gamle kone livligt. "Her har vi lidt. Og her vil vi triumfere. O! jeg skal knuse dem, alle disse skønne damer på Mail-promenaden, som måler mig med foragt, fordi jeg går med uldne kjoler! Jeg har aldrig tænkt på amtsforvalterembedet, jeg troede, du ville være maire."

"Maire, jo pyt! ... Det er jo et ulønnet embede! ... Det talte Eugène også om; men jeg svarede: Ja, jeg vil modtage det, hvis du vil sikre mig en årlig indtægt af femten tusind francs."

Denne samtale, i hvilken store tal fløj op som raketter, fortryllede Félicité. Hun hoppede af glæde og følte en indre vellyst. Endelig indtog hun en from stilling og sagde, idet hun fattede sig:

"Lad os se, lad os regne det ud; hvor meget får du?"

"Jeg tror, de faste indtægter er tre tusind francs," svarede Pierre.

"Tre tusind," talte Félicité.

"Så er der så og så mange procent for oppebørsler, som her i Plassans vil kunne beløbe sig til en sum af tolv tusind francs."

"Det bliver femten tusind."

"Ja, omtrent femten tusind. Det er det, Peirotte tjener; men det er ikke alt. Peirotte holder bank for egen regning; det har

man lov til, og det ville jeg måske også vove, så snart jeg mærker, jeg har held med mig."

"Lad os så sætte tyve tusind ... Tyve tusind francs i årlig indtægt!" gentog Félicité ganske overvældet af dette tal.

"Men jeg må tilbagebetale udlægget," bemærkede Pierre.

"Det gør ingen ting," svarede Félicité, "vi vil blive rigere end mange af disse herrer ... Skal marquien og de andre dele kagen med dig?"

"Nej, nej, vi får det hele."

Da hun vedblev at trænge ind på ham, troede Pierre, at hun ville fravriste ham hans hemmelighed og rynkede panden.

"Nu har vi snakket nok," sagde han barsk. "Klokken er mange, lad os sove. Det vil kun bringe os ulykke at gøre beregninger i forvejen; jeg har endnu ikke embedet. Vær fremfor alt tavs."

Lampen blev slukket, men Félicité kunne ikke sove. Hun lukkede øjnene og byggede vidunderlige luftkasteller. De tyve tusind francs i årlig indtægt dansede en djævelsk dans for hende i mørket. Hun beboede en smuk lejlighed i den nye by, havde hr. Peirottes luksus, gav soiréer og gjorde frygtelig blæst med sin formue. Hvad der mest kildrede hendes forfængelighed, det var den smukke stilling, som hendes mand ville komme til at indtage. Han skulle udbetale Granoux og Roudier og alle disse borgere, der nu kom i hendes hus, som man går i en café, for at tale højt og høre nyheder, deres renter. Hun havde fuldkommen vel bemærket den skødesløse flotte måde, på hvilken disse herrer trådte ind i hendes stue, og var blevet meget opbragt over det. Selv marquien med sin ironiske høflighed begyndte at mishage hende. At triumfere alene, at beholde hele kagen, som hun udtrykte sig, det var en hævn,

som hun omfattede med den største kærlighed. Og senere, når disse grove personer viste sig hos hr. amtsforvalter Rougon med hatten i hånden, da ville det være hendes tur til at knuse dem. Disse tanker opfyldte hende hele natten. Da hun næste morgen rullede sine persienner op, faldt hendes første blik uvilkårligt på hr. Peirottes vinduer på den anden side af gaden, og hun smilede, mens hun betragtede de store damaskes gardiner, som hang bag ruderne.

Da Félicités forhåbninger nu kom til at gå i en anden retning, blev de kun endnu mere griske. Som alle kvinder havde hun intet imod en lille smule hemmelighed. Det skjulte mål, som hendes mand forfulgte, opflammede hendes lidenskaber mere, end hr. de Carnavants legitimistiske rænker nogen sinde havde gjort. Hun opgav uden stor beklagelse de beregninger, der var baserede på marquiens sejr, fra det øjeblik af, da hendes mand mente ved andre midler at kunne sikre sig en stor fordel. For øvrigt var hendes tavshed og kløgt beundringsværdig.

Imidlertid pintes hun stadig af en ængstelig nysgerrighed; hun studerede hvert skridt og hver bevægelse, Pierre gjorde, og forsøgte at danne sig en forestilling om, hvad det var, der var i gærde. Hvis han nu var slået ind på en gal vej! Hvis nu Eugène slæbte ham med sig til et eller andet dumdristigt vovestykke, som kun ville gøre dem endnu mere forsultne og fattige! Efterhånden kom troen dog. Eugène havde befalet med en sådan myndighed, at hun til sidst måtte tro på ham. Også her var den magt, det ukendte udøver, virksom. Pierre talte mystisk om højtstående personer, som hans ældste søn omgikkes i Paris; selv var hun uvidende om, hvad han kunne bestille der, mens det var hende umuligt at lukke sine øjne for de fortvivlede

streger, Aristide gjorde sig skyldig i her i Plassans. I hendes egen stue generede folk sig ikke meget for at omtale den demokratiske journalist med den yderste strenghed. Granoux mumlede, at han var en røver, og Roudier sagde to-tre gange om ugen til Félicité:

"Det er nogle dejlige ting, Deres søn skriver. Det er ikke længere siden end i går, at han overfaldt vor ven Vuillet med en oprørende råhed."

Hele stuen sang med i kor, major Sicardot talte om at banke sin svigersøn, mens Pierre rent ud fornægtede sin søn. Den stakkels moder bøjede hovedet og skjulte sine tårer. Undertiden havde hun lyst til at bryde løs og sige til Roudier, at hendes kære barn til trods for sine fejl dog var meget bedre end han og alle de andre tilsammen; men hun var bundet, hun ville ikke sætte en stilling, der var opnået ved så store anstrengelser, på spil. Da hun så, at hele byen faldt over Aristide, tænkte hun med fortvivlelse på, at den ulykkelige styrtede sig i fordærvelse. To gange talte hun hemmeligt med ham og besvor ham at vende tilbage til dem og ikke mere at ophidse den gule stue. Aristide svarede, at hun ikke forstod sig på den slags ting, og at det var hende, som havde begået en stor fejl, når hun lod sin mand gå marquiens ærinder. Hun var nødt til at opgive ham og lovede sig selv, at hun, hvis Eugènes planer lykkedes, nok skulle tvinge denne til at dele byttet med den stakkels dreng, der vedblev at være hendes kælebarn.

Pierre Rougon fortsatte efter sin ældste søns afrejse at leve som fuldstændig reaktionsmand, og den navnkundige gule stues meninger syntes ikke at være undergået nogen som helst forandring. Hver aften mødte de samme personer for at drive

samme propaganda til gunst for et kongedømme, og husets herre sekunderede og understøttede dem med lige så megen iver som tidligere. Eugène havde forladt Plassans den første maj. Nogle dage senere var den gule stue opfyldt af stor begejstring. Man beskæftigede sig med det brev fra republikkens præsident til general Oudinot, i hvilket Roms belejring var blevet bestemt, og som ansås for en glimrende sejr, der skyldtes det reaktionære partis faste holdning. Kamrene havde debatteret det romerske spørgsmål siden 1848; men det var forbeholdt en Bonaparte at kvæle en opvoksende republik ved en intervention, som det frie Frankrig aldrig ville have gjort sig skyldig i. Marquien erklærede, at man ikke kunne arbejde bedre for legitimitetens sag, og Vuillet skrev en glimrende artikel. Begejstringen kendte ingen grænser, da major Sicardot en aftenstund i den følgende måned trådte ind i Rougons stue og meddelte selskabet, at den franske hær kæmpede under Roms mure. Mens alle gav deres henrykkelse luft, trykkede han Pierres hånd på en megetsigende måde, og efter at have sat sig begyndte han at holde lovtaler over republikkens præsident, der ifølge hans udsagn var den eneste, som kunne frelse Frankrig fra anarki.

"Gid han så vil frelse det snarest mulig," afbrød marquien ham, "og gid han dernæst må opfatte sin pligt rigtigt og give det tilbage til dets retmæssige herrer!"

Pierre syntes i høj grad at billige dette skønne svar, og da han således havde bevist sin glødende kongeligsindethed, vovede han at sige, at prins Louis Bonaparte i denne sag havde hans sympati, hvorpå der fandt et kort ordskifte sted mellem ham og majoren, i hvilket de priste præsidentens fortræffelige

hensigter, og som man skulle tro var indstuderet og lært i forvejen. Det var første gang, at bonapartismen åbenlyst holdt sit indtog i den gule stue; for øvrigt blev prinsen efter valget af 10. december behandlet med en vis blidhed; for de foretrak ham tusind gange for Cavaignac, og hele den reaktionære bande havde stemt på ham. Men de betragtede ham snarere som medskyldig end som ven, og de havde endnu mistillid til denne medskyldige, som de begyndte at beskylde for selv at ville beholde kastanjerne, når han havde raget dem ud af ilden. Denne aften hørte de imidlertid på grund af det romerske felttog med velvilje på Pierres og majorens lovtaler.

Gruppen Granoux-Roudier fordrede allerede, at præsidenten skulle lade alle disse skurke af republikanere skyde, mens marquien lænede sig mod kaminen og betragtede en falmet roset på tæppet med tankefuld mine. Da han endelig hævede hovedet, tav Pierre, der hemmeligt syntes at iagttage virkningen af sine ord på ham, pludselig. Hr. de Carnavant nøjedes med at smile og betragtede Félicité med fiffig mine. Dette hurtige minespil undslap de tilstedeværende borgeres opmærksomhed, kun Vuillet sagde i en fortrædelig tone:

"Jeg ville hellere have, at Deres Bonaparte var i London end i Paris, så ville vore sager få hurtigere fremgang."

Den tidligere oliehandler blegnede let, idet han frygtede for at være gået for vidt.

"Jeg holder ikke på "min" Bonaparte," sagde han med stor fasthed. "I ved godt, hvor jeg ville bede ham rejse hen, hvis jeg var herre; jeg påstår kun ganske simpelt, at ekspeditionen til Rom er en god ting."

Félicité havde fulgt denne scene med nysgerrig forbavselse. Hun talte ikke til sin mand om den, hvilket beviste, at hun tog den til grundlag for en hemmelig arbejden på at nå den rette erkendelse. Marquiens smil, hvis virkelige mening undgik hende, gav hende meget at tænke på.

Fra denne dag af indsmuglede Rougon nu og da, når lejlighed frembød sig, et ord til gunst for republikkens præsident, og major Sicardot spillede ved slige lejligheder en velvillig medhjælpers rolle. For resten var den klerikale mening stadig den eneherskende i den gule stue. Det var navnlig i det følgende år, at denne reaktionære gruppe fik en afgørende indflydelse i byen på grund af den tilbageskridende bevægelse, der fandt sted i Paris. De antiliberale forholdsregler i deres helhed, som kaldtes "den romerske ekspedition i det indre", sikrede partiet Rougons endelige triumf i Plassans. De sidste begejstrede borgere så republikken ligge i dødskamp og skyndte sig atter at forene sig med de konservative. Familien Rougons time var kommet. Den nye by bragte dem næsten en ovation den dag, da frihedstræet på underpræfekturpladsen blev savet over. Dette træ, en ung poppel, der var hentet fra Viornes bred, var tørret hen lidt efter lidt til stor fortvivlelse for de republikanske arbejdere, som mødte hver søndag for at konstatere dette ondes fremskridt uden at kunne fatte årsagen til træets langsomme død. En hattemagerdreng påstod endelig, at han havde set en kvinde komme ud af Rougons hus og hælde en spand forgiftet vand ud over træets rod, og fra den tid af var det overgivet til historiens annaler, at Félicité personligt hver nat stod op for at vande poplen med vitriol.

Da træet var gået ud, erklærede kommunalbestyrelsen, at republikkens værdighed fordrede, at det blev taget bort, hvortil man valgte en sen aftenstund, da man frygtede arbejderbefolkningens misfornøjelse med det.

De konservative kapitalister i den nye by fik nys om denne lille fest og begav sig alle til underpræfektur- pladsen for at se et frihedstræ falde, mens den gule stues selskab stod i vinduet. Da poplen knagede dumpt og faldt i mørket med en dødelig såret helts tragiske stolthed, kunne Félicité ikke lade være at vifte med et hvidt lommetørklæde. hvorpå der lød bifaldsråb fra mængden, og tilskuerne besvarede hilsenen ved ligeledes at svinge deres lommetørklæde, ja en del af dem viste sig endog under vinduet og råbte.

"Vi vil begrave den, vi vil begrave den!"

De talte uden tvivl om republikken. Bevægelsen var lige ved at skaffe Félicité et nervetilfælde. Det var en skøn aften for den gule stue.

Imidlertid vedblev marquien stadig at smile hemmelighedsfuldt, når han så på Félicité. Denne lille olding var nok alt for klog til ikke at fatte, hvorhen Frankrig styrede sin kurs. Han var en af de første, der anede kejserdømmet. Senere, da den lovgivende forsamling sled sig op i ørkesløse trætter, og da selv orleanister og legitimister i tavshed fandt sig i tanken om et statskup, var han enig med sig selv om, at spillet var fuldstændig tabt. Men han var den eneste, som så klart. Vuillet følte rigtig nok, at Henrik V's sag, der hævdedes i hans avis, var fuldstændig umulig; men det brød han sig lidet om; det var ham tilstrækkeligt at være gejstlighedens lydige kreatur; hele hans politik gik ud på at skaffe sig den størst mulige afsætning

af rosenkranse og helgenbilleder. Hvad Roudier og Granoux angår, så levede de i forvirret blindhed; det var ikke sikkert, at de havde nogen mening; hele deres politiske stræben gik ud på at spise og sove i fred. Marquien mødte ikke mindre regelmæssigt hos Rougon, efter at have opgivet sit håb. Han morede sig der. Sammenstødet mellem disse forskellige arter af ærgerrighed og denne udstilling af borgerlige dumheder var til sidst hver aften blevet et af de morsomste skuespil for ham. Han gyste ved tanken om atter at indelukke sig i den lille bolig, han skyldte grev Valqueyras' barmhjertighed. Det var med en ondskabsfuld glæde, at han beholdt overbevisningen om, at bourbonernes time ikke var kommet, for sig selv. Han lod, som om han var blind, arbejdede som tidligere på legitimisternes triumf og var stadig til disposition for gejstligheden og adelen. Han havde lige fra først af gennemskuet Pierres nye taktik og troede, at Félicité var hans medhjælperske.

En aften, da han kom først, fandt han den gamle kone alene i stuen.

"Nå, lille ven," sagde han med sit fortrolige smil, "går det godt fremad med jeres sager? ... Hvorfor pokker leger du sådan skjul med mig?"

"Jeg leger ikke skjul," svarede Félicité, hvis opmærksomhed var vakt.

"Ja se dér kan man nu se! Hun tror virkelig, hun kan narre en gammel ræv som mig! Nej, mit kære barn, behandl mig som ven. Jeg er fuldstændig rede til at hjælpe dig i smug ... Nå, vær nu åbenhjertig."

Der begyndte at gå et lys op for Félicité. Hun havde intet at sige, men hun kunne måske få alt at vide, hvis hun forstod at

tie.

"Du smiler?" sagde hr. de Carnavant. "Det er begyndelsen til en tilståelse. Jeg tænkte nok, at det var dig, der måtte stå bag ved din mand, for han er alt for dum til at opfinde det nydelige forræderi, som I sætter i gang ... Ja, jeg ønsker af mit fulde hjerte, at bonaparterne vil give jer, hvad jeg ville have bedt bourbonerne om til dig."

Denne simple sætning bekræftede den mistanke, som den gamle kone havde næret i nogen tid.

"Prins Louis har jo alle chancer for sig, ikke sandt?" spurgte hun med liv.

"Forråder du mig, hvis jeg siger dig, at jeg tror det?" svarede marquien leende. "Jeg er færdig med min sorg over det, lille ven. Jeg er en stakkels gammel mand, der er færdig med alt og begravet; men for resten er det for dig, jeg har arbejdet. Siden du har forstået at finde den rette vej uden mig, vil jeg trøste mig med at se dig triumfere over mit nederlag ... men spil ikke mere den hemmelighedsfulde; kom til mig, når du er i forlegenhed."

Og han tilføjede med det skeptiske smil, som man ser hos adelsmænd, der er kommet i dårligt selskab:

"Nå ja, jeg kan for resten også godt selv gøre mig skyldig i lidt forræderi."

I dette øjeblik ankom de forhenværende olie- og mandelhandleres klan.

"O! disse kære reaktionære!" vedblev hr. de Carnavant sagte. "Ser du, lille ven, den store kunst i politikken består i at have to gode øjne, når de andre er blinde. Alle de gode kort i dette spil er i din hånd."

Næste dag ville Félicité, ægget af denne samtale, have vished. Det var i de første dage af året 1851, og Rougon havde i mere end atten måneder regelmæssigt hver fjortende dag fået et brev fra sin søn Eugène. Han lukkede sig inde i sit sovekammer for at læse disse breve, som han derpå skjulte på bunden af en gammel sekretær, hvis nøgle han omhyggeligt gemte i vestelommen. Når hans kone spurgte ham ud, svarede han kun: "Eugène skriver, at han har det godt." Félicité havde længe pønset på at bemægtige sig disse breve. Næste morgen stod hun op, mens Pierre endnu sov, og listede sig på tåspidserne hen til hans vest, i hvilken hun ombyttede nøglen til sekretæren med en kommodenøgle af samme størrelse. Da så hendes mand var gået ud, lukkede hun sig inde, tømte skuffen og læste brevene med febrilsk nysgerrighed.

Hr. de Carnavant havde ikke taget fejl, og hendes egen mistanke blev bekræftet. Der var omkring fyrre breve, i hvilke hun kunne følge den store bonapartistiske bevægelse, der skulle ende med kejserdømmet. Det var en sammentrængt dagbog, der fremstillede kendsgerningerne, efterhånden som de trådte frem, og uddrog håb og råd af dem allesammen. Eugène havde troen. Han talte til sin fader om prins Louis Bonaparte som den nødvendige og af skæbnen bestemte mand, der alene kunne løse situationens knude. Han havde troet på ham, selv før han vendte tilbage til Frankrig, da bonapartismen blev behandlet som en latterlig kimære. Félicité så, at hendes søn havde været en meget virksom hemmelig agent siden 1848. Skønt han ikke udtrykte sig fuldstændig tydeligt om sin stilling i Paris, var det åbenbart, at han arbejdede for kejserdømmet, og det efter befaling af personer, som han nævnede med en slags

fortrolighed. Hvert eneste af hans breve konstaterede sagens fremgang og lod ane, at knudens løsning var nært forestående. De endte i almindelighed med en forklaring af, hvorledes Pierre skulle bære sig ad i Plassans. Nu forstod Félicité visse af sin mands ord og handlinger, hvis nytte hun tidligere ikke havde kunnet begribe; Pierre adlød sin søn og fulgte blindt hans råd.

Da den gamle kone var færdig med at læse, var hun overbevist. Hele Eugènes tankegang stod klar for hende. Han stolede på at kunne gøre sin lykke indenfor politikken i det virvar, der ville opstå, og ville da betale sine forældre, hvad han skyldte dem for sin opdragelse, ved at tilkaste dem en stump af byttet, når den tid kom, da jægerne ville give hundene den del af byttet, der tilkom dem. Når hans fader hjalp ham og gjorde nytte i sønnens tjeneste, da ville det være let for ham at få ham udnævnt til amtsforvalter. Man kunne ikke afslå *ham* noget, som havde rodet i de hemmeligste sager med begge hænder. Hans breve var kun en simpel kommen i forkøbet fra hans side, en måde, på hvilken han ville forhindre, at Rougonerne begik dumheder. Og Félicité følte en levende taknemmelighed. Hun læste atter de steder i brevene, i hvilke Eugène i ubestemte udtryk talte om den endelige katastrofe. Denne katastrofe, hvis art og omfang hun ikke rigtig kunne gætte, blev til en slags Verdens undergang for hende; guden ville stille de udvalgte på sin højre og de fordømte på sin venstre side, og hun stillede sig selv blandt de udvalgte.

Da det meste nat lykkedes hende at lægge nøglen tilbage i vestelommen, besluttede hun at benytte samme middel til at læse alle fremtidige breve, men at vedblive at spille den uvidende. Denne taktik var fortræffelig. Fra den dag af hjalp

hun sin mand så meget mere, som hun syntes at gøre det i blinde. Når Pierre troede at arbejde alene, var det som oftest hende, der førte samtalen hen på det forønskede område, og som hvervede tilhængere til det afgørende øjeblik. Eugènes mistillid gjorde hende ondt. Det var hendes agt, når alt var gået godt, at kunne sige: "Jeg vidste alt, og langt fra at fordærve noget, har jeg tvært imod sikret os sejren." Det ville ikke være let at finde nogen medvider, der gjorde mindre blæst og arbejdede mere. Marquien, som hun havde valgt til sin fortrolige, var højst forbavset over hende.

Hvad der stadig voldte hende uro, var hendes kære Aristides skæbne. Siden hun delte sin ældste søns tro, forfærdede de rasende artikler i *Den Uafhængige* hende endnu mere. Hun ønskede brændende at omvende den ulykkelige republikaner til de napoleonske ideer, men hun vidste ikke, hvorledes hun skulle gøre det på en klog måde. Hun huskede, hvor indstændigt Eugène havde pålagt dem at have mistillid til Aristide, og da hun forelagde hr. de Carnavant sagen, delte han bestemt hendes mening.

"Lille ven," sagde han til hende, "i politik må man forstå at være egoist. Hvis du omvendte din søn, og *Den Uafhængige* gav sig til at forsvare bonapartismen, så ville man derved give partiet et slemt stød. *Den Uafhængige* er vejet og fundet for let; dens navn alene er tilstrækkeligt til at gøre Plassans' borgere rasende. Lad den gode Aristide køre sig fast, det danner de unge mennesker. Han ser mig ikke ud til længe at ville spille en martyrs rolle."

I sin mani for af vise sin familie den rette vej, nu da hun troede sig i besiddelse af sandheden, gik Félicité så vidt, at hun

ville belære sin søn Pascal. Med hele lærdommens ensidighed var lægen fordybet i sine undersøgelser og gav sig såre lidt af med politik. Riger kunne gerne styrte sammen, mens han anstillede et forsøg, uden at han så meget som ville dreje hovedet. Imidlertid havde han endelig givet efter for sin moders bønner, da hun nu mere end nogen sinde før beskyldte ham for at leve som en knurrepotte.

"Hvis du omgikkes fine folk," sagde hun således til ham, "ville du få patienter i det gode selskab. Kom i det mindste til vore aftenselskaber. Dér vil du gøre bekendtskab med de herrer Roudier, Granoux og Sicardot, lutter folk, der står sig godt, og som ville betale dig dine besøg med fire og fem francs. De fattige gør dig ikke rig."

Den tanke at se sig og hele sin familie rig og heldigt stillet var blevet til en monomani hos Félicité.

For ikke at bedrøve hende tilbragte Pascal så nogle aftener i den gule stue. Han kedede sig mindre der, end han havde været bange for. Første gang blev han aldeles forbavset over den grad af dumhed, til hvilken folk med almindelig sund menneskeforstand kunne synke. De fordums olie- og mandelhandlere, ja selv marquien og majoren forekom ham at være mærkelige væsener, som han hidtil ikke havde haft lejlighed til at studere. Han betragtede med en naturforskers interesse deres ansigter, der havde fået et fast udtryk, i hvilket han genfandt deres beskæftigelser og lyster; han lyttede til deres indholdsløse sludder på samme måde, som han ville have søgt at forstå meningen i en kats mjaven og en hunds gøen. På dette tidspunkt beskæftigede han sig meget med sammenlignende naturhistorie, idet han på menneskeslægten

overførte de iagttagelser, som han kunne gøre over den måde, på hvilken arveligheden optræder hos dyrene. Og da han nu befandt sig i den gule stue, morede han sig derfor med at tro, at han var faldet ned i et menageri. Han fandt lighed mellem hver af disse snurrige personer og et eller andet dyr, han kendte. Marquien med sin magerhed og sit lille, listige hoved mindede ham påfaldende om en stor grøn græshoppe, og Vuillet gjorde samme blege og slimede indtryk som en skrubtudse. Han var mildere mod Roudier, der blev til et fedt får, og mod majoren, der forekom ham at være en gammel tandløs bulbider. Men den vidunderlige Granoux var genstand for hans stadige forbavselse, og han tilbragte engang en hel aften med at måle hans ansigtsvinkel. Når han hørte ham lalle et eller andet utydeligt skældsord mod republikanerne, disse blodhunde, så ventede han hvert øjeblik at høre ham klynke som en kalv, og han kunne ikke se ham stå op uden at indbilde sig, at han måtte gå på alle fire for at komme ud af stuen.

"Konverser dog," sagde hans moder ganske sagte til ham, "gør dig dog umage for at få disse herrers søgning."

"Jeg er ikke dyrlæge," svarede han endelig, drevet til det yderste.

En aften tog Félicité ham med sig hen i en krog og forsøgte på at instruere ham. Hun var meget glad over at se ham komme temmelig ofte i hendes hus, og hun troede, at han var genvundet for selskabslivet, da hun ikke havde den mindste anelse om den ejendommelige fornøjelse, han havde af at gøre de rige folk latterlige. Hun nærede den hemmelige plan at gøre ham til modelæge i Plassans, og dertil var det mere end tilstrækkeligt, når folk som Granoux og Roudier ville indvillige i

at bringe ham frem. Frem for alt ville hun bibringe ham familiens politiske ideer, idet hun fattede, at en læge havde alt at vinde, hvis han gjorde sig til en varm tilhænger af den regering, der måtte følge efter republikken.

"Min ven," sagde hun til ham, "siden du nu er blevet fornuftig, må du virkelig tænke på fremtiden ... Man beskylder dig for at være republikaner, fordi du er dum nok til at behandle alt byens tiggerpak uden at få noget for det. Vær åben og sig mig: hvad er din oprigtige mening?"

Pascal betragtede sin moder med naiv forbavselse og svarede derpå smilende:

"Min oprigtige mening? Det ved jeg såmænd ikke rigtig ... Man beskylder mig for at være republikaner, siger du? Nå! det sårer mig på ingen måde, og jeg er det uden tvivl, hvis man ved dette udtryk forstår et menneske, der ønsker, at alle skal være lykkelige."

"Men du bliver aldrig til noget," afbrød Félicité ham ivrigt. "De udsuger dig blot. Se dog på dine brødre, de søger at svinge sig i vejret."

Det gik da op for Pascal, at han ikke skulle forsvare den ensidighed, der var ham egen som lærd. Hans moder beskyldte ham altså kun ganske simpelt for ikke at spekulere i den politiske situation. Han satte et noget tungsindigt smil op og ledede samtalen hen på et andet emne. Félicité kunne aldrig bringe ham til at beregne de forskellige partiers udsigter eller til at indrullere sig i det, der syntes at måtte sejre. Han tilbragte imidlertid alligevel af og til en aften i den gule stue. Granoux interesserede ham nemlig som et antediluviansk dyr.

Imidlertid gik begivenhederne deres gang. For Plassans' politikere var året 1851 fuldt af ængstelse og bestyrtelse, og heraf drog Rougonernes hemmelige sag nytte. Der kom de mest modsigende efterretninger fra Paris; snart var det republikanerne, der havde overmagten, snart var det det konservative parti, som knuste republikken. Genlyden af de stridigheder, der sønderrev den lovgivende forsamling, trængte langt ud i provinserne, stærkere den ene dag, svagere den næste, forandret i den grad, at de mest klarsynede vandrede i fuldstændig mørke. Den eneste almindelige følelse var, at en løsning var nær forestående. Og det var uvidenheden om denne løsning, der holdt dette folk af borgerkujoner i bestyrtet uro. Alle ønskede at få en ende på det; de var syge af uvished, de ville have kastet sig i armene på stortyrken, hvis stortyrken havde nedladt sig til at frelse Frankrig fra anarki.

Marquiens smil blev mere spidst. Når snakken om aftenen i den gule stue gjorde Granoux' grynten utydelig, gik han hen til Félicité og hviskede til hende:

"Nå, lille ven, frugten er moden ... men du må gøre nytte."

Félicité, der stadig læste Eugènes breve og vidste, at en afgørende krise kunne finde sted hver dag, havde ofte fattet nødvendigheden af at gøre nytte, og havde spurgt sig selv om, på hvilken måde familien Rougon egentlig skulle tage fat. Til sidst spurgte hun marquien om råd.

"Alt afhænger af begivenhedernes gang," svarede den lille olding. "hvis departementet vedbliver at være roligt, og Plassans ikke skræmmes af nogen opstand, så vil det være vanskeligt for jer at gøre jer bemærkede og at gøre den nye regering nogen tjeneste. Jeg vil da råde jer til at blive hjemme og roligt afvente

Eugènes velgerninger. Men hvis folket rejser sig, og vore brave borgere anser sig for truede, så bliver der en køn rolle at spille for jer ... Din mand er lidt kluntet ..."

"Å!" svarede Félicité. "Jeg påtager mig at gøre ham smidigere ... Tror De, at departementet gør oprør?"

"Ja, jeg gør. Plassans rører sig måske slet ikke; for reaktionen har triumferet alt for stærkt her, men nabobyerne, flækkerne og navnlig landet er i lang tid blevet bearbejdede af hemmelige selskaber og tilhører det republikanske fremskridtsparti. Hvis et statskup styrter ned over os, så vil man høre stormklokken over hele egnen lige fra La Seilles skove til Sainte Roures højslette."

Félicité sundede sig lidt og sagde så:

"Så De tror, at en opstand er nødvendig for at sikre vor lykke?"

"Ja!" svarede hr. de Carnavant.

Og han tilføjede med et lidt ironisk smil:

"Et nyt dynasti kan kun grundlægges i en tumult. Blod er et godt gødningsstof. Det vil være skønt, når familien Rougon, ligesom visse berømte familier, skriver sig fra et blodbad."

Disse ord, der var ledsaget af et grin, fik det til at løbe koldt ned ad Félicités ryg. Men hun var et resolut fruentimmer, og synet af hr. Peirottes smukke gardiner, som hun samvittighedsfuldt betragtede hver morgen, holdt hendes mod oppe. Når hun følte sig svag, satte hun sig ved vinduet og så på amtsforvalterens hus. Det var hendes Tuilerier. Hun var bestemt på at gribe til de yderste midler for at kunne drage ind i den nye by, dette forjættede land, på hvis tærskel hun havde brændt af begærlighed i så mange år.

Den samtale, hun havde haft med marquien, gav hende et fuldstændig klart blik på situationen. Et par dage senere lykkedes det hende at komme til at læse et brev fra Eugène, i hvilket denne statskuppets tjener ligeledes syntes at gøre regning på et oprør for at kunne sin fader til en vigtig mand. Eugène kendte sit departement. Alle hans råd havde været rettet mod at skaffe de reaktionære i den gule stue den størst mulige indflydelse, for at familien Rougon kunne beherske byen i det kritiske øjeblik, og den gule stue var virkelig også, i overensstemmelse med hans ønsker, herre over Plassans i november måned 1851. Roudier repræsenterede det rige bourgeoisi, hans opførsel ville ganske sikkert tjene til mønster for den nye by. Granoux var endnu vigtigere; han havde byrådet bag sig, af hvilket han var det mest indflydelsesrige medlem, hvoraf man kan danne sig et begreb om de andre. Endelig rådede den gule stue over den bevæbnede styrke gennem major Sicardot, som det var lykkedes marquien at få udnævnt til chef for nationalgarden. Det var da lykkedes Rougonerne, disse berygtede stympere, at samle redskaberne til deres lykke omkring sig. Alle måtte, enten af fejhed eller af dumhed, adlyde dem og arbejde blindt på at hæve dem. De behøvede kun at frygte dem, der muligvis kunne vælge samme handlemåde som de og delvis berøve dem sejrens frugter. Og her stak egentlig deres store frygt, for de ville være ene om at spille frelserens rolle. Først og fremmest vidste de, at de snarere ville blive hjulpet end modarbejdet af adel og gejstlighed. Men hvis underpræfekten, mairen og de andre embedsmænd satte sig i bevægelse og straks kvalte opstanden, så ville det svække, ja standse deres bedrifter; de ville hverken have tid eller midler til

at gøre nytte. Hvad de regnede med, var at embedsmændene skulle holde sig fuldstændig tilbage og blive grebet af en almindelig panik. Hvis alle rette vedkommende forsvandt, og de så kun en eneste dag var herrer over Plassans' skæbne, da var deres lykke grundlagt på en klippe. Til held for dem var der ikke en eneste af embedsmændene, der var tilstrækkelig overbevist eller tilstrækkelig trængende til at turde indlade sig på spillet. Underpræfekten var en liberal, som den eksekutive magt havde forglemt i Plassans på grund af denne bys gode rygte; da han var frygtsom af sig og ude af stand til at foretage noget magtovergreb, ville han naturligvis hverken vide ud eller ind, når han stod over for et oprør. Rougonerne, der vidste, at han var gunstigt stemt for den demokratiske sag, og som følgelig ikke frygtede, at han skulle vise nogen overdreven tjenstiver, var kun meget nysgerrige efter at vide, hvilken holdning han ville indtage. Byrådet voldte dem næppe større bekymring. Mairen, hr. Garçonnet, var en legitimist, som det var lykkedes Saint Marc-kvarteret at få udnævnt i 1849; han hadede republikanerne grundigt og behandlede dem på en meget foragtelig måde; men han stod i et alt for venskabeligt forhold til visse medlemmer af gejstligheden til, at han skulle kunne låne et bonapartistisk statskup nogen virksom hånd. Med de andre embedsmænd var der samme tilfældet. Forligskommissærerne, postmesteren, skatteopkræveren og amtsforvalteren, hr. Peirotte, der skyldte den klerikale reaktion deres stillinger, kunne ikke modtage kejserdømmet med noget synderligt udbrud af begejstring. Uden rigtig at kunne se, hvorledes de skulle skille sig af med folk og dernæst gøre rent bord for kun at gøre sig selv bemærkede, hengav Rougonerne

sig alligevel til store forhåbninger, idet de ikke så nogen, som ville gøre dem deres rolle som frelsere stridig.

Knudens løsning nærmede sig imidlertid. I de sidste novemberdage, da der gik rygter om et statskup, og man beskyldte prins-præsidenten for at ville lade sig udråbe til kejser, udbrød Granoux:

"Nu vel! vi vil udnævne ham til hvad han vil, når han blot lader disse røvere af republikanere skyde!"

Dette udråb fra Granoux, som man troede gik rundt og sov, forårsagede stort røre. Marquien lod, som om han ikke havde hørt det; men alle borgerne tilnikkede den fordums mandelhandler bifald. Roudier, der ikke var bange for at applaudere ganske højt, fordi han var rig, erklærede endog, idet han skævede hen til hr. de Carnavant, at stillingen var uholdbar, og at Frankrig snarest muligt måtte revses, lige meget af hvilken hånd.

Marquien var stadig tavs, hvilket blev betragtet som samtykke. Den konservative flok opgav da legitimiteten og vovede at sværge til kejserdømmet.

"Mine venner," sagde major Sicardot, idet han rejste sig. "Kun en Napoleon kan nu til dags beskytte de truede personer og ejendomme ... Vær De uden frygt, jeg har taget de nødvendige forholdsregler, for at der kan herske orden i Plassans."

Majoren havde virkelig efter aftale med Rougon gemt en del patroner og et tilstrækkeligt antal bøsser i en slags stald nær ved byens vold; han havde på samme tid sikret sig de nationalgardisters medvirken, som han troede at kunne stole på. Hans ord gjorde et meget godt indtryk, og da den gule stues

fredelige borgere den aften skiltes ad, talte de om at massakrere "de røde", hvis de vovede at røre sig.

Den 1. december modtog Pierre Rougon et brev fra Eugène, som han med sædvanlig forsigtighed gik ind og læste i sit sovekammer. Félicité lagde mærke til, at han var meget altereret, da han kom ud igen. Hun sværmede hele dagen omkring sekretæren, og da det blev aften, kunne hun ikke styre sig længere. Næppe var hendes mand faldet i søvn, før hun rejste sig lydløst, tog nøglen til sekretæren ganske stille og bemægtigede sig brevet, idet hun gjorde så lidt støj som muligt. Eugène underrettede i ti linjer sin fader om, at krisen nu skulle finde sted, og rådede ham til at sætte hans moder ind i situationen. Nu var timen kommet til at instruere hende; han kunne nemlig komme til at trænge til hendes råd.

Næste dag ventede Félicité en fortrolig meddelelse, men den kom ikke. Hun vovede ikke at tilstå sin nysgerrighed, hun vedblev at lade som ingenting, men var opbragt over denne dumme mistro hos hendes ægtefælle, der uden tvivl anså hende for lige så sladderagtig og svag som andre kvinder. Pierre var i denne ægtemandsstolthed, der bringer en mand til at tro på sin overlegenhed i huset, kommet så vidt, at han tilskrev sin kone alle de ulykker, der var hændt dem. Fra den tid af, da han indbildte sig at være ene om at styre deres affærer, syntes alt ham at gå efter ønske. Og han havde besluttet slet ikke at bryde sig om sin kones råd og ikke at betro hende noget, til trods for sønnens opfordringer.

Félicité blev stødt, og det i den grad, at hun ville have lagt hindringer i vejen, hvis hun ikke lige så heftigt som Pierre

havde ønsket at triumfere. Hun vedblev at arbejde ivrigt på deres held, men spekulerede samtidig på hævn.

"Hvis han bare kunne få en ordentlig skræk i sig," tænkte hun, "hvis han bare ville begå en rigtig dumhed! ... Så skulle vi se ham komme ganske ydmygt og spørge mig om råd, og så skulle jeg nok tage kommandoen!"

Hvad der foruroligede hende mest, var den holdning som almægtig herre og mester, Pierre nødvendigvis ville indtage, hvis han fik ført sin krig igennem uden hendes hjælp. Da hun havde ægtet denne bondesøn og foretrukket ham for en eller anden skriver, havde hun haft i sinde at benytte ham som en solidt bygget sprællemand, hvis tråde hun kunne trække i efter sin lyst; og nu i afgørelsens time ville denne sprællemand i sin blinde tunghed gå alene. Hele den lille gamle kones forslagne ånd, hele hendes febrilske aktivitet protesterede imod dette.

Hun vidste, at Pierre meget egnede sig for en brutal afgørelse, som f. eks. den, han havde truffet, da han fik sin moder til at undertegne kvitteringen for de halvtreds tusind francs; redskabet var godt nok, fordi det var tilstrækkelig samvittighedsløst; men hun følte nødvendigheden af at styre det, navnlig under de nærværende forhold, der fordrede så megen bøjelighed.

Den officielle efterretning om statskuppet kom først til Plassans torsdag eftermiddag den 3. december. Allerede klokken syv om aftenen var forsamlingen i den gule stue fuldtallig. Skønt krisen havde været så levende attrået, var der dog uro i de fleste ansigter, begivenhederne blev diskuteret, og der var en sludren uden ende. Pierre, der var lidt bleg ligesom de andre, troede, at han, for at være rigtig fin, måtte undskylde

prins Louis Napoleons afgørende skridt over for de tilstedeværende legitimister og orleanister.

"Man taler om et opråb til folket," sagde han; "nationen vil frit kunne vælge den regering, den ønsker ... Præsidenten er mand for at trække sig tilbage for vore lovlige herrer."

Marquien, der havde al sin koldblodighed som adelsmand, var den eneste, der modtog disse ord med et smil. Alle de andre brød sig i øjeblikkets feber ikke en smule om, hvad der ville ske senere! Der blev vendt op og ned på alle meninger. Roudier glemte sin gamle købmandskærlighed til Orleans og afbrød barsk Pierre. De råbte alle:

"Lad os ikke ræsonnere, men tænke på at vedligeholde ordenen!" Disse brave folk var skrækkeligt bange for republikanerne. Der havde imidlertid kun hersket ringe bevægelse i byen ved underretningen om begivenhederne i Paris. Der havde været opløb et par gange ved de plakater, som var blevet slået op på underpræfekturet; der gik også et rygte om, at nogle hundrede arbejdere havde forladt deres arbejde og søgte at organisere en bevæbnet modstand. Det var det hele. Det så slet ikke ud til, at der skulle ske nogen alvorlig forstyrrelse af ordenen. Den stilling, som de nærliggende byer og landsbyer ville indtage, var jo nok foruroligende; men man var endnu fuldstændig uvidende om, på hvilken måde de havde modtaget.

Hen mod kl. ni kom Granoux ganske forpustet; han havde været til et møde i byrådet, som tvunget af omstændighedernes magt var blevet sammenkaldt. Med en stemme, der næsten var kvalt i bevægelse, meddelte han, at mairen, hr. Garçonnet med al muligt forbehold med hensyn til, hvad han senere ville gøre,

nu havde vist sig bestemt på at ville håndhæve ordenen med de kraftigste midler. Men den efterretning, der vakte mest ståhej i den gule stue, var underpræfektens afskedsbegæring; denne embedsmand havde bestemt vægret sig ved at meddele indenrigsministerens depecher til Plassans' beboere; Granoux fortalte, at han havde forladt byen, og at det var mairen, der havde ladet plakaterne slå op. Det var måske den eneste underpræfekt i Frankrig, der har haft mod til at vedkende sig sine demokratiske anskuelser.

Voldte end hr. Garçonnets faste holdning Rougonerne hemmelig uro, så triumferede de des mere ved efterretningen om underpræfektens flugt, der gav dem plads til at tumle sig frit. Hin mindeværdige aften bestemte forsamlingen i den gule stue, at den ville tage imod statskuppet og åbent erklære sig til gunst for de fuldbyrdede kendsgerninger. Vuillet fik det hverv straks at skrive en artikel, som *Gazetten* skulle bringe sine læsere næste morgen. Han og marquien gjorde ingen indvendinger. De havde uden tvivl fået instrukser fra de hemmelighedsfulde personer, til hvem de undertiden gjorde andægtige hentydninger. Adelen og gejstligheden bekvemmede sig allerede til at skænke sejrherrerne deres bistand for at knuse den fælles fjende, republikken.

Mens den gule stue således holdt råd denne aften, svedte Aristide angstens kolde sved. En spiller, der vover sin sidste louisdor på et kort, føler ikke så stor en angst som han. Den kendsgerning, at hans chef havde indgivet sin afskedsbegæring, havde skaffet ham meget at tænke på i dagens løb. Han havde hørt ham gentage flere gange, at statskuppet måtte slå fejl. Denne embedsmand, der var ærlig, men bornert,

troede på demokratiets endelige sejr, uden imidlertid at have mod til at arbejde på denne sejr ved at sætte sig til modværge. Aristide havde for skik at lure ved dørene i underpræfekturet for at få nøjagtige underretninger; han følte, at han gik i blinde, og han klamrede sig til de oplysninger, som han stjal fra administrationen. Underpræfektens mening slog ham, men han vedblev at være meget rådvild. Han tænkte: "Hvorfor går han sin vej, når han er vis på prins-præsidentens fald?" Da han var nødt til at tage en afgørende beslutning, bestemte han sig desuagtet til at vedblive med sin opposition. Han skrev en artikel, der var meget fjendtlig mod statskuppet, og bragte den samme aften hen til *Den Uafhængiges* kontor for at få den optaget næste morgen. Han havde læst korrektur på denne artikel og gik næsten beroliget hjem, da han, mens han passerede La Banne-gaden, mekanisk så op og betragtede vinduerne i Rougons hus. Disse vinduer var meget stærkt oplyste.

"Hvad mon de brygger sammen der oppe?" spurgte journalisten sig selv med urolig nysgerrighed.

Så fik han en rasende lyst til at kende den gule stues mening om de sidste begivenheder. Han indrømmede kun denne reaktionære gruppe en meget tarvelig forstand, men hans tvivl kom igen, den beherskede ham for øjeblikket i den grad, at han havde kunnet taget imod råd fra et fireårigt barn. Der kunne ikke være tale om, at han kunne træde ind i sin faders stue efter det felttog, han havde ført mod Granoux og de andre; men han gik alligevel der op, idet han hele tiden tænkte på den løjerlige stilling, han ville komme i, hvis nogen overraskede ham på

trappen. Da han var kommet til Rougons dør, kunne han kun opfatte en forvirret larm af stemmer.

"Jeg er et barn" sagde han; "frygten gør mig tosset."

Og han ville til at gå ned igen, da han hørte sin moder følge en ud. Han fik lige tid til i mørket at styrte op på den trappe, der førte ovenpå, da døren gik op og marquien viste sig; fulgt af Félicité. Hr. de Carnavant trak sig i almindelighed tilbage før matadorerne fra den nye by, uden tvivl for at være fri for at give dem hånden på gaden.

"Nå, lille ven," hviskede han på trappeafsatsen, "disse mennesker er endnu større kujoner, end jeg havde troet. Med sådanne folk vil Frankrig altid tilhøre den første, den bedste, der vover at tage det!"

Og han tilføjede med bitterhed, som om han talte med sig selv:

"Monarkiet er faktisk blevet en alt tor hæderlig institution for de nuværende forhold. Dets tid er forbi."

"Eugène har meddelt sin fader krisen," sagde Félicité. "Prins Louis' sejr forekommer ham at være vis."

"Å ja, I kan dristigt gå på," svarede marquien, mens han gik ned ad de første trin. "Om to eller tre dage vil landet være ligefrem kneblet. Nå, vi ses i morgen, lille ven."

Félicité lukkede døren; Aristide der oppe i mørket var blevet aldeles fortumlet i hovedet. Uden at vente til marquien var kommet ud på gaden, for han ned, idet han tog fire trappetrin ad gangen, styrtede ud af huset som et galt menneske og løb så hen til *Den Uafhængiges* trykkeri. En strøm af tanker jagede hinanden i hans hoved. Han var rasende vred, han anklagede sin familie for at have narret ham. Hvorledes! Eugène

underrettede sine forældre om sagernes gang, og hans moder havde aldrig ladet ham læse sin ældste søns breve, hvis råd han ville have fulgt blindt! Og først nu erfarede han tilfældigvis, at denne ældre broder betragtede statskuppets heldige udfald som sikkert! Det bestyrkede ham for resten i nogle anelser, som dette fæ af en underpræfekt havde forhindret ham i at lytte til. Han var især forbitret på sin fader, som han havde anset for dum nok til at være legitimist, og som i det rette øjeblik afslørede sig som bonapartist.

"De har ladet mig gøre tilstrækkeligt med dumheder," mumlede han, mens han løb. "Jeg er en dejlig karl nu. Å! hvilken bommert! Granoux er klogere end jeg."

Han stormede ind i *Den Uafhængiges* kontor og forlangte sin artikel med halvkvalt stemme. Artiklen var allerede sat. Han lod formen brække op og blev ikke rolig, før han selv havde tilintetgjort artiklen, idet han blandede typerne mellem hinanden som dominobrikker. Boghandleren, der udgav avisen, betragtede hans opførsel med forbavsede blikke. I grunden var han glad over det, for artiklen forekom ham at være farlig. Men han måtte absolut have stof, hvis *Den Uafhængige* skulle udkomme næste morgen.

"Men De vil da vel give mig noget andet?" spurgte han.

"Ja vel," svarede Aristide.

Og han satte sig ved et bord og begyndte at skrive en meget varm lovtale over statskuppet. I første linje svor han allerede, at prins Louis havde frelst republikken. Men han havde ikke skrevet en side, før han standsede og syntes at lede efter en fortsættelse. Hans ilderansigt blev uroligt.

"Jeg må gå hjem," sagde han endelig. "Jeg skal straks sende Dem det. De kan jo lade avisen udkomme lidt senere, hvis det er nødvendigt."

Og han gik ganske langsomt hjem ad, hensunken i sine tanker, mens uvisheden atter greb ham. Hvorfor skulle han bestemme sig så hurtigt? Eugène var en klog karl; men det kunne jo være, at hans moder havde lagt mere betydning i en eller anden simpel sætning i hans brev, end der virkelig var. I hvert tilfælde var det bedre at vente og tie.

En time senere mødte Angèle, der lod, som om hun var i stærk sindsbevægelse, hos udgiveren.

"Min mand er kommet skrækkeligt til skade," sagde hun. "Da han kom hjem, fik han fire fingre klemt i en dør. Han har under hårde lidelser dikteret mig disse par ord, som han beder Dem om at offentliggøre i avisen i morgen."

Næste dag mødte *Den Uafhængige*, der næsten kun indeholdt småartikler om dette og hint, med følgende linjer i spidsen af første spalte:

"En beklagelig ulykke, der har ramt vor udmærkede medarbejder, Aristide Rougon, vil bevirke, at vi i nogen tid må savne hans værdifulde artikler. Under de nuværende alvorlige forhold vil tavsheden være grusom for ham. Men ingen af vore læsere vil tvivle om de gode ønsker, som hans fædrelandskærlige sindelag indgyder ham for Frankrigs lykke."

Disse tvetydige ord var vel overvejede. Den sidste sætning kunne tydes til gunst for alle partier. På denne måde kunne Aristide, når sejren var vundet, prægtigt diske op igen med en varm lovtale over sejrherrerne. Næste dag viste han sig i hele byen med armen i bind. Da hans moder, der var blevet meget

forskrækket over meddelelsen i avisen, kom løbende, ville han ikke vise hende sin hånd og talte til hende med en bitterhed, der fik den gamle kone til at forstå, hvad der var i vejen.

"Det er naturligvis ikke noget af betydning," sagde hun, da hun gik, i en rolig og spotsk tone; "du trænger kun til hvile."

Det skyldtes sikkert denne foregivne ulykkelige hændelse og underpræfektens afrejse, at *Den Uafhængige* ikke kom i nogen forlegenhed, således som det gik med størstedelen af de demokratiske aviser i departementerne.

Den 4. december løb forholdsvis roligt af i Plassans. Om aftenen var der en folkelig demonstration, som synet af politiet var tilstrækkelig til at standse. En flok arbejdere forlangte af hr. Garçonnet, at han skulle meddele dem indholdet af meddelelserne fra Paris, og da han hovmodigt afslog dette, trak flokken sig tilbage under råbene: "Republikken leve! Forfatningen leve!" og så var alt roligt igen. Da den gule stue havde udbredt sig vidt og bredt over denne uskyldige spadseretur, erklærede den, at sagerne gik så godt, som det på nogen måde var muligt.

Men den 5. og 6. december var mere foruroligende. Man fik efterhånden underretning om opstanden i de små nabobyer. Hele den sydlige del af departementet var ved at gribe til våben; La Palud og Saint Martin de Vaulx havde rejst sig først og trukket landsbyerne Chavanoz, Nazères, Poujols, Valqueyras og Vernoux med sig. Så begyndte den gule stue for alvor at blive grebet af en panisk skræk. Hvad der især foruroligede dem, var, at de mærkede, at Plassans lå ganske isoleret i selve oprørets centrum. Insurgentbander ville strejfe om i egnen og afbryde enhver forbindelse. Granoux gentog med forvirret mine, at

mairen ikke havde fået nye efterretninger, og folk begyndte at fortælle, at blodet flod i strømme i Marseille, og at der var udbrudt en frygtelig revolution i Paris. Major Sicardot, der var rasende over spidsborgernes fejhed, talte om at dø i spidsen for sine folk.

Søndagen den 7. nåede forskrækkelsen sit toppunkt. Fra klokken seks af var den gule stue, i hvilken en slags reaktionær komité havde permanent sæde, overfyldt med en skare blege, skælvende borgermænd, der talte sammen med dæmpet stemme, som om der var et lig i værelse. Om dagen var der kommet efterretning om, at en afdeling insurgenter, omtrent tre tusind mand, havde samlet sig i Alboise, en flække, der i det højeste lå tre mil borte. Det påstodes, at denne afdeling skulle marchere forbi Plassans til oprørets hovedsæde, men felttogsplanen kunne jo være forandret, og det var for øvrigt nok for disse kujoner af rentiers at vide oprørerne i nogle miles afstand til allerede at føle arbejdernes rå hænder på deres struber. Om morgenen havde de allerede fået en forsmag på revolutionen; de få republikanere i Plassans, der så, at der ikke var noget alvorligt at stille op i byen; havde besluttet at forene sig med deres brødre fra La Palud og Saint Martin de Vaulx; den første afdeling var draget af sted gennem Romerporten omtrent klokken elleve og havde på vejen sunget Marseillaisen og slået nogle ruder ind. Et af Granoux' vinduer havde lidt skade. Han stammede af skræk, da han meddelte denne kendsgerning.

Imidlertid svævede den gule stue i stor angst. Majoren sendte sin tjener ud for at få nøjagtig oplysning om insurgenternes march, og mens de ventede på, at han skulle

komme tilbage, udtømte de sig i de mest forbavsende gisninger. Forsamlingen var fuldtallig. Roudier og Granoux, der var sunket ned i deres lænestole, tilkastede hinanden ynkelige blikke, og bagved dem klynkede den betuttede gruppe af forhenværende købmænd. Uden at synes videre forskrækket tænkte Vuillet på, hvilke forholdsregler han skulle gribe til for at frelse sin butik og sin person; han overvejede, om han skulle skjule sig på loftet eller i kælderen, og lod til at have mest tilbøjelighed for kælderen. Pierre og majoren spadserede frem og tilbage og vekslede af og til et ord. Den forhenværende oliehandler klyngede sig til sin ven Sicardot for at låne lidt af hans mod. Han, der så længe havde ventet krisen, forsøgte at gøre gode miner til slet spil, til trods for den bevægelse, der var nær ved at kvæle ham. Og marquien, han var mere sirlig og smilende end sædvanlig og underholdt sig i en krog med Félicité, der syntes at være meget fornøjet.

Endelig ringede det. Herrerne for sammen og skælvede, som om de havde hørt et skud. Mens Félicité gik ud for at lukke døren op, herskede der dødsstilhed i stuen, de blege og ængstelige ansigter rettedes mod døren. Majorens tjener viste sig ganske forpustet på tærsklen og sagde kort til sin herre:

"Oprørerne vil være her om en time."

Det var et tordenslag. Alle rejste sig med råb af forfærdelse, og nogle strakte armene mod loftet. I flere minutter var det dem umuligt at forstå hinanden. Buddet blev omringet og overvældet med spørgsmål.

"Død og helvede!" udbrød endelig majoren; "hold op med at skråle således. Stille, eller jeg indestår ikke for noget!"

De sank alle ned på hver deres stol og udstødte dybe suk. Så fik de nogle enkeltbeder at vide. Buddet havde mødt afdelingen ved Les Tulettes og havde så skyndt sig at komme tilbage.

"Der er mindst tre tusind," sagde han. "De marcherer i bataljoner som soldater. Jeg syntes, jeg så fanger i deres midte."

"Fanger?" råbte alle de forfærdede borgere.

"Ja, ganske sikkert!" sagde marquien med sin spæde stemme. "Jeg har hørt, at insurgenterne arresterer de personer, der er kendt for deres konservative anskuelser."

Denne meddelelse satte kronen på forvirringen i den gule stue. Nogle borgere rejste sig og stjal sig ud af døren, idet de tænkte, at det var på høje tid at sikre sig et skjulested.

Meddelelsen om arrestationerne syntes at slå Félicité. Hun trak marquien til side og spurgte:

"Hvad gør disse mennesker med de folk, som de arresterer?"

"Å, de fører dem naturligvis med sig," svarede hr. de Carnavant. "De betragter dem vel som udmærkede gidsler."

"Ja så!" svarede hun i en ejendommelig tone.

Med tankefuld mine gav hun sig til at betragte det skuespil, som den paniske skræk fremkaldte i stuen. Borgerne forsvandt efterhånden; der var snart ikke andre tilbage end Vuillet og Roudier, som den overhængende fare gav noget mod, og så Granoux, der ligeledes blev i sin krog, fordi hans ben vægrede sig ved at gøre tjeneste.

"Det er, min tro, bedst sådan!" sagde Sicardot, da han bemærkede de andre tilhængeres flugt. "Disse kujoner ville have gjort mig ganske rasende til sidst. I de to sidste år har de talt om at skyde alle republikanere i omegnen, og i dag ville de ikke

engang vove at brænde en kinesisk pistol af under næsen på dem."

Han tog sin hat og gik hen imod døren.

"Nå," vedblev han, "det er på tide ... Kom, Rougon."

Félicité syntes at vente på dette øjeblik. Hun kastede sig mellem døren og sin mand, der for resten ikke havde synderligt hastværk med at følge den frygtelige Sicardot.

"Du må ikke gå ud," råbte hun, idet hun lod, som om hun blev grebet af en pludselig fortvivlelse. "Jeg tillader dig aldrig i evighed at forlade mig. De skurke vil dræbe dig!"

Majoren standsede forbavset.

"Død og helvede!" brummede han. "Hvis kvinderne nu giver sig til at flæbe, så ... kom nu, Rougon!"

"Nej, nej," vedblev den gamle kone, idet hun affekterede en stadig voksende rædsel, "han skal ikke følge Dem, om jeg så skal hænge mig fast i hans klæder."

Marquien, der var meget overrasket over denne scene, betragtede Félicité med nysgerrighed. Var det virkelig denne kvinde, der for et øjeblik siden havde talt så muntert med ham? Hvad var det dog for en komedie, hun nu spillede? Fra det øjeblik af, hans kone holdt ham tilbage, lod Pierre imidlertid, som om han med djævlens vold og magt ville gå.

"Jeg siger, at du ikke får lov til at gå," gentog den gamle og klamrede sig til hans ene arm.

Og hun vendte sig til majoren og sagde:

"Hvor kunne I tænke på at gøre modstand; der er tre tusind, og I kan ikke få hundrede modige mænd sammen. I lader jer myrde til ingen nytte!"

"Nu vel da! Det er vor pligt," svarede Sicardot utålmodigt.

Félicité hulkede højt.

"Hvis de ikke dræber ham, så vil de tage ham til fange," vedblev hun, idet hun betragtede sin mand stift. "Store Gud, hvad skal der blive af mig, når jeg er alene i en forladt by?"

"Ja, men," udbrød majoren, "tror De da, at vi mindre bliver arresterede, hvis vi tillader insurgenterne at rykke ind hos os i al rolighed? Jeg tør bande på, at de inden en times forløb ville have arresteret mairen og alle embedsmændene for ikke at tale om Deres mand og stamgæsterne i denne stue."

Marquien syntes, at han så et flygtigt smil kruse Félicités læber, mens hun svarede med forfærdet mine:

"Tror De virkelig?"

"Ja!" sagde Sicardot, "republikanerne er ikke så dumme at lade fjenden blive i ryggen på sig. I morgen vil Plassans være uden embedsmænd og gode borgere."

Ved disse ord, som Félicité så snedigt havde fremlokket, slap hun sin mands arm. Pierre gjorde ikke mere mine til at gå. Ved hjælp af sin kone, hvis kloge taktik for øvrigt undgik hans opmærksomhed, og i hvem han ikke et øjeblik så en hemmelig forbundsfælle, havde han gjort udkast til en hel felttogsplan.

"Vi må overveje alt, førend vi træffer en bestemmelse," sagde han til majoren. "Måske har min kone ikke så ganske uret, når hun beskylder os for at glemme vore familiers sande interesser."

"Nej, fruen har visselig ikke uret," udbrød Granoux, som med en kujons henrykkelse havde lyttet til Félicités angstskrig.

Majoren satte sin hat på hovedet med en energisk bevægelse og sagde med tydelig stemme:

"Ret eller uret, det er mig ligegyldigt. Jeg er chef for borgervæbningen; jeg burde allerede være nede i mairiet. Tilstå,

at I er bange, og at I lader mig i stikken ... Og dermed, god nat!"

Han drejede dørgrebet om, da Rougon skyndte sig at holde ham tilbage.

"Hør lidt, Sicardot," sagde han.

Og han trak ham hen i en krog, da han så at Vuillet spidsede øren. Dér forklarede han ham med dæmpet stemme, at det ville være en klog politik at lade nogle energiske folk, der kunne genoprette ordenen i byen, blive i ryggen på insurgenterne; og da den barske major holdt på, at han ikke ville forlade sin post, tilbød han at stille sig i spidsen for reserven.

"Giv mig nøglen til det skur, hvor våbnene og ammunitionen findes," sagde han, "og sig til en halvtreds stykker af vore folk, at de ikke må røre sig af pletten, før jeg lader dem kalde."

Sicardot gik til sidst ind på disse forsigtige forholdsregler. Han betroede ham nøglen til skuret, idet han godt selv fattede det unyttige i for øjeblikket at sætte sig til modværge, men alligevel ville sætte sin person på spil.

Under denne samtale hviskede marquien med en fiffig mine nogle ord til Félicité. Han lykønskede hende sikkert til hendes teaterkup, og han kunne ikke undertrykke et let smil. Da Sicardot trykkede hendes mand i hånden og belavede sig til at gå, spurgte hun, idet hun atter påtog sig sit forstyrrede ansigt:

"Vil De virkelig forlade os?"

"Napoleons gamle soldater lader sig aldrig skræmme af rakket," svarede han.

Han var allerede på trappeafsatsen, da Granoux kom farende og råbte til ham:

"Hvis De går til mairiet, så underret mairen om, hvad der foregår. Jeg løber hjem til min kone for at berolige hende."

Nu var det Félicités tur til at hviske til marquien, og hun mumlede med hemmelig glæde:

"Jeg er, min tro, glad ved, at denne djævel af en major lader sig arrestere. Han er alt for ivrig."

Imidlertid havde Rougon ført Granoux tilbage til stuen. Roudier, der fra sin krog i tavshed havde fulgt scenen og med kraftige tegn havde understøttet forslagene om kloge forholdsregler, nærmede sig til dem. Da marquien og Vuillet også havde rejst sig, sagde Pierre:

"Og nu, da vi fredelige folk er alene, foreslår jeg jer, at vi skjuler os for at undgå en sikker fængsling og for at vi kan være fri, når vi igen bliver de stærkeste."

Granoux var lige ved at omfavne ham, og Roudier og Vuillet åndede lettere.

"Jeg vil senere hen have brug for Dem, mine herrer," vedblev oliehandleren med værdighed. "Os er den ære forbeholdt at genoprette ordenen i Plassans."

"Stol trygt på os," udbrød Vuillet med en begejstring, der gjorde Félicité bange.

Det var på tide at handle. De ejendommelige forsvarere af Plassans, der skjulte sig for bedre at kunne forsvare byen, skyndte sig bort for hver især at krybe ned i et eller andet hul. Da Pierre var blevet alene med sin kone, rådede han hende til ikke at begå den dumhed at spærre sig inde, og sagde, at hvis der blev spurgt efter ham, da skulle hun svare, at han var på en lille rejse. Og da hun anstillede sig dum, lod, som om hun var meget bange, spurgte ham om, hvad alt det skulle føre til, så svarede han barsk:

"Det kommer ikke dig ved. Lad du mig styre vore affærer, det står de sig bedst ved."

Nogle minutter senere gik han hurtigt ned ad La Bannegaden. Da han kom til Sauvaire-promenaden, så han en flok bevæbnede arbejdere, der sang *Marseillaisen*, komme ud fra det gamle kvarter.

"For fanden!" tænkte han, "det var på tide. Nu har vi oprør i byen."

Han fremskyndede sin gang hen imod Romerporten. Dér løb den kolde sved ham ned ad ryggen, fordi vagten var så længe om at åbne porten for ham. Så snart han kom ud på vejen, så han i måneskinnet ved den anden ende af forstaden insurgenthæren, hvis bøsser udsendte små hvide glimt. Han løb, da han kom ind i Saint Mittre-strædet, og nåede sin moders hus, hvor han ikke havde været i mange år.

4

Antoine Macquart kom tilbage til Plassans efter Napoleons fald. Han havde haft det utrolige held ikke at være med i noget af kejserrigets sidste morderiske felttog. Han havde dasket om fra depot til depot, uden at der var noget, der drog ham bort fra hans sløve soldaterliv. Dette liv udviklede fuldstændig hans medfødte laster. Hans dovenskab blev metodisk; hans tilbøjelighed til drik, der skaffede ham utallige straffe på halsen, blev fra nu af en formelig kultus i hans øjne. Men hvad der navnlig gjorde ham til døgenigt, var, at han samlede sig en god portion foragt for de stakkels djævle, der arbejder om morgenen for at tjene det brød, de skal spise om aftenen.

"Jeg har penge hjemme," sagde han ofte til sine kammerater; "når jeg har tjent min tid ud, så kan jeg leve som velstående borger."

Denne antagelse og hans grove uvidenhed forhindrede ham i at nå endog en korporals værdighed.

Siden sin afrejse havde han ikke tilbragt en eneste fridag i Plassans, da hans broder altid fandt på påskud for at holde ham borte derfra. Han var også fuldstændig uvidende om den fiffige måde, på hvilken Pierre havde tilegnet sig moderens formue. I den dybe ligegyldighed, i hvilken Adelaide levede, havde hun vel næppe engang skrevet tre gange til ham for slet og ret at meddele ham, at hun havde det godt. Den tavshed, der som oftest fulgte på hans talrige anmodninger om penge, vakte ikke nogen mistanke hos ham. Pierres gerrighed var tilstrækkelig til at forklare ham den vanskelighed, han havde ved en sjælden

gang at tiltvinge sig et tyvefrancsstykke. Det forøgede for øvrigt kun hans forbitrelse imod hans broder, der lod ham blive i tjenesten til trods for sit udtrykkelige løfte om at ville købe ham fri. Da han var på hjemvejen, svor han på, at han ikke mere ville lystre som en lille dreng, og at han ligefrem ville fordre sin del af formuen, så han kunne leve efter eget forgodtbefindende. Da han sad i diligencen og kørte hjem, drømte han om en dejlig dovenskabstilstand.

Hans luftslotte styrtede sammen på en skrækkelig måde. Da han kom til forstaden og ikke kunne genkende familien Fouques ejendom, blev han lamslået. Han måtte spørge om sin moders ny adresse; og da han fandt hende, kom det til en frygtelig scene. Adelaide meddelte ham ganske roligt sine ejendeles salg. Han blev så rasende, at han endog løftede hånden mod hende.

Den stakkels kone sagde hele tiden:

"Din broder har taget alt, han vil naturligvis sørge for dig."

Så gik han da endelig og ilede hen til Pierre, som han havde meldt sin ankomst, og som havde forberedt sig på at modtage ham på en måde, så han ved det første grove ord blev færdig med ham med det samme.

"Hør nu engang," sagde oliehandleren, der fremhævede, at han ikke mere sagde *du* til ham, "irriter mig ikke, for så smider jeg Dem på porten. Når alt kommer til alt, kender jeg Dem ikke. Vi bærer ikke engang samme navn. Det er allerede uheldigt nok for mig, at min moder har opført sig slet, så hendes bastarder behøver ikke at komme her for at være ubehagelige mod mig. Jeg var venligt sindet mod Dem; men siden De er uforskammet, gør jeg intet, absolut intet for dem."

Antoine var lige ved at kvæles af harme.

"Og mine penge?" udbrød han, "har du i sinde at give mig dem, din tyveknægt, eller skal jeg være nødt til at slæbe dig for retten?"

Pierre trak på skulderen:

"Jeg har ingen penge, der tilhører Dem," svarede han mere og mere rolig. "Min moder har disponeret over sin formue, som hun havde lyst til. Jeg har ikke i sinde at stikke min næse i hendes sager: Jeg har med fornøjelse givet afkald på hvert håb om arv og føler mig fuldstændig rolig over for Deres smudsige beskyldning."

Og da hans broder i sin forbitrelse over denne koldblodighed og over, at han ikke mere vidste, hvad han skulle tro, begyndte at stamme, viste han ham den kvittering, som Adelaide havde undertegnet. Antoine var fuldstændig knust, da han havde læst dette dokument.

"Det er godt," sagde han i en næsten rolig tone, "nu ved jeg, hvad jeg har at gøre."

Sagen var, at han slet ikke vidste, hvad han havde at gøre. Denne hans afmagt i henseende til at finde et middel til at få sin part og til at hævne sig forøgede hans febrilske raseri. Han gik tilbage til sin moder og underkastede hende et skændigt forhør. Den ulykkelige kone kunne ikke gøre andet end at henvise ham til Pierre igen.

"Nå, så du tror," råbte han uforskammet, "at du kan få mig til at rende som en kæp i et hjul? Jeg skal nok få at vide, hvem af jer to, der har grunkerne. Du har måske allerede ædt dem op, hvad?"

Og med hentydninger til hendes gamle synder, spurgte han hende, om der ikke var en eller anden slyngel af et mandfolk, som hun gav sine sidste skillinger. Han skånede ikke engang sin fader, den drukkenbolt, sagde han, som havde udsuget hende lige til sin død, så at hans børn kom til at ligge på strå. Den stakkels kone hørte på ham med sløv mine, mens store tårer trillede ned ad hendes kinder. Hun forsvarede sig som et forskrækket barn, hun svarede på hans spørgsmål, som om hun stod over for en dommer, svor på, at hun opførte sig ulastelig, og gentog stadig, at hun ikke ejede en skilling, og at Pierre havde taget alt, så at Antoine til sidst næsten troede hende.

"Uf! den pjalt!" mumlede han; "det er altså derfor, at han ikke købte mig fri."

Han blev der om natten og sov på en halmmadras i en krog. Han var kommet med aldeles tomme lommer, og hvad der navnlig gjorde ham rasende, var, at han følte sig aldeles blottet for hjælpekilder, uden hus og hjem, forladt som en herreløs hund, mens hans broder efter hans mening stod sig godt og sad lunt inden døre. Da han ikke havde noget at købe klæder for, gik han næste dag ud i sine uniformsbukser. Han var så heldig på bunden af et skab at finde en gammel jakke af gult fløjl, der var forslidt og lappet og engang havde tilhørt Macquart. I denne sælsomme dragt og med sin soldaterhue på hovedet strejfede han om i byen, fortalte sin historie og krævede retfærdighed.

De folk, han rådspurgte, modtog ham med en foragt, der fik ham til at græde af raseri. I provinserne er man uforsonlig mod faldne familier. I følge den almindelige mening var familien Rougon-Macquart på sin rette boldgade, når dens medlemmer ødelagde hinanden indbyrdes; i stedet for at skille dem ad, ville

tilskuerne meget hellere pudse dem på hinanden. Pierre var for øvrigt begyndt at få den gamle plet vasket af sig. Folk lo af hans skurkestreg, ja der var endog dem, der gik så vidt, at de sagde, han havde handlet rigtigt, hvis han virkelig havde bemægtiget sig pengene, og at det var en god lære for de udsvævende personer i byen.

Antoine kom modløs hjem. En sagfører havde med foragtelig mine rådet ham til at beholde sine smudsige sager for sig selv, efter at han behændigt havde skaffet sig at vide, om han besad de nødvendige midler til at føre proces for. I følge denne mands mening var hans sag meget indviklet. Processen ville vare meget længe, og udfaldet var tvivlsomt. For øvrigt behøvedes der penge til den, mange penge.

Den aften var Antoine endnu mere hård imod sin moder; da han ikke vidste, på hvem han skulle hævne sig, begyndte han igen med sine beskyldninger fra den foregående dag, og han plagede den ulykkelige, der skælvede af skam og frygt, lige til midnat. Da Adelaide havde meddelt ham, at Pierre gav hende en årlig understøttelse, fik han vished om, at hans broder havde stjålet de halvtreds tusind francs. Men i sin vrede foregav han med en raffineret ondskab, der trøstede ham, at han endnu tvivlede. Og han holdt ikke op med at udspørge hende med en mistænksom mine, idet han stadig syntes at tro, at hun havde fortæret sin formue med elskere.

"Min fader har såmænd ikke været den eneste," sagde han endelig råt.

Efter dette sidste slag vaklede hun hen til en gammel kuffert, på hvilken hun tilbragte hele natten med at hulke og stønne.

Antoine fattede snart, at han, alene og uden hjælpekilder som han var, ikke kunne føre noget heldigt felttog mod sin broder. Han forsøgte i begyndelsen at interessere Adelaide for sagen, en anklage fra hendes side kunne have alvorlige følger; men den stakkels kone, der var så svag og dvask, afslog energisk ved Antoines første ord at forulempe sin ældste søn.

"Jeg er ulykkelig," stammede hun. "Du har ret til at blive vred; men ser du, jeg ville have alt for stærke samvittighedsnag ved at bringe et af mine børn i fængsel. Nej, du må hellere slå mig."

Han mærkede nu, at han ikke kunne få andet end tårer ud af hende, og nøjedes med at tilføje, at hendes straf var retfærdig, og at han ikke havde nogen medlidenhed med hende. Adelaide var sønderknust af det stadige kiv, hendes søn yppede med hende, og fik om aftenen et af sine nervøse anfald, i hvilket hun lå så stiv og bevidstløs som et lig med åbne øjne. Sønnen kastede hende på sengen og gav sig, uden så meget som at snøre hendes klæder op, til at snuse omkring i huset, for at se, om den ulykkelige ikke havde gemt nogle sammensparede penge et eller andet sted. Han fandt omkring fyrre francs, som han tog, og mens hans moder lå der, stiv og livløs, satte han sig ganske roligt i diligencen til Marseille.

Han var kommet til at tænke på, at Mouret, den hattemager, som havde ægtet hans søster Ursule, måtte være forbitret over Pierres skurkestreg, og at han uden tvivl ville hævde sin kones interesser. Men han fandt ikke den mand, han havde ventet, i ham. Mouret sagde ham rent ud, at han havde vænnet sig til at betragte Ursule som et forældreløst barn, og at han ikke på nogen måde ville have klammeri med hendes familie. Han selv stod sig godt. Antoine, der blev modtaget meget køligt, skyndte

sig tilbage til diligencen; men førend han tog af sted, ville han hævne sig over den hemmelige foragt, som han læste i hattemagerens blikke; da hans søster forekom ham at være bleg og nedtrykt, havde han den lumske grusomhed at sige til hendes mand, idet han gik:

"Pas på min søster, hun har altid været svag, og jeg synes, hun har forandret sig meget; De beholder hende vist næppe længe."

De tårer, der viste sig i Mourets øjne, beviste ham, at han havde truffet hans ømme sted. Disse arbejdere pralede også alt for meget af deres lykke!

Da Antoine atter var vendt tilbage til Plassans, gjorde visheden om, at hans hænder var bundet, ham endnu mere truende. I en månedstid var han på færde i byen. Han strejfede omkring i gaderne og fortalte sin historie til hvem der gad høre den. Når det var lykkedes ham at presse et femfrancsstykke ud af moderen, drak han det op i en knejpe og udbredte sig der ganske højt om, at hans broder var en skurk, der snart skulle få med ham at bestille. På sådanne steder skaffede det kærlige broderskab, der hersker mellem drukkenbolte, ham et sympatisk auditorium; hele byens rak gjorde hans sag til deres; der lød udfald uden ende mod den pjalt Rougon, der lod en tapper soldat sulte, og mødet endte i reglen med en almindelig fordømmelse af alle rige. For at være raffineret i sin hævn vedblev Antoine at gå omkring med sin militære hue, sine soldaterbukser og den gamle gule fløjlsjakke, skønt hans moder havde tilbudt at købe mere passende klæder til ham. Han pralede med sine pjalter og stillede dem til skue på Sauvaire-promenaden om søndagen.

En af hans mest udsøgte nydelser var at gå flere gange om dagen forbi Pierres butik. Han gjorde hullerne i jakken større med sine fingre, gik langsommere og gav sig undertiden til at snakke foran døren for at blive så meget des længere i gaden. Så tog han en eller anden drukkenbolt af sine venner med sig; han fortalte ham om tyveriet af de halvtreds tusind francs, ledsagede sin fortælling med eder og trusler, og talte så højt som muligt, så hele gaden kunne høre ham og så hans grove ord kunne høres ind i butikken, hvilket var, hvad han havde til hensigt.

"Det ender med," sagde Félicité fortvivlet, "at han kommer og tigger ved vort hus."

Den lille forfængelige kone led frygteligt under denne skandale. I den periode kom hun endog så vidt, at hun hemmeligt angrede, at hun havde ægtet Rougon; han havde dog også en alt tor rædsom familie! Hun ville have givet alt i verden for at få Antoine til at holde op med at gå omkring og stille sine pjalter til skue. Men Pierre, som var nær ved at blive vanvittig over broderens opførsel, ville ikke engang tåle, at hans navn blev sagt højt. Når hans kone lod ham høre, at det dog måske var bedre, at befri sig fra hans forfølgelse ved at give ham et par skilling, råbte han rasende:

"Nej! aldrig! ikke en styver! Jeg vil se ham hængt!"'

Enden på legen blev imidlertid, at han tilstod, at Antoines opførsel blev utålelig. En dag ville Félicité bringe det til en afslutning og kaldte på dette menneske, som hun kaldte ham med en foragtelig mine. "Dette menneske" tiltalte hende midt på gaden, som et løsagtigt fruentimmer. Han var i selskab med

en kammerat, der var endnu mere pjaltet end han, og de var begge to fulde.

"Halløj, du, der er nogen, som kalder på os dér," sagde Antoine i en spottende tone til sin kammerat,

Félicité trak sig tilbage, idet hun mumlede:

"Det er kun med Dem, vi ønsker at tale."

"Å pyt!" svarede den unge mand, "min kammerat er en skikkelig fyr, ham har jeg ingen hemmeligheder for, han skal være mit vidne."

Vidnet satte sig ned på en stol. Han tog ikke hatten af og gav sig til at se sig om med det idiotiske smil, som findes hos drukkenbolte og grove karle, der ville vise sig uforskammede. Félicité stillede sig ængsteligt foran butiksdøren, for at man ikke udenfor skulle se, hvilket ejendommeligt selskab, hun havde hos sig. Lykkeligvis kom hendes mand hende til hjælp. Der opstod straks et heftigt skænderi mellem ham og hans broder, hvis tykke tunge løb vild i ukvemsord, og som snesevis af gange gentog de samme klager. Til sidst græd han, og var lige ved at bringe sin kammerat i den samme sindsbevægelse. Pierre forsvarede sig på en meget værdig måde.

"Nå," sagde han endelig, "De er ulykkelig, og jeg har medlidenhed med Dem. Skønt De har krænket mig grusomt, kan jeg ikke glemme, at vi har samme moder. Men hvis jeg giver Dem noget, så skal De dog vide, at jeg gør det af godhed og ikke af frygt. Vil De have hundrede francs til at trække Dem ud af Deres nærværende forhold med?"

Dette pludselige tilbud om hundrede francs blændede Antoines kammerat. Han betragtede denne med en henrykt mine, der tydeligt sagde: "Når manden tilbyder dig hundrede

francs, så skal du holde op med at gøre vrøvl." Men Antoine ville spekulere i sin broders gode stemning; han spurgte, om han gjorde nar af ham; han forlangte ti tusind francs, det var hans part.

"Du bærer dig galt ad, du bærer dig galt ad," lallede hans ven.

Da Pierre endelig blev utålmodig og talte om at kaste dem begge to på porten, stemte Antoine sine fordringer ned og forlangte pludselig ikke mere end tusind francs. De skændtes endnu et helt kvarter om denne sum. Men så lagde Félicité sig imellem, for der begyndte at blive opløb udenfor butikken.

"Hør nu, hvad jeg vil sige," udbrød hun ivrigt; "min mand giver Dem to hundrede francs, og jeg påtager mig at købe en fuldstændig dragt og at leje en bolig til Dem for et år."

Rougon for op, mens Antoines kammerat begejstret brølede:

"Det er hørt, det går min ven ind på!"

Og Antoine erklærede virkelig med en muggen mine, at han modtog tilbuddet. Han følte, at han ikke ville opnå mere. De blev så enige om, at pengene og dragten skulle sendes til ham næste dag, og at han få dage efter, så snart Félicité havde fundet en lejlighed til ham, skulle flytte ind i sin egen bolig. Da han gik, var drukkenbolten, der ledsagede den unge mand, lige så ærbødig, som han tidligere havde været uforskammet; han bukkede mere end ti gange for de tilstedeværende med en ærbødig og kejtet mine og fremlallede utydelige taksigelser, som om Rougons gave var bestemt for ham.

En uge senere beboede Antoine et stort værelse i det gamle kvarter, hvilket Félicité, der – på den unge mands udtrykkelige løfte om i fremtiden at lade dem være i fred – holdt mere end hun havde lovet, havde forsynet med seng, bord og stole.

Adelaide så sin søn flytte uden at beklage det; hun var nødt til at leve mere end tre måneder på vand og brød på grund af hans korte ophold hos hende. Antoine spiste og drak de to hundrede francs op i en fart. Han havde ikke et øjeblik tænkt på at anbringe dem i en lille forretning, der kunne skaffe ham subsistensmidler. Da han atter ikke ejede en skilling og var uden arbejde – og enhver stadig beskæftigelse var ham modbydelig – ville han igen øse af samme kilde. Men forholdet var ikke mere det samme, det lykkedes ham ikke at skræmme ægtefolkene.

Pierre benyttede endog denne lejlighed til at kaste ham på porten, og forbød ham nogen sinde at sætte sin fod der igen. Det nyttede ikke Antoine det mindste, at han igen begyndte med sine beskyldninger; byen, der kendte hans broders gavmildhed, som Félicité havde gjort et stort nummer af, gav ham uret og kaldte ham for en drivert. Imidlertid kunne han dog ikke sulte. Han truede med at blive smugler, som hans fader havde været, og at lave et eller andet dårligt nummer, som ville vanære hans familie. Ægteparret Rougon trak på skuldrene; de vidste, at han var alt for fej til at vove sin trøje. Endelig bestemte Antoine sig, fuld af unyttig forbitrelse mod sine slægtninge og hele samfundet, til at søge arbejde.

I en knejpe i forstaden havde han gjort bekendtskab med en kurvemager, der arbejdede hjemme hos sig selv. Han tilbød at hjælpe ham og lærte snart at flette store og små kurve, der var plumpt udførte, men kostede lidet og var lette at få afsat. Det varede ikke længe, før han arbejdede for egen regning, og dette lidet trættende arbejde behagede ham. Han kunne være doven, når han havde lyst til det, og det var netop det, han ønskede.

Han gav sig til at bestille noget, når han endelig var pisket til det, og flettede så hurtigt et dusin kurve, som han solgte på torvet. Så længe pengene holdt ud, strejfede han omkring på gaderne, besøgte vinkældrene og fordøjede i solskinnet; når han havde fastet en dags tid, greb han atter med brummen og ukvemsord til sit kurvearbejde og skældte ud på de rige, som lever uden at bestille noget. Kurvemagerhåndværket er, behandlet således, meget utaknemmeligt, og hans arbejde ville ikke have været tilstrækkeligt til at betale hans udskejelser, hvis han ikke havde arrangeret sig således, at han skaffede sig pilekviste på en billig måde. Da han aldrig købte disse i Plassans, fortalte han, at han hver måned forsynede sig i en nærliggende by, hvor han foregav at kunne købe dem billigere. Sagen var den, at han i mørke nætter forsynede sig i pilekrattene ved Viorne. Dér blev han engang overrasket af en politibetjent, hvilket skaffede ham nogle dages fængsel. Fra dette øjeblik af optrådte han som vild republikaner. Han påstod, at han roligt sad og røg sin pibe ved flodbredden, da betjenten pludselig arresterede ham, og tilføjede:

"De ville skille sig af med mig, fordi de kender mine meninger. Men jeg frygter dem ikke, de rige pjalte!"

Efter ti års driveri fandt Antoine imidlertid, at han alligevel arbejdede for meget. Det var hans stadige drøm at opfinde en måde, på hvilken han kunne leve godt uden at bestille det mindste. I denne dovenskabstilstand ville han ikke være fornøjet med vand og brød som visse drivere, der finder sig i lidt sult, når de blot kunne lægge hænderne i skødet. Nej, han ville have gode måltider og behagelige fridage. Han talte i nogen tid om at lade sig engagere som tjener hos en eller anden

adelsmand i Saint Marc-kvarteret; men en af hans venner, der var staldkarl, gjorde ham bange ved at fortælle ham om sit herskabs fordringer. Macquart, der var træt af sine kurve, og så den dag nærme sig, da han ville være nødt til at købe de nødvendige pilekviste, var lige ved at sælge sig som stedfortræder og genoptage sit soldaterliv, som han foretrak tusind gange for arbejdervirksomheden, da han gjorde bekendtskab med en kvinde og forandrede sine planer.

Josephine Gavaudan, som hele byen kendte under det fortrolige diminutiv *Fine*, var et stort og svært, lystigt fruentimmer på omkring de tredive år. Hendes ansigt var firkantet og mandhaftigt, og på hagen og ved læberne voksede der nogle enkelte, men skrækkelig lange hår. Hun havde ry for at være et rask fruentimmer, der i påkommende tilfælde kunne uddele nogle ordentlige nævedrag. Hendes brede skuldre og uhyre arme indgød gadedrengene en bemærkelsesværdig respekt, så de ikke engang vovede at le af hendes knebelsbart. Dertil havde Fine en ganske spæd røst, fin og klar som en barnestemme. De, ser kendte hende nærmere, påstod, at hun, til trods for sit frygtelige udseende, var så from som et lam. Da hun var meget ihærdig til sit arbejde, ville hun kunne have lagt penge op, hvis hun ikke havde haft stor forkærlighed for drikkevarer; anisette var hendes afgud, og søndag aften var det ofte nødvendigt at bære hende hjem.

Hele ugen igennem sled hun som et bæst. Hun drev tre eller fire forretninger, solgte frugt eller kogte kastanjer på torvet, alt eftersom årstiden var, holdt huset i orden for nogle ungkarle, vaskede op hos borgerne, når de havde gilde, og brugte sine ledige timer til at reparere gamle stråstole. For sidstnævnte

arbejde var hun særlig bekendt i hele byen, for i syden slider man en hel del stråstole, som dér er de mest benyttede.

Antoine Macquart gjorde Fines bekendtskab på torvet. Når han kom der om vinteren for at sælge sine kurve, satte han sig for varmens skyld ved siden af den ovn, i hvilken hun kogte sine kastanjer. Han, som var bange for den mindste smule ulejlighed, blev forbavset over hendes energi, og lidt efter lidt opdagede han under dette stærke fruentimmers tilsyneladende barskhed udslag af frygtsomhed og skjult godhed. Han så hende ofte uddele håndfulde af kastanjer til pjaltede unger, som standsede ved hendes rygende ovn og betragtede den med henrykkelse. Til andre tider, når opsynsmanden på torvet ruskede hende, græd hun næsten uden at synes at have bevidsthed om sine store næver. Antoine kom til sidst til det resultat, at det var den kone, han behøvede. Hun ville arbejde for to, og han ville styre menagen. Hun ville være hans lastdyr, et utrætteligt og lydigt dyr. Og hvad hendes smag tor spirituosa angik, så fandt han den ganske naturlig. Efter tilbørligt at have overvejet fordelen ved en sådan forening erklærede han sig, og Fine blev henrykt. Der havde endnu aldrig været noget mandfolk, som havde vovet at give sig i kast med hende. Det hjalp lidet, at folk fortalte hende, at Antoine var den værste bandit, man kunne tænke sig; hun følte ikke mod til at afslå et ægteskab, som hendes kraftige natur for længe siden havde fordret. På selve bryllupsdagen flyttede den unge mand ind i sin kones bolig i Civadière-gaden nær ved torvet; denne bolig, der bestod af tre værelser, var meget hyggeligere udstyret end hans, og det var med et suk af velbehag, at han strakte sig på de to fortræffelige madrasser, som sengen var forsynet med.

I de første dage gik alt godt. Fine beskæftigede sig som før med alle sine mangfoldige sysler, og Antoine følte en slags stolthed som ægtemand, der overraskede ham selv, så at han på en uge flettede flere kurve, end han nogen sinde før havde gjort i en måned. Men om søndagen brød krigen ud. De havde en temmelig stor sum i huset, som de begge gjorde et ordentligt angreb på. Om natten var de begge to fulde og sloges af alle kræfter uden næste dag at kunne huske, hvorledes striden var begyndt. De havde været meget ømme mod hinanden til hen imod klokken ti; senere havde Antoine givet sig til sit prygle vildt løs på Fine, og hun, der blev forbitret og glemte sin sagtmodighed, havde givet ham lige så mange nævedrag, som hun fik ørefigener. Næste dag gik hun tappert til sit arbejde, som om der intet var i vejen; men hendes mand stod først sent op med hemmelig vrede og tilbragte resten af dagen med at ryge sin pibe i solskinnet.

Fra dette øjeblik af begyndte ægtefællerne det liv, som de skulle vedblive at føre i fremtiden. Der var ligesom en tavs forståelse mellem dem om, at konen skulle slide og slæbe for at underholde manden; for Fine elskede arbejdet instinktivt og protesterede ikke. Hun var tålmodig som en engel, så længe hun ikke havde drukket noget, fandt det ganske naturligt, at hendes mand var doven, og forsøgte at forskåne ham for selv den mindste ulejlighed. Hendes yndlingssvaghed, anisetten, gjorde hende ikke ondskabsfuld, men retfærdig; når Antoine yppede kiv de aftener, hvor hun havde glemt sig selv ved en flaske af sin yndlingsdrik, så faldt hun over ham af al magt og bebrejdede ham hans dovenskab og utaknemmelighed. Naboerne var vant til nu og da at høre denne larm fra

ægtefolkenes kammer. De pryglede hinanden samvittighedsfuldt; konen slog som en moder, der revser sin uartige dreng; men den lumske og hadefulde mand beregnede sine slag og var flere gange lige ved at slå den ulykkelige til krøbling.

"Det ville være rart for dig, hvis du knuste et ben eller en arm på mig," sagde hun så, "hvem skal så ernære dig, drivert?"

Afset fra disse voldsomme scener begyndte Antoine at finde sin nye tilværelse tålelig. Han havde gode klæder og spiste og drak så meget, han havde lyst til. Han havde fuldstændig opgivet kurvemageriet; når han undertiden kedede sig alt for meget, lovede han sig selv, at han ville flette et dusin kurve til næste torvedag, men ofte blev hun ikke engang færdig med den første; han gemte et bundt kviste under en sofa, men fik dem ikke brugt op på tyve år.

Ægteparret Macquart tik tre børn, to døtre og en søn.

Den ældste, Lisa, var født i 1827, et år efter giftermålet, og blev kun kort tid i hjemmet. Hun var en stor, smuk pige, meget sund, meget blodrig og lignede sin moder meget. Men hun holdt ikke af at være lastdyr som hendes moder. Fra Macquart havde hun en meget bestemt udtalt trang til velvære. Som lille barn fandt hun sig i at arbejde en hel dag for at få en kage. Hun var endnu ikke syv år gammel, da postmesterinden, som var deres naboerske, fattede venskab for hende og gjorde hende til en lille tjenestepige. Da hun mistede sin mand i 1839 og flyttede til Paris, tog hun Lisa med sig. Forældrene havde så godt som skænket hende barnet.

Den anden datter, Gervaise, der fødtes i det næste år, var skævbenet fra fødslen af. Hendes højre ben var krumt og

magert, en sælsom frugt af den rå behandling, som hendes moder havde måttet lide under i den slagsmålets og drukkenskabens time, da hun blev undfanget. Gervaise vedblev at være svag, og Fine, der så, at hun var ganske bleg og skrøbelig, satte hende på anisette-kur under påskud af, at hun trængte til at få kræfter. Den stakkels skabning tæredes endnu mere hen. Hun var en lang, men spinkel pige, hvis klæder, der altid var for store, hang om hende som en sæk. På sit udmagrede og mangelfulde legeme havde hun et yndigt dukkehoved med et lille rundt ansigt, hvis bleghed var af udsøgt finhed. Hendes svaghed var næsten en ynde, hendes overkrop bøjede sig blidt med næsten rytmiske bevægelser ved hvert skridt, hun gjorde.

Macquarts søn, Jean, blev født tre år senere. Han var en kraftig fyr, der ikke mindede det ringeste om den magre Gervaise. Som den ældste datter slægtede han sin moder på uden dog at have den fysiske lighed. Han var den første i familien Rougon-Macquart, hvis ansigtstræk var regelmæssige og havde en alvorlig og lidet intelligent naturs stærke kulde. Han voksede op med den faste beslutning, at han i tidens løb ville skaffe sig en uafhængig stilling. Han besøgte regelmæssigt sin skole og brød sit hoved, der var meget tykt, for at få en smule regning og retskrivning ind i det. Så kom han i lære og fornyede her sine anstrengelser med en vedholdenhed, der var så meget mere fortjenstfuld, som han brugte en dag til at lære, hvad andre fattede efter en times forløb.

Så længe de stakkels børn blev hjemme, brummede Antoine. Det var unyttige munde, der beklippede hans part. Ligesom broderen svor han på, at han ikke ville have flere børn, sådanne

slughalse, der bringer deres forældre til tiggerstaven. Hver dag harmedes han over, at de var fem til bords, og at moderen gav de bedste stykker til Jean, Lisa og Gervaise.

"Det er rigtigt," brummede han, "prop dem, så de revner!"

Efter hver klædning og hvert par sko, som Fine købte til dem, var han gnaven i flere dage. Å! hvis han bare havde vidst det, så skulle han aldrig have lagt sig sådan en flok til, der tvang ham til ikke at ryge mere end for fire sous tobak om dagen, og som alt for ofte bevirkede, at han fik labskovs til middag, en ret, som han foragtede dybt.

Men fra det øjeblik af, at Jean og Gervaise bragte ham de første tyvesoustykker, fandt han, at børnene havde deres gode side. Lisa var allerede borte. Han lod sig ernære af de to, der var tilbage, uden de ringeste skrupler, ligesom han tidligere allerede havde ladet sig ernære af deres moder. Det blev fra hans side ikke andet end en god spekulation. Den lille Gervaise begyndte i sit niende år at knuse mandler hos en købmand i nabolaget og tjente derved ti sous om dagen, som faderen flot puttede i lommen, uden at selv Fine vovede at spørge, hvor de penge blev af. Senere, da den unge pige var trådt i lære i et vaskeri og tjente sine to francs om dagen, forsvandt disse to francs på samme måde mellem Macquarts hænder. Jean, der havde lært snedkerhåndværket, blev ligeledes udplyndret på lønningsdagen, hvis det lykkedes Macquart at standse ham på hjemvejen, førend han havde givet pengene til sin moder. Når han ikke fik fat i dem, hvilket undertiden hændtes, så blev han forfærdelig gnaven. Han betragtede da i en hel uge sine børn og sin kone med en rasende mine og søgte at yppe kiv med dem over ingen ting, men skammede sig dog endnu ved at tilstå

grunden til sin vrede. Næste lønningsdag lå han så på lur, og når det var lykkedes ham at opsnappe sine børns fortjeneste, så forsvandt han i hele dage.

Gervaise, der blev pryglet og voksede op på gaden sammen med gadedrengene i nabolaget, blev moder i en alder af fjorten år. Barnets fader var ikke atten år gammel. Det var en garver, der hed Lantier. Macquart blev rasende; men da han senere tik at vide, at Lantiers moder, der var en brav kone, nok ville tage barnet til sig, slog han sig til tåls. Han beholdt Gervaise, som allerede tjente fem og tyve sous, og undgik at tale om ægteskab. Fire år senere fik hun nok en dreng, som Lantiers moder også tog til sig. Denne gang lukkede Macquart fuldstændig øjnene; og da Fine frygtsomt bemærkede, at det dog vist ville være rigtigt at gøre et skridt over for garveren for at få orden i dette forhold, der gav anledning til bysladder, erklærede han ganske ligefremt, at han ikke ville tillade sin datter at forlade ham, og at hendes forfører kunne få hende senere engang, når han var hende værdig og havde noget til at købe udstyr for.

Denne periode var Antoine Macquarts bedste tid. Han gik klædt som en velstående borger, med overfrakke og benklæder af fint klæde. Som han nu viste sig, omhyggeligt barberet og næsten fed, lignede han rigtig nok ikke den magre og pjaltede bandit, der sværmede omkring på knejperne. Nu besøgte han caféer, læste aviser og spadserede på Sauvaire-promenaden. Han spillede kavaler, så længe han havde en skilling i lommen. Når han ingen penge havde, blev han hjemme og var forbitret, fordi han blev holdt tilbage i sit hul og ikke kunne gå ud og drikke sin kop kaffe; på sådanne dage bebrejdede han hele menneskeslægten sin fattigdom, og han gjorde sig ganske syg

af vrede og misundelse, så Fine ofte af medlidenhed gav ham de sidste penge, der var i huset, for at han kunne tilbringe aftenen på caféen. Den kære mand var i besiddelse af en frygtelig egoisme. Gervaise bragte omtrent tres francs om måneden til huset, og hun gik i små sirtseskjoler, mens han bestilte sig sorte atlaskes veste hos en af de bedste skræddere i Plassans. Jean, den store knægt, der tjente en tre-fire francs om dagen, var måske den, der blev udplyndret med størst skamløshed. Den café, hvor faderen tilbragte hele dage, lå lige over for hans mesters værksted, og mens han håndterede høvlen eller saven, kunne han på den anden side af gaden se "hr." Macquart komme sukker i sin kaffe og spille et parti piquet med en eller anden lille rentier. Det var hans penge, som den gamle dovenlars spillede op. Han kom aldrig på café, han havde ikke engang de fem sous, der var nødvendige for at få en kaffepunch. Antoine behandlede ham som en ung pige, lod ham ikke beholde en skilling og forlangte nøjagtigt regnskab for anvendelsen af hans tid. Hvis den stakkels fyr lod sig forlokke af sine kammerater og spildte en dag med at tage på en eller anden tur enten til Viornes bredder eller til Garrigues-skrænterne, så blev faderen rasende på ham, truede ham og var længe vred over de fire francs, han fik mindre på lønningsdagen. Han holdt således sin søn i en tilstand af egennyttig afhængighed og gik endog så vidt, at han optrådte som den unge snedkers rival, når denne sværmede for en ung pige.

Der kom flere veninder af Gervaise hos Macquarts, arbejdersker på en seksten-atten år, dristige og lattermilde unge piger, hos hvilke lidenskaberne begyndte at udvikle sig, og som opfyldte kammeret med ungdom og glæde de aftener, de

kom der. Den stakkels Jean, der var berøvet enhver fornøjelse og var nødt til at blive hjemme af mangel på penge, betragtede disse unge piger med øjne, der lyste af længsel, men det, at de anså ham for en dreng, gjorde ham uovervindeligt frygtsom; han legede med sin søsters veninder, men vovede næppe at røre ved dem med sin lille finger. Macquart trak medlidende på skulderen:

"Hvor han er uskyldig!" mumlede han med en overlegen ironisk mine.

Og det var ham, som kyssede de unge piger på halsen, når hans kone vendte ryggen til. Ja, han drev endog sagerne videre med en lille vaskerpige, som Jean syntes at foretrække for de andre. Han rev hende næsten ud af hans arme en skøn aftenstund. Den gamle slyngel gjorde sig til af at være galant.

Der gives mænd, som underholdes at deres maitresse. Således lod Antoine Macquart sig underholde af kone og børn, med lige så megen skændsel og skamløshed. Det var uden den mindste undseelse, at han plyndrede huset og svirede ude, når huset var tomt. Og så påtog han sig oven i købet en overlegen mands mine; han kom kun hjem fra caféen for at spotte bittert over den elendighed, der ventede ham hjemme; han fandt middagsmaden afskyelig; han erklærede, at Gervaise var et fæ og at Jean aldrig ville blive til en mand.

Fordybet i sine egoistiske nydelser gned han sig i hænderne, når han havde spist det bedste stykke; så røg han sin pibe i små drag, mens de to stakkels børn, der var som sønderknuste af træthed, faldt i søvn ved bordet. Hans dage forløb indholdsløse og lykkelige. Han fandt det ganske naturligt, at lade sig underholde ligesom en pige, at vælte sig i dovenskab på

sofaerne i en knejpe og at drive omkring på hovedgaden og promenaden i de kølige timer. Han gik så vidt, at han fortalte sine elskovseventyr til sin søn, der lyttede til dem med funklende øjne. Børnene protesterede ikke, da de var vant til at se deres moder som sin mands ydmyge tjenerinde. Den livsglade Fine, der pryglede ham forsvarligt, når de begge to var drukne, vedblev at skælve for ham, når hun var ved sine sanser, og lod ham regere som despot i huset. Om natten stjal han de skillinger fra hende, som hun tjente på torvet om dagen, uden at hun tillod sig andet end svage bebrejdelser. Når han undertiden på forhånd havde fortæret ugepengene, beskyldte han denne stakkel, der var nær ved at slide sig ihjel, for at være et fæ, der ikke forstod sit kram. Fine var så blid som et lam og svarede med sin lille klare stemme, der gjorde så løjerlig en virkning, når den udgik fra hendes store krop, at hun ikke mere var tyve år, og at pengene var vanskelige at tjene.

For at trøste sig købte hun da en kvart liter anisette, som hun snapsede om aftenen med sin datter, mens Antoine vendte tilbage til caféen. Det var nu deres solden; Jean gik i seng, mens de to kvinder blev siddende ved bordet og lyttede for at lade flasken og de små glas forsvinde ved den mindste støj. Når Macquart var blevet forsinket, hændtes det undertiden, at de lidt efter lidt blev fulde uden at vide noget af det. Det endte da med, at moder og datter sad sløve hen, betragtede hinanden med et fjollet smil og stammede. Der kom da rosenrøde pletter på Gervaises kinder, hendes lille, fine dukkeansigt var oversvømmet af en stupid lyksalighed, og man kunne ikke tænke sig noget mere hjerteskærende end dette svage og blege barn, som var brændende hed af fuldskab og havde en

drukkenbolts idiotiske smil om sine fugtige læber. Fine sad tung og dorsk på sin stol. De glemte undertiden at passe på eller havde ikke mere kraft nok til at tage flasken og glassene bort, når de hørte Antoines skridt på trappen. Ved sådanne lejligheder var der slagsmål hos Macquarts; Jean måtte da stå op for at skille forældrene ad og for at få sin søster i seng; ellers ville hun have sovet på gulvet.

Ethvert parti har sine latterlige personer og sine skurke. Antoine Macquart, der var fortæret af misundelse og had og drømte om hævn over hele samfundet, sluttede sig til republikken, som han opfattede som en lykkelig æra, i hvilken han ville få lov til at fylde sine lommer af sin nabos kasse, ja endog til at kvæle naboen, hvis han viste den mindste misfornøjelse. Hans caféliv og de avisartikler, han havde læst uden at forstå dem, havde gjort ham til et skrækkeligt sludrehoved, der kom frem med de sælsomste politiske teorier af verden. For at kunne forstå, til hvilken grad af ondskabsfuld dumhed Macquart var kommet, må man have hørt et af disse misundelige mennesker, der har fordøjet deres lekture dårligt, udbrede sig i en provinsknejpe. Da han talte meget, havde gjort krigstjeneste og naturligvis gik for at værre en energisk mand, omringede og beundrede de uskyldige sjæle ham i høj grad. Uden at være partifører havde han forstået at samle en lille gruppe arbejdere om sig, der antog hans skinsyge raseri for overbevisningens ærlige vrede.

Fra februar måned af havde han sagt til sig selv, at Plassans tilhørte ham, og den spotske måde, som han, når han gik gennem gaderne, betragtede de små detaillister med, der forfærdede holdt sig på dørtærsklen til deres butikker, sagde

tydeligt: "Nu er vor dag kommet, mine lam, og vi skal få jer til at danse en løjerlig dans, kan I tro!" Han var blevet utrolig uforskammet; han spillede erobrerens og despotens rolle i den grad, at han holdt op med at betale, hvad han fortærede på caféen, og at etablissementets herre, et fæ, der skælvede for hans rullen med øjnene, aldrig vovede at give ham en regning. De kopper kaffe, han drak i denne periode, var utallige; undertiden indbød han også venner til at drikke med, og så skrålede han i timevis om, at folket var nær ved at dø af sult, og at de rige burde dele deres formuer med det. Han selv ville aldrig have givet en hvid til de fattige.

Hvad der især gjorde ham til en vild republikaner, det var håbet om endelig engang at kunne hævne sig på Rougons, der åbent havde stillet sig på reaktionens side. Å, hvilken triumf, hvis han en skøn dag havde Pierre og Félicité i sin magt! Omendskønt de ikke havde gjort videre gode forretninger, så havde de dog hævet sig op til borgerstanden, mens han, Macquart, var blevet ved at være arbejder. Det gjorde ham rasende. Noget, der krænkede ham endnu mere, var måske, at en af deres sønner var advokat, en anden læge og den tredje embedsmand, mens hans Jean arbejdede hos en snedker og hans Gervaise i et vaskeri. Når han sammenlignede familien Macquart med familien Rougon, følte han desuden stor skam ved at se sin kone sælge kastanjer på torvet og om aftenen lappe kvarterets gamle fedtede rørstole. Og så var jo Pierre hans broder, og han havde ikke mere ret end han fil at leve mageligt at sine rentepenge. Og det var for resten de penge, han havde stjålet fra ham, som han nu spillede herre med. Så snart han begyndte at tale om det emne, blev hele hans væsen opfyldt af

raseri; han sludrede i timevis og gentog i det uendelige sine gamle beskyldninger, idet han ikke blev træt af at sige:

"Hvis min broder var dér, hvor han burde være, så var jeg rentier nu!"

Og når man spurgte ham, hvor hans broder burde være, så svarede han med en frygtelig stemme: "I tugthuset!"

Hans had blev endnu større, da Rougons havde grupperet de konservative omkring sig, og da de fik en vis indflydelse i Plassans. I hans afmægtige sludder på caféen blev den berømte gule stue til en røverhule, til en forening af skurke, der hver aften svor på deres dolke, at de ville myrde folket. For at ophidse de fattige mod Pierre gik han så vidt, at han udspredte det rygte, at den forhenværende oliehandler ikke var så fattig, som han gav sig ud for at være, og at han skjulte sine skatte af gerrighed og af frygt for tyve. Hans taktik gik altså ud på at ophidse fattige folk ved at fortælle røverhistorier, som han ofte til sidst selv troede på. Det var kun meget dårligt, han skjulte sin personlige vrede og sine ønsker om hævn under den reneste patriotismes slør, men han mangfoldiggjorde sig i en sådan grad, han havde en så tordnende stemme, at ingen den gang ville have vovet at tvivle på hans overbevisning.

I grunden havde alle medlemmer af denne familie det samme raseri af dyrisk grådighed. Félicité, der fattede, at Macquarts overspændte meninger kun var undertrykt vrede og bitter skinsyge, ønskede af inderste hjerte, at hun kunne købe ham til at tie. Ulykkeligvis manglede hun penge, og hun vovede ikke at lade ham få interesse i det farlige spil, som hendes mand spillede. Antoine gjorde dem den største skade hos alle rentiers i den nye by. Det var mere end tilstrækkeligt, at han var

deres slægtning. Granoux og Roudier bebrejdede dem med stadige foragtelige udfald, at der fandtes et sådant menneske i deres familie, og Félicité spurgte sig selv ængsteligt, hvorledes det skulle lykkes dem at vaske denne plet af sig.

Senere forekom det hende gyseligt og usømmeligt, at hr. Rougon havde en broder, hvis kone solgte kastanjer, og som selv levede i forfalden ledíggang. Til sidst skælvede hun endog for det heldige udfald af deres hemmelige planer, som Antoine var nær ved at kompromittere for sin fornøjelses skyld; da hun hørte om de taler, dette menneske holdt offentligt mod den gule stue, gyste hun ved tanken om, at han kunne være i stand til at blive endnu mere rasende og tilintetgøre deres forhåbninger ved skandale.

Antoine følte, i hvilken grad hans holdning måtte forurolige Rougons, og det var kun for at sætte deres tålmodighed på den yderste prøve, at han fra dag til dag kom frem med stadig vildere anskuelser. I caféen kaldte han Pierre "min broder" med en stemme, der fik alle gæster til at vende sig om; hvis han tilfældigvis mødte en eller anden reaktionær fra den gule stue på gaden, så mumlede han utydelige skældsord, som den værdige borger, der blev forvirret over denne dumdristighed, om aftenen gentog for ægteparret Rougon, idet han syntes at gøre dem ansvarlige for det uheldige møde, han havde haft.

En dag kom Granoux ganske rasende op til dem.

"Det er virkelig utåleligt," råbte han, så snart han satte sin fod på tærsklen; "man bliver fornærmet ved hvert skridt, man tager!"

Og idet han henvendte sig til Pierre, fortsatte han:

"Min herre, når man har en broder som Deres, så befrier man samfundet for ham. Jeg gik ganske roligt over pladsen ved underpræfekturet, da denne usling, idet han gik forbi mig, mumlede nogle ord, blandt hvilke jeg tydeligt kunne skelne ordene: Gamle slyngel."

Félicité blegnede og troede at burde give Granoux undskyldninger; men den gode mand ville ikke høre noget og talte om at gå hjem igen. Så skyndte marquien sig at ordne sagen.

"Det er meget forbavsende," sagde han, "at denne stakkel har kaldt Dem en gammel slyngel; er De vis på, at han sigtede til dem?"

Granoux blev forvirret og indrømmede til sidst, at det var meget muligt, at Antoine havde mumlet:

"Nå, så du kommer endnu hos denne gamle slyngel."

Hr. de Carnavant strøg sig om hagen for at skjule et smil, der mod hans vilje lagde sig om hans læber.

Men Rougon sagde med største koldblodighed:

"Jeg tænkte det nok; det er mig, han har kaldt en gammel slyngel, og jeg er glad over, at misforståelsen er hævet. Jeg beder Dem, mine herrer, undgå det omtalte menneske, som jeg aldeles ikke anerkender for min broder."

Men Félicité tog ikke sagen med så megen kulde; efter enhver af Macquarts skandaler var hun syg i flere nætter og pinte sig med spørgsmålet om, hvad disse herrer måtte tænke.

Nogle måneder før statskuppet modtog Rougons et anonymt brev, tre sider fulde af grove skældsord, i hvilket de, under forudsætning af, at deres parti sejrede, blev truede med, at man i en avis ville offentliggøre den skandaløse historie om

Adelaides gamle kærlighedsforhold og om det tyveri, Pierre havde gjort sig skyldig i, da han lod en kvittering for modtagelsen af halvtreds tusind francs undertegne af sin moder, som udsvævelser havde gjort til idiot. Dette brev var et tordenslag selv for Rougon. Félicité kunne ikke beherske sig, men bebrejdede sin ægtefælle hans skammelige og smudsige familie, for ingen af dem tvivlede et øjeblik om, at brevet var Antoines værk.

"Vi må for enhver pris skille os af med den skurk," sagde Pierre med mørk mine. "Han er alt for besværlig."

Imidlertid genoptog Macquart sin gamle taktik og søgte fæller mod Rougons i selve familien. I begyndelsen havde han gjort regning på Aristide, da han læste hans skrækkelige artikler i *Den Uafhængige*. Men skønt denne unge mand var forblændet af rasende skinsyge, så var han dog ikke så dum, at han ville gøre fælles sag med et sådant menneske som hans onkel. Han brød sig ikke engang om af skåne ham, men holdt ham stadig tre skridt fra livet, hvilket bevirkede, at Antoine kaldte ham en mistænkelig person; på de knejper, hvor denne gav tonen an, gik man så vidt, at man erklærede journalisten for en hemmelig politiagent. Da Macquart altså havde lidt et nederlag her, var der ikke andet tilbage for ham end at forsøge sig med sin søster Ursules børn.

Ursule var død i året 1839, og hendes broders sørgelige spådom var således blevet opfyldt. Hendes moders nerveanfald var hos hende gået over til en snigende svindsot, der efterhånden fortærede hende. Hun efterlod sig tre børn, en attenårig pige, ved navn Helene, der blev gift med en underordnet embedsmand, og to sønner, af hvilke den ældste,

François, var en ung mand på tre og tyve år, og den yngste, som hed Silvère, en stakkels dreng, der næppe var seks år gammel. Denne hans tilbedte hustrus død var et tordenslag for Mouret. Han slæbte sig gennem livet et års tid, gav sig ikke mere af med sine forretninger og tabte de penge, han havde sparet sammen; og så fandt man ham en morgenstund hængt i et lille værelse, i hvilket der endnu gemtes nogle af Ursules klæder. Hans ældste søn, som havde fået en god kommerciel opdragelse, blev som kommis optaget i sin onkel Rougons forretning, hvor han skulle træde i stedet for Aristide, der lige havde forladt huset.

Til trods for sit dybe had til Macquarts æt, tog Rougon meget gerne imod sin nevø, om hvem han vidste, at han var arbejdsom og ædruelig. Han trængte til et hengivent menneske, der kunne hjælpe ham med atter at bringe forretningen i vejret. Han havde, da det gik Mouret godt, følt stor agtelse for dette hus, som tjente penge, og han havde straks forsonet sig med sin søster Ursule. Måske ville han også byde hende en slags skadeserstatning, idet han tog François i sin tjeneste; han havde plyndret moderen og befriede sig nu for alle samvittighedsskrupler ved at give sønnen arbejde – det er slige ærlighedsregnestykker, skælme laver; for ham var det en god forretning, for han fandt den medhjælper, han søgte, i sin søstersøn.

Hvis huset Rougon ikke havde lykken med sig i denne periode, så skyldtes det visselig ikke denne fredelige, pertentlige unge mand, der syntes at være født til at tilbringe hele sit liv bag en urtekræmmers disk mellem en oliekrukke og en bunke tørret fisk. Skønt han havde stor ydre lighed med sin moder, havde han dog efter sin fader en indskrænket og

rettænkende hjerne; han elskede af instinkt et regelmæssigt liv og småhandelens sikre beregninger. Tre måneder efter at han var trådt ind i Pierres forretning, gav denne ham, idet han fortsatte sit skadesløsholdelsessystem, sin yngste datter Marthe til ægte, som han ikke vidste, hvorledes han ellers skulle skille sig af med. De to unge mennesker var pludselig på et par dage blevet forelskede i hinanden. Der var uden tvivl en ejendommelig omstændighed, der havde bestemt og forøget deres gensidige ømme tilbøjelighed; de lignede hinanden forbavsende, som broder og søster. François havde fået sin bedstemoder Adelaides ansigt gennem Ursule; men med Marthe var det gået endnu mærkeligere; hun var ligeledes Adelaides udtrykte billede, og det skønt Pierre Rougon ikke havde et eneste bestemt fremtrædende træk af sin moders; den ydre lighed havde således sprunget Pierre over for med des mere kraft at komme til syne igen i hans datter. For øvrigt indskrænkede de unge ægtefolks lighed sig til ansigtet; i François fandt man den værdige, solide og lidt tungblodige søn af hattemageren Mouret; men Marthe havde samme forvirring og indre forstyrrelse som bedstemoderen, af hvilken hun var en fjern, men sælsom og nøjagtig reproduktion. Det var måske både deres legemlige lighed og åndelige forskellighed, der førte dem i hinandens arme. Fra 1840 til 1844 fik de tre børn.

François blev hos sin onkel, lige indtil denne trak sig tilbage; Pierre ville afstå sin forretning til ham; men den unge mand vidste besked med de udsigter, som Plassans' handel frembød, afslog derfor at gå ind på det, og åbnede med de få penge, han havde sammensparet, en forretning i Marseille.

Macquart måtte snart opgive at drage denne arbejdsomme unge mand, som han i sin drivervrede beskyldte for gerrighed og selvtilstrækkelighed, med ind i sit felttog mod familien Rougon. Men han troede at finde den kammerat, han søgte, i Mourets anden søn, Silvère, et barn på nu femten år. Da man fandt Mouret hængt mellem sin kones skørter, gik den lille Silvère ikke engang i skole endnu. Hans ældste broder, der ikke vidste, hvad han skulle gøre med den stakkels dreng, tog ham med til sin onkel. Denne satte et slemt ansigt op, da han så barnet komme; han havde ikke i sinde at drive sit erstatningssystem så vidt, at han ville føde på en unyttig mund. Og Silvère, som heller ikke stod i yndest hos Félicité, voksede op under tårer som en ulykkelig forladt, indtil hans bedstemoder under et af sine sjældne besøg hos Pierre fattede medlidenhed med ham og bad om at måtte tage ham med sig. Pierre blev henrykt; han lod barnet gå, og talte slet ikke om at forøge den tarvelige Pension, han gav Adelaide, som for fremtiden skulle være tilstrækkelig til to.

Adelaide var nu næsten fem og halvfjerds år gammel. Hun var blevet gammel i en klosteragtig tilværelse og lignede ikke mere den magre, lidenskabelige pige, der fordum styrtede af sted for at kaste sig i vildttyven Macquarts arme. Hun var blevet stiv og ubevægelig der inde i rønnen i Saint Mittre-strædet, i dette tavse og mørke hul, hvor hun levede fuldstændig alene, og som hun ikke engang forlod en gang om måneden, da hun levede af kartofler og tørre grøntsager. Når man så hende gå forbi, kunne man antage hende for en af de gamle nonner med velnæret bleghed og automatagtig gang, som klostret har gjort ligegyldig for denne verden. Hendes gulblege ansigt, der altid

var omgivet af en hvid kappe, var som en døendes ansigt, en udtryksløs maske, rolig og præget af den største ligegyldighed. Den længe vante tavshed havde gjort hende stum, mørket i hendes bolig og det stadige skue af de samme genstande havde sløvet hendes blik og givet hendes øjne en klarhed som kildevand. Det var en fuldstændig forsagelse, en langsom legemlig og åndelig død, der efterhånden havde gjort den elskovsforstyrrede sværmerske til en alvorlig matrone. Når hendes øjne mekanisk fæstede sig på noget og stirrede uden at se, så opdagede man gennem disse klare og dybe huller et stort tomt indre. Af hendes tidligere lidenskaber var der intet andet tilbage end hendes legemes laskethed og hendes hænders oldingeagtige skælven. Hun havde elsket med en ulvindes vildhed, og nu udåndede hendes stakkels medtagne legeme, der allerede var tilstrækkelig modent til ligkisten, kun en flov dunst som visne blade. Nerverne og den heftige attrå, som fortærede sig selv, havde øvet sælsomt arbejde i en bydende og ufrivillig kyskhed. Efter at Macquart, dette menneske, der var nødvendig for hendes liv, var død, havde hendes elskovstrang brændt i hende, fortæret hende som en klostertagen pige, uden at hun et øjeblik tænkte på at tilfredsstille den. Et skændselens liv ville måske have gjort hende mindre mat og mindre sløv end denne afholdenhed, der til sidst tilfredsstillede sig med langsomme og hemmelige ødelæggelser, som forandrede hendes organisme.

Men gennem denne døde, denne gamle ligblege kvinde, der ikke syntes at have en eneste dråbe blod mere i sig, for der undertiden nervøse krampeanfald, som elektriske strømme, der elektriserede hende og vakte en times skrækkeligt intensivt liv hos hende. Da lå hun stiv på sin seng med åbne øjne, så kom

hun til at hulke og slog om sig; hun havde da samme forfærdelige styrke som de hysteriske gale, som man er nødt til at binde, for at de ikke skal knuse hovedet mod væggen. Denne tilbagevenden af den fordums lidenskabelighed, disse voldsomme angreb knuste hendes stakkels ømme legeme på en hjerteskærende måde. Det var, som om hele den lidenskabeligt hede ungdom brød skammeligt ud i den gamle kones kulde. Når hun atter stod op, vaklede hun af sted og så så stupid og forvirret ud, at forstadens kællinger sagde: "Hun har drukket sig fuld, det gamle gale menneske!"

Silvères barnlige smil blev den sidste blege stråle, der bragte nogen varme tilbage i hendes isnede lemmer. Hun havde bedt om barnet, fordi hun var træt af sin ensomhed og forskrækket ved tanken om, at hun kunne dø ganske ene i et af sine anfald. Dette barn, der tumlede sig om hende, beroligede hende i hendes forhold til døden. Uden at opgive sin stumhed og uden at få mere smidighed i sine automatagtige bevægelser, fattede hun en usigelig ømhed for ham. Hun kunne i timevis sidde stiv og stum og se på, at han legede, og med henrykkelse lytte til den utålelige støj, han fyldte den gamle rønne med. Denne grav dirrede af støj, nu da Silvère red på kosteskaft igennem den, stødte sig på dørene og græd og skreg. Han førte Adelaide tilbage til denne jord; hun beskæftigede sig med ham på en elskværdig kejtet måde; hun, der i sin ungdom havde glemt at være moder for at være elskerinde, hun følte en ung barselkvindes guddommelige glæde, når hun vaskede ham og klædte ham på og uden ophør vågede over hans skrøbelige tilværelse. Det var en kærlighedens opstandelse, en sidste, mild lidenskab, som Himlen tilstod denne kvinde, der var helt

ødelagt af sine vilde tilbøjeligheder. Det var en rørende dødskamp i et hjerte, der havde levet i det vildeste begær og nu var ved at dø i kærlighed til et barn!

Hun var allerede alt for død til at komme med gode og fede bedstemødres sladderagtige udgydelser; hun tilbad i al hemmelighed den forældreløse, med en ung piges undseelse og uden at kunne finde kærtegn. Undertiden tog hun ham på sit skød og betragtede ham længe med sine matte øjne. Når den lille så blev bange for dette blege og ubevægelige ansigt og gav sig til at græde, så syntes hun at blive forvirret over, hvad hun havde gjort og satte ham hurtigt ned på gulvet uden at kysse ham. Måske fandt hun, at han havde en fjern lighed med vildttyven Macquart.

Silvère voksede op i stadig ensomhed med Adelaide. I barnlig kælenskab kaldte han hende *tante Dide*, et navn, som den gamle kone siden efter beholdt; i Provence bruges tantenavnet som kærtegn på denne måde. Barnet fattede en ejendommelig ømhed, blandet med en ærbødig rædsel, for sin bedstemoder. Når hun havde et af sine nerveanfald, mens han var ganske lille, så løb han grædende sin vej, forfærdet over hendes fordrejede ansigt; når anfaldet var forbi, kom han frygtsom tilbage, men var stadig beredt til at løbe igen, som om den stakkels gamle kvinde var i stand til at slå ham. Senere, fra tolvårsalderen af, blev han modig og passede på, at hun ikke slog sig ved at falde ud af sengen. Han vedblev i timevis at trykke hende tæt ind til sig for at mildne de voldsomme stød, der fordrejede hendes lemmer. I de rolige mellemrum betragtede han med stor medynk hendes fordrejede ansigt og afmagrede legeme, om hvilket skjorterne lå som et ligklæde. Disse hemmelige scener,

der vendte tilbage hver måned, denne gamle kvinde, der lå så stiv som et lig, og dette barn, der bøjede sig over hende og stille ventede på, at livet skulle vende tilbage, fik her i den mørke rønne en sælsom karakter af skummel rædsel, blandet med smertefuld godhed. Når tante Dide kom til sig selv igen, så rejste hun sig med besvær, ordnede sine skjorter og gav sig atter til at gøre sit arbejde i huset uden så meget som at udspørge Silvère; hun kunne intet huske, og barnet undgik med instinktmæssig kløgt at komme med den mindste hentydning til den scene, der var foregået. Det var især disse stadigt tilbagevendende kriser, der bandt dattersønnen stærkt til bedstemoderen. Men ligesom hun tilbad ham uden sladdervorne udgydelser, således fattede han også en hemmelig og ligesom undselig kærlighed til hende. Mens han var hende taknemmelig, fordi hun havde taget ham til sig og opdraget ham, betragtede han hende i sit indre som et usædvanligt væsen, der var et bytte for ubekendte plager, som han måtte beklage og agte. Adelaide var uden tvivl ikke mere tilstrækkeligt menneske, hun var alt for bleg og alt for ubevægelig, til at Silvère skulle vove at falde hende om halsen. De levede således i en sørgelig tavshed, på bunden af hvilken de følte en uendelig ømheds rørelser.

Denne tunge og sørgelige luft, som Silvère indåndede fra sin barndom af, gav ham en stærk sjæl, der havde rum for enhver begejstring. Han blev allerede tidligt en lille alvorlig, voksen og eftertænksom mand, der med en slags halsstarrighed søgte belæring. Han havde kun lært lidt retskrivning og regning i munkeskolen, som han var nødt til at forlade i sit tolvte år, da han kom i lære. Han manglede fuldstændig alle

grundelementer. Men han læste alle de brudstykker af værker, som han fik fat i, og skaffede sig således en underlig bagage af spredte kundskaber; han havde lidt kendskab til en mængde ting, men det var et slet fordøjet kendskab, som det aldrig lykkedes ham at ordne rigtigt i sit hoved. Som ganske lille legede han hos en hjulmand, der var en meget skikkelig fyr og hed Vian, og hvis værksted befandt sig ved indgangen til strædet lige over for Saint Mittre-pladsen, hvor hjulmanden havde sit træ liggende. Han steg op på de hjul, der var under reparation, og morede sig med at slæbe rundt med det tunge værktøj, som hans små hænder næppe kunne løfte; en af hans største glæder var det at hjælpe arbejderne ved at holde på et eller andet stykke træ eller bringe dem de jernbeslag, som de skulle bruge. Da han var blevet større, fulgte det næsten af sig selv, at han trådte i lære hos Vian, der havde fattet venskab for denne knægt, som altid rendte i hælene på ham; han tog imod ham uden at forlange lærepenge af Adelaide. Silvère gik gerne ind på det, og så allerede i ånden det øjeblik komme, da han kunne erstatte den gamle tante Dide, hvad hun havde givet ud for ham. Det varede ikke længe, før han blev en udmærket arbejder; men hans ærgerrighed satte sig et højere mål. Da han hos en karetmager i Plassans havde set en smuk ny karet, der strålede i sin blanke lakering, var blevet enig med sig selv om, at han en skøn dag nok skulle drive det til at lave lignende køretøjer. Denne karet stod stadig for ham som en sjælden og enestående ting, som et ideal, der var målet for hans stræben som arbejder. De skubkarrer, han arbejdede på hos Vian, disse karrer, som han havde behandlet så kærligt, forekom ham nu at være hans kærlighed uværdige. Han gav sig da til at besøge

tegneskolen, hvor han gjorde bekendtskab med en ung fyr, der var løbet væk fra latinskolen, og som lånte ham en gammel geometribog. Han fordybede sig i denne uden nogen som helst anvisning og brugte flere uger til at bryde sit hoved med de simpleste ting i verden. Han blev således til en af de lærde arbejdere, der næppe kunne skrive deres eget navn, og som taler om algebraen som en person af deres bekendtskab. Der er intet, der er så forvirrende for en ånd som en sådan fragmentarisk dannelse, der ikke hviler på noget solidt grundlag. Som oftest giver disse krummer af videnskab en fuldstændig falsk ide om sandheden og gør de fattige i ånden utålelige ved en stupid bredhed. Hos Silvère forøgede disse stjålne lærdomssmuler kun hans højsindede begejstring. Han fik en anelse om horisonter, uden at de åbnede sig for ham. Han havde ophøjede tanker om disse sagn, som han aldrig skulle komme til at gribe med hænderne, og han levede i en inderlig og uskyldig kultus af store tanker og ord, som han strakte sig op imod uden altid at forstå dem. Han var naiv, sublimt naiv; han blev på templets tærskel og knælede for de lys, der i det fjerne strålede for ham som stjerner.

Hytten i Saint Mittre-strædet bestod først og fremmest af en stor forstue, hvis dør vendte umiddelbart ud til gaden; i denne forstue, som var brolagt og både tjente som køkken og spisestue, fandtes kun nogle rørstole, et bord på træbukke og en gammel kasse, som Adelaide havde forvandlet til puf ved at lægge en stump uldent tøj på låget; i en krog, til venstre for en uhyre kamin, fandtes der en Madonna af gips, omgivet med kunstige blomster, de gamle provençalske kvinders traditionelle gode moder, hvor lidet fromme de end ellers kunne være. En

gang førte fra forstuen ud til den lille gård, der lå bag huset, og i hvilken der fandtes en brønd. Til venstre for gangen lå tante Dides kammer, et snævert værelse, der var møbleret med en jernseng og en stol, og til højre, i et endnu snævrere værelse, hvor der netop var plads til en feltseng, sov Silvère, som måtte opfinde et helt system af brædder, der gik lige op til loftet, for at kunne gemme sine kære stumper af værker, som han købte bind for bind i en marskandiserbod i nærheden. Når han læste om natten hængte han lampen på et søm ved sit hovedgærde; når hans bedstemoder fik et anfald af sin sygdom, så behøvede han ved hendes første stønnen kun at tage et eneste spring for at være hos hende.

Den unge mand vedblev at føre et barneliv. Hans hele tilværelse gik hen i denne ensomme krog. Han følte sin faders afsky for knejper og søndagsdriveri; hans kammerater sårede hans fine følelser ved deres brutale glæder. Han foretrak at læse og at bryde sit hoved med en eller anden meget simpel geometrisk sætning. Siden tante Dide havde overladt det til ham at besørge de små ærinder, som husholdningen krævede, gik hun slet ikke mere ud og blev endog ganske fremmed for sin familie. Undertiden tænkte det unge menneske særdeles meget på hendes forladte tilstand; han så på den stakkels gamle kvinde, der kun boede to skridt fra sine børn, og som disse søgte at glemme, som om hun var død, og så elskede han hende endnu højere, han elskede både for sig selv og for de andre. Når han undertiden havde en ubestemt anelse om, at tante Dide afsonede gamle forseelser, så tænkte han: "Jeg er født for at tilgive hende."

Det er en selvfølge, at de republikanske ideer blev for overspændte i en sådan ånd, der var fyrig og dog kunne beherske sig. Når Silvère undertiden lå inde i sit hul om natten, så læste han og læste atter et bind af Rousseau, som han havde fundet hos marskandiseren midt imellem en mængde gamle låse. Denne læsning holdt ham vågen til om morgenen. I denne drøm om universel lykke, der er så dyrebar for de fattige og elendige, tonede ordene: *Frihed, lighed og broderskab* for hans øren med en lyd, der var så velklingende og hellig som klokkeklangen, der bringer de troende til at falde på knæ, og da han erfarede, at republikken var blevet proklameret i Frankrig, troede han, at hele Verden ville komme til at leve i himmelsk lyksalighed. Hans halvdannelse gav ham et større syn end de andre arbejdere, hans stræben var ikke begrænset til det daglige brød; men hans store naivitet, hans afgjorte mangel på menneskekundskab bevirkede, at han dvælede i en fuldstændig teoretisk drøm, midt i et Eden, i hvilket der herskede evig retfærdighed. Hans paradis var længe et yndigt sted, i hvilket han fortabte sig. Da han troede at bemærke, at alt ikke var så godt, som det kunne være i den bedste af alle republikker, følte han en umådelig smerte; han drømte da en anden drøm, nemlig den: at tvinge menneskene til at være lykkelige, selv om det var med vold. Hver handling, der syntes ham at skade folkets interesser, vakte en hævnlysten harme i ham. Han var blid som et barn, men hans politiske had var vildt. Han, der ikke ville have slået en flue ihjel, talte hver øjeblik om at gribe til våben. Friheden var hans lidenskab, og det en blind, absolut lidenskab, til hvilken han ofrede alt sit feberhede blod. Da han var blind af begejstring og alt for uvidende og på samme tid dog

vidste for meget til at være tolerant, tog han ikke menneskene med i sin beregning; han ville have en ideal regering med fuld retfærdighed og frihed. På den tid var det, at hans onkel Macquart tænkte på at pudse ham på Rougons. Han mente, at denne unge nar ville tage frygtelig fat, hvis det lykkedes ham at ophidse ham tilstrækkelig. Denne beregning var ikke uden en vis finhed.

Antoine søgte altså at få Silvère hjem til sig, idet han stillede en ubetinget beundring for det unge menneskes ideer til skue. Fra begyndelsen af var han lige ved at ødelægge alt; den egennyttige måde, på hvilken han betragtede republikkens sejr, nemlig som en æra af lykkeligt driveri og æderi uden ende, krænkede nevøen, hvis stræben var rent moralsk. Han fattede da, at han var slået ind på en gal vej, og iførte sig en sælsom patos og udtømte sig i en masse hule, klingende fraser, som Silvère tog for tilstrækkeligt bevis på hans borgersind. Det varede ikke længe, før onkel og nevø sås to-tre gange om ugen. I deres lange diskussioner, i hvilke landets skæbne blev afgjort i en fart, forsøgte Antoine at overbevise den unge mand om, at Rougons stue var den fornemste hindring for Frankrigs lykke. Men han forplumrede sig igen ved i Silvères nærværelse at kalde sin moder en "gammel mær". Han gik endog så vidt, at han fortalte ham de gamle skandalehistorier om den stakkels kone. Den unge mand blev rød af skamfuldhed og hørte efter uden at afbryde ham. Han udspurgte ham ikke om denne sag, men var sønderknust over en fortrolighed, der sårede hans ærbødige og kærlige følelse for tante Dide. Fra denne dag af viste han endnu større omsorg for sin bedstemoder; han havde nu venlige smil og kærlige blikke, fulde af tilgivelse, tilovers for hende.

Macquart havde for resten opdaget, at han havde begået en dumhed, og han bestræbte sig nu for at drage fordel af Silvères kærlige følelser ved at give ægteparret Rougon skylden for Adelaides ensomhed og fattigdom. Efter hans sigende havde han selv naturligvis altid været den bedste søn i verden, men hans broder havde opført sig skammeligt; han havde udplyndret sin moder, og nu, da hun ikke ejede en hvid mere, ville han ikke kendes ved hende. Han blev aldrig træt af at snakke om denne sag, og Silvère blev forbitret på sin onkel Pierre til onkel Antoines store glæde.

De samme scener gentog sig ved hvert eneste besøg, den unge mand aflagde. Han plejede at komme på den tid, da familien Macquart spiste til middag. Faderen slugte brummende sin labskovs; han søgte flæskestumperne ud og forfulgte fadet med øjnene, når det kom til Jean og Gervaise.

"Du ser, Silvère," sagde han med undertrykt harme, som han kun dårligt skjulte under en ironisk ligegyldig mine, "vi får altid kartofler, altid kartofler! Andet spiser vi ikke, kødet er kun for de rige. Det er umuligt at komme ud af det, når man har børn med sådan en helvedes appetit."

Gervaise og Jean bøjede sig ned over deres tallerken og vovede ikke at skære sig mere brød af, mens Silvère, der levede i sine drømmes himmel, ikke gjorde sig situationen klar. Han udtalte med rolig stemme følgende stormfulde ord:

"Men, onkel, du burde arbejde!"

"Så?" snerrede Macquart, der var truffet på sit ømmeste sted; "nå så du vil have, jeg skal arbejde? for at disse rige pjalte igen skulle spekulere i mig! Ja, jeg kunne jo måske tjene tyve sous og ødelægge mit humør ved det, det var vel også umagen værd!"

"Man tjener, hvad man kan," svarede den unge mand. "Tyve sous er tyve sous og er en god hjælp i et hus ... For øvrigt er du jo en gammel soldat, hvorfor søger du ikke en ansættelse?"

Her blandede Fine sig i samtalen med en ubesindighed, som hun snart fortrød.

"Det er det, jeg siger til ham hver dag," sagde hun. "Torveinspektøren har brug for en medhjælper; jeg har talt til ham om min mand, og han synes at være venligt stemt mod os ..."

Macquart afbrød hende med et knusende blik.

"Hold din mund," brummede han med tilbageholdt vrede. "Fruentimmer ved aldrig, hvad de siger! Jeg får aldrig den plads, de kender mine meninger alt for godt!"

Hver gang man tilbød ham en plads, blev han således forbitret i højeste grad; imidlertid holdt han ikke op med at søge ansættelse, idet han var beredt på at afslå at modtage dem, man fandt til ham, af de ejendommeligste grunde. Når man ville tilskynde ham i denne henseende, blev han skrækkelig.

Når Jean tog en avis efter bordet, sagde han:

"Du skulle hellere gå i seng, ellers står du sent op i morgen, og så går der nok en dag til spilde ... At tænke sig, at den slyngel bragte otte francs mindre hjem med i forrige uge! Men jeg har bedt din mester om ikke mere at give dig dine penge. Jeg skal nok selv hæve dem."

Så gik Jean i seng for at blive fri for at høre på sin faders beskyldninger. Han sympatiserede kun lidet med Silvère; politik kedede ham, og han syntes, at hans fætter var halvt forrykt. Når så kun kvinderne var tilbage, og disse uheldigvis

gav sig til at hviske sammen efter først at have taget af bordet, så udbrød Macquart:

"I drivere! Er der ikke noget at lappe her? Vi går allesammen i pjalter ... Hør. Gervaise! Jeg var inde i vaskeriet, og dér hørte jeg smukke ting om dig. Du er en landstrygerske og en uduelig taske."

Gervaise, der var en stor pige på over tyve år, rødmede over at blive behandlet således i Silvères nærværelse. Denne, der sad lige over for hende, kunne ikke andet end føle sig ubehageligt berørt. Da han en aften var kommet temmelig sent, havde onklen været borte, og han havde truffet moder og datter døddrukne foran en tom flaske. Fra dette øjeblik af kunne han ikke se sin kusine uden at mindes det sørgelige syn af dette barn, der lo idiotisk og havde store røde pletter i sit stakkels lille blege ansigt. Han var også forskrækket over de slemme historier, der var i omløb om hende. Han, der var vokset op i en klosterlig kyskhed, betragtede hende undertiden hemmeligt med samme frygtsomme forbavselse som den, der føles af en skoledreng over for en ung pige.

Når de to kvinder havde taget deres nål og ødelagde deres øjne med at stoppe Macquarts gamle skjorter, så satte denne sig på den bedste stol, bredte sig mageligt og røg og drak som et menneske, der rigtig nyder sin dovenskab. Det var i slige timer, at den gamle skurk anklagede de rige for at drikke folkets sved. Han udstødte stolte skældsord imod disse herrer i den nye by, som levede uden at bestille noget og lod sig underholde af de fattige. De stumper af kommunistiske ideer, som han om morgenen havde opsnappet i aviserne, blev groteske og uhyre, når de kom ud af hans mund. Han talte om en nært forestående

periode, i hvilken ingen mere ville være nødt til at arbejde. Men sit vildeste had gemte han til familien Rougon. Han kunne ikke fordøje de kartofler, han havde spist.

"I morges så jeg dette fruentimmer, denne Félicité, købe en kylling på torvet ... de spiser kylling, disse arvtyve!"

"Tante Dide," svarede Silvère, "påstår, at onkel Pierre har været god mod dig, den gang da du vendte tilbage fra tjenesten. Har han ikke anvendt en antagelig sum på at skaffe dig klæder og bolig?"

"En antagelig sum!" brølede Macquart forbitret. "Din bedstemoder er gal! ... Det er de skurke, der har sat det rygte i omløb for at bringe mig til tavshed. Jeg har ikke modtaget noget."

Her forløb Fine sig atter, idet hun mindede sin mand om, at han havde fået to hundrede francs foruden en fuldstændig dragt og husleje for et år. Antoine befalede hende at tie og fortsatte med voksende raseri:

"To hundrede francs! Ja. Tak skal I have! Det er den sum, der tilkommer mig, jeg vil have. Det er ti tusind francs. Å ja! lad os tale om det hul, de kastede mig ind i som en hund, og den gamle frakke, som Pierre gav mig, fordi den var så smudsig og pjaltet, at han ikke turde tage den på mere selv!"

Han løj, men der var ingen, som vovede at protestere, når han var så vred. Så henvendte han sig til Silvère og tilføjede:

"Du er endnu temmelig uskyldig, min ven, når du vil forsvare dem! De har udplyndret din moder; den stakkels kone ville ikke være død, hvis hun havde haft noget at pleje sig for."

"Nej, du er ikke retfærdig, onkel," sagde den unge mand; "min moder er ikke død af mangel på omhu, og jeg ved, at min fader

aldrig ville have modtaget en hvid af sin kones familie."

"Å snak! lad mig dog være fri for sådan noget vrøvl! Din fader ville have modtaget pengene lige så godt som enhver anden. Vi er blevet skammeligt bestjålne, vi må have vore penge igen!"

Og Macquart begyndte for hundrede gang at fortælle historien om de halvtreds tusind francs. Hans nevø, der kunne den udenad, forsynet med alle de forskellige varianter, han pyntede på den med, hørte lidt utålmodig efter.

"Hvis du var en mand," sagde Antoine til sidst, "så ville du en skøn dag gå med mig hen til Rougons; så skulle vi rigtig nok lave et ordentligt postyr hos dem og ikke gå, for vi havde fået vore penge."

Men Silvère blev alvorlig og svarede bestemt:

"Hvis disse uslinger har udplyndret os, så er det værst for dem selv! Jeg vil ikke have deres penge. Ser du, onkel, det er ikke vor sag at tugte vor familie. De har handlet ondt, og den tid vil komme, da de vil blive frygteligt straffede."

"Å, du er dog guddommeligt naiv!" udbrød onklen. "Når vi engang bliver de stærkeste, så skal du se mig sørge for mine egne sager. Vorherre har andet at bestille end at tage vare på os. Det er en gemen familie, vi har, en rigtig gemen familie! Om jeg så døde af sult, ville ingen af det rak tilkaste mig et stykke tørt brød."

Når Macquart tog fat på dette emne, blev han aldrig træt. Han blottede fuldstændig sin misundelses blødende sår. Han blev rasende, så snart han kom til at tænke på, at han var den eneste af familien, som ikke havde haft held med sig, og at han spiste kartofler, mens de andre kunne få lige så meget kød, de

ville. Han tog da fat på alle sine slægtninge, selv de fjerneste, og fandt på besværinger og trusler mod dem alle.

"Ja, ja," gentog han med bitterhed, "de ville lade mig krepere som en hund."

Gervaise sagde undertiden frygtsomt, uden at hæve sit hoved og uden at lægge sit sytøj fra sig:

"Men fætter Pascal var jo dog god mod os, fader, da du var syg i fjor."

"Han behandlede dig uden nogen sinde at forlange en skilling," fortsatte Fine, idet hun kom sin datter til hjælp, "og han stak ofte femfrancstykker til mig, for at jeg kunne lave bouillon til dig."

"Han! Han ville have ladet mig krepere, hvis jeg ikke havde haft en god konstitution!" udbrød Macquart. "Ti stille, I fæhoveder! I lader jer besnakke som børn. De ønsker alle, at jeg var død. Hvis jeg skulle blive syg, vil jeg bede jer om ikke at sende bud efter min nevø, for jeg var slet ikke så rolig den gang ved at være under hans hænder. Det er en skillingslæge, der er ikke et ordentligt menneske mellem hans patienter."

Og da Macquart nu engang var sluppet løs, så standsede han ikke.

"Så er der denne lille snog Aristide," vedblev han, "det er en hul broder, en forræder. Lader du dig bedåre af hans artikler i *Den Uafhængige*, Silvère? Så er du et godt fæ. De er ikke engang skrevet på fransk, de artikler. Jeg har altid sagt, at denne forlorne republikaner var i forståelse med sin fader for at holde os for nar. Du skal se, hvilken vendekåbe han er ... og hans broder, den berømte Eugène, det store fæ, som familien Rougon gør så meget væsen af! Mon de virkelig er så frække at

påstå, at han har en god stilling i Paris! Jo pyt, den stilling kender jeg nok. Han er ansat i Jerusalem-gaden; han er politispion ..."

"Hvem har sagt dig det? Det ved du jo ikke noget om," udbrød Silvère, hvis retsindige ånd blev oprørt over onklens løgnagtige beskyldninger.

"Så? Jeg skulle ikke vide noget om det? Nå, så det tror du? Jeg siger dig, at han er politispion. Du er i stand til at lade dig klippe som et lam med din velvilje. Du er ikke en mand. Jeg vil ikke tale ondt om din broder François, men i dit sted ville jeg føle mig meget krænket over den sjofle måde, han opfører sig på over for dig. I Marseille har han lige så mange penge, som han selv er tyk, og han sender dig aldrig et lumpent tyvefrancstykke til at more dig for. Hvis det en dag skulle gå dig galt, vil jeg ikke råde dig til at henvende dig til ham."

"Jeg behøver ikke nogens hjælp!" svarede den unge mand stolt og lidt stødt. "Mit arbejde er tilstrækkeligt til at ernære tante Dide og mig. Du er frygtelig hård, onkel!"

"Jeg? Jeg siger kun sandheden for at åbne dine øjne. Vor familie er en lumpen familie; det er sørgeligt, men sandt. Om det så er den lille Maxime, Aristides søn, så rækker den niårs purk tunge ad mig, hver gang han møder mig. Den dreng vil engang i tiden prygle sin moder, og det vil for resten være en god gerning. Det hjælper nu ikke, hvad du siger; alle disse mennesker fortjener ikke den lykke, de har haft med sig; men således går det altid i alle familier: de gode lider ondt, og de onde står sig godt."

Alle disse smudsigheder, som Macquart med så megen velbehag udbredte sig over til sin nevø, forårsagede stærk

væmmelse hos den unge mand, som ugerne lod sig rive ud af sit drømmeliv. Når han viste tegn på alt for stor utålmodighed, så kørte Antoine op med sit sværeste skyts for at ophidse ham mod deres slægtninge.

"Forsvar dem kun! Forsvar dem kun!" sagde han da, idet han syntes at blive roligere. "Hvad mig angår, så har jeg bestemt, at jeg slet ikke vil have noget at gøre med dem mere. Når jeg taler om det til dig, så er det kun af kærlighed til min stakkels moder, som hele dette slæng virkelig behandler på en oprørende måde."

"De uslinger!" mumlede Silvère.

"Å, du ved ingen ting, du hører ingen ting. Der findes ikke de ukvemsord, som de ikke anvender på den gode kone. Aristide har forbudt sin søn at hilse hende, og Félicité taler om at spærre hende inde i en dårekiste."

Den unge mand blev bleg som et lig og afbrød sin onkel med voldsomhed:

"Det er nok! Jeg vil ikke vide mere; der må gøres en ende på alt dette."

"Jeg skal tie, siden disse ting bedrøver dig," svarede den gamle slyngel og gav den som den skikkelige mand. "Men der er forhold, som du ikke bør være uvidende om, hvis du ikke vil gå for at være et fæ."

Mens Macquart således anstrengte sig for at pudse Silvère på sin slægt, nød han tillige en udsøgt fryd ved at fremkalde smertelige tårer i den unge mands øjne. Han hadede måske ham mere end de andre, fordi han var en udmærket arbejder og aldrig drak; og derfor tilspidsede han sin mest udsøgte grusomhed ved at opfinde de skammeligste løgne, som ramte den stakkels knøs i hjertet; han glædede sig da over hans

bleghed, over hans skælvende hænder og smertefyldte blikke med samme vellyst som en ond ånd, der beregner sine slag og har truffet sit offer på det ømme sted. Når han så troede, at han havde såret og opirret Silvère tilstrækkeligt, så begyndte han endelig på politikken.

"Jeg har hørt for ganske vist," sagde han og sænkede sin stemme, "at familien Rougon har en slet streg for."

"En slet streg for?" spurgte Silvère, der blev opmærksom.

"Ja! En af de første nætter skal alle byens gode borgere gribes og kastes i fængsel."

I begyndelsen forholdt den unge mand sig noget tvivlende; men hans onkel kom med så nøjagtige enkeltheder: han talte om lister, der var blevet stillet op, og nævnede de personer, der stod på listerne; han angav, på hvilken måde, til hvilken tid og under hvilke omstændigheder komplottet skulle udføres. Lidt efter lidt lod Silvère sig overtale til at tro på denne røverhistorie og gav sig da til at rase mod republikkens fjender.

"Det er dem!" udbrød han, "som vi må gøre uskadelige igen, hvis de bliver ved med at forråde landet. Hvad vil de gøre med de borgere, de fængsler?"

"Hvad de vil gøre med dem?" svarede Macquart med en kort, tør latter, "de vil skyde dem i de underjordiske fængsler."

Og da den unge mand, stum af rædsel, betragtede ham uden at kunne finde ord, vedblev han:

"Og det er ikke de første, der bliver myrdet. Du behøver blot at gå dig en tur om aftenen bag rådhuset for at høre geværskud og suk."

"O de kæltringer!" mumlede Silvère.

Og så kastede onkel og nevø sig over storpolitikken. Når Fine og Gervaise så, at de var dybt inde i en disput, så gik de stille i seng, uden at de to mænd lagde mærke til det. Disse blev så lige til midnat ved at debattere nyhederne fra Paris og at tale om den nært forestående og uundgåelige kamp. Macquart udtømte sig i bitre ord mod de folk, som hørte til hans parti, mens Silvère drømte sin ideale frihedsdrøm ganske højt og uden at ænse den anden. Det var sælsomme samtaler, under hvilke onklen hældte et uberegneligt antal af snapse i sig, mens nevøen blev beruset af begejstring. Antoine kunne imidlertid aldrig få den unge republikaner til at gøre en gemen beregning eller til at lægge en krigsplan mod familien Rougon; hvor meget han end ophidsede ham, så hørte han aldrig andet udgå fra hans mund end henvendelser til den evige retfærdighed, som tidligt eller silde ville straffe forbryderne.

Det højsindede barn talte nok med lidenskab om at gribe til våben og dræbe republikkens fjender; men så snart disse fjender trådte ud af hans drøm og blev personificerede i hans onkel Pierre eller hvilken som helst anden af hans bekendte, så stolede han på, at Himlen ville befri ham for den forfærdelige ting at udgyde blod. Rimeligvis ville han endog have ophørt med at besøge Macquart, hvis skinsyge raseri indgød ham en vis modbydelighed, hvis han ikke havde nydt den glæde hos ham at kunne tale frit om sin elskede republik. Hans onkel havde alligevel en afgørende indflydelse på hans skæbne, han spændte hans nerver ved sine stadige taler, han bragte ham til sidst til heftigt at ønske en væbnet kamp og en stormfuld erobring af verdenslykken.

Da Silvère blev seksten år, indførte Macquart ham i det hemmelige "Bjergselskab", den mægtige forening, der udstrakte sig over hele det sydlige Frankrig. Fra dette øjeblik af kastede Silvère kærlige blikke til smuglerriflen, som Adelaide havde hængt op over sin kamin. En nat, da hans bedstemoder sov, tog han den ned, rensede den og gjorde den i stand. Så hængte han den tilbage på sømmet og ventede. Og han vuggede sig i sine sværmeriske drømme, digtede kæmpemæssige heltesange og så i idealets skær homeriske kampe, en slags ridderlige turneringer, af hvilke frihedens forsvarere gik ud som sejrherrer under hele verdens bifaldsråb.

Til trods for sine unyttige anstrengelser tabte Macquart ikke modet. Han mente, at han var tilstrækkelig til at knuse ægteparret Rougon, når han blot kunne få dem ind i en lille krog engang. Denne misundelige og forsultne drivers raseri blev endnu større, da flere på hinanden følgende begivenheder tvang ham til atter at give sig til at arbejde. I de første dage af 1850 døde Fine næsten pludselig af en lungebetændelse, som hun havde pådraget sig en aften, da hun vaskede familiens linned i Viorne og gik hjem med det våde tøj på ryggen; da hun kom hjem var hun aldeles gennemblødt af vand og sved og knust under denne byrde, der tyngede med uhyre vægt, og hun havde aldrig rejst sig mere. Dette dødsfald var et hårdt slag for Macquart. Hans sikreste indtægt var tabt. Da han efter nogle få dages forløb solgte den kedel, i hvilken hun plejede at koge sine kastanjer, og træbukken, som hun havde brugt, når hun lappede de gamle stole, anklagede han i heftige ord Vorherre, fordi han havde taget den afdøde fra ham, denne stærke mutter, som han havde skammet sig ved, og hvis værd han nu

skattede til fulde. Med des større begærlighed faldt han over sine børns fortjenester. Men en måned senere blev Gervaise endelig træt af hans stadige fordringer og løb sin vej med sine to børn og Lantier, hvis moder var død. De elskende flygtede til Paris. Antoine var sønderknust; han lod sig henrive til de mest skamløse ord mod sin datter og ønskede, at hun måtte krepere på hospitalet som hendes lige. Denne strøm af skældsord forandrede ikke hans stilling, der virkelig blev slem. For Jean fulgte snart sin søsters eksempel. Han ventede til en lønningsdag og sørgede for selv at komme til at hæve sine penge; og da han tog af sted, sagde han til en af sine venner, der bag efter gentog det for Antoine, at han ikke mere ville ernære sin drivert af en fader, og at hvis denne besluttede at lade ham bringe tilbage af politiet, så var han bestemt på aldrig mere at ville røre en sav eller høvl. Da Antoine den næste dag forgæves havde søgt efter ham og befandt sig alene uden en skilling i den bolig, i hvilken han havde ladet sig underholde luksuriøst i tyve år, blev han grebet af et skrækkeligt raseri, så han sparkede til møblerne og udslyngede de forfærdeligste forbandelser. Derpå faldt han sammen og begyndte at slæbe sig af sted og at klynke som en syg. Frygten for, at han skulle være nødt til at tjene sit brød selv, gjorde ham ligefrem dårlig. Da Silvère kom for at besøge ham, beklagede han sig med tårer over sine børns utaknemmelighed. Han havde dog altid været en god fader! Jean og Gervaise var uhyrer, som kun dårligt belønnede ham for alt, hvad han havde gjort for dem. De forlod ham nu, fordi han var gammel, og de ikke mere kunne pine noget ud af ham.

"Men, onkel," sagde Silvère, "du er jo dog endnu i den alder, at du kan arbejde."

Macquart hostede, krøb sammen og rystede mørkt på hovedet, som om han ville sige, at han ikke længe ville kunne tåle selv den mindste anstrengelse; og da hans nevø gik, lånte han ti francs af ham. Han levede en måned for, hvad han fik ind ved at bringe sine børns gamle ting, den ene efter den anden, til marskandiseren, og han solgte ligeledes efterhånden alt husets køkkentøj. Snart havde han ikke andet tilbage end et bord, en stol, sin seng og de klæder, han havde på. Til sidst ombyttede han endog nøddetræssengen med en ganske simpel feltseng. Da han ikke havde flere hjælpekilder, gav han sig, grædende af raseri og med den vilde bleghed, der er ejendommelig for et menneske, som har besluttet at begå selvmord, til at lede efter det bundt pilekviste, som havde ligget glemt i en krog i en fjerdedel af et århundrede. Da han tog dem, så han ud, som om han løftede et bjerg. Og han gav sig atter til at flette store og små kurve, mens han gav menneskeslægten skyld for sin forladte stilling. Det var navnlig i denne periode, at han talte om at dele med de rige. Han var frygtelig. Han opflammede knejpen med sine taler, og hans rasende blikke sikrede ham en ubegrænset kredit. For øvrigt arbejdede han kun, når det ikke var lykkedes ham at fraliste Silvère eller en kammerat et pengestykke. Nu var han ikke mere "hr." Macquart, den barberede arbejder, der altid havde søndagsklæderne på og spillede borgermand; han blev atter den store smudsige djævel fra fordums tid, der spekulerede i sine pjalter. Félicité vovede ikke mere at gå på torvet, da han næsten altid var der for at sælge sine kurve, og engang havde opført en skrækkelig scene med hende. Hans had til Rougonerne voksede med hans elendighed. Han udstedte skrækkelige trusler og svor, at han

selv ville skaffe sig retfærdighed, siden de rige var enige om at tvinge ham til at arbejde.

Under disse omstændigheder hilste han statskuppet med samme varme og larmende glæde som en hund, der lugter sin andel af byttet på jagten. Da byens få hæderlige liberale ikke havde kunnet blive enige og holdt sig borte fra alt, så var han naturligvis en af de mest fremtrædende agenter for oprøret. Til trods for den dårlige mening, som arbejderne endelig havde fået om denne drivert, måtte de dog ved denne lejlighed benytte sig af ham som en fane, om hvilken de samlede sig. Men da byen i de første dage vedblev at være rolig, troede Macquart, at hans planer var tilintetgjort, og det var først ved efterretningen om rejsningen på landet, at han atter fik håb. Han ville nu ikke for alt i verden have forladt Plassans, og han fandt på et påskud til ikke at følge med de arbejdere, der om søndagen skulle støde til oprørshæren fra La Palud og Saint Martin de Vaulx. Da han samme dags aften befandt sig i en skummel knejpe i det gamle kvarter sammen med nogle få trofaste tilhængere, kom en kammerat løbende for at underrette dem om, at oprørerne kun var en mils vej fra Plassans. Denne nyhed var blevet bragt af en stafet, som det var lykkedes at trænge ind i byen, og som havde fået det hverv at åbne byens porte for skaren. Hans meddelelse blev hilst med et sandt triumfskrig, og Macquart syntes navnlig at være ellevild af begejstring. Insurgenternes uforudsete ankomst syntes ham at være en fin opmærksomhed mod ham fra Forsynet. Og hans hænder skælvede ved tanken om, at han snart skulle gribe Rougonerne i struben.

Imidlertid forlod Antoine og hans venner hurtigt caféen. Alle de republikanere, som endnu ikke havde forladt byen, samlede

sig snart på Sauvaire-promenaden. Det var denne bande, som Rougon havde set, da han ilede ud for at skjule sig hos sin moder. Da skaren var kommet op i La Danne-gaden, lod Macquart, der havde sluttet sig til bagtroppen, fire af sine ledsagere, nogle store fyre med liden kløgt, som trofast gik ind på alle hans røverhistorier, blive tilbage. Han overbeviste dem med lethed om, at det var nødvendigt straks at fængsle republikkens fjender, hvis man ville undgå de største ulykker. Sagen var den, at han var bange for, at Pierre skulle undslippe ham under al den forvirring, som insurgenternes indtog forårsagede. De fire store karle fulgte ham med mønsterværdig lærvillighed og gav sig til at dundre løs på Rougens dør. Félicité viste et beundringsværdigt mod i dette kritiske øjeblik. Hun gik ned og åbnede gadedøren.

"Vi vil ind i dit hus," sagde Macquart råt.

"Vær så god, mine herrer, kom ind," svarede hun med ironisk høflighed og lod, som om hun ikke genkendte sin svoger.

Da de var kommet ovenpå, befalede Macquart hende at hente sin mand.

"Min mand er ikke her," svarede hun, idet hun efterhånden blev mere og mere rolig: "han er på en forretningsrejse; han tog med diligencen til Marseille klokken seks i eftermiddags."

Ved denne erklæring, der blev afgivet med bestemt stemme, gjorde Macquart en rasende gebærde. Han trådte heftigt ind i dagligstuen, gik derfra ind i sovekammeret, vendte op og ned på sengen og så efter bag alle gardiner og møbler. De fire store karle hjalp ham, og de gennemrodede huset i et helt kvarter. Félicité sad roligt på puffen i dagligstuen og beskæftigede sig med at binde sine skjortebånd, ganske som om hun var blevet

vækket af sin søvn og ikke havde haft tid til at klæde sig ordentligt på.

"Det lader til, det er sandt, at han er stukket af, den kujon!" stammede Macquart, da han kom tilbage til dagligstuen.

Men han blev ved med at se sig om med en mistænksom mine. Han havde en anelse om, at Pierre ikke kunne have opgivet ævred i det afgørende øjeblik. Han nærmede sig til Félicité, der sad og gabte.

"Sig os, hvor din mand er skjult," sagde han, "og jeg lover dig, at der ikke skal blive tilføjet ham noget ondt."

"Jeg har sagt Dem sandheden," svarede hun utålmodigt. "Jeg kan naturligvis ikke udlevere min mand til Dem, siden han ikke er her. De har jo set efter overalt, ikke sandt? Lad mig nu være i fred."

Macquart var forbitret over hendes koldblodighed og skulle lige til at slå hende, da en dump støj trængte op fra gaden. Det var oprørshæren, der kom ind i La Banne-gaden.

Han måtte forlade den gule stue efter at have truet ad sin svigerinde med knyttet næve, skældt hende ud for en gammel tøjte og lovet hende, at han snart skulle komme igen. Ved foden af trappen kaldte han på en af sine ledsagere, en jordarbejder ved navn Cassoute, der var den dummeste af alle de fire, og befalede ham at sætte sig på det nederste trappetrin og ikke at røre sig af stedet, før han fik befaling til det.

"Og så kommer du og melder det til mig," sagde han, "når du ser denne skurk der oppe fra komme hjem igen."

Manden satte sig tungt ned på sin plads. Da Macquart kom ud på fortovet og så op, bemærkede han Félicité, der lå på albuerne i et vindue i den gule stue og nysgerrigt betragtede

oprørernes forbimarch, som om det var et regiment soldater, der drog gennem byen med klingende spil. Dette sidste bevis på fuldkommen ro irriterede ham i den grad, at han følte sig fristet til at gå der op igen og kaste den gamle kone ned på gaden. Han fulgte skaren, idet han mumlede med dump stemme:

"Ja, ja, se du os kun gå forbi. Vi vil få at se, om du sætter dig på din balkon i morgen."

Klokken var næsten elleve, da insurgenterne rykkede ind i byen gennem Romerporten. Det var de arbejdere, der var blevet tilbage i Plassans, som åbnede porten på vid gab for dem til trods for portvægterens klager, fra hvem de måtte tage nøglerne med magt. Denne mand, der var meget samvittighedsfuld i sit embede, blev fuldstændig tilintetgjort ved at se denne menneskemasse, – han, som aldrig lod mere end én person komme ind ad gangen efter længe at have undersøgt hans ansigt; han mumlede, at han var vanæret.

I spidsen for afdelingen marcherede stadig folkene fra Plassans og viste vej; Miette, der var i første række med Silvère ved sin venstre side, hævede fanen mere udfordrende, siden hun bag lukkede persienner havde bemærket nogle forvirrede borgere, der pludselig var blevet skræmt op af deres søde slummer. Insurgenterne drog forsigtigt gennem Romer- og La Banne gaden; ved hvert hjørne frygtede de at blive modtaget af geværsalver, skønt de kendte indbyggernes rolige karakter. Men byen syntes at være død; man hørte næppe engang kvalte udråb fra vinduerne. Kun fem eller seks persienner blev trukket op. En eller anden gammel rentier viste sig i bar skjorte med lys i hånden og bøjede sig frem for at se bedre; men når den gode

mand så den høje røde pige, der syntes at slæbe denne skare af sorte dæmoner efter sig, så lukkede han hurtigt sit vindue, forfærdet over denne djævelske åbenbaring. Den slumrende bys tavshed beroligede oprørerne, der vovede at trænge ind i stræderne i det gamle kvarter, og som således nåede til torvet og rådhuspladsen, der står i forbindelse med hinanden ved en kort og bred gade. De to pladser, der var beplantet med spinkle træer, var klart oplyste af månens stråler. Rådhusbygningen, der for nylig var restaureret, tegnede sig på den klare himmel som en stor plet af grel hvidhed, på hvilken balkonen i første etage udsendte sine smedejerns-arabesker i små sorte linjer. Man kunne tydeligt skelne flere personer oppe på denne balkon, mairen, major Sicardot, tre eller fire municipalråder og andre embedsmænd. Dørene til gaden var aflåste. De tre tusind republikanere, som fyldte de to pladser, standsede, hævede hovedet og var beredte til at rende dørene ind med et stød.

Insurgenthærens ankomst på denne tid af natten var en uforudset overraskelse for autoriteterne. Før major Sicardot var gået til mairiet, havde han taget sig tid til at iføre sig sin uniform. Derpå måtte han løbe hen og vække mairen. Da vægteren fra Romerporten, som ikke var blevet fængslet af oprørerne, kom og meldte, at disse uslinger allerede var inde i byen, havde majoren med stort besvær kun samlet en snes nationalgardister, og skønt gendarmerikasernen var i nærheden, fik de ikke engang tid til at sende bud derhen; for dørene måtte skyndsomst lukkes, for at de kunne overveje sagen. Fem minutter senere forkyndte en dump og vedvarende rullen, at skaren nærmede sig.

Hr. Garçonnet nærede af had til republikken det mest levende ønske om at forsvare sig. Men han var en forsigtig mand, der fattede det unyttige i en kamp, da han kun så nogle få blege og næppe vågne mennesker om sig. Rådslagningen varede ikke længe; Sicardot var den eneste, der var halsstarrig, han ville slås, han påstod, at tyve mand var nok til at bringe disse tre tusind slyngler til fornuft. Hr. Garçonnet trak på skulderen og erklærede, at det eneste, man kunne gøre, var at overgive sig med ære. Da mængdens støj tiltog, begav han sig ud på balkonen fulgt af alle de tilstedeværende. Her blev efterhånden tavshed der nede i oprørernes sorte og bølgende skare, mens bøsser og leer lyste i måneskinnet.

"Hvem er I, og hvad ønsker I?" råbte mairen med stærk stemme.

En mand i overfrakke, en gårdmand fra La Palud, trådte frem.

"Luk porten op," sagde han uden at svare på hr. Garçonnets spørgsmål. "I bør søge at undgå en broderkamp."

"Jeg opfordrer jer til at trække jer tilbage," fortsatte mairen. "Jeg protesterer i lovens navn."

Disse ord fremkaldte øredøvende råb fra skaren. Da larmen havde lagt sig lidt, trængte heftige udbrud op til balkonen. Der var stemmer, som råbte:

"Vi kommer i lovens navn!"

"Det er Deres pligt som embedsmand at sørge for, at man viser agtelse for landets grundlov, for forfatningen, som er blevet skændigt brudt."

"Forfatningen leve! Republikken leve!"

Og da hr. Garçonnet forsøgte at skaffe sig ørenlyd og vedblev at påberåbe sig sin egenskab som embedsmand, så afbrød gårdmanden fra La Palud, der var blevet stående under balkonen, ham med kraftig stemme:

"De er nu ikke andet end en falden embedsmands embedsmand; vi afsætter Dem fra Deres embede!"

Major Sicardot havde lige indtil nu bidt frygteligt i sine knebelsbarter og tygget på undertrykte skældsord; synet af stokkene og leerne gjorde ham rasende; han gjorde usigelige anstrengelser for ikke at behandle disse jammerlige soldater, der ikke engang alle var bevæbnede med bøsser, som de fortjente. Men da han hørte en mand i slet og ret overfrakke tale om at afsætte en maire, der havde sit embedsskærf på, kunne han ikke tie længere, men råbte:

"Hvis jeg blot havde fire mand og en korporal, I slyngler, så skulle jeg komme ned og tage jer i ørene for at bringe jer til fornuft igen!"

Mindre havde kunnet fremkalde de alvorligste begivenheder. Der lød et længe tonende skrig fra mængden, som styrtede sig mod mairiets døre. Den forfærdede hr. Garçonnet forlod hurtigt balkonen og bønfaldt Sicardot om at være fornuftig, hvis han ikke ville have dem hugget ned alle sammen.

Efter et par minutters forløb gav dørene efter, og oprørerne trængte ind i mairiet og afvæbnede nationalgardisterne. Mairen og de andre tilstedeværende embedsmænd blev arresteret. Anføreren for afdelingen fra Les Tulettes, en meget koldblodig mand, måtte beskytte Sicardot, der ikke ville aflevere sin kårde, mod nogle insurgenters forbitrelse. Da

rådhuset var kommet i republikanernes magt, førte de fangerne ned til en lille café på torvepladsen og lod dem bevogte dér.

Oprørshæren ville ikke have rykket ind i Plassans, hvis ikke anførerne havde ment, at det var aldeles nødvendigt, at deres folk fik lidt mad og nogle timers hvile. I stedet for at marchere lige løs på departementets hovedstad gjorde altså hæren, på grund af en uundskyldelig uerfarenhed og svaghed hos den improviserede kommanderende general, en drejning til venstre, en omvej, der skulle føre til dens fordærv. Den rettede sin march hen imod Sainte Roures højsletter, fra hvilke den endnu var en halv snes mil borte, og det var udsigten til denne lange march, der havde bevirket, at hæren rykkede ind i byen, skønt det allerede var sent. Klokken var omtrent halv tolv om natten.

Da hr. Garçonnet fik at vide, at skaren forlangte levnedsmidler, tilbød han at skaffe disse. Denne embedsmand viste under de vanskelige forhold en klar forståelse af situationen. Disse tre tusind forsultne mennesker måtte mættes; det kunne ikke gå an, at Plassans, når det vågnede, endnu fandt dem siddende på fortovene; hvis de tog af sted, før det blev dag, så var de kun ganske simpelt marcheret midt igennem den slumrende by som en fæl drøm, som en mare, der jages på flugt af daggryet. Skønt hr. Garçonnet vedblev at være fange, gik han, bevogtet af to mænd, rundt og bankede på døren hos alle byens bagere og lod al den proviant, han kunne opdage, uddele blandt oprørerne.

Omtrent klokken et sad alle de tre tusind mand på hug på jorden og spiste med deres våben mellem benene. Torvet og rådhuspladsen var forvandlet til uhyre spisesale. Til trods for

den stærke kulde var der udbrud af lystighed i denne myldrende hob, hvis mindste grupper tegnede sig levende i månens klare stråler. De stakkels forsultne mennesker slugte glade deres ration og pustede på fingrene, og inde fra de nærliggende gader, hvor man kunne skelne ubestemte sorte skikkelser, der sad på husenes hvide tærskler, lød der også stærke lattersalver, der trængte ud af mørket og tabte sig i den store sværm. I vinduerne lå kække nysgerrige kvinder med tørklæde om hovedet og så på, at disse frygtelige insurgenter spiste, disse bloddrikkere, der skiftedes til at gå hen til posten på torvet og drikke vand af deres hule hånd.

Mens rådhuset blev erobret, faldt også gendarmerikasernen, der ligger et par skridt ind i Canquoin-gaden, som fører ud på torvet, i folkets hånd. Gendarmerne blev overrasket i deres senge og var afvæbnet efter et par minutters forløb. Miette og Silvère var i trængslen blevet førte i denne retning. Den unge pige, som stadig trykkede fanestangen mod sit bryst, blev klemt op imod kasernens mur, mens den unge mand blev ført med af menneskestrømmen, trængte ind i kasernen og hjalp sine kammerater med at rive de bøsser fra gendarmerne, som de i en fart havde fået fat i. Silvère var blevet vild og beruset af hobens begejstring; han gav sig i kast med en stor djævel af en gendarm, som hed Rengade, og kæmpede nogle øjeblikke med ham. Det lykkedes ham ved en hurtig bevægelse at rive bøssen fra ham. Dens løb ramte Rengade voldsomt i ansigtet og slog hans højre øje ud. Blodet strømmede, der faldt stænk på Silvères hænder, og han blev pludselig ædru. Han betragtede sine hænder, han slap bøssen, så løb han sin vej, ude af fatning og rystende sine fingre.

"Du er såret!" råbte Miette.

"Nej, nej," svarede han med kvalt røst, "det er en gendarm, som jeg lige har dræbt."

"Er han død?"

"Det ved jeg ikke, han var fuld af blod i ansigtet. Kom hurtigt!"

Han trak den unge pige med sig. Da de kom til torvepladsen, lod han hende satte sig på en stenbænk og bad hende om at vente på ham dér; han betragtede stadig sine hænder og stammede ordene frem, så det varede længe, inden Miette fattede, at han ville ud og omfavne sin bedstemoder, før han tog bort.

"Nu vel, så gå da," sagde hun. "Bryd dig ikke om mig, og vask dine hænder."

Han fjernede sig hurtigt, mens han holdt fingrene spilede ud uden at tænke på at dyppe dem ved de vandposte, han kom forbi. Siden han havde følt Rengades varme blod på sin hud, havde han kun en eneste tanke: han måtte ud til tante Dide og vaske sine hænder i truget ved brønden inde i den lille gård. Det var det eneste sted, hvor han troede, han kunne vaske blodet af. Hele hans fredelige og kærlige barndomsliv vågnede atter i ham, og han følte en uimodståelig trang til at søge tilflugt i sin bedstemoders skjorter, om det så kun var et minut.

Han nåede hæsblæsende derud. Tante Dide var endnu ikke i seng, hvilket ville have forbavset Silvère overordentlig i et hvilket som helst andet øjeblik. Da han trådte ind, så han ikke engang sin onkel Rougon, der sad på den gamle kuffert i krogen, og han afventede ikke den stakkels gamle kones spørgsmål.

"Bedstemoder," sagde han hurtigt, "du må tilgive mig ... Jeg marcherer bort med de andre ... Du ser, jeg har blod på mig ... Jeg tror, jeg har dræbt en gendarm."

"Du har dræbt en gendarm!" gentog tante Dide med en underlig røst.

Der tændtes skarpe lysstråler i hendes øjne, da hun fæstede dem på de røde pletter. Pludselig vendte hun sig imod kaminen.

"Du har taget bøssen," sagde hun; "hvor er bøssen?"

Silvère, der havde ladet riflen blive stående hos Miette, svor på, at den var i sikkerhed. For første gang gjorde Adelaide en hentydning til smugleren Macquart over for sir barnebarn.

"Du må endelig bringe mig bøssen tilbage! Det lover du mig, ikke sandt?" sagde hun med ejendommelig kraft ... "Det er det eneste, jeg har tilbage af ham ... Du har dræbt en gendarm; det var gendarmer, der dræbte ham."

Hun vedblev at se stift på Silvère med en mine fuld af grusom tilfredsstillelse, og hun syntes ikke at tænke på at holde ham tilbage. Hun forlangte ingen forklaring af ham, hun græd ikke som andre gode bedstemødre, der tror at se deres børnebørn i dødskamp, når de får den mindste skramme. Hendes hele væsen gik kun op i én tanke, som hun til sidst udtrykte med brændende nysgerrighed.

"Var det med den bøsse, du dræbte gendarmen?" spurgte hun.

Det var utvivlsomt, at Silvère enten hørte dårligt eller slet ikke forstod hende.

"Ja," svarede han. "Nu vil jeg gå ud og vaske mine hænder."

Han lagde først mærke til sin onkel, da han kom tilbage fra brønden. Pierre havde lyttet til den unge mands ord med blege kinder. Ja, Félicité havde virkelig ret; hans familie gjorde sig det til en fornøjelse at kompromittere ham. Dér var nu en af hans nevøer, som dræbte gendarmer! Han ville aldrig få den ansættelse som amtsforvalter, hvis han ikke forhindrede denne vanvittige tåbe i atter at støde til oprørerne. Han stillede sig altså foran døren, bestemt på ikke at lade ham slippe ud.

"Hør nu engang," sagde han til Silvère, som var meget forbavset over at træffe ham der, "jeg er familiens overhoved, og jeg forbyder dig at forlade dette hus. Både din og vor ære står på spil. I morgen skal jeg forsøge på at skaffe dig over grænsen."

Silvère trak på skulderen.

"Lad mig komme ud," svarede han roligt. "Jeg er ingen politispion og skal ikke røbe Deres skjulested; vær De kun ganske ubekymret."

Og da Rougon vedblev at tale om familiens værdighed og om den myndighed, han havde i kraft af sin egenskab som dens overhoved, svarede den unge mand:

"Hører jeg til Deres familie? De har altid fornægtet mig ... Nu driver frygten Dem her hen, fordi De godt føler, at retfærdighedens dag er kommet! Men gør plads! *Jeg* skjuler mig ikke; jeg har en pligt at opfylde."

Rougon rørte sig ikke af pletten. Da lagde tante Dide, der i en slags henrykkelse havde lyttet til Silvères heftige ord, sin tørre hånd på sin søns arm.

"Gå af vejen, Pierre," sagde hun, "drengen må af sted."

Den unge mand stødte let til sin onkel og styrtede ud. Rougon lukkede atter døren med forsigtighed og sagde til sin

moder med vred og truende stemme:

"Hvis han kommer noget til, så er det din skyld … Du er en gammel tåbe; du ved ikke, hvad det er, du har gjort."

Men Adelaide syntes ikke at høre, hvad han sagde; hun kastede et stykke brænde på ilden, der var ved at gå ud, og mumlede med et ubestemt smil:

"Jeg kender det … han blev borte i flere måneder, men når han kom tilbage til mig, var han meget raskere."

Det var sikkert Macquart, hun talte om.

Imidlertid løb Silvère tilbage til torvet. Da han nærmede sig til det sted, hvor han havde ladet Miette blive, hørte han højrøstede stemmer, og han så en forsamling, der fik ham til at fremskynde sin gang.

Der var foregået en uhyggelig scene. Da oprørerne ganske roligt havde givet sig til at spise, begyndte nysgerrige folk at vandre omkring imellem dem. Blandt disse fandtes forpagteren Rébufats søn Justin, en knøs på en snes år, en svagelig, skeløjet fyr, der nærede et uforsonligt had til sin kusine Miette. Hjemme bebrejdede han hende det brød, hun spiste, og behandlede hende som et udskud af et hittebarn, der af nåde og barmhjertighed var samlet op på gaden. Muligvis havde den unge pige vægret sig ved at indlade sig på en kærlighedsforståelse med ham. Han, som var spinkel og bleg, havde alt for lange lemmer og var skæv i ansigtet, hævnede sig på hende for sin egen hæslighed og for den foragt, som den smukke og kraftige pige nødvendigvis havde vist ham. Hans kæreste drøm var at få sin fader til at jage hende på porten. Han udspionerede hvert skridt, hun gjorde. For nogen tid siden havde han opdaget hendes stævnemøder med Silvère, og nu

ventede han kun på en passende lejlighed til at fortælle Rébufat det hele. Da han den aften havde set hende smutte ud af huset klokken otte, lod han sig henrive af sin vrede og kunne ikke tie længere. Da han kom med sin fortælling til Rébufat, blev denne frygtelig forbitret og sagde, at han ville jage den tøjte bort med et spark, hvis hun havde den frækhed at komme igen. Justin gik i seng og nød i forvejen i tankerne den skønne scene, som skulle finde sted næste dag. Men så følte han en brændende lyst til straks at få en forsmag på sin hævn. Han klædte sig atter på og gik ud, idet han tænkte, at han måske kunne møde Miette, og så skulle han rigtig nok være ordentlig uforskammet. På denne måde kom han med til oprørernes indtog, og han fulgte med dem til rådhuset, med en ubestemt anelse om, at han ville træffe de elskende der. Til sidst så han virkelig Miette sidde på bænken, hvor hun skulle vente på Silvère. Da han så hende sidde dér, iført den store kåbe, mens den røde fane stod ved hendes side, lænet op mod en pille, gav han sig til at grine hånligt og at drille hende på en uhøvisk måde. Den unge pige blev forfærdet over at se ham og kunne ikke finde noget ord. Hun våndede sig under hans fornærmelser. Og mens hun ganske tilintetgjort sænkede sit hoved og skjulte ansigtet, kaldte Justin hende et slavefrø og råbte til hende, at fader Rébufat ville opføre en ordentlig dans med hende, hvis det nogensinde faldt hende ind at komme tilbage til Jas-Meiffren. Således fik han hende til at skælve og græde i et helt kvarter. Der havde dannet sig en kreds af folk, som lo dumt ad denne pinlige scene. Endelig lagde nogle oprørere sig imellem og truede den unge mand med en ordentlig korporlig revselse, hvis han ikke lod Miette være i fred. Men Justin erklærede, at

han ikke var bange for dem, skønt han rigtig nok veg tilbage. I samme øjeblik kom Silvère. Da den unge Rébufat fik øje på ham, gjorde han et pludseligt spring som for at gribe flugten; han frygtede ham, da han vidste, at Silvère var meget stærkere end han. Han kunne imidlertid ikke modstå den brændende begærlighed efter at fornærme den unge pige endnu engang i hendes elskedes nærværelse.

"Aha! det vidste jeg nok," råbte han, "vognmageren kunne ikke være langt borte! Det er for at følge den idiot, at du har forladt os, ikke sandt? Stakkels pige! Hun er ikke seksten år endnu! Hvornår skal vi holde barnedåb?"

Han gjorde endnu nogle skridt tilbage, da han så Silvère knytte sine næver.

"Men," vedblev han med et væmmeligt grin, "du skal dog ikke komme til os og gøre barsel; så vil du ikke behøve nogen jordemoder; min fader vil forløse dig med et par spark, forstår du det?"

Og han for hylende af sted med forslået ansigt; for Silvère havde kastet sig over ham med et spring og givet ham et frygteligt slag lige i ansigtet. Han forfulgte ham ikke. Da han kom tilbage til Miette, rejste hun sig og tørrede febrilsk sine tårer af med fladen af sin hånd, og da han nu så blidt på hende for at trøste hende, gjorde hun en heftig bevægelse og sagde:

"Nej, du ser jo, jeg græder ikke mere ... jeg vil hellere have det sådan. Nu har jeg ikke mere samvittighedsnag over at være gået min vej. Jeg er fri."

Hun greb atter fanen, og det var hende, som førte Silvère tilbage til oprørerne. Klokken var nu omtrent to om morgenen. Kulden var blevet så stærk, at republikanerne havde rejst sig og

fuldendte deres måltid stående eller søgte at varme sig ved at marchere på stedet. Endelig gav anføreren ordre til opbrud, og kolonnen formerede sig. Fangerne blev anbragt i midten; foruden hr. Garçonnet og major Sicardot fængslede og bortførte oprørerne amtsforvalteren Peirotte og flere andre embedsmænd.

I sidste øjeblik så man Aristide ile frem og tilbage mellem de forskellige grupper. Da den gode mand så denne frygtelige rejsning, havde han tænkt, at det var uklogt ikke at blive ved at være ven med republikanerne; men da han på den anden side ikke ville kompromittere sig alt for meget med dem, så kom han for at sige dem farvel med armen i bind og beklagede sig bittert over det fordømte sår, der forhindrede ham i at holde på noget våben. Midt i skaren mødte han sin broder Pascal, der var forsynet med en medicinkasse og forbindtaske. Lægen meddelte med sin rolige stemme, at han ville følge insurgenterne. Aristide hviskede til ham, at han var uhyre naiv og listede sig til sidst bort, da han var bange for, at de skulle betro ham byens bevogtning, en opgave, som han anså for ganske særlig farlig.

Oprørerne kunne ikke tænke på at beholde Plassans i deres magt; byen var gennemtrængt af en alt for reaktionær ånd, til at de endog skulle søge at indsætte en demokratisk regeringskommission, som de havde gjort andetsteds. De ville altså have forladt byen uden nogen som helst anstalt, hvis ikke Macquart, der blev drevet frem og gjort dristig af sit had, havde tilbudt at holde Plassans i ave, på den betingelse, at han fik lov til at beholde en snes håndfaste mænd til sin rådighed. Så fik

han da de tyve mand, i spidsen for hvilke han triumferende besatte rådhuset.

Imidlertid drog hæren ned ad Sauvaire-promenaden og ud ad Storeport, og de gader, gennem hvilken denne stormvind havde bruset, lå nu tavse og øde. Bag ved dem lå vejene ganske hvide i månens stråler. Miette afslog at tage Silvères arm; hun marcherede kækt, fast og rank, og holdt på den røde fane med begge hænder uden at beklage sig over, at hendes fingre var blå og døde af kulde.

5

Foran dem udstrakte vejene sig ganske hvide i månens stråler.

Insurgenthæren begyndte atter sin heltemarch i det kolde og klare land. Det var som en stor begejstrings strøm. Den heltedigtets ånd, der rev Miette og Silvère, disse store af kærligheds- og frihedslængsler fyldte børn, med sig, krydsede med hellig ædelmodighed familierne Macquarts og Rougons skændige komedier. Folket lod af og til sin høje røst høre midt imellem den gule stues passiar og onkel Antoines taler. Og den gemene, den uædle farce nærmede sig til et stort historisk drama.

Oprørerne var slået ind på vejen til Orchères, og de ville være i denne by omtrent kl. ti om morgenen. Vejen går op ad langs Viornes løb og følger på midten bugtningerne af de høje, ved hvis fod strømmen flyder. Til venstre udbreder sletten sig som et umådeligt grønt tæppe, i hvilket landsbyerne hist og her danner grå pletter. Til højre hæver Garrigues-kæden sine øde toppe, sine stenmarker og rustfarvede blokke, der er som rødbrændte af solen. Hovedvejen, der danner en chaussé på flodsiden, går midt imellem uhyre klipper, mellem hvilke de yderste ender af dale og slugter hvert øjeblik viser sig. Man kan ikke tænke sig noget vildere, noget mere sælsomt storslået end denne vej, der er hugget ud i selve højenes side. Navnlig om natten indgyder dette sted en hellig rædsel. I det blege lys rykkede insurgenterne frem som gennem en ødelagt by med tempelruiner på begge sider; Månen gjorde hver klippe til en knækket søjle, en sammenstyrtet kapitæl, en mur, afbrudt af

hemmelighedsfulde søjlegange. Der oppe slumrede Les Garrigues' bjergmasse, næppe farvet mælkehvidt, som en umådelig kyklopisk by, hvis tårne, obelisker og huse på høje terrasser kunne skjule den halve himmel; og nede på sletten udhulede, udbredte der sig et ocean af brede lysstråler, ubestemt i udstrækning, uden grænser, med lyse tågetapper. Oprørshæren kunne tænke sig, at den vandrede på en gigantisk chaussé, en vej ved kysten af et fosforisk lysende hav omkring et ukendt Babel.

I denne nat brummede Viorne ved foden af klipperne med hæs røst, og under strømmens stadige rullen skelnede oprørerne stormklokkens skingrende klagesang. De landsbyer, der lå spredt på sletten på den anden side af floden, havde rejst sig, de ringede alarm og tændte bavner. Lige til om morgenen så således hæren, som den sørgelige dødsklokke syntes at følge med vedholdende ringen hele natten, oprøret løbe langs med dalen som en krudtledning. Bavnerne dannede blodige pletter i mørket, hendøende toner af sang nåede dem fra det fjerne; hele det udstrakte rum, der badede sig i månens blege lys, var i forvirret bevægelse, havde heftige anfald af vredestrækninger. Skuespillet vedblev at være det samme på en strækning af flere mil.

Disse mennesker, der var blinde af den ophidselse, som begivenhederne i Paris havde fremkaldt i republikanernes hjerte, blev henrevet ved synet af dette jordbælte, som blev fuldstændig gennemrystet af bevægelse. Berusede af begejstring over den almindelige rejsning, som de drømte om, troede de, at hele Frankrig fulgte dem; hist ovre, på den anden side Viorne, i dette uhyre hav af spredte lysbølger bildte de sig

ind, at de så uendelige rækker af mennesker, der lige som de styrtede af sted for at forsvare republikken. Og deres udannede ånd, der var naiv og fuld af illusioner, som massen altid er det, anså sejren for let og sikker. De ville have grebet og skudt enhver som forræder, der i dette øjeblik havde sagt, at de alene havde mod til at gøre deres pligt, mens hele det øvrige land var knust af rædsel og fejt lod sig svinebinde.

Og de blev stadig ved at øse mod af den modtagelse, de fik i de enkelte flækker, der var bygget på skrænterne af Garrigues-bjergene, og som de passerede forbi på deres vej. Når den lille hær nærmede sig, rejste indbyggerne sig i massevis; kvinderne kom styrtende ud og ønskede dem en rask sejr. De halvt påklædte mænd greb det første våben, de kunne få fat på, og forenede sig med dem. I hver landsby var der en ny triumf, velkomstråb og ofte gentagne afskedsord.

Hen ad morgenstunden forsvandt månen bag Garrigues-bjergene; oprørerne fortsatte deres hurtige march i vinternattens tætte mørke; de kunne hverken se dalen eller bjergskråningerne; de hørte kun den hårdtklingende klagesang fra klokkerne inde i mørket, der slog som usynlige trommer, hvis opholdssted var skjult for dem, og hvis fortvivlede signaler jagede dem afsted uden ophør.

Imidlertid blev Miette og Silvère revet med af flokken. Hen ad morgenstunden var den unge pige aldeles ødelagt af træthed. Hun marcherede nu med små hurtige skridt, for hun kunne ikke mere holde trit med de store karle, der omgav hende. Men hun opbød alt sit mod for ikke at klage; hun ville have anset det for en alt for stor skam at tilstå, at hun ikke havde en ung mands styrke. I begyndelsen havde Silvère budt

hende sin arm; da han senere så, at fanen lidt efter lidt gled ud af hendes stivnede hænder, ville han tage den for at trøste hende; men så blev hun vred og tillod ham kun at støtte fanen med den ene hånd, mens hun vedblev at bære den på skulderen. Hun bevarede således sin heroiske holdning med et barns halsstarrighed og smilede til den unge mand, hver gang han kastede et ømt bekymret blik til hende. Men da Månen skjulte sig bag skyerne, kunne hun ikke længere beherske sig. Silvère følte, at hun blev tungere i hans arm. Han måtte bære fanen og tage hende om livet for at forhindre hende i at snuble, men hun udstødte ikke en klagelyd.

"Er du meget træt, min stakkels Miette?" spurgte han sin veninde.

"Ja, jeg er lidt træt," svarede hun med besvær.

"Skulle vi ikke hvile os lidt?"

Hun svarede ikke; men han mærkede, at hun vaklede. Så betroede han en af oprørerne fanen og forlod rækkerne med den unge pige, som han næsten bar i sine arme. Hun stred lidt imod og var forlegen over at blive behandlet som et barn. Men han beroligede hende og sagde, at han kendte en tværsti, der gjorde vejen halvt så lang. De kunne hvile sig en god time og ankomme til Orchères på samme tid som de andre.

Klokken var omtrent seks. Der steg en let tåge op fra Viorne; natten syntes at blive endnu sortere. De unge mennesker klatrede som i blinde langs med Garrigues-skråningerne, indtil de kom til en klippe, på hvilken de satte sig. De var lige som omgivet af en mørk afgrund; de sad som forladte på spidsen af en klippe over det tomme rum. Og da den dumpe rullen, som den lille hær forårsagede i det tomme rum, havde tabt sig, hørte

de kun to klokker; den ene sendte uden tvivl sine bævende toner op fra en landsby, der var bygget på kanten af vejen ved deres fod, den anden var længere borte og besvarede den førstes feberagtige klager med halvkvalte, fjerne suk. Det var, som om disse klokker, der sang i det mørke intet, fortalte hinanden om verdens sørgelige endeligt.

Miette og Silvère, der var blevet varme af den raske gang, følte i begyndelsen slet ikke kulden. De var tavse og lyttede med usigelig sørgmodighed til denne klokkeklang, der gennembævede natten. De så ikke engang hinanden. Miette blev bange; hun søgte Silvères hånd og beholdt den i sin. Efter det vilde begejstringsudbrud, der i timevis havde bragt dem til at glemme sig selv, var de blevet overvældet og forbavset af deres mørke tanker, af denne pludselige standsning og denne ensomhed, i hvilken de sad ved siden af hinanden, og det var, som om de pludselig vågnede af en larmende drøm. Det forekom dem, at en bølge havde kastet dem op på kanten af vejen, og at havet derpå havde trukket sig tilbage. En uovervindelig tilbagestrømning styrtede dem i en ubevidst bedøvelse; de glemte deres begejstring; de tænkte ikke mere på den hær, som de atter skulle støde til; de var helt fordybede i den sørgmodige fryd, der var i at føle sig alene midt i det grumme mørke, hånd i hånd.

"Du er da vel ikke vred på mig?" spurgte den unge pige endelig. "Med dig ville jeg gerne gå hele natten; men de gik alt for stærkt; jeg kunne ikke mere trække vejret."

"Hvorfor skulle jeg være vred på dig?" svarede han.

"Jeg ved ikke. Jeg er bange for, at du ikke elsker mig mere. Jeg ville så gerne have taget lange skridt som du og være blevet ved

at gå uden at standse. Du tror vel, at jeg kun er et barn?"

Silvère kom til at smile i mørket; Miette følte det og fortsatte med bestemt stemme:

"Du skal ikke altid behandle mig som søster; jeg vil være din hustru."

Og hun drog Silvère til sit bryst ganske af sig selv.

Hun trykkede ham i sine arme og mumlede:

"Vi kommer til at fryse, lad os varme os således."

De blev tavse. Indtil denne forvirrede time havde det unge par elsket hinanden så ømt som broder og søster. I deres uvidenhed vedblev de kun at se levende venskab i den tilbøjelighed, der drev dem til at kaste sig i hinandens arme og omfavne hinanden længere end søskende plejer at gøre det. Men på bunden af denne naive kærlighed vakte Miettes og Silvères varme blod en storm, der brusede højere dag for dag. Og når alderens og kundskabens time slog, da måtte denne idyl frembringe en lidenskab, der brændte med sydlig ild. Enhver ung pige, der hænger sig om en ung mands hals, er allerede kvinde, en ubevidst kvinde, som kan vækkes af et kærtegn. Når to elskende kysser hinanden på kinden, så søger de famlende efter munden. Et kys gør dem til elskende. Det var i denne sorte og kolde decembernat, under stormklokkernes klagende toner, at Miette og Silvère vekslede et af de kys, der bringer alt hjerteblodet til at fare op til munden.

De sad tavse og klyngede sig til hinanden. Miette havde sagt: "Lad os varme os således," og de ventede i deres hjertes uskyldighed på at blive varme. Og varmen kom snart i denne omfavnelse, i hvilken de følte, at deres bryst åndede med samme åndedræt. De sank hen i en drømmende tilstand, i

hvilken de så lys bag de lukkede øjenlåg og hørte forvirrede lyde. Det var en tilstand af velvære blandet med smerte, der varede nogle minutter, men syntes dem at være uendelig. Og i denne drømmeagtige tilstand var det, at deres læber mødtes i et langt, varmt kys. Da syntes de, at de aldrig havde kysset hinanden før. De blev bange og fjernede sig fra hinanden, og da nattekulden havde isnet deres blod, blev de siddende i nogen afstand fra hinanden og var meget forlegne.

De to klokker vedblev stadig at føre deres uhyggelige samtale i det sorte dyb, der omgav det unge par. Miette var forfærdet og skælvede, og hun vovede ikke at nærme sig til Silvère. Hun vidste ikke engang, om han var der endnu, hun hørte ikke en bevægelse fra hans side. De var begge opfyldt af den lyst og smerte, som kysset havde bragt dem. Hjerteudgydelser svævede på deres læber, de havde lyst til at takke hinanden og kysse hinanden igen; men de var så skamfulde over deres smertende lykke, at de hellere ville undvære nogen sinde at nyde den igen end tale ganske højt om den. Hvis den hurtige gang ikke havde hidset deres blod, hvis den mørke nat ikke havde gjort sig til deres medskyldige, ville de endnu i lang tid have nøjedes med at kysse hinanden på kinderne som gode kammerater. Miette var på vej til at blive grebet af undseelse. I dette lykkelige mørke, i hvilket hendes hjerte åbnede sig efter Silvères brændende kys, randt Justins råheder hende i hu. For nogle timer siden havde hun uden at rødme hørt på denne fyr, der skældte hende ud for en falden kvinde; han havde spurgt, hvornår barnedåben skulle finde sted, han havde råbt, at hans fader ville forløse hende med spark, hvis hun nogen sinde var så fræk at vende tilbage til Jas-Meiffren, og hun havde grædt uden at forstå ham, hun havde

grædt, fordi hun gættede, at alt det måtte være gement. Men nu, da hun var i færd med at blive kvinde, nu sagde hendes flygtende uskyld hende, at dette kys, som hun endnu følte sig så betaget af, måske var tilstrækkeligt til at gøre hende til den skamløse person, som hendes fætter beskyldte hende for at være. Så blev hun grebet af smerte og hulkede.

"Hvad er der? Hvorfor græder du?" spurgte Silvère uroligt.

"Nej, lad være," stammede hun, "jeg ved det ikke."

Men hun vedblev dog som mod sin vilje stadig grædende:

"Hvor jeg dog er ulykkelig! Da jeg var ti år, kastede de sten på mig, og nu bliver jeg behandlet, som om jeg var et udskud blandt kvinder. Justin havde ret i at håne mig foran alle de mennesker. Vi har handlet ondt, Silvère."

Den unge mand tog hende bestyrtet i sine arme og forsøgte at trøste hende.

"Jeg elsker dig!" mumlede han. "Jeg er din broder. Hvorfor siger du, at vi har handlet ondt? Vi kyssede hinanden, fordi vi frøs: Det har vi jo gjort hver aften, når vi sagde hinanden farvel."

"Ja, men ikke således som i dag," svarede hun med ganske sagte stemme. "Det må vi ikke gøre mere, hører du? Det må være galt, for jeg blev ganske underlig til mode. Når folk nu se mig gå forbi, vil de le, og jeg vil ikke vove at forsvare mig, for de har ret til det."

Den unge mand tav; han kunne ikke finde ord til at berolige dette store bestyrtede barn på tretten år, som kom til at ryste og bæve ved sit første elskovskys. Han trykkede hende kærligt op til sig, han tænkte, at hun ville blive roligere, når hun atter blev varm ved hans bryst. Men hun stred imod og vedblev:

"Hvis du ville, så kunne vi løbe bort med hinanden, forlade landet; jeg kan ikke vende tilbage til Plassans; min onkel vil prygle mig, og hele byen vil pege fingre ad mig ..."

Og så udbrød hun med stor heftighed:

"Nej! Jeg er forbandet, jeg forbyder dig at forlade tante Dide for at følge mig. Lad mig ligge på landevejen."

"Miette, Miette," bad Silvère, "lad være at tale således!"

"Nej, jeg vil befri dig fra mig! Vær nu fornuftig og tænk på, at jeg er blevet jaget væk som en tøjte. Hvis jeg kom tilbage med dig, så måtte du slås hver dag, og det vil jeg ikke have."

Den unge mand gav hende atter et kys på munden, idet han mumlede:

"Du skal være min hustru, så vil ingen vove mere at gøre dig fortræd."

"O, jeg beder, jeg bønfalder dig," sagde hun med et svagt skrig, "kys mig ikke mere således. Det gør ondt."

Og efter et øjebliks tavshed vedblev hun:

"Du ved godt, at vi endnu er for unge til, at jeg kan blive din hustru. Vi vil altså være nødt til at vente, og jeg vil dø af skam. Nej, du gør uret i at sætte dig op imod skæbnen, du bliver alligevel nødt til at lade mig ligge i en eller anden krog."

Men nu kunne Silvère ikke beherske sig længere og gav sig til at græde. Der er en hjerteskærende hårdhed i en mands gråd. Miette, der med angst følte den stakkels fortvivlede dreng i sin arm, kyssede ham i ansigtet, i det hun glemte, at hun brændte sine læber. Skylden var jo hendes, tænkte hun, det var da også tosset af hende, at hun ikke havde kunnet tåle et varmt kærtegn. Hun vidste ikke, hvorfor hun også havde tænkt på alle disse sørgelige ting netop i det øjeblik, da hendes elskede

kyssede hende, som han aldrig havde gjort det før. Og hun trykkede ham til sit bryst for at bede ham om forladelse, fordi hun havde bedrøvet ham. De grædende børn, der sad dér og tog hinanden i favn bragte én fortvivlelse til over den mørke decembernat. I det fjerne vedblev klokkerne at klage uden ophør med stedse mere stønnende røst.

"Jeg ville ønske, jeg var død," sagde Silvère midt i sin hulken, "jeg ville ønske, jeg var død ..."

"Græd ikke mere, tilgiv mig," stammede Miette. "Jeg skal nok være stærk, og jeg skal gøre, hvad du ønsker."

Da den unge mand havde tørret sine tårer af, sagde han:

"Du har ret, vi kan ikke vende tilbage til Plassans. Men i dette øjeblik må vi ikke tabe modet. Hvis vi bliver sejrherrer i kampen, skal jeg opsøge tante Dide, og så vil vi føre hende langt bort med os. Hvis vi bliver overvundet ..."

Han talte ikke ud.

"Hvis vi bliver overvundet ...?" gentog Miette blidt.

"Så vil jeg med Guds hjælp sikkert ikke være til mere!" svarede Silvère med dæmpet røst, "og så må du trøste den gamle. Det ville være det bedste."

"Ja, det sagde du jo før," mumlede den unge pige, "gid vi var døde."

Under denne længsel efter døden blev deres omfavnelse ømmere; Miette var ganske vis på, at hun ville dø med Silvère; denne havde rigtig nok kun talt om sig selv, men hun følte, at han med glæde ville tage hende med sig ned i jorden. Dér kunne de elske hinanden friere end i solens lys. Og tante Dide ville også dø og komme til dem. Det var som en pludselig anelse, som et ønske om sælsom lyst, som Himlen gennem de

ensomme klokketoner lovede dem snart at tilfredsstille. Dø! dø! Klokkerne gentog dette ord med voksende iver, og de elskende lyttede gerne til disse mørkets råb; det var, som fik de en forsmag på den sidste søvn i den halvt bevidstløse tilstand, mens deres læber atter mødtes.

Miette holdt sig ikke længere tilbage. Nu var det hende, som trykkede sin mund mod Silvères, som med stum lidenskabelighed søgte denne fryd, hvis bitre betagethed hun først ikke havde kunnet tåle. Hendes drømmeri om en nært forestående død satte hendes blod i feberagtig bevægelse, hun følte, at hun ikke rødmede mere, hun klyngede sig til sin elskede; før hun lagde sig til hvile i jorden, syntes hun at ville tømme dette nye lystens bæger, som hun næppe endnu havde ført til sine læber, og hvis hele væld det pinte hende ikke at kende til fulde. For de vakte sansers hvirvel bragte hende til at gætte, at der ud over kysset var noget andet og mere, som både frastødte og tiltrak hende. Og hun gav sig hen; hun kunne have bønfaldt Silvère om at sønderrive sløret med en jomfrus hele uerfarne uskyld. Han var henrykt over hendes kærtegn, opfyldt af fuldkommen lykke, uden andre ønsker, og syntes at føle den største lyksalighed på jorden.

Da Miettes sindsbevægelse havde tabt sig lidt, mumlede hun:

"Jeg vil ikke dø uden din kærlighed, du skal elske mig endnu højere."

Hun kunne ikke finde ord, ikke fordi hun var sig nogen undseelse bevidst, men fordi hun ikke vidste, hvad det var, hun ville. Hun var kun gennemrystet af et indre oprør og af en trang til glædens uendelighed.

Og i sin uskyldighed kunne hun godt have stampet i jorden som et barn, der ikke må få sit legetøj.

"Jeg elsker dig, jeg elsker dig," gentog Silvère med halvkvalt røst.

Miette rystede på hovedet, hun syntes at sige, at det ikke var sandt, at den unge mand skjulte noget for hende. Hendes mægtige og frie natur fortalte hende dunkelt om livets rigdom. Og hun ville ikke dø, således som hun var, hun vægrede sig ved at dø uvidende.

Da hun så blev roligere, hvilede hun sit hoved på den unge mands skulder og sad tavs. Silvère bøjede sig ned over hende og gav hende et varmt kys. Hun tog roligt imod disse kys og undersøgte deres hemmelige mening; hun udspurgte dem, om de var hele kærligheden, hele lidenskaben. Hun blev slap, hun slumrede blidt ind uden at holde op med at føle Silvères kærtegn. Denne havde indsvøbt hende i den store røde kåbe, af hvilken han ligeledes havde bredt en flig ud over sig. De følte ikke mere kulden. Da Silvère mærkede på Miettes regelmæssige åndedræt, at hun sov, blev han lykkelig over denne hvile, som ville sætte dem i stand til at fortsætte deres vej med frisk mod. Han bestemte at lade hende sove en time. Himlen var stadig sort, der var næppe engang en hvidlig linje i østen, som meldte, at dagen nærmede sig. Bag de elskende var der en fyrreskov, hvis morgensang den unge mand hørte i daggryets vindpust. Og klokkernes klager blev mere skærende i den bævende luft og vuggede Miettes søvn, som de havde fulgt hendes elskovs udbrud.

Indtil denne forstyrrede nat havde de to unge mennesker levet i en af de uskyldige idyller, der opstår hos folk af den

arbejdende klasse, hos disse forstødte, disse fattige i ånden, hos hvem man endnu undertiden genfinder den oprindelige uforfinede kærlighed fra de gamle græske sagn.

Miette var næppe ni år gammel, da hendes fader blev sendt i slaveriet fordi han havde skudt en gendarm. Chantegreils proces mindedes stadig der på egnen. Vildttyven tilstod åbent og ærligt mordet; men han svor på, at gendarmen selv havde lagt an på ham. "Jeg har ikke gjort andet end at komme ham i forkøbet," sagde han; "jeg forsvarede mig; det var en duel og intet mord." Og han veg ikke fra dette ræsonnement. Det lykkedes aldrig kriminalretsassessoren at få ham til at indse, at selv om en gendarm har ret til at skyde på en vildttyv, så har en vildttyv ikke ret til at skyde på en gendarm. Chantegreil slap for guillotinen på grund af sin faste holdning og gode antecedenser. Han græd som et barn, da hans datter blev bragt til ham førend hans afgang til Toulon. Den lille pige, der havde mistet sin moder, mens hun endnu lå i vuggen, var hos sin bedstefader i Chavanoz, en landsby i La Seilles dalstrøg. Da vildttyven var borte, levede den gamle mand og den lille pige af almisser. Beboerne af Chavanoz, der alle er jægere, hjalp de stakkels skabninger, som galejslaven efterlod sig. Imidlertid døde den gamle snart af sorg. Miette, der nu var ene, ville have været nødt til at tigge på landevejen, hvis naboerskerne ikke var kommet til at tænke på, at hun havde en tante i Plassans. En menneskekærlig sjæl bragte hende med glæde til denne tante, som tog temmelig trevent imod hende.

Eulalie Chantegreil, der var gift med forpagter Rébufat, var en lang, mørk og egensindig havgasse, som regerede i sit hus. Man sagde i forstaden, at hun trak sin mand ved næsen. Sagen

var, at Rébufat, som var gerrig og grisk efter vinding, havde lidt respekt for denne høje kvinde, som havde ualmindelige kræfter og var ædruelig og sparsommelig som få.

Alt gik godt på grund af hendes anstrengelser. Forpagteren brummede, da han om aftenen kom hjem fra sit arbejde og fandt den unge pige indkvarteret der; men hans kone lukkede munden på ham ved, at hun med sin mandhaftige stemme sagde:

"Å pyt! Barnet er godt bygget, hun kan blive tjenestepige hos os; lad os føde hende og spare lønnen til en pige."

Denne beregning tiltalte Rébufat. Ja, han nedlod sig endog til at føle på barnets arme og erklærede, at hun var meget stærk af sin alder. Miette var den gang ni år gammel. Allerede næste dag drog han nytte af hende. I det sydlige Frankrig er bønderpigernes arbejde meget lettere end i det nordlige. Dér ser man sjældent kvinder grave, bære byrder eller give sig af med andre mandlige forretninger. De binder neg, plukker oliven og morbærblade; deres hårdeste arbejde er at luge. Miette arbejdede med liv og lyst. Livet i den frie luft var hendes glæde og sundhed. Så længe hendes tante levede, var hun idel smil og latter. Denne brave kone elskede hende, til trods for sit mutte væsen, som sit eget barn; hun beskyttede hende mod det grove arbejde, som hendes mand undertiden forsøgte at bebyrde hende med, idet hun ved sådanne lejligheder sagde til ham:

"Du er et godt fæ! Kan du da ikke begribe, din tosse, at hvis du overanstrenger hende nu, så kan hun slet ikke lave noget senere."

Dette argument var slående. Rébufat bøjede sig for det og bar selv den byrde, som han ville have lagt på den unge piges skuldre.

Hun ville have levet et fuldstændig lykkeligt liv under sin tante Eulalies hemmelige beskyttelse, hvis hun ikke var blevet drillet på en ondskabsfuld måde af sin fætter, der den gang var seksten år gammel og benyttede sine ledige timer til at hade og forfølge hende ubønhørligt. Justin var aldrig gladere, end når han ved at sladre løgnagtigt om hende kunne skaffe hende skænd. Når han kunne komme til at træde hende over tæerne og støde hende på en brutal måde, mens han lod, som om han ikke vidste af det, så lo han og nød den lumske vellyst, som de folk føler, der finder en inderlig glæde i andres ulykke. Ved sådanne lejligheder betragtede Miette ham med sine store sorte barneøjne med et blik, der lyste således af vrede og stum trods, så det standsede den feje knægts hånlige grin. I grunden var han frygtelig bange for sin kusine.

Den unge pige var lige ved at fylde sit ellevte år, da hendes tante Eulalie pludselig døde. Fra den dag af blev alt forandret i huset, Rébufat vænnede sig efterhånden til at behandle Miette som en avlskarl. Han overvældede hende med groft arbejde og brugte hende som lastdyr. Men hun beklagede sig ikke engang, hun troede, at hun havde en taknemmelighedsgæld at betale. Når hun om aftenen var ødelagt af træthed, begræd hun sin tante, den barske kvinde, hvis skjulte godhed hun nu først forstod til fulde. For øvrigt mishagede selv det hårde arbejde hende ikke; hun holdt af styrken, hun var stolt af sine kraftige arme og faste skuldre. Hvad der sårede hende, var hendes onkels mistroiske påpasselighed, hans stadige bebrejdelser og

hans hele holdning som krænket herre. Nu var hun en fremmed i huset; men selv en fremmed ville ikke være blevet mishandlet som hun. Rébufat misbrugte uden skrupler denne lille fattige slægtning, som han beholdt i huset af en let fattelig menneskekærlighed. Hun betalte denne hårde gæstfrihed ti gange med sit arbejde, og der gik ikke en dag, uden at han bebrejdede hende det brød, hun spiste. Navnlig var Justin en mester i at såre hende. Siden hans moder var død og barnet blevet forsvarsløst, gik alle hans onde tanker ud på at gøre hende huset uudholdeligt. Den mest raffinerede tortur, han hittede på, var at tale til Miette om hendes fader. Den stakkels unge pige, der havde levet uden for verden og under beskyttelse af sin tante, som havde forbudt, at man i hendes nærværelse nævnede ordene: slaveri og slave, forstod ikke rigtig betydningen af disse ord. Men Justin lærte hende den, idet han på *sin* måde fortalte hende om gendarmens mord og Chantegreils domfældelse. Og han forskånede hende ikke for afskyelige enkeltheder: Slaverne havde en kanonkugle om foden, de arbejdede femten timer i døgnet, de slæbte sig ihjel. Slaveriet var et forfærdeligt sted, hvis rædsler han beskrev hende indtil de mindste enkeltheder. Miette hørte bedrøvet til, med tårer i øjnene. Undertiden lod hun sig henrive til at gøre en voldsom bevægelse, og Justin sprang da skyndsomst tilbage, når hun knyttede sine hænder. Han nød denne grusomme indvielse i hendes faders historie som en gourmand. Når hans fader blev opbragt på barnet for de mindste forsømmelser, blandede han sig i sagen og var henrykt over at kunne fornærme hende uden fare. Og når hun prøvede på at forsvare sig, sagde han:

"Å, æblet falder ikke langt fra stammen; du kommer til sidst i slaveriet som din fader!"

Så hulkede Miette; hun var ramt i hjertet; hun følte sig knust af skam og kraftløs.

I denne periode blev Miette allerede kvinde. Tidligt moden, modstod hun dette martyrium med en usædvanlig energi. Hun faldt kun sammen i de timer, i hvilke hendes medfødte stolthed smeltede for hendes fætters fornærmelser. Men det varede ikke længe, før hun med tåreløst øje tålte de uophørlige sår, som denne feje natur tilføjede hende, i det han stadig, mens han talte, iagttog hendes bevægelser, for at hun ikke skulle rive øjnene ud på ham. Senere hen kunne hun bringe ham til at tie ved kun at se stift på ham. Hun fik ofte lyst til at løbe bort fra Jas-Meiffren; men hun var modig nok til ikke at gøre det, hun ville ikke erklære sig for overvundet af de forfølgelser, hun måtte lide under. Hun tjente for øvrigt sit brød; det var ikke for ingen ting, hun nød gæstfrihed hos Rébufat, og denne vished var tilstrækkelig for hendes stolthed. Hun blev altså og førte kampen, hun mandede sig op og levede i en stadig modstandstanke. Hendes fremgangsmåde bestod i at besørge sit arbejde ganske roligt og at hævne sig over onde ord ved tavs foragt. Hun vidste, at hendes onkel misbrugte hende alt for meget til så nemt at følge Justins forblommede antydninger, der havde til mål at få hende jaget bort. Derfor var det også en slags trods, at hun ikke ville gå af sig selv.

Hendes lange frivillige tavshed udfyldtes af sælsomme grublerier. Hun, som tilbragte sine dage på gården, skilt fra den øvrige verden, voksede op i et indre oprør og dannede sig meninger, der ville have forfærdet de gode folk i forstaden.

Navnlig beskæftigede hendes faders skæbne hende; alle Justins onde ord klang atter for hendes øren, og til sidst fandt hun sig endog i beskyldningen for mord, ved at sige til sig selv, at hendes fader havde handlet ret i at skyde den gendarm, der ville skyde ham. Hun kendte nemlig sagens virkelige sammenhæng, som hun havde fået at vide af en jordarbejder, der havde arbejdet på Jas-Meiffren. Fra dette øjeblik af vendte hun ikke engang hovedet, når forstadens døgenigte de få gange, hun var ude, forfulgte hende med deres råb:

"Å! dér er Chantegreils tøs!"

Kun fremskyndede hun så sin gang, pressede sine læber sammen, mens øjnene strålede vildt og skummelt. Når hun kom tilbage og lukkede porten, kastede hun kun et eneste langt blik på denne bande gadedrenge. Hun ville være blevet ond, hun ville efterhånden være gledet ned i en parias uciviliserede grusomhed, hvis ikke hele hendes barndom undertiden var dukket op i hendes hjerte. Hendes elleveårsalder medførte barnlige svagheder, som trøstede hende. Så græd hun; hun skammede sig over sig og sin fader. Hun skjulte sig da dybt inde i en stald for at kunne hulke i fred; for hun vidste, at hvis de så hendes tårer, så ville de pine hende endnu mere. Og når hun havde grædt sig ud, så badede hun sine øjne i køkkenet og tog atter sit stumme ansigt på. Det var ikke alene af hensyn til sin fred, at hun skjulte sig; men hun var så stolt af sin tidlige modenhed, at hun ikke mere ville synes at være barn. Man skulle tro, at hendes følelser i længden alle ville blive bitre; men hun blev lykkeligvis frelst ved at genfinde sin kærlige naturs ømme følelser.

Brønden, som hørte til det hus, hvori tante Dide og Silvère boede, var kun halvt deres, da Jas-Meiffrens mur delte den i to. I gamle dage, førend familien Fouques ejendom blev forenet med den store nabogård, benyttede gartnerne dagligt denne brønd. Men efter ejendommens køb hentede beboerne af Jas-Meiffren, som havde store vandbeholdere til deres rådighed, næppe en spand vand om måneden fra den, da den lå langt borte fra huset. Derimod hørte man hver morgen trissen pibe på den anden side af muren; det var Silvère, som hentede det vand, der var nødvendigt til tante Dides husholdning.

En dag gik trissen i stykker. Den unge vognmager skar selv en smuk og stærk trisse af egetræ, som han satte på om aftenen, da han var færdig med sit arbejde. Han måtte stige op på muren; da han var færdig, blev han siddende der oppe og hvilede sig, mens han nysgerrigt betragtede Jas-Meiffrens store udstrækning. Til sidst fik han øje på en bondepige, som var i færd med at luge i nogle skridts afstand fra ham. Det var i juli måned, og luften var brændende hed, skønt solen allerede stod i horisontens rand. Bondepigen havde taget sin kjole af og sad nu i hvidt underliv, med et kulørt tørklæde om skuldrene og med opsmøgede særkeærmer, på hug mellem folderne af sit blå bomuldsskørt, der holdtes fast bag på ryggen af to korslagte bånd. Hun krøb frem ad på sine knæ og rev flinkt ukrudtet op, som hun derpå kastede i en kurv. Den unge mand så kun hendes nøgne, solbrændte arme, der gik snart til den ene, snart til den anden side for at gribe en eller anden overset plante. Han fulgte med velbehag armenes hurtige spil, og følte en ejendommelig fornøjelse ved at se dem så faste og raske. Da hun ikke hørte ham arbejde længere, så hun flygtigt op, men

sænkede atter hovedet, så at han ikke engang kunne skelne hendes ansigtstræk. Denne sky bevægelse holdt ham tilbage. Han sad og grundede over denne kvinde som en nysgerrig knøs og fløjtede mekanisk, mens han slog takt med en koldmejsel, som han holdt i hånden, og som han pludselig tabte, så den faldt ned på brøndens stenkant på Jas-Meiffren-siden, og derfra sprang den tilbage og kom til at ligge nogle skridt fra muren. Silvère så ned efter den og bøjede sig, men tøvede med at stige ned. Det lod imidlertid til, at den unge pige ganske i smug iagttog den unge mand; for hun rejste sig uden at sige et ord og tog koldmejslen op, hvorpå hun rakte den til Silvère. Nu så denne, at hun kun var et barn. Han var overrasket og lidt forlegen. Den unge pige strakte sig op imod ham i den nedgående sols røde stråler. På dette sted var muren lav, men det viste sig alligevel, at den var alt for høj for hende. Silvère lagde sig ned på murkanten, og den lille bondepige stillede sig på tåspidserne. De sagde intet, men betragtede hinanden med en forlegen og smilende mine, mens den unge mand ønskede, at hun ville blive stående så længe som muligt. Han så et yndigt hoved, to store, sorte øjne og en rød mund, der forbavsede og bevægede ham på en underlig måde. Han havde aldrig set en ung pige på så nært hold og vidste ikke, at en mund og to øjne kunne være så behagelige at se på. Alt forekom ham at have en ukendt tillokkelse: Det kulørte tørklæde, det hvide underliv, det blå bomuldsskørt og båndene, der blev strammet ved skuldrenes bevægelse. Hans blik gled langs med den arm, der rakte ham værktøjet, helt op til albuen; armen var gylden brun, ligesom klædt med solhede, men længere nede, i skyggen af det opsmøgede særkeærme bemærkede Silvère den nøgne, runde

overarm, der var mælkehvid. Han blev forvirret, bøjede sig længere ned og kunne endelig nå mejslen. Nu begyndte også den lille bondepige at blive forlegen; men de blev ved at smile til hinanden, barnet der nede stadig med hævet hoved og den unge mand halvt liggende på murkanten. De kunne ikke bekvemme sig til at skilles; de havde endnu ikke vekslet et ord, ja Silvère glemte endog at takke.

"Hvad hedder du?" spurgte han.

"Marie," svarede den unge pige; "men alle folk kalder mig Miette."

Hun strakte sig endnu mere og spurgte så med sin klare stemme:

"Og du? hvad hedder du?"

"Jeg hedder Silvère," svarede den unge arbejder.

Der opstod en pause, i hvilken de med velbehag syntes at lytte til disse navnes klang.

"Jeg er femten år gammel," begyndte Silvère atter. "Og du?"

"Jeg bliver elleve år allehelgensdag."

Den unge arbejder gjorde en forbavset bevægelse.

"Nej virkelig?" sagde han hende, "og jeg, som tog dig for en voksen pige! ... Du har tykke arme."

Hun gav sig også til at le, og så ned på sine arme. Og så sagde de ikke mere, men fortsatte endnu i nogen tid at betragte hinanden smilende. Da Silvère ikke syntes at ville stille flere spørgsmål, gik Miette ganske naturligt bort igen og gav sig til at luge ukrudt uden at hæve sit hoved. Han blev siddende på muren et øjeblik. Solen var ved at gå ned; et tæppe af skrå stråler flød hen over Jas-Meiffrens gule jorder; disse jorder syntes at flamme op, det var, som om der løb ild langs med

deres flade. Og i dette flammehav betragtede Silvère den lille bondepige, der atter sad på hug, og hvis nøgne arme havde genoptaget deres hurtige virksomhed: Det blå bomuldsskørt skinnede hvidt, og der var glans på de kobberfarvede arme. Til sidst følte han en slags undseelse ved at blive og gik ned fra muren.

Om aftenen forsøgte Silvère, der var meget optaget af sit eventyr, at udspørge tante Dide. Måske vidste hun, hvem denne Miette var, der havde så sorte øjne og så rød en mund. Men siden tante Dide var kommet til at bo i huset i strædet, havde hun aldrig kastet et eneste blik bag muren i den lille gård. Den var for hende som en uoverskridelig skranke, der holdt hendes fortid ude. Hun vidste ikke, hun ville ikke vide, hvad der nu var på den anden side af denne mur, på denne familien Fouques gamle jord, hvor hun havde begravet sin elskov, sit hjerte og sine sanser. Ved Silvères første spørgsmål betragtede hun ham med barnlig skræk. Ville nu også han røre op i asken fra disse udbrændte dage og få hende til at græde ligesom hendes søn Antoine?

"Det ved jeg ikke," sagde hun hurtigt, "jeg går jo aldrig mere ud, jeg ser jo aldrig nogen ..."

Silvère ventede lidt utålmodigt på, at den næste dag skulle komme. Hos sin mester fik han sine kammerater på værkstedet til at tale. Han sagde ikke noget om sit møde med Miette, men talte ubestemt om en ung pige, som han på afstand havde bemærket på Jas-Meiffren.

"Nå, det er Chantegreils tøs!" udbrød en af arbejderne.

Og uden at Silvère behøvede at spørge mere, fortalte hans kammerater ham historien om krybskytten Chantegreil og

hans datter Miette, og det med det blinde had, som massen altid nærer mod samfundets pariaer. Navnlig omtaltes datteren på en smudsig måde og stadig lød skældsordet "slavefrø" fra deres læber som en ubestridelig kendsgerning, der fordømte den stakkels uskyldige pige til evig skændsel.

Til sidst bragte vognmager Vian, der var en god og brav mand, dem til tavshed.

"Å, ti stille, I klaffertunger!" sagde han, idet han slap en vognstang, som han var i færd med at undersøge. "Skammer I jer ikke ved således at overfalde et barn? Jeg har selv set den unge pige, og hun ser meget skikkelig ud. Desuden har jeg hørt, at hun ikke er bange for at tage fat; men at hun, skønt hun kun er tretten år gammel, allerede arbejder som et voksent fruentimmer. Der findes driverter, som langt fra udretter, hvad hun gør. Jeg ville ønske, at hun engang i tiden må få en skikkelig mand, som kan gøre ende på alle disse bagvaskelser."

Silvère, som havde følt sig ganske betaget under arbejdernes spøg og grove ukvemsord, fik tårer i øjnene ved Vians sidste ord. For øvrigt lukkede han ikke sin mund op, men greb atter sin hammer, som han havde lagt fra sig, og gav sig til af alle kræfter at hamre løs på navet af et hjul, som han var i færd med at lægge jern om.

Da han var kommet fra værkstedet om aftenen, løb han atter ud til muren og klatrede op. Her fandt han Miette beskæftiget på samme måde som den foregående dag og kaldte på hende. Hun kom hen til ham med sit forlegne smil, med den fortryllende menneskeskyhed, der skyldtes, at hun var vokset op under tårer.

"Du er Chantegreils datter, ikke sandt?" spurgte han pludselig.

Hun veg tilbage og holdt op med at smile, mens hendes øjne fik et hårdt, mørkt udtryk og lyste af trods. Denne fyr ville altså håne hende ligesom de andre! Hun vendte ham ryggen uden at svare; men Silvère, der var forbavset over denne pludselige forandring i hendes ansigt, skyndte sig at tilføje:

"Bliv, for Guds skyld ... Jeg vil ikke bedrøve dig ... Jeg har så meget at sige dig!"

Hun kom tilbage, men var endnu mistroisk. Silvère, hvis hjerte var fuldt, og som havde foresat sig, at han ville udøse det fuldstændigt, blev stum; han vidste ikke, hvorledes han skulle begynde, da han frygtede for at gøre sig skyldig i en eller anden ny kejtethed. Endelig udøste han hele sit hjerte i én sætning, idet han bevæget sagde:

"Skal jeg være din ven?"

Og da Miette ganske forbavset hævede sine øjne, der atter var fugtige og smilende, fortsatte han livligt:

"Jeg ved, at du har det slemt. Det skal høre op, nu skal jeg forsvare dig, ikke sandt?"

Hun strålede af glæde. Dette venskab, der blev tilbudt hende, drog hende ud af alle de onde drømme, som var fulde af lønligt had. Hun rystede på hovedet og svarede:

"Nej, du må ikke slås for min skyld; så ville du få alt for meget at gøre, og desuden er der folk, du ikke kan forsvare mig imod."

Silvère ville sige, at han ville forsvare hende mod hele verden; men hun lukkede munden på ham med en indsmigrende bevægelse, idet hun tilføjede:

"Det er mig nok, at du er min ven."

Så talte de sammen i nogle minutter med så dæmpede stemmer som muligt. Miette fortalte Silvère om sin onkel og fætter; hun ville ikke for alt i verden have, at de skulle se ham sidde og ride der på muren; Justin ville være uforsonlig, når han havde et våben mod hende. Hun betroede ham sin frygt, så bange som en skolepige, der møder en veninde, som hendes moder har forbudt hende at omgås. Alt, hvad Silvère fik ud, var, at han ikke kunne se hende, når han havde lyst, og det bedrøvede ham meget. Han lovede imidlertid, at han ikke mere ville stige op på muren. De søgte netop begge efter et middel til at få hinanden at se igen, da Miette pludselig bad ham om at gå sin vej; hun så nemlig Justin komme gående over ejendommens jorder og komme hen ad brønden til. Silvère steg hurtigt ned. Da han stod i den lille gård, blev han ved muren og lyttede, forbitret over sin flugt. Efter nogle minutters forløb vovede han atter at klatre op og kaste et blik over på Jas-Meiffren, men da han så Justin stå og tale med Miette, trak han hurtigt sit hoved tilbage. Næste dag lykkedes det ham ikke at få sin veninde at se, ikke engang på afstand, så hun måtte vel være færdig med sit arbejde på den del af gården. Der gik otte dage, uden at de to kammerater fik lejlighed til at veksle et eneste ord. Silvère var fortvivlet. Han tænkte endog på at gå lige over til Rébufats og forlange Miette i tale.

Den delte brønd var stor, men ikke særlig dyb. På hver side af muren rundede dens stenkant sig i en stor halvkreds; vandet var i det højeste en tre meter nede. Dette slumrende vand genspejlede brøndens to åbninger som to halvmåner, som murens skygge skilte ad med en sort stråle. Når man hældede sig ud over kanten, da kunne man i det dæmrende lys tro, at

man så to spejle af sjælden klarhed og glans, og en solskinsmorgen, når ingen dryppen fra tovet forstyrrede vandets overflade, da aftegnede disse spejle, disse genskin af himlen sig klart på det grønne vand og gengav med sælsom nøjagtighed bladene på en vedbend, der var skudt op langs med muren oven over brønden.

En morgenstund, da Silvère kom meget tidligt for at hente vand til tante Dide, bøjede han sig mekanisk frem i det øjeblik, han greb tovet. Han gøs af glæde og blev stående ubevægelig, for det forekom ham, at han på bunden af brønden havde set en ung piges hoved, som betragtede ham smilende: Men da han havde rykket i snoren, så var det bevægede vand nu kun et urent spejl, der ikke kunne gengive noget klart billede. Uden at vove at røre sig af pletten og med heftig hjertebanken ventede han på, at vandet atter skulle blive roligt. Og efterhånden som ringene i vandet udvidede sig og døde hen, så han atter billedet danne sig. Det svingede længe from og tilbage i en bevægelse, der gav trækkene en ubestemmelig, spøgelsesagtig ynde, og endelig blev det stille. Det var Miettes smilende ansigt, hendes skuldre med det kulørte tørklæde, hendes hvide underliv og blå bånd. Nu så Silvère sig selv i det andet spejl, og da de begge to vidste, at de så hinanden, nikkede de. I første øjeblik tænkte de ikke på at tale, men så hilste de hinanden.

"God dag, Silvère!"

"God dag, Miette!"

Den underlige lyd, deres stemmer havde, forbavsede dem; de havde nemlig fået en dump og ejendommelig blidhed i dette fugtige hul. Det forekom dem, at deres stemmer kom langvejs fra, og at de lød syngende som stemmer, man hører ude i det

frie om aftenen. Det gik op for dem, at de kun behøvede at tale ganske sagte for at forstå hinanden, for brønden gav genlyd ved det mindste pust. Så lagde de albuerne på stenranden, bøjede sig forover, så på hinanden og snakkede sammen. Miette fortalte om, hvor megen sorg hun havde haft i de sidste otte dage; hun arbejdede i den anden ende af gården og kunne kun slippe bort ganske tidligt om morgenen. Mens hun sagde dette, satte hun en ærgerlig mine op, som Silvère kunne se ganske tydeligt, og som han besvarede med in irriteret bevægelse med hovedet. De meddelte sig lige så fortroligt til hinanden, som om de havde stået ansigt til ansigt, med de samme miner og med det samme udtryk, som ordene krævede. De brød sig lidet om muren, der skilte dem ad, nu da de så hinanden der nede i det tavse dyb.

"Jeg vidste godt," vedblev Miette med skælmsk mine, "at du trækker vand op på samme tid hver dag, for jeg kan høre trissen pibe inde i huset. Så fandt jeg på et påskud; jeg foregav nemlig, at vandet fra brønden er det bedste til at koge grøntsager i. Og så tænkte jeg, at jeg hver morgen ville gå her hen og hente vand på samme tid som du, og at jeg så kunne sige god dag til dig, uden at nogen anede det."

Hun brast i en uskyldig latter af glæde over sin list og sagde så:

"Men det faldt mig slet ikke ind, at vi skulle se hinanden i vandet!"

Og det var virkelig den uventede glæde, som gjorde dem så henrykte. De talte næsten kun for at se hinandens læber bevæge sig, i så høj grad fandt den barnlighed, der endnu var i dem, sig tiltrukket af den nye leg. Derfor lovede de også hinanden i alle

tonearter, at de aldrig ville udeblive fra et eneste af disse stævnemøder om morgenen. Efter at Miette havde erklæret, at nu måtte hun gå sin vej, sagde hun til Silvère, at han skulle trække sin spand op. Men Silvère vovede ikke at røre ved tovet; Miette var blevet stående foroverbøjet, han så stadig hendes smilende ansigt, og han kunne ikke finde sig i at udslette dette smil. Da han bevarede spanden ganske let, krusedes vandet, og Miettes smil svandt bort. Han standsede, grebet af en sælsom frygt: han bildte sig ind, at han havde gjort hende imod, og at hun græd. Men den unge pige råbte til ham: "Men så hal dog til!" med en latter, som genlyden sendte længere og mere klingende tilbage til ham, og hun kastede selv sin spand plaskende ned. Det blev til en ligefrem storm, og alt forsvandt i det sorte vand. Så bestemte Silvère sig endelig til at fylde sine to krukker, da han nemlig hørte Miette fjerne sig på den anden side af muren.

Fra denne dag af blev ingen af de to unge nogen sinde borte fra et stævnemøde. Det stille vand, disse strålende spejle, i hvilke de betragtede deres billeder, gav deres møder en uendelig fortryllelse, som i lang tid var tilstrækkelig for deres barnligt legende fantasi. De brød sig ikke om at se hinanden virkeligt, det syntes dem at være meget morsommere at bruge en brønd til spejl og at betro deres morgenhilsen til dens ekko. De kendte snart brønden som en gammel ven. De holdt af at læne sig ud over den tavse og ubevægelige flade, der lignede smeltet sølv. I den hemmelighedsfulde dæmring der nede var der et grønt skær, som syntes at forvandle det fugtige hul til et smuthul, skjult af buske. Og de så således hinanden i en slags grøn rede, der var betrukket med mos, og som vand og løvværk

gjorde kølig og frisk. Og alt det ukendte ved denne dybe kilde, dette hule tårn, som de bøjede sig ud over, tiltrukket, om end med små gysninger, føjede en lønlig og frydefuld frygt til deres glæde over at kunne smile til hinanden. De fik af og til det forfløjne indfald at stige der ned og at sætte sig på en række store sten, der dannede en kredsformet bænk nogle tommer fra vandets flade; så ville de kunne plaske i vandet med fødderne og snakke sammen i timevis, uden at det faldt nogen ind at søge dem på dette sted. Men når de så kom til at tænke på, hvad der egentlig kunne være der nede, så vendte deres ubestemte frygt tilbage; og de syntes, det var nok at lade deres billeder komme der ned, helt der ned i det grønne skær, der gav stenene en glans med sælsomme reflekser, blandt de ejendommelige lyde, der steg op fra de mørke kroge. Det var navnlig disse lyde, der kom fra usynlige steder, som indgød dem frygt; de syntes ofte, at der var stemmer, som svarede dem; så tav de, og de hørte mange svage klagelyde, som de ikke kunne forklare sig: det var fugtighedens lønlige virken, vindens pust, vanddråber, der gled ned over stenene, og hvis tunge, klangfulde fald mindede om et suk. Så nikkede de kærligt for at berolige hinanden. Den trolddom, der holdt dem tilbage, lænet mod brøndens rand, havde således, som enhver betagende pryd, sin lønlige rædsel. Men brønden vedblev at være deres gamle ven. Den var sådant et udmærket påskud for deres stævnemøder. Justin, der udspionerede hvert skridt, Miette gjorde, fattede aldrig mistanke til hendes ivrighed efter at komme til at trække vand op om morgenen. Undertiden så han på afstand på, at hun bøjede sig ned og blev stående der, og så mumlede han: "Den dovne tøs! at tænke sig, at hun morer sig med at lave ringe i

vandet!" Hvor skulle han også kunne ane, at der på den anden side af muren fandtes en tilbeder, som betragtede den unge piges smil i vandet og sagde til hende: "Hvis det æsel Justin mishandler dig, så sig mig det, så skal han få med mig at bestille!"

Denne leg varede mere end en måned. Det var i juli, morgenerne var brændende hede i det hvide sollys, og det var en sand fryd at løbe ned til den fugtige krog. Det gjorde så godt at føle brøndens iskolde ånde i sit ansigt, og at elske hinanden i dette kildevand på den tid, branden på himlen tændtes. Miette kom ganske forpustet styrtende over stubbene, og i det heftige løb kom de små hår om hendes pande og tindinger i uorden; hun gav sig næppe tid til at sætte sin krukke ned, før hun bøjede sig ud over vandet med røde kinder, flagrende hår og rystende af latterudbrud. Og når Silvère, der næsten altid var den første ved stævnemødet, så hende komme til syne i vandet med denne lattermilde og vilde hurtighed, så følte han den samme levende glæde, som han ville have haft, hvis hun pludselig ganske uventet havde kastet sig i hans arme. Og trindtom sang den strålende morgen sin glade sang, mens en hed lysbølge, klingende af insekters summen, slog mod den gamle mur og brøndkanten. Men de så ikke mere morgensolens strøm, de hørte ikke de tusinde lyde, der steg op fra jorden; de var dybt der nede i deres grønne skjul, under jorden, i det hemmelighedsfulde hul, der indgød dem en ubestemt frygt, og glemte sig selv ved bævende af fryd at nyde køligheden og dæmringen.

Undertiden viste Miette, som i det hele ikke var anlagt for en længere rolig beskuen, sig drilagtig; hun bevægede tovet og lod

med vilje dråber falde ned, som krusede det klare spejl og forstyrrede billederne. Så bad Silvère hende om at være rolig; for han, hvis varme følelse var mere sat, kendte ikke nogen større glæde end at betragte sin venindes ansigt, fordybet i hendes træks hele renhed. Men hun hørte ham ikke, hun spøgte og talte med grov stemme, med en bussemandsrøst, som genlyden dog gav en hultklingende mildhed.

"Nej, nej," sagde hun ved sådanne lejligheder skændende, "jeg holder ikke af dig i dag; jeg vil skære ansigter ad dig; se, hvor grim jeg er!"

Og hun morede sig over at se de underlige skikkelser, deres forstørrede ansigter antog, mens de dansede på vandet.

En morgenstund blev hun vred for alvor. Hun fandt ikke Silvère ved stævnemødet, og næsten et helt kvarter måtte hun vente og lade trissen hvine forgæves. I sin vrede ville hun lige til at gå, da han endelig kom. Så snart hun bemærkede ham, slap hun en formelig storm løs i brønden; hun stødte spanden frem og tilbage med sin vrede hånd, og det sortladne vand hvirvlede mod stenene med dumpe sprøjt. Det hjalp ikke Silvère, at han forklarede hende, at tante Dide havde holdt ham tilbage. Til alle hans undskyldninger svarede hun kun:

"Du har været ond imod mig, jeg vil ikke se dig!"

Fortvivlet kiggede den stakkels knøs ned i det mørke hul, der nu var fuldt af klagelyde, mens han ellers altid nød et så strålende syn der i det dødstille vand. Han måtte gå sin vej uden at have set Miette. Næste dag kom han tidligere end ellers til mødet; han stirrede melankolsk ned i brønden, og da han ikke hørte noget, tænkte han, at den viltre Miette måske slet ikke kom; men den unge pige, som allerede var på den anden side og

lumskelig havde luret på hans komme, bøjede sig pludselig frem og brast i latter. Så var alt glemt.

Brønden var således vidne til lystige og bedrøvelige optrin. Dette lyksalige hul med sit strålende spejl og sit musikalske ekko fremmede i høj grad deres ømhed. De gav det et sælsomt liv, opfyldte det i den grad med deres unge kærlighed, at Silvère, længe efter at de sidste gang havde lænet sig mod brøndkanten, hver morgen troede at se Miettes lattermilde ansigt i denne dæmring, der endnu bævede og rystede af al den glæde, de havde givet den.

Denne måned med sin legende kærlighed frelste Miette fra hendes stumme fortvivlelse. Hun mærkede, at hendes kærlige følelser, hendes lykkelige barnlige sorgløshed, som var blevet kuet af den fjendske ensomhed, i hvilken hun levede, vågnede på ny. Visheden om, at hun var elsket, at hun ikke mere stod ene i verden, gjorde, at hun fandt sig i at blive forfulgt af Justin og forstadens gadedrenge. Nu var der jublende sang i hendes hjerte, som forhindrede hende i at høre den hånlige latter. Nu tænkte hun på sin fader med vemodig medynk, og hun overgav sig ikke så ofte som tidligere til sine drømme om uforsonlig hævn. Den fremspirende elskov var som en frisk gryende dag, der standsede hendes slemme, febrilske anfald. Og hun blev tillige listig, som en forelsket pige plejer at være. Hun var blevet enig med sig selv om, at hun måtte bevare sin stumme og trodsige holdning, hvis hun ville have, at Justin stadig ikke skulle fatte mistanke. Men når denne knægt sårede hende, så vedblev hendes øjne dog at lyse af mildhed; hun vidste ikke længere, hvor hun skulle få sit fordums mørke og hårde blik fra. Og han hørte hende nynne ved frokosten om morgenen.

"Nå, du er nok ordentlig glad, hvad, tøs?" sagde han mistroisk og skelede forskende til hende. "Jeg tør vædde på, at du igen har gjort en eller anden slem gavtyvestreg."

Hun trak på skuldrene, men skælvede indvendig og tvang sig hurtigt til at spille sin rolle som trodsig martyr. Skønt Justin anede, at hans offer nød hemmelige glæder, så måtte han for resten søge længe, inden han fandt ud, hvorledes hun var undsluppet ham.

Og Silvère, han var så inderligt lykkelig. De daglige møder med Miette var tilstrækkelige til at udfylde de tomme timer, han tilbragte i sit hjem. Hans ensomme liv, hans lange tavse samliv med tante Dide blev anvendt til at gennemgå erindringerne fra morgenstunden én for én og til at nyde dem i deres mindste enkeltheder. Han havde da en rigdom af følelser, der indmurede ham endnu mere i den klosterlige tilværelse, som han havde skabt sig hos sin bedstemoder. Af naturen holdt han af skjulte kroge, af ensomme steder, hvor han kunne leve frit med sine tanker. I denne tid havde han allerede kastet sig over læsningen af alle de ufuldstændige bøger, som han fandt hos forstadens marskandisere, og som skulle føre ham til en ædelmodig og ejendommelig social trosbekendelse. Denne dårligt fordøjede lærdom fremkaldte udbrud af forfængelighed, af varm attrå med hensyn til hans betragtningsmåde af verden og navnlig af kvinden, så hans ånd ville være blevet underligt forstyrret, hvis hans hjerte ikke var blevet tilfredsstillet. Da kom Miette. Først var hun for ham som en kammerat, og senere blev hun hans livs glæde og ærgerrighed. Når han om aftenen var kommet ind i sit lille sovekammer og havde hængt lampen på krogen over sin seng, så genfandt han Miette på hver side af det

gamle støvede bind, som han på lykke og fromme havde taget ned fra et bræt over sit hoved, og som han læste i med andagt. I de ting, han læste, kunne der ikke være tale om en ung pige, om et smukt og godt væsen, uden at han straks lod sin elskede træde i hendes sted. Og han lod også sig selv optræde. Når han læste en romantisk historie, så var knudens løsning den, at han ægtede Miette eller døde med hende. Og når han på den anden side læste et eller andet politisk skrift eller en alvorlig afhandling om statsøkonomien, bøger, som han med denne mærkelige tilbøjelighed, som halvstuderede folk har for vanskelig læsning, foretrak for romaner, så fandt han dog på en udvej til at sætte hende i forbindelse med utåleligt kedelige ting, som han ofte selv ikke kunne forstå; han troede da, at han var ved at lære, hvorledes han skulle være god og kærlig imod hende, når de engang blev gift. Han blandede hende således ind i sine mest fantastiske drømme. Ved denne rene følelse blev han beskyttet mod tvetydigheden i enkelte fortællinger fra det attende århundrede, som faldt ham i hænderne, og han holdt navnlig af at indeslutte sig i de menneskelige utopier, som store ånder, forblændet af kimæren: den universelle lykke, har udtænkt i vore dage. I hans tanker blev Miette nødvendig til fattigdommens udslettelse og revolutionens endelige sejr. Det var nætter tilbragt med feberagtig læsning, i hvilke hans spændte ånd ikke kunne løsrive sig fra det bind, som han lagde og atter tog tyve gange, i det hele taget nætter fulde af vellystig slappelse, som han nød, lige til det blev dag, som en forbudt beruselse, mens hans legeme følte sig trykket af væggene i det snævre hul, og hans syn var forvirret af lampens gule og dunkle skær, mens han af hjertens lyst hengav sig til søvnløshedens

brændende fornemmelse og lagde planer for en ny samfundsorden, der var meningsløse i deres højsind, og i hvilke nationerne på knæ tilbad kvinden, der altid havde Miettes træk. Der var arvelige indflydelser, som havde givet ham anlæg til utopiske tilbøjeligheder; hans bedstemoders nervesygdom var hos ham blevet til kronisk begejstring, til gløden for alt, hvad der var storartet og umuligt. Hans ensomme barneliv og halvheden i hans dannelse havde stærkt udviklet hans naturs tilbøjeligheder. Men han var endnu ikke i den alder, i hvilken en stadig tanke fæster bo i mandens hjerne. Når han om morgenen havde afkølet sit hoved i en spand vand, havde han kun en dunkel erindring om den foregående dags gøglebilleder, og det eneste, han beholdt tilbage af disse drømme, var en overstadighed, der var fuld af uskyldig tro og usigelig ømhed. Så blev han atter til et barn og styrtede hen til brønden med den eneste trang: atter at finde sin elskedes smil og at nyde den strålende morgens glæder. Og når fremtidstanker opfyldte ham om dagen, så gav han også ofte efter for pludselige udbrud og kyssede tante Dide på begge kinder, hvorpå denne så ham ind i øjnene, som grebet af uro over, at de lyste så klart og dybt af en glæde, som det forekom hende, hun skulle kende.

Imidlertid blev Miette og Silvère lidt trætte af kun at se hinandens skygge. Nu var de kede af deres legetøj, de tænkte på mere levende fornøjelser, som brønden ikke kunne give dem. I denne virkelighedstrang, som greb dem, ønskede de at se hinanden ansigt til ansigt, at løbe ud på de åbne marker og at komme forpustede tilbage med armene om hinandens liv, trykket tæt op til hinanden, for bedre at kunne føle deres venskab. En morgen talte Silvère om ganske ligefremt at klatre

over muren og spadsere omkring med Miette på ejendommens grund. Men den unge pige bad ham om endelig ikke at begå den dumhed, der ville give hende Justin i vold. Så lovede han at finde på en anden udvej.

Den mur, som skilte brønden ad, slog nogle skridt derfra en brat bugt med en fordybning, i hvilken de elskende ville være beskyttet mod fremmede blikke, hvis det lykkedes dem at komme der hen. Det kom an på at nå denne fordybning. Silvère måtte opgive sin klatreplan, der syntes at have forfærdet Miette i så høj grad. Så gik han i al hemmelighed med en anden plan. Den lille dør, som Macquart og Adelaide fordum havde lavet på én nat, var stadig glemt i denne øde krog af den store naboejendom; man havde ikke engang tænkt på at mure den til; nu så den ud som en del af den gamle mur, da den var sort af fugtighed og grøn af mos, mens låsen og hængslerne var helt rustne. Nøglen var ganske sikkert borte; græsset, der var skudt op nede ved brædderne, op ad hvilke der havde dannet sig små ophøjede jordbunker, beviste tilstrækkeligt, at det var mange år, siden nogen var gået gennem døren. Det var denne tabte nøgle, Silvère spekulerede på at finde igen. Han vidste, hvor samvittighedsfuldt tante Dide lod minderne om sin fortid skimle og hensmuldre på deres gamle pladser. Og så gennemrodede han huset i otte dage uden noget resultat. Hver nat listede han sig ned så lydløs som en kat for at se, om han endelig havde fået fat i den rigtige nøgle i dagens løb. Således prøvede han over tredive, der uden tvivl hidrørte fra den gamle Fouque'ske ejendom, og som han samlede op alle mulige steder: på mure, planker og på bunden af skuffer. Han var lige ved at tabe modet, da han endelig fandt den lykkelige nøgle. Den hang

ganske simpelt i en snor ved hovednøglen, der altid sad i gadedøren. Dér havde den hængt i næsten fyrre år, og tante Dide havde vistnok rørt ved den hver dag, uden nogen sinde at kunne bestemme sig til at tage den bort, nu da den kun smerteligt mindede hende om hendes døde kærlighed. Da Silvère havde overbevist sig om, at den kunne åbne den lille dør, ventede han til næste dag, idet han tænkte på den glædelige overraskelse, han ville berede Miette, som han ikke havde fortalt noget om sin søgen.

Så snart han næste dag hørte den unge pige sætte sin krukke ned, åbnede han sagte døren, idet han med et eneste stød ryddede jorden, der var bevokset med langt græs, af vejen. Da han stak hovedet ind, så han Miette stå lænet mod brøndkanten og se ned på vandet, ganske fordybet i sin venten. Så nåede han i to skridt fordybningen i muren og råbte derfra med dæmpet stemme, der fik hende til at fare sammen: "Miette! Miette!" Hun hævede hovedet, da hun troede, han sad på muren, men da hun så så ham på selve ejendommens grund, nogle få skridt fra hende, udstødte hun et lille forbavselsesskrig og løb hen til ham. De gav hinanden hånden, de betragtede hinanden, fortryllede over at være hinanden så nær og fandt hinanden meget smukkere således, i solens varme lys. Det var midt i august, på Mariæ Himmelfartsdag; i det fjerne lød klokker i den høje helligdags klare luft, der syntes at have særegne pust af lys glæde.

"God dag, Silvère!"

"God dag, Miette!"

Og den stemme, de udvekslede deres morgenhilsen med, forbavsede dem; de kendte jo kun dens lyd, når den var dæmpet

af brøndens resonans. Den syntes dem klar som lærkens triller. Hvor der dog var rart i denne lune krog, i denne festluft! De holdt stadig hinanden i hånden, Silvère støttede ryggen mod muren, mens Miette bøjede sig lidt bagover. Deres smil kastede lys over rummet imellem dem. De ville lige til at sige hinanden alle de smukke ting, som de slet ikke havde vovet at betro til brøndens dumpe klang, da Silvère drejede hovedet ved en svag lyd, blegnede og slap Miettes hånd. Han så tante Dide stå stiv og stille på tærsklen af den lille dør.

Hans bedstemoder var ganske tilfældigt kommet til brønden. Da hun så en lysstribe igennem den gamle sorte mur i stedet for døren, som Silvère havde ladet stå på vid gab, fik hun et heftigt stik i hjertet. Denne lysstribe syntes hende at være et lyssvælg, der råt var hulet ud i hendes fortid. Hun så sig selv igen i den lyse morgen ile over tærsklen i al sin nervøse kærligheds lidenskab. Og Macquart var der og ventede hende. Så hængte hun sig om hans hals og hvilede ved hans bryst, mens den opgående sol, der med hende trådte ind i gården gennem døren, som hun ikke gav sig tid til at lukke, badede dem i sine skrå stråler. Dette bratte drømmesyn drog hende grusomt ud af hendes alderdoms søvn som en sidste tugtelse, idet det kaldte mindets brændende smerter til live i hende. Det var aldrig faldet hende ind, at denne dør kunne lukkes op igen. For hende havde Macquarts død muret den til. Hvis brønden og hele huset var sunket ned i jorden, ville hun ikke være blevet ramt af større bestyrtelse. Og i hendes forbavselse rejste der sig lønligt en vrede mod den vanhellige hånd, som havde krænket denne tærskel og ladet den hvide lysstribe blive der som en åben

grav. Hun gik fremad, som draget af en trolddomsmagt, og da hun kom til døråbningen, blev hun stående ubevægelig.

Dér stirrede hun lige ud for sig med smertelig overraskelse. Hun havde nok hørt, at Fouque'ernes gård var forenet med Jas-Meiffren; men hun havde aldrig troet, at hendes ungdom var død i den grad. En stormvind syntes at have bortfejet alt, hvad der var hende dyrebart at mindes. Det gamle hus og den store køkkenhave med sine grønne urtebede var forsvundet. Der var ikke en sten, ikke et træ tilbage fra fordums tid. Og i stedet for den krog, hvor hun var vokset op, og som hun endnu dagen i forvejen havde kunnet se, når hun lukkede øjnene, var der en strimmel nøgen jord, et stort stykke stubmark, lige så trøstesløs som en øde hede. Når hun nu med lukkede øjne ville fremmane fortiden, så ville hun altid få denne stubmark at se, der var som et ligklæde af gult vadmel, kastet over den jord, i hvilken hendes ungdom var begravet. Lige over for denne kedelige, ligegyldige synskreds troede hun, at hendes hjerte ville dø for anden gang. I denne stund var alt forbi. Selv hendes erindringsdrømme blevet hende berøvet. Så angrede hun at have givet efter for den hvide lysstribes tiltrækningskraft, at have ladet sig lokke af denne dør, der gabte over dage, som var forsvundet for stedse.

Hun ville lige til at trække sig tilbage og lukke den forbandede dør uden at efterforske, hvad det var for en hånd, der havde vanhelliget den, da hun fik øje på Miette og Silvère. Synet af de to forelskede børn, der forvirrede, med sænket hoved ventede på hendes blik, holdt hende tilbage på tærsklen, grebet af endnu større smerte. Nu forstod hun alt. Hun skulle da altså lige til de mindste enkeltheder finde sig selv igen, sig selv og Macquart, arm i arm i den lyse morgenstund. Døren var

medvider for anden gang. Hvor kærligheden havde holdt sit indtog, holdt kærligheden atter indtog. Det var den evige gentagelse med sine nærværende glæder og fremtidige tårer. Tante Dide så kun tårerne, og hun fik ligesom en brat forudfølelse, der viste hende de to børn blodige, ramte i hjertet. Ganske knust ved mindet om sit livs lidelser, som dette sted havde vakt i hende, gav hun sig til at begræde sin kære Silvère. Kun hun var skyldig; hvis hun ikke dengang havde slået hul i muren, ville Silvère ikke nu have ligget i denne afsides krog, for en ung piges fod, i færd med at beruse sig i en lykke, der opirrer døden og gør den skinsyg.

Efter et øjebliks tavshed gik hun, uden at sige et ord, hen og greb den unge mands hånd. Hun ville måske have ladet dem blive og tale indbyrdes dér ved murens fod, hvis hun ikke havde følt sig som medskyldig i disse dødbringende, søde følelser. Mens hun gik tilbage med Silvère, vendte hun sig om, da hun hørte Miettes lette skridt. Denne havde nemlig skyndsomst taget sin krukke og flygtede nu tværs over stubmarken; hun styrtede sanseløst af sted, glad over at være sluppet så billigt. Tante Dide smilede uvilkårligt, da hun så hende ile over marken som en flygtende ged.

"Hun er meget ung," mumlede hun. "Hun har tiden for sig."

Hun mente sikkert, at Miette havde tiden for sig til at lide og græde. Så rettede hun atter sine øjne mod Silvère, der med henrykkelse havde fulgt barnets flugt i det lyse solskin, og sagde:

"Tag dig i agt, min dreng, det dør man af!"

Det var de eneste ord, hun udtalte ved denne begivenhed, der vakte alle de smerter, som slumrede på bunden af hendes

væsens dyb. Hun havde gjort sig tavsheden til en hellig pligt. Da Silvère var kommet inden for døren, drejede hun nøglen to gange om og kastede den i brønden. Således var hun vis på, at døren ikke mere ville gøre hende til medskyldig. Hun gik atter tilbage for at undersøge den og blev glad over igen at se den antage sit mørke, ubevægelige udseende. Graven var atter kastet til, den hvide lysstribe var lukket for stedse med disse få planker, der var sorte af fugtighed og grønne af mos, og på hvilke sneglene havde grædt sølvtårer.

Om aftenen fik tante Dide et af de nervøse anfald, der endnu af og til gennemrystede hende. Under disse anfald talte hun ofte højt og uden sammenhæng, som om hun led af mareridt. Silvère, der holdt hende fast i sengen og var sønderknust af smertelig medynk med dette stakkels pinte legeme, hørte hende den aften åndeløst udtale ordene: Toldbetjent, skud, mord. Og hun stred imod, hun bad om nåde, hun drømte om hævn. Da krisen nærmede sig sin slutning, blev hun, som altid, grebet af en underlig frygt, en rædselsgysen, der fik hendes tænder til at klapre. Hun rejste sig halvt op, så med sky forbavselse hen i krogene af værelset og kastede sig så atter tilbage på hovedpuden, mens hun udstødte dybe suk. Hun led sikkert under hallucinationer. Så drog hun Silvère ned til sit bryst, hun syntes at begynde at genkende ham, mens hun dog stundom forvekslede ham med en anden.

"Dér er de," stammede hun. "Ser du, de ville tage dig, de ville skyde endnu engang ... Jeg vil ikke have det ... Skaf dem bort; sig til dem, at jeg ikke vil have det, at de gør mig fortræd, når de således fæster deres blik på mig ..."

Og hun vendte sig ind mod væggen for ikke mere at se de folk, hun talte om. Efter et øjebliks tavshed fortsatte hun:

"Du er jo hos mig, ikke sandt, mit barn? Du må ikke gå fra mig ... Jeg troede, jeg skulle dø på stedet ... Det var forkert af os at bryde hul i muren. Lige siden den dag har jeg lidt så meget. Jeg vidste godt, at denne dør engang ville bringe os i ulykke ... Å! de kære, uskyldige børn, hvilken mængde tårer! Også de vil blive dræbt, de vil blive skudt som hunde!"

Hun sank atter tilbage i sin kataleptiske tilstand. Hun vidste ikke engang mere, at Silvère var til stede. Pludselig rejste hun sig igen og så ned mod fodenden af sin seng med et forfærdeligt udtryk af rædsel.

"Hvorfor har du ikke skaffet dem bort?" råbte hun og skjulte sit grå hoved ved den unge mands bryst, "de er her stadig. Han dér med bøssen truer med at skyde ..."

Lidt efter faldt hun i den tunge søvn, hendes anfald altid endte med. Næste dag syntes hun at have glemt alt. Hun talte aldrig igen til Silvère om den morgen, da hun havde set ham bag muren med sin elskede.

De unge folk så ikke hinanden i to dage. Da Miette så atter vovede sig ned til brønden, blev de enige om, at de ikke ville gentage historien fra forleden dag. Imidlertid havde deres så pludseligt afbrudte møde bibragt dem et levende ønske om at gense hinanden alene, skjulte på et eller andet lykkeligt ensomt sted. Da Silvère var træt af de glæder, som brønden bød dem, og ikke ville bedrøve tante Dide ved at gense Miette på den anden side af muren, bønfaldt han hende om at møde ham et andet sted. Hun lod sig for resten ikke nøde meget, men gik ind på denne idé med tilfreds latter, som en lille pige, der ikke endnu

tænker på noget ondt; hvad der bragte hende til at le, var tanken om, at hun skulle spille den lurendrejer Justin på næsen. Da de elskende var enige, drøftede de længe valget af deres mødested. Silvère foreslog umulige smuthuller; han fantaserede om at gøre ligefremme rejser eller vel endog om ved midnatstid at træffe den unge pige på Jas-Meiffrens lofter. Miette, der var mere praktisk, trak på skuldrene og erklærede, at nu skulle hun nok finde på noget. Næste dag blev hun kun et minut ved brønden for at smile til Silvère og meddele ham, at han hen imod klokken ti næste aften skulle indfinde sig for enden af Saint Mittre-pladsen. Man kan vel tænke sig, at den unge mand indfandt sig punktligt. Han havde hele dagen været meget spændt på at få at vide, hvilket sted Miette ville vælge. Hans nysgerrighed tog til. Da han kom ind i den snævre gang, som plankestablerne danner ved pladsens baggrund. "Hun kommer nok den vej," sagde han til sig selv, idet han så hen mod Nizzavejen. Så hørte han en støj mellem grenene bag muren, og han så et leende hoved med pjusket hår komme til syne oven over murkanten, og det råbte glad til ham:

"Det er mig!"

Og det var virkelig Miette, der som en dreng var klatret op på et af de morbærtræer, som endnu den dag i dag står langs med gårdens mur. I to spring nåede hun gravstenen, der var halvt begravet i murens hjørne for enden af gangen. Silvère så hende med henrykt forbavselse stige ned og tænkte ikke engang på at hjælpe hende. Han greb begge hendes hænder og sagde:

"Hvor du er behændig! Du klatrer bedre end jeg."

Således mødtes de første gang i denne ensomme krog, hvor de skulle tilbringe så lykkelige timer. Fra denne dag af så de

hinanden næsten hver aften. Brønden brugte de kun til gensidig underretning om uforudsete forhindringer, der indtraf for deres stævnemøder, forandring af tid, om alle små nyheder, der var store i deres øjne og ikke tålte at opsættes; det var tilstrækkeligt, at den af dem, der ønskede at gøre den anden en meddelelse, satte trissen i bevægelse, da dens skingrende lyd kunne høres langt borte. Men skønt de undertiden kaldte to-tre gange om dagen på hinanden for at meddele ubetydeligheder, der var af største vigtighed, så nød de først deres egentlige glæde om aftenen i den tavse gang. Miette var overordentlig punktlig. Heldigvis lå hun oven over køkkenet i et værelse, der før hendes ankomst havde tjent til opbevaring af vinterforråd, og til hvilket der førte en særskilt lille trappe. Hun kunne altså gå ud til enhver tid uden at ses af fader Rébufat og Justin. Hvis denne nogen sinde skulle se hende komme hjem, havde hun for resten tænkt på at bilde ham et eller andet ind, mens hun betragtede ham med den hårde mine, der lukkede munden på ham.

O, hvilke lykkelige og hyggelige aftener! Det var i begyndelsen af september, en måned, der i Provence er så sollys. De elskende kunne sjældent mødes før hen imod klokken ni. Miette kom over sin mur. Hun opnåede snart en sådan dygtighed i at overvinde denne hindring, at hun næsten altid var på den gamle gravsten, førend Silvère havde udstrakt sine arme imod hende. Og hun lo ad sit kraftkunststykke, hun blev siddende der et øjeblik forpustet og med håret i uorden og gav sit skørt små dask for at få det til at falde ned igen. Hendes elskede kaldte hende leende: "du slemme gadedreng!" men i grunden syntes han godt om barnets vildskab. Han så hende

springe over muren med samme velbehag som en ældre broder, der hjælper en af sine yngre brødre i legemsøvelser. Der var så megen barnagtighed i deres spirende kærlighed! De aftalte flere gange, at de en dag ville gå ud og samle fuglereder på Viornes bredder.

"Så skal du se, hvor jeg kan klatre i træerne!" sagde Miette stolt. "Da jeg var i Chavanoz, klatrede jeg helt op i toppen af fa'er Andrés nøddetræer. Har du nogen sinde været med til at tage skadereder? Det er svært, kan du tro!"

Og så udspandt der sig en samtale om, hvorledes man skulle klatre op i popler. Miette sagde sin mening tydeligt, som en dreng.

Men Silvère havde taget hende i sine arme og sat hende ned på jorden, og nu vandrede de side om side med armene om hinandens liv. Mens de stredes om, hvorledes man skulle satte hænder og fødder ved grenenes udgangspunkter, trykkede de sig fastere op til hinanden, og i deres omfavnelse følte de en ukendt varme, der fyldte dem med sælsom fryd. Brønden havde aldrig skaffet dem en sådan glæde. De blev ved at være børn, de legede og snakkede som børn og følte kærlighedens glæde uden nogensinde at forstå sig på at tale om kærlighed, og det blot ved at berøre hinanden med fingerspidserne. Grebet af en instinktmæssig trang søgte de varmen i hinandens hænder, uden at vide, hvad der var på færde med deres sanser og hjerter. I denne lykkelige uskyldsperiode forklarede de sig ikke engang den underlige bevægelse, som de begge følte ved den mindste berøring. Smilende og ofte forbavsede over disse søde følelser, der gennemstrømmede dem, så snart de berørte hinanden, hengav de sig i al hemmelighed til disse nye fornemmelser, idet

de stadig fortsatte med at snakke sammen om skadereder, der er så vanskelige at få fingre i, ganske ligesom to skoledrenge.

Og således vandrede de på den tavse sti mellem plankestablerne og Jas-Meiffrens mur. De gik aldrig ud over enden af denne snævre blinde gade, men vendte altid om igen. De følte sig hjemme her. Miette, der var lykkelig over at føle sig så godt skjult, standsede ofte og roste sig af sin opdagelse. Hun sagde da henrykt:

"Har jeg ikke været heldig? Vi kunne gerne gå en hel mil uden at finde et så udmærket skjulested."

Det tætte græs dæmpede lyden af deres trin. De var nedsænket i en bølge af mørke, vuggede mellem to dunkle strande, og over deres hoved så de kun et mørkeblåt bånd, oversået med stjerner. Og i denne bølge af jord, som de betrådte, i denne lighed, gangen havde med en strøm af mørke, der flød under den sorte og gyldne himmel, følte de en uforklarlig bevægelse; de dæmpede stemmen, skønt ingen kunne høre dem. Mens de på sådanne aftener med bølgende legeme og sjæl overgav sig til nattens tavse vover, fortalte de hinanden med elskovsbæven de tusinde intetsigende ting, der var hændt dem i løbet af dagen.

Og når aftenerne var lyse, når månen skarpt fremhævede murens og plankestablernes linjer, da var Miette og Silvère også sorgløse som børn. Gangen lå der ganske lystelig og velbekendt, oplyst af de hvide stråler. Og de to kammerater forfulgte hinanden, de lo som smådrenge i frikvarteret, og vovede endog at klatre omkring på plankestablerne. Så måtte Silvère gøre Miette bange ved at sige, at Justin måske lurede bag muren. Så gik de, endnu ganske forpustede, ved hinandens side og blev

enige om, at de engang ville løbe sammen på Sainte Claire-engene for at se, hvem af dem der hurtigst kunne få fat i den anden.

I deres unge kærlighed fandt de sig således lige så vel tilpas i mørke som i lyse nætter. Deres hjerter vågede altid, og lidt mørke var tilstrækkeligt til at gøre deres omfavnelse sødere og deres latter mere elskovsfuld. Deres kære tilflugtssted, der var så livfuldt i måneskin og så sælsomt bevæget, når himlen var mørk, syntes dem at være uudtømmeligt på udbrud af munterhed og bævende tavshed. Og de blev der indtil midnat, mens byen slumrede, og vinduerne i forstaden blev mørke, det ene efter det andet.

De blev aldrig forstyrret i deres ensomhed. Så sent legede drengene ikke skjul bag bjælkestablerne. Når de to unge undertiden hørte en lyd, syngende arbejdere, der gik forbi på vejen, eller stemmer fra fortovene i nærheden, så vovede de at kaste et blik ud over Saint Mittre-pladsen. Bjælkemarken udstrakte sig tom og øde, kun befolket af enkelte skygger. Når aftenerne var lune, så de utydeligt elskende par og gamle folk, der sad på nogle planker ved kanten af landevejen. Når aftenerne blev køligere, så de ikke andet på den triste og øde plads end et sigøjnerbål, foran hvilket der vandrede store, mørke skygger. Den rolige natteluft tilviftede dem ord og hendøende lyde, en borgermands god nat, når han lukkede sin dør, en vinduesskoddes knagen, tårnurenes tunge timeslag, alle de hensvindende lyde fra en provinsby, der går til hvile. Og når Plassans var slumret ind, så hørte de endnu sigøjnernes skænderier, deres ilds knitren, pludselig blandet med unge

pigers gutturale stemmer, når de sang sange i et ukendt sprog med fremmed tonefald.

Men de elskende så ikke længe ud over Saint Mittre-pladsen; de skyndte sig at gå til deres hjem, de gav sig atter til at vandre op og ned ad deres kære lukkede og tavse sti. Hvad brød de sig om de andre, om hele byen! Det par bjælker, der skilte dem fra de slemme mennesker, syntes dem efterhånden at være en uigennemtrængelig vold. De var så alene, så fri i denne krog, der lå midt i forstaden, halvtreds skridt fra Romerporten, så de undertiden indbildte sig, at de var langt borte, inde i en hule ved Viorne-floden ude på landet. Af alle de lyde, der nåede dem, var der kun én, som voldte dem uro, og det var tårnurenes langsomme slag i natten. Når timeslagene lød, lod de undertiden, som om de ikke hørte dem, undertiden standsede de pludselig som for at protestere. Hvor meget de end trak tiden ud, så måtte de jo dog sige hinanden farvel. De ville så gerne have leget og snakket sammen arm i arm lige til om morgenen for at føle denne underlige beklemthed, hvis fryd de nød i al hemmelighed, under stadig forbavselse. Endelig bestemte Miette sig da til atter at stige op på sin mur; men dermed var det ikke forbi; afskeden trak endnu et godt kvarter ud. Når den unge pige var kommet over muren, blev hun der med albuerne på dens kant og støttet af morbærtræets grene, som tjente hende til stige. Silvère, der stod oppe på gravstenen, kunne da atter tage hendes hænder og give sig til at tale med hende med dæmpet røst. De gentog snesevis af gange: "Vi ses i morgen!" og havde stadig mere at fortælle hinanden. Så skændte Silvère:

"Nå, gå nu ned. Klokken er over tolv."

Men Miette ville i sit pigestivsind have, at han skulle gå ned først; hun ville se ham gå bort. Og da den unge mand var påståelig, sagde hun til sidst pludselig, sikkert for at straffe ham:

"Nu springer jeg ned, skal du se."

Og hun sprang ned fra morbærtræet til Silvères store forfærdelse. Han hørte den dumpe lyd af hendes fald, og så løb hun af sted med et latterudbrud uden at ville svare på hans sidste farvel. I nogle øjeblikke fortsatte han at betragte hendes ubestemte skygge, der svandt hen i mørket; så steg også han langsomt ned og vendte tilbage til Saint Mittre-strædet.

I to år kom de der hver dag. Der nød de efter deres første stævnemøder endnu flere skønne, ganske lune aftener. De elskende kunne tro, at de var i maj, denne måned, der bringer bevægelse i planternes saft, når en dejlig luft fra jorden og de nye planter stiger op i den varme luft. Denne vår, dette sene forår blev for dem som en nåde fra Himlen, der tillod dem at løbe frit omkring i gangen og dér at knytte deres venskab med et snævrere bånd.

Så kom der regn og sne og frost; men vinterens dårlige lune holdt dem ikke tilbage. Miette mødte aldrig uden sin store brune kåbe, og de gjorde begge nar ad det dårlige vejr. Når aftenen var tør og klar, når små vindstød hævede rimfrostens støv under deres trin og slog dem i ansigtet som med små stokke, så vogtede de sig vel for at sætte sig ned; de gik da hurtigere frem og tilbage, indhyllet i kåben, med blåfrosne kinder, med øjne, der løb i vand af kulde; og de lo, ganske overvældede af munterhed over deres raske gang i den frosne luft. En aften i snevejr morede de sig med at lave en uhyre stor

kugle, som de trillede hen i en krog; dér blev den liggende en hel måned, hvilket forbavsede dem på ny, hver gang de mødtes. Regnvejr skræmte dem ikke mere. De kom for at se hinanden i skrækkelige byger, der gennemblødte dem lige til skindet. Silvère kom løbende i den tanke, at Miette ikke ville være så tåbelig at komme, og når Miette kom, så kunne han dog ikke skænde på hende. I grunden ventede han hende. Til sidst gav han sig til at søge efter et tilflugtssted mod dårligt vejr, da han godt følte, at de ville gå ud alligevel trods deres gensidige løfte om ikke at gå ud, når det regnede. Han behøvede kun at grave under en bjælkestabel for at finde et sted, hvor der var ly; han trak nogle planker ud og gjorde dem bevægelige, så han let kunne tage dem bort og stikke dem ind igen. Fra den tid af rådede de elskende over en slags lavt og snævert skilderhus, et firkantet hul, hvor de kun kunne sidde trykket tæt op ad hinanden, og hvor de sad på en bjælke, som de havde ladet blive liggende på jorden i deres smuthul. Når vandet strømmede ned, flygtede den, som kom først, her hen, og når de traf hinanden der, så lyttede de med uendelig fryd til regnskyllet, der slog mod bjælkestablerne, så dumpt som en trommehvirvel. Foran dem og omkring dem var der en stor strøm, som de ikke så, og hvis stadige larmen lignede en menneskeskares høje røst. Men de var ganske alene, ved verdens ende, på bunden af vandet. De følte sig aldrig så lykkelige, så adskilte fra alle andre som midt i denne syndflod, inde i denne bjælkestabel, hvor de hvert øjeblik var udsat for at blive ført bort af himlens strømme. Deres krummede knæ var næsten i lige linje med åbningen, og de begravede sig så dybt som muligt der inde, mens deres kinder og hænder badedes af en fin støvregn. For deres fødder

plaskede store dråber, som i takt faldt ned på plankerne. Og de havde det så varmt i den brune kåbe, de var så nær ved hinanden, at Miette sad halvt på Silvères skød. De snakkede sammen, og så tav de trætte, lullede halvt i søvn af den varme omfavnelse og af regnens enstonige rullen. De sad der i timevis og følte over regnen samme glæde, som den, der i dårligt vejr bringer småpiger til at vandre gravitetisk af sted med opslået parasol i hånden. Til sidst foretrak de endog regnfulde aftener. Det eneste ubehagelige var, at deres skilsmisse så blev mere pinefuld. Miette måtte jo klatre over sin mur i øsende regnvejr og løbe over Jas-Meiffrens pytter i fuldstændigt mørke. Så snart hun forlod Silvère, var hun borte for ham i mørket, i vandets larm. Han lyttede forgæves, han blev døv og blind. Men den uro, som den bratte skilsmisse bragte over dem begge, var en ny tillokkelse; lige til den næste dag spurgte den ene sig selv, om den anden ikke var kommet noget til i det vejr, som man ikke ville jage en hund ud i; måske var de faldet, de havde måske forvildet sig; slige ængstelser optog dem begge tyrannisk og gjorde deres næste møde ømmere.

Endelig kom de skønne dage igen; april måned bragte milde nætter, og græsset i den grønne gang skød vildt op. I denne livsbølge, der strømmede ned fra himlen og steg op fra jorden, denne forårsrus, savnede de to unge ofte deres vinterensomhed, de regnfulde aftener, de iskolde nætter, hvor de havde været så alene, så fjernt fra enhver menneskelig lyd. Nu hældede dagen ikke så hurtigt; de var inderligt kede af det lange tusmørke, og når det var blevet tilstrækkelig mørkt, til at Miette kunne klatre over muren uden fare for at blive set, når de endelig var komne så vidt, at de kunne slippe ned på deres

kære sti, så fandt de ikke mere den ensomhed, der tiltalte deres barnlige, sky kærlighedsleg. Saint Mittre-pladsen blev befolket, forstadens gadedrenge blev ved med at rende efter hinanden på bjælkerne og råbe til klokken elleve, undertiden hændte det endog, at en af dem skjulte sig bag bjælkestablerne og lo så uforskammet til Miette og Silvère, som sådan en slyngel på ti år formår. Frygten for at blive overrasket, deres opvågnen, det larmende liv omkring dem, der tog til, alt eftersom det blev varmere, bragte uro over deres møder.

Og så begyndte de at blive beklemte om hjertet i den smalle gang. Den havde aldrig gyst med så heftige gys; denne jordbund, hvori de sidste knokler fra den fordums kirkegård slumrede, havde aldrig udsendt mere betagende dunster. Og de var endnu alt for barnlige til at kunne nyde den bedårende tillokkelse, der var over dette ensomme sted, som foråret fyldte med feber. Planterne nåede dem til knæene, de havde vanskeligt ved at gå frem og tilbage, og når de knuste de unge skud, var der nogle planter, som udåndede en skarp duft, der berusede dem. Så lænede de sig mod muren med halvt lukkede øjne uden at kunne komme frem, grebet af en sælsom træthed, forvirrede og vaklende, mens deres fødder var som bundet af urterne. Det syntes dem, at hele himlens svaghed meddelte sig til dem.

Da deres barnagtige voldsomhed ikke kunne finde sig i disse pludselige anfald af svaghed, beskyldte de til sidst deres tilflugtssted for at mangle luft og bestemte sig til at foretage deres kærlige vandringer længere borte, ude i det frie. Og så kom der nye udflugter hver aften. Miette mødte med sin kåbe; de svøbte sig begge ind i det store klædningsstykke, de listede

sig langs med murene, de nåede landevejen, de åbne marker, de store marker, hvor luften rullede mægtigt som havets høje bølger. Og nu var de ikke mere beklemt, dér genfandt de atter deres barndom, dér spredtes den svimmelhed og beruselse, som de høje planter på Saint Mittre-pladsen havde fremkaldt.

Her strejfede de omkring i to somre. Hver klippe, hver græsbænk kendte dem snart, og der var ingen lund, ingen hæk, intet krat, som ikke blev deres ven. De virkeliggjorde deres drømme, de løb vildt omkring på Sainte Claire-engene; Miette løb godt, og Silvère måtte hale dygtigt ud for at få fat i hende. De gik også ud for at søge skadereder; Miette, der var påståelig og ville vise, hvor godt hun kunne klatre i træerne i Chavanoz, bandt sine skørter sammen med en stump sejlgarn og steg op i de højeste poppeltræer, mens Silvère stod skælvende nedenfor og strakte sine arme ud, som om han ville gribe hende, hvis hun skulle falde. Disse lege lullede i den grad deres sanser til ro, at de en aftenstund var lige ved at komme op at slås som to drenge, der går fra skole. Mens de gik, lo de støjende, stødte til hinanden og var fulde af drillerier; de vandrede hele mil, gik undertiden lige til Garrigues-bjergene, fulgte de snævreste stier og skød ofte tværs over markerne; hele egnen var deres, de levede i den som i et erobret land og glædede sig ved himlen og jorden. Miette, der ligesom andre kvinder havde en elastisk samvittighed, generede sig ikke det mindste for at plukke en klase druer eller en gren med grønne mandler af de vinstokke eller mandeltræer, hvis kviste strejfede hende på vejen, noget, der stred fuldstændig imod Silvères strenge anskuelser, uden at han dog vovede at skænde på den unge pige, hvis surmulen, når den en sjælden gang fandt sted, bragte ham til fortvivlelse. "Å,

den slemme pige!" tænkte han da, idet han barnagtigt anskueliggjorde sig situationen, "hun kunne såmænd godt gøre mig til en tyv." Og Miette puttede hans del af den stjålne frugt i munden på ham. De kunstgreb, han anvendte – han holdt hende om livet, undgik frugttræerne, lod hende løbe lige efter sig langs med vinstokkene – for at få hende bort fra denne instinktive plyndringsdrift, slap snart op for ham. Så tvang han hende til at sætte sig ned, og deres følelse af beklemthed begyndte atter. I det hele taget var Viornes hulninger fulde af et feberfremkaldende mørke for dem. Når trætheden førte dem tilbage til flodens bred, da var det ude med deres skønne, barnagtige glæde. Under pilene bølgede det grå mørke som det parfumerede flor i en damekjole; og børnene følte dette flor, der endnu var ligesom mættet med vellugt og varme fra nattens duftende skuldre, kærtegne deres tindinger og indhylle dem i en uovervindelig slaphed. På Saint Claire-engene i det fjerne sang fårekyllingerne, og fra Viorne-floden ved deres fod lød der elskovsfuldt hviskende stemmer, dæmpede lyde, som af fugtige læber. Fra den slumrende himmel faldt en hed stjerneregn. Og under denne himmels, disse vandes, dette mørkes bæven lå børnene på ryggen i græsset ved siden af hinanden, tankeløst stirrende ud i det mørke rum, og deres hænder søgte hinanden, og de vekslede et kort håndtryk.

Silvère, der havde en ubestemt anelse om faren ved disse ekstaser, sprang undertiden op og foreslog at gå over til en af de små øer, som ragede op midt i floden ved lavvande. Så vovede de sig begge to derud på bare ben; Miette tog sig ikke om flintestenene og ville ikke have, at Silvère hjalp hende, og det hændte hende engang, at hun satte sig ned midt i strømmen;

men da der ikke var mere end en tyve-femogtyve centimeter vand, så slap hun med at måtte tørre sit overskørt. Når de så var på øen, lagde de sig ned på maven i sandet med øjnene i lige linje med vandets overflade, hvis sølvskæl de så bæve i det fjerne i den lyse nat. Så erklærede Miette, at hun var ude at sejle; det var nu ganske vist, at øen bevægede sig, hun følte godt, at den bar hende af sted; den svimmelhed, som de bragtes i ved den store strøm, der fyldte deres øjne, morede dem et øjeblik og holdt dem tilbage på bredden, mens de sang med dæmpet stemme som rorkarlene, hvis årer slår imod vandet. Til andre tider, når øen ragede lidt op, satte de sig ned som på en græsbænk og lod deres bare fødder hænge ned i floden. Og så snakkede de sammen i timevis, mens de sparkede i vandet og svingede med benene, og de fandt fornøjelse i at slippe storme løs over det fredelige vand, hvis kølighed beroligede dem i deres hede.

Disse fodbade fremkaldte et lune hos Miette, der nær havde fordærvet deres skønne, uskyldige kærlighedsforhold. Hun ville endelig bade sig rigtigt. Lidt oven for Viorne-broen var der et meget passende hul, sagde hun, med kun omkring en meters dybde og ganske sikkert; det var så varmt, de ville befinde sig så vel, når de stod i vand til skuldrene, hun havde så længe haft den største lyst til at lære at svømme, det skulle Silvère nu lære hende. Silvère kom med indvendinger: det var ikke godt at gå i vandet om aftenen, det var ikke forsigtigt, de kunne blive set, det ville måske skade dem; men han sagde ikke den sande grund; han nærede en instinktmæssig frygt ved tanken om denne nye leg, han spurgte sig selv om, hvorledes de skulle klæde sig af, og hvorledes han skulle bære sig ad med at holde

Miette over vandet i sine bare arme. Hun syntes ikke at have den mindste anelse om sådanne vanskeligheder.

En aftenstund bragte hun en badedragt med, som hun havde skåret sig af en gammel kjole, og Silvère blev nødt til at gå hjem til tante Dide for at hente sin svømmedragt. Det hele løb ganske naivt af; Miette gik ikke engang til side; hun klædte sig ganske naturligt af, i skyggen af et piletræ, der var så tæt, at hendes barnelegeme kun i et par sekunder strålede i ubestemt hvidhed. Silvère med sin brune hud så i mørket ud som en dunkel, ung egestamme, mens den unge piges blottede runde ben og arme lignede de små mælkehvide birkestammer inde på bredden. Som klædt i de skyggepletter, det høje løvværk lod falde på dem, sprang de så lystigt ud i vandet, kaldte på hinanden og udstødte små skrig i deres overraskelse over køligheden. Og skruplerne, den dulgte skamfølelse, den lønlige undseelse, alt blev glemt. De blev der en god time, plaskede omkring, kastede hinanden vand i ansigtet; undertiden blev Miette fornærmet, et øjeblik efter brast hun i latter, og da Silvère gav hende den første lektion, gav han hende af og til en dukkert for at vænne hende til vandet. Når Silvère holdt hende i bæltet om hendes liv, sparkede hun ud med arme og ben og troede, at hun svømmede; men så snart han slap hende, strittede hun skrigende imod, udstrakte sine arme, slog i vandet og hængte sig fast, hvor hun kunne, ved den unge mands liv, ved en af hans hænder. Hun støttede sig et øjeblik til ham og hvilede sig forpustet og ganske drivende af vand, mens den våde dragt fremhævede hendes jomfruelige legemes skønne linjer. Så udbrød hun:

"Nok engang; men du gør det jo med vilje, du holder ikke fast."

Og de blev slet ikke undselige over disse omfavnelser, når Silvère bøjede sig ned, for at holde hende oppe, eller når Miette i sin forelskede vildskab hængte sig om den unge mands hals. Det kolde bad gav dem en krystalklar renhed. Det var to nøgne uskyldigheder, der spøgte i den lune nat, imellem det slumrende løvværk. Efter de første bade bebrejdede Silvère sig hemmeligt, at han havde tænkt, der kunne passere noget ondt. Miette skyndte sig så meget med sin afklædning, og hun var så frisk i hans arme, så klingende af latter.

Efter en fjorten dages tid kunne den unge pige imidlertid svømme. Herre over sine lemmer, vugget af bølgen, legende med den lod hun sig overskylle af floden, af den tavse himmel, af de sørgmodige bredders drømmerier.

Når de begge svømmede lydløst, troede Miette at se løvværket på begge bredder fortætte sig, bøje sig over dem og drapere deres tilflugtssted med uhyre store gardiner. Og når månen skinnede, og dens stråler gled ind mellem træstammerne, da så hun venlige skikkelser i hvide klæder vandre langs med bredderne. Miette var ikke bange, hun følte en uforklarlig bevægelse, når hun fulgte den spillende skygge. Når hun svømmede frem med sagte bevarelse, da blev det rolige vand, som månen gjorde til et klart spejl, kruset som sølvindvirket tøj, kredsene blev større og tabte sig i flodbreddens mørke, under pilenes hængende grene, hvor der lød hemmelighedsfulde plask: ved hvert tag, hun tog, fandt hun således huller, der var fulde af stemmer, sorte fordybninger, som hun svømmede hurtigere forbi; buske og rækker af træer,

hvis mørke masser skiftede form, forlængede sig og så ud til at følge hende fra den høje bred. Når hun svømmede på ryggen, følte hun sig grebet ved at betragte himlens uudgrundelige dyb. Fra det omkringliggende land, fra synskredse, hun ikke mere kunne følge, hørte hun da en tungsindig, udholdende røst, sammensat af alle nattens suk.

Hun var ingen drømmende natur, hun nød med hele sit legeme, med alle sine sanser himlen, floden, skyggerne og lysstrålerne. Navnlig følte hun sig uendelig kærtegnet af floden, dette vand, denne bevægelige grund. Når hun svømmede op mod strømmen, glædede hun sig ved at føle vandet slå hurtigere mod hendes bryst og ben; det var en meget blid kildrende fornemmelse, som hun kunne tåle uden at le nervøst. Hun borede sig dybere ned, så vandet gik lige til læberne, for at strømmen kunne gå over hendes skuldre og indsvøbe hende helt fra hage til fod i sit flygtige kys. Hun lå ubevægelig drømmende på overfladen, mens de små bølger gled blødt ind mellem hendes dragt og hud og bragte tøjet til at svulme; så rullede hun sig på de stille flader som en kat på et tæppe, og hun gik fra det lysende vand, i hvilken månen badede sig, over i det sorte, der formørkedes af løvværket, med gysninger, som om hun havde forladt en solbeskinnet slette og følt grenenes kulde falde ned over sin nakke.

Nu fjernede hun sig, når hun klædte sig af; hun skjulte sig. I vandet var hun tavs, hun ville ikke mere have, at Silvère rørte ved hende, hun listede sig sagte frem ved siden af ham og svømmede med lige så lidt støj som en fugl, hvis flugt går gennem skoven; eller undertiden svømmede hun rundt om ham, grebet af en ubestemt frygt, som hun ikke kunne gøre sig

selv rede for. Og hun fjernede sig også, når han kom til at røre ved hende. Nu bragte floden dem kun i en slap beruselse, en tillokkende bedøvelse, der forvirrede dem sælsomt. Navnlig når de gik op af badet, var de døsige og havde ligesom et slør for øjnene. De var ligesom udmattede, og Miette brugte lang tid til at klæde sig på. Først tog hun kun sin særk og et skørt på; så blev hun liggende i græsset lige så lang hun var, klagede over træthed og kaldte på Silvère, som lå nogle skridt fra hende, og hvis hoved var tomt, mens hans lemmer var fulde af en sælsom og æggende mathed. Og når de gik tilbage, var der mere varme i deres omfavnelse, de følte bedre gennem klæderne hinandens legemer, blødgjorte af badet; de standsede og sukkede dybt. Miettes tykke hår, der endnu var ganske fugtigt, hendes nakke og hendes skuldre, alt var så friskt og havde en ren duft, der fuldstændig berusede den unge mand. Heldigvis erklærede den unge pige en aften, at hun ikke ville tage flere bade, da det kolde vand drev hende blodet til hovedet. Hun gav sikkert denne grund for ramme alvor, i al uskyldighed.

Så genoptog de deres lange samtaler. Af den fare, som deres uvidende kærlighed havde været udsat for, blev intet andet tilbage i Silvères sjæl end en stor beundring for Miettes fysiske styrke. Hun havde lært at svømme på fjorten dage og ofte, når de svømmede om kap, havde han set hende kløve bølgerne med en lige så hurtig arm som hans egen. Han, som elskede styrke og legemsøvelser, blev rørt, når han så hendes legeme så kraftigt, så mægtigt og så behændigt. Han fik en egen agtelse for hendes stærke arme. En aften, efter et af de første bade, der gjorde dem så lattermilde, gav de sig til at brydes i sandet, og de kæmpede længe, uden at det lykkedes Silvère at kaste Miette

omkuld, og da han så mistede ligevægten, var det den unge pige, som blev stående oprejst. Hendes elskede behandlede hende som dreng, og disse forcerede ture, disse vilde løb tværs over engene, disse reder, de tog i træernes toppe, disse kampe, alle disse voldsomme lege beskyttede dem så længe og forhindrede dem i at profanere deres kærlighed. Ved siden af Silvères beundring for hans elskedes vildskab, havde hun også del i de ømme følelser for de ulykkelige, af hvilke hans hjerte var fuldt. Han, som ikke kunne tåle at se et forladt væsen, en fattig, et barn, der gik på bare ben i støvet på landevejen, uden at føle inderlig medynk, han elskede Miette, fordi ingen elskede hende, fordi hun førte en forskudt tilværelse. Når han så hende le, var han dybt rørt over den glæde, han voldte hende. Og så var hun sky som han, og de var begge lige enige i deres had til forstadens kællinger. Hans drømme, når han om dagen med stærke hammerslag lagde bånd om hjulene hos sin mester, var fulde af højsindet dårskab. Han tænkte på Miette som en forløser. Alt, hvad han havde læst, steg ham til hovedet; han ville engang ægte sin veninde for at hæve hende i verdens øjne; det var hans hellige mission at løskøbe, at frelse galejslavens datter. Hans hoved var så fuldt af forsvarstaler, at han slet ikke kunne se ganske simpelt på tingen; han forvildede sig ud i ren social mysticisme, han drømte om guddommelige oprejsninger, han så Miette sidde på en trone, der stod ved enden at Sauvaire-promenaden, mens hele byen bøjede sig for hende, bad om tilgivelse og sang lovsange. Heldigvis glemte han disse skønne ting, så snart Miette sprang over sin mur, og når hun på landevejen sagde til ham:

"Lad os løbe, hvad? Jeg vil vædde på, at du ikke kan få fat i mig."

Men skønt den unge mand i tankerne ganske levende så sin elskedes forherligelse, så havde han på den anden side en sådan retfærdighedsdrift, at han ofte fik hende til at græde, når han talte til hende om hendes fader. Skønt Silvères venskab havde gjort hende så uendelig blød, havde hun dog endnu af og til pludselige anfald, onde øjeblikke, i hvilke hendes blodrige naturs hårdnakkethed og trods stivnede hende, gjorde hendes øjne hårde og kneb hendes læber sammen. Så påstod hun, at hendes fader havde gjort vel i at dræbe gendarmen, at jorden tilhører alle mennesker, og at man har ret til at skyde, hvor man vil, og når man vil. Og Silvère forklarede hende da med sin alvorlige stemme loven, således som han nu opfattede den, med så forunderlige fortolkninger, at hele Plassans' øvrighed ville have stejlet, hvis den havde hørt ham. Disse samtaler fandt som oftest sted i en eller anden ensom krog på Sainte Claire-engene. De sortegrønne græstæpper udstrakte sig, så langt deres øjne nåede, uden at et eneste træ afbrød den vidtstrakte flade, og himlen syntes at være uhyre stor og fyldte den åbne horisont med sine stjerner. Børnene blev ligesom vugget på dette grønne hav. Miette kæmpede længe for sin sag; hun spurgte Silvère, om det da ville have været bedre, hvis hendes fader havde ladet sig dræbe af gendarmen, og Silvère tav et øjeblik; så sagde han, at det i et sådant tilfælde var bedre at være offeret end morderen, og at det var en stor ulykke at dræbe et medmenneske, selv om det skete i lovligt nødværge. For ham var loven hellig, og dommerne havde handlet ret i at sende Chantegreil i slaveriet. Den unge pige blev vred. Hun kunne have pryglet sin ven, og

sagde, at hans hjerte var lige så ondt som de andres. Og når han hårdnakket stod på sin mening om, hvad der var lov og ret, gav hun sig til sidst til at hulke og stammede, at han sikkert skammede sig over hende, siden han stadig mindede hende om hendes faders forbrydelse. Disse samtaler endte med tårer og sindsbevægelse på begge sider. Men om end den unge pige græd og indrømmede, at hun måske havde uret, så bevarede hun dog sin menneskeskyhed og sin heftige vrede i hjertet. Engang fortalte hun med støjende latter, at hun havde set en gendarm falde ned af hesten og brække sit ben. For øvrigt levede Miette kun for Silvère. Når han spurgte hende om hendes onkel og fætter, svarede hun, at "dem vidste hun ikke noget om", og når han vedblev at udspørge hende af frygt for, at hun blev behandlet alt for dårligt på Jas-Meiffren, så sagde hun, at hun havde meget at bestille, og at der ikke var sket nogen forandring. Hun troede imidlertid, at Justin endelig havde opdaget, hvad det var, der bragte hende til at synge om morgenen og fyldte hendes øjne med mildhed. Men hun tilføjede:

"Og hvad gør så det? Hvis han nogen sinde generer os, så skal vi nok give ham sådan en modtagelse, at han ikke mere får lyst til at blande sig i vore sager."

Imidlertid blev de undertiden trætte af de åbne marker og de lange ture i fri luft. De kom stadig tilbage til Saint Mittre-pladsen, til den snævre gang, fra hvilken de var blevet jaget bort af de brændende hede sommeraftener, de nedtrådte urters alt for stærke duft og de hede, bedøvende luftninger. Men undertiden gjorde gangen et mildere indtryk på dem, den blev kølnet af vinden, og de kunne da blive der uden at føle nogen

svimmelhed. Så nød de en herlig hvile. De sad da på gravstenen, lukkede øret for børnenes og sigøjnernes støj og følte sig atter hjemme. Silvère havde flere gange opsamlet brudstykker af knokler og rester af hjerneskaller, og de holdt meget af at tale om den gamle kirkegård. Deres levende indbildningskraft sagde dem dunkelt, at deres kærlighed som en skøn, kraftig og saftfuld plante var skudt frem af denne jord, i denne krog, som døden havde gjort frugtbar. Dér var den vokset som disse vilde planter; dér havde den blomstret som de røde valmuer, der ved den mindste luftning svajer hid og did på deres stængler som åbne og blodige hjerter. Og de forstod de lune vindpust, som strejfede deres pande, den hviskende lyd, de hørte i mørket, og de lange gysninger, som gennembævede gangen: det var de døde, som åndede dem deres svundne lidenskaber i ansigtet, de døde, som fortalte dem om deres bryllupsnætter, de døde, som vendte sig i jorden, grebet af en vild lyst til at elske, til atter at elske. Disse knokler, det følte de godt, var fulde af kærlighed til dem; de knuste hjerneskaller varmede sig ved deres ungdoms flammer, de mindste knokkelrester omgav dem med en henrykt mumlen, en urolig bekymring, en bævende skinsyge. Og når de fjernede sig, da græd den gamle kirkegård. Disse planter, der omsnoede deres fødder i de hede nætter, og som fik dem til at snuble, var spinkle fingre, udtrevlede af graven, sprunget ud af jorden for at kaste dem i hinandens arme. Denne beske og gennemtrængende duft, som de knuste stilke udåndede, det var livets befrugtende duft, dets mægtige saft, som gravene langsomt udvikler, og som beruser de elskende, der har forvildet sig på ensomme

stier. De døde, de gamle døde, ønskede Miettes og Silvères bryllup.

De to unge blev aldrig grebet af skræk. Den bølgende ømhed, som de sporede omkring sig, rørte dem og bragte dem til at elske de usynlige væsener, hvis berøring de troede at føle som lette vingeslag. De var simpelthen undertiden hensunkne i mild bedrøvelse og fattede ikke, hvad det var, de døde ville dem. De vedblev at leve i deres uvidende kærlighed, midt i denne strøm af plantesaft, på denne stump forladte kirkegård, hvor den fedede jord udsvedte liv, og som bydende forlangte deres forening. De summende stemmer, der klang i deres øren, den pludselige hede, der drev dem alt blodet op i ansigtet, sagde dem intet tydeligt. Der var dage, på hvilke de dødes råb blev så stærkt, at Miette febrilsk og slap, halvt hvilende på gravstenen, betragtede Silvère med sine svømmende øjne, som om hun ville sige: "Hvad vil de dog? hvorfor gyder de sådanne flammer i mine årer?" Og Silvère var mat og bestyrtet og vovede ikke at gentage de brændende ord, som han troede at fange i luften, de slemme råd, som de store planter gav ham, de bønner, der kom fra hele gangen, fra de slet tilkastede grave, der brændte af længsel efter at tjene de to unge folks kærlighed.

De talte ofte sammen om de knokler, de fandt. Miette sværmede med sit kvindeinstinkt for sørgelige emner. Ved hvert nyt fund kom hun med endeløse gisninger. Hvis knoklen var lille, talte hun om en smuk ung pige, der var død af brystsyge eller bortrevet af feber dagen før sit bryllup; var den stor, så fantaserede hun om en eller anden høj olding, en soldat, en dommer, et eller andet frygteligt menneske. Navnlig beskæftigede gravstenen dem længe. En smuk månelys aften

havde Miette opdaget halvt udslettede bogstaver på en af dens flader. Silvère måtte pille mosset af med sin kniv, og så læste de brudstykker af en inskription: *Her ... hviler ... Marie ... død ...* Da Miette fandt sit navn på denne sten, blev hun dybt grebet. Silvère kaldte hende en "tosset tøs"; men han kunne ikke holde sine tårer tilbage. Hun sagde, at hun havde fået et stik i brystet, at hun ville dø snart, og at denne sten var bestemt for hende. Så følte den unge mand sig gennemisnet. Imidlertid lykkedes det ham at skamme den unge pige ud, og det endte med, at de begge lo. De undgik senere atter at tale om det. Men i sine melankolske timer, når den overtrukne himmel formørkede gangen, kunne Miette ikke lade være med at nævne denne døde, denne ukendte Marie, hvis grav så længe havde lettet deres stævnemøder. Resterne af den stakkels pige var der måske endnu. En aften fik hun den underlige idé, at Silvère skulle vende stenen om og se, hvad der var under den. Han afslog det, som om det var en helligbrøde, og denne vægring nærede Miettes drømme om det kære fantasibillede, der bar hendes navn. Hun ville endelig, at hun skulle være død i hendes alder, tretten år gammel, mens hun var fuld af ømme følelser. Hun gik så vidt, at hun havde ondt af stenen, den sten, over hvilken hun klatrede så behændigt, på hvilken de så ofte havde sat sig, den sten, der var isnet af døden, og som de havde varmet med deres kærlighed. Hun tilføjede:

"Du skal se, det vil bringe os ulykke ... hvis du døde, så ville jeg gå her hen og dø, og jeg ville da have, at denne sten skulle lægges over mit lig."

Og Silvère skændte på hende med sammensnøret strube, fordi hun tænkte på så sørgelige ting.

Det var således, de havde elsket hinanden i næsten to år i den smalle gang og ude på de frie marker. Deres idyl trodsede decembermåneds iskolde regn og julimåneds brændende opfordringer uden at synke ned til almindelige kærlighedsforholds skændsel; den vedblev at bevare et skønhedspræg fra den græske sagnverden, sin brændende renhed, al den naive stammen, som legemet viser, når det attrår, men er uvidende. De døde, selve de gamle døde, hviskede forgæves i deres øren. Og den gamle kirkegård gav dem kun en rørt tungsindighed, en ubestemt anelse om et kort liv; en stemme sagde dem, at de ville dø med deres jomfruelige kærlighed før brylluppet, den dag, de tilhørte hinanden helt. Det var sikkert dér, på gravstenen, midt imellem knoklerne, der skjultes under de svulmende urter, at de skulle udånde deres kærlighed til døden, denne bitre lyst til at lægge sig til hvile sammen i jorden, der bragte dem til at standse på kanten af Orchères-vejen hin decembernat, mens de to klokker tilsendte hinanden klagende råb.

Miette sov fredeligt med hovedet støttet mod Silvères bryst, mens han tænkte på de gamle stævnemøder, på de skønne år fulde af stadig fortryllelse. Da det blev dag, vågnede den unge pige. Foran dem lå dalen udstrakt ganske klar under den hvide himmel. Solen stod endnu bag højene. Et krystalklart lys, gennemsigtigt og strålende som kildevand, flød langs med den blege synskreds. Hist nede tabte Viorne sig, lig et hvidt atlaskbånd i den røde og gule jord. Der var en udsigt uden grænser, grå have af oliventræer, vinlande som uhyre stykker stribet tøj, et landstrøg, der blev større i luftens klarhed og kuldens fred. Vinden, der blæste i små pust, havde isnet de to

børns ansigter. De rejste sig hurtigt op, de var atter muntre og lykkelige over morgenens klarhed. Og nu, da natten havde bortført deres sørgmodighed og skræk, betragtede de med henrykt øje slettens umådelige kreds og lyttede til de to klokkers klang, der syntes dem muntert at ringe en helligdag ind.

"Å, hvor jeg har sovet dejligt!" udbrød Miette. "Jeg drømte, at du omfavnede mig ... gjorde du det, hvad?"

"Det er gerne muligt," svarede Silvère leende. "Jeg var ikke varm. Det er en hundekulde."

"Jeg fryser kun om fødderne."

"Godt, så lad os løbe ... Vi har to stive mil tilbage; du bliver nok varm igen."

De gik ned ad skråningen og løb hen til landevejen. Da de var dernede, hævede de hovedet, som for at sige farvel til den klippe, på hvilken de havde grædt, da de brændte deres læber i et kys. Men de talte ikke igen om dette varme kærtegn, der havde givet deres kærlighed en ny drift, som endnu var ubestemt, og som de ikke vovede at forklare. De tog ikke engang hinanden under armen, men lod, som om de så kunne gå hurtigere. Og de gik lystigt videre, lidt forlegne, uden at vide hvorfor, hver gang de så på hinanden. Solen stod højere på himlen. Den unge mand, som undertiden var blevet sendt til Orchères af sin mester, valgte uden nølen de nærmeste stier, og således vandrede de da mere end to mil ad hulveje, langs med uendelige hække og mure. Miette beskyldte Silvère for at være faret vild. Ofte så de i et kvarter ikke en stump åben mark; på den anden side murene og hækkene så de ikke andet end lange

rækker af mandeltræer, hvis tynde grene aftegnede sig skarpt mod den klare himmel.

Pludselig kom de ud lige over for Orchères. Stærke glædesråb og larm som af mange mennesker lød tydeligt i den rene luft og nåede dem. Oprørshæren var ved at rykke ind i byen. Miette og Silvère kom derind med efternølerne. De havde aldrig set en sådan begejstring. Når man så gaderne, skulle man tro, det var en processionsdag, på hvilken helgenens tronhimmel bringer de skønneste draperier frem i vinduerne. Insurgenterne blev behandlet som befriere. Mændene omfavnede dem, og kvinderne bragte dem levnedsmidler. Og i dørene stod der gamle folk, som græd. Det var en fuldstændig sydlandsk jubel, der ytrede sig på en øredøvende måde med sang, dans og fagter. Da Miette gik forbi, blev hun revet med ind i en storartet farandole, der svang sig ned mod torvepladsen. Silvère fulgte hende. Hans dødstanker og modløshed var langt borte i dette øjeblik. Han ville slås og sælge sit liv så dyrt som muligt. Tanken om kamp berusede ham på ny.

Han drømte om sejr, om et lykkeligt liv med Miette under universalrepublikkens store fred.

Denne broderlige modtagelse hos Orchères' indbyggere var oprørernes sidste glæde. Dagen gik for dem i strålende tillid og i et håb uden grænser. Fangerne: major Sicardot, de herrer Garçonnet, Peirotte og de andre, som var blevet indespærrede i en sal i mairiet, hvis vinduer vendte ud til torvepladsen, betragtede overraskede og forskrækkede disse farandoler, denne begejstringsstrøm, som de var vidne til.

"De pjalte!" mumlede majoren, i det han lænede sig mod vindueskarmen som mod en fløjlsbetrukken teaterloge; "at

tænke sig, at der ikke kommer et par batterier og fejer alt det rak bort!"

Da han så bemærkede Miette, tilføjede han, idet han henvendte sig til hr. Garçonnet:

"Se engang den høje røde pige der nede, hr. maire. Det er en skandale! De slæber deres fruentimmer med sig. Hvis det bliver ved, så kommer vi til at opleve nette historier."

Hr. Garçonnet rystede på hovedet og talte om "tøjlesløse lidenskaber" og "de værste perioder i vor historie". Hr. Peirotte, der var så hvid som et lagen, forholdt sig tavs; han åbnede kun sin mund en eneste gang for at sige til Sicardot, der blev ved med at skælde ud:

"Tal dog sagtere! De får dem til at myrde os alle."

For resten behandlede oprørerne disse herrer med den største mildhed. Om aftenen lod de endog et fortræffeligt måltid anrette for dem. Men for sådanne kujoner som amtsforvalteren blev slige opmærksomheder skrækindjagende: oprørerne trakterede dem sikkert kun så godt, for at de skulle være mere fede og møre, når de engang ville spise dem.

I tusmørket stødte Silvère pludselig sammen med sin fætter, doktor Pascal. Videnskabsmanden havde fulgt skaren til fods og snakkede med arbejderne, der havde stor agtelse for ham. Han havde i begyndelsen bestræbt sig for at få dem til at opgive at slås, men senere syntes han at være blevet overbevist ved deres tale og sagde til dem med sit deltagende, men lidenskabsløse smil:

"I har måske ret, mine venner; slås I bare, jeg skal nok lappe jeres arme og ben."

Og om morgenen havde han roligt givet sig til at samle sten og planter på vejen. Han var meget ked af ikke at have taget sin geologhammer og botanisérkasse med. Nu var hans lommer så fulde af sten, at de var nær ved at revne og der var en mængde lange strå i forbindtasken, som han bar under armen.

"Hvad? er det dig, min gut?" udbrød han, da han fik øje på Silvère. "Jeg troede, at jeg var den eneste af familien, der var til stede her."

Han sagde de sidste ord med lidt ironisk betoning, med mild spot over sin faders og onkel Antoines rænker. Silvère var glad ved at møde sin fætter; doktoren var den eneste Rougon, der trykkede ham i hånden på gaden og viste ham oprigtigt venskab. Og den unge mand viste også levende glæde ved at se ham dækket med støv fra vejen, hvoraf han sluttede, at han var vundet for den republikanske sag. Med ungdommeligt eftertryk talte han til ham om folkets rettigheder, om sin hellige sag og den sikre sejr. Pascal hørte smilende på ham; han undersøgte nysgerrigt hans minespil og de varme bevægelser i hans ansigt, som om han studerede et emne, dissekerede en begejstring, for at se, hvad der var på bunden af denne højsindede feber.

"Hvor du tager på veje! hvor du tager på veje! Å! du er et ægte barnebarn af din bedstemoder!"

Og han tilføjede halvt hviskende, som en kemiker, mens han gør sine optegnelser:

"Hysteri eller begejstring, skændigt afsind eller højsindet afsind. Stadig de pokkers nerver!"

Så drog han ganske højt sin slutning og gav sine tanker et kortfattet udtryk:

"Familien er fuldstændig. Den får en helt."

Silvère havde ikke hørt, hvad han sagde. Han blev ved at tale om sin kære republik. Nogle skridt derfra var Miette standset, stadig iført den store røde pels; hun forlod ikke mere Silvère, de var arm i arm ilet gennem byen sammen. Denne høje rode pige opvakte til sidst Pascals nysgerrighed; han afbrød pludselig sin fætter og spurgte:

"Hvem er den unge pige, du har med dig?"

"Det er min hustru," svarede Silvère alvorligt.

Lægen gjorde store øjne. Han var ikke med. Og da han var meget undselig over for kvinder, tog han hatten dybt af for hende og gik sin vej.

Det blev en urolig nat. En ulykkesvind for hen over oprørerne. Begejstringen, tilliden fra den foregående dag blev ligesom bortført af mørket. Om morgenen var ansigterne triste; det var en vekslen af sørgmodige blikke og lange nedslåede pauser. Der gik slemme rygter; de dårlige efterretninger, som det var lykkedes anførerne at skjule siden den foregående dag, havde udbredt sig, uden at nogen havde talt, udblæst af den usynlige mund, der med ét pust indjager masserne en panisk skræk. Der var røster, som meldte, at Paris var besejret, og at provinserne havde rakt hals, og disse røster tilføjede, at talrige troppeafdelinger under befaling af oberst Masson og departementspræfekten, hr. de Blériot, rykkede frem fra Marseille i ilmarch for at ødelægge oprørsflokkene.

Det var et slag, en vågnen fuld af vrede og fortvivlelse. Disse mænd, som den foregående dag havde brændt af patriotisk feber, følte sig gennembævede af stærk kulde ved at tænke på det underkuede og skændigt mishandlede Frankrig. Så havde altså kun de alene haft pligtens heltemod! De var i dette øjeblik

fortabte midt i den fælles rædsel, i den dødstille egn; de blev til oprørere; de skulle jages med skud som vilde dyr. Og de havde drømt om en stor krig, om en folkerejsning, om en berømmelig sejr for retten! Og i denne forvirring, i deres forladthed begræd denne håndfuld mænd deres døde tro, deres svundne drøm om retfærdighed. Der var dem, som forbandede hele Frankrig for dets fejhed, kastede deres våben og satte sig på kanten af vejene; de sagde, at de her ville vente på soldaternes kugler, for at vise, hvorledes republikanere dør.

Skønt disse mænd kun havde landsforvisning eller død for sig, var der dog kun få desertioner. En beundringsværdig solidaritet forenede disse flokke. Det blev anførerne, som deres vrede vendte sig imod. De var virkelig uduelige. Der var blevet begået uoprettelige fejl, og nu var oprørerne ubundne, uden disciplin, næppe beskyttede af nogle skildvagter, under vaklende mænds befaling og følgelig i de første, de bedste soldaters vold.

De tilbragte endnu to dage, tirsdag og onsdag, i Orchères, spildte tiden og forværrede deres stilling. Generalen, manden med sablen, som Silvère havde vist Miette på Plassansvejen, nølede og ømmede sig under det frygtelige ansvar, der tyngede på ham. Om torsdagen kom han til det resultat, at Orchères-stillingen var absolut farlig. Henimod klokken et gav han befaling til opbrud og førte sin lille hær op på Sainte Roures højdedrag. Det var for resten en uindtagelig stilling for den, der havde forstået at forsvare den. Sainte Roures huse ligger op ad siden af en høj; bag byen lukkes horisonten af uhyre store klippeblokke; man kan kun komme op til denne naturlige fæstning gennem Nores-sletten, der udstrækker sig neden for

højsletten. En åben plads, der er gjort til promenade og beplantet med dejlige elmetræer, behersker sletten. På denne åbne plads opslog insurgenterne deres lejr. Til fængsel for gidslerne valgtes et gæstgiversted, hotellet "Det hvide Muldyr", der lå midt på promenaden. Natten svandt tung og mørk. Der blev talt om forræderi. Allerede om morgenen begyndte manden med sablen, der havde forsømt at tage de simpleste forsigtighedsregler, at holde revue. Afdelingerne stod ret, med ryggen mod sletten i deres sælsomme kaos af dragter: brune jakker, mørkladne overfrakker, blå bluser omgjordede med røde bælter; den sære blanding af våben: nylig hvæssede leer, store jordarbejderskovle og pudsede jagtbøsseløb lyste i solskinnet; den improviserede general red netop langs med den lille hærs front, da en skildvagt, som var blevet glemt i en olivenmark, kom løbende med heftige bevægelser og råbte:

"Soldaterne! Soldaterne!"

Der opstod nu en ubeskrivelig bevægelse. Det blev først anset for falsk alarm. Insurgenterne glemte al disciplin, styrtede frem og løb til enden af pladsen for at se soldaterne. Rækkerne blev brudt. Og da soldaternes mørke, regelmæssige linje med bajonetglimt viste sig bag oliventræernes grålige forhæng, da opstod der en tilbagevigende bevægelse og forvirring, der bragte en panisk skælven over højsletten fra den ene ende til den anden.

Folkene fra La Palud og Saint Martin de Vaulx havde imidlertid atter samlet sig midt på promenaden og stod der stolte og modige. En brændehugger, en kæmpe, hvis hoved ragede op over hans kammeraters, svingede sin røde halsklud

og råbte: "Kom her hen, Chavanoz, Graille, Poujols, Saint Eutrope! Kom her hen Les Tulettes! Kom, Plassans!"

Store menneskeskarer strømmede over sletten. Manden med sablen, der var omgivet af folkene fra Faverolles, fjernede sig med flere kontingenter fra landdistrikterne, Vernoux, Corbière, Marsanne og Pruinas, for at omgå fjenden og falde ham i flanken. Andre, Valqueyras, Nazères, Castelle Vieux, Les Roches Noires, Murdaran, kastede sig til venstre og spredte sig i skyttekæde hen over Nores-sletten.

Og mens promenaden blev tom, forenede de afdelinger fra byerne og landsbyerne, som brændehuggeren havde kaldt til hjælp, sig under elmetræerne og dannede en mørk, uregelmæssig masse, der var grupperet uden nogen som helst strategisk regel, men som var rullet derhen som en stenblok for at spærre vejen eller dø. Plassansafdelingen var midt i denne heltemodige fylking. Og i blusernes og jakkernes grå, i våbnenes blålige glans satte Miette i sin kåbe, holdende på fanen med begge hænder, en stor rød plet, en plet som et frisk og blødende sår.

Pludselig opstod der en lang pause. Hr. Peirottes blege ansigt viste sig i et af vinduerne i "Det hvide Muldyr". Han stod og talte og slog ud med armene.

"Gå Deres vej, luk skodderne," råbte insurgenterne rasende; "De bliver jo skudt!"

Skodderne blev lukket i en fart, og nu hørte de ikke andet end soldaternes taktfaste trin, der nærmede sig.

Så forløb der et minut, som aldrig syntes at ville få ende. Soldaterne var forsvundet, de skjultes af en fold i terrænet, og snart bemærkede insurgenterne hen imod sletten, i lige linje

med jorden, bajonetspidser, der skød frem, voksede og svajede i den opstående sol som en kornmark med stålaks. I dette øjeblik troede Silvère i den feber, som gennemrystede ham, at se billedet af den gendarm, hvis blod havde plettet hans hænder; af sine kammeraters meddelelser vidste han, at Rengade ikke var død, men at han kun havde fået det ene øje slået ud, og han så det tydeligt med dets tomme, blodige, frygtelige hule. Den bitre erindring om denne mand, som han ikke havde tænkt på, siden han forlod Plassans, blev ham utålelig. Han fik en skræk for, at han skulle blive bange, han knugede heftigt sin riffel, hans øjne var indhyllet i en tåge, og han brændte af lyst efter at affyre sin bøsse for at jage billedet af den enøjede bort med skud. Bajonetterne hævede sig stadig langsomt.

Da soldaternes hoveder viste sig ved pladsens rand, vendte Silvère sig instinktivt mod Miette. Dér stod hun, som om hun var blevet større, med blussende ansigt, mellem folderne af det røde banner; hun stod på tæerne for at se soldaterne; den nervøse spænding bragte hendes næsebor til at dirre og viste hendes hvide ulvetænder mellem de røde læber. Silvère smilede til hende. Han havde ikke engang vendt sit hoved bort, før en geværsalve blev affyret. Soldaterne, som man endnu ikke kunne se længere end til skuldrene, havde fyret første gang. Det forekom ham, at der for et stærkt vindstød hen over hans hoved, mens en regn af blade, der var ramt af kuglerne, faldt ned fra elmetræerne. En knagende lyd, som når en vissen gren falder til jorden, bragte ham til at se til højre. Han så da den store brændehugger, som ragede op over alle de andre, ligge på jorden med et lille sort hul midt i panden. Så affyrede han sin riffel lige ud for sig uden at sigte, ladede den og skød atter, og

det stadig som en rasende, som et dyr, der ikke tænker på noget, men skynder sig med at dræbe. Han kunne ikke engang længere skelne soldaterne; røgen bølgede under elmetræerne som grå musselinslør. Bladene fortsatte med at regne ned over oprørerne, for soldaterne skød alt for højt. Undertiden hørte den unge mand under geværsalvens pibende lyd et suk, en dump rallen, og det gav et ryk i den lille flok, som for at gøre plads for den ulykkelige, der faldt, mens han klamrede sig til sine naboers skuldre. Skydningen varede i ti minutter.

Da råbte pludselig en mand under opholdet mellem to salver: "Flygt, hvem der kan!" med et frygteligt udtryk af rædsel. Der lød brummende og rasende lyde: "De feje karle! o de feje karle!" Græsselige ord løb fra mand til mand: Generalen var flygtet. Rytteriet nedsablede den skyttekæde, der stod på Nores-sletten. Og skuddene holdt ikke op, de faldt uregelmæssigt og stribede røgen med bratte glimt. En barsk stemme gentog, at de burde dø her. Men den fortvivlede stemme, rædselsstemmen råbte højere: "Flygt, hvem der kan! Flygt, hvem der kan!" Der var mænd, som flygtede, kastede deres våben og sprang over de døde. De andre sluttede rækkerne. Der blev en halv snes oprørere tilbage; to til greb flugten, og af de otte andre blev tre dræbt på engang.

De to børn var mekanisk blevet tilbage uden at fatte noget. Alt efter som flokken svandt ind, hævede Miette fanen højere; hun holdt den foran sig i sine knyttede hænder som en stor kerte. Den var gennemhullet af skud. Da Silvère ikke havde flere patroner i lommen, holdt han op med at skyde og betragtede sin bøsse med sløv mine. Da gik der en skygge over hans ansigt, som om en mægtig fugl havde strejfet hans pande

med sit vingeslag. Og da han hævede øjnene, så han fanen falde ud af hænderne på Miette. Den unge pige trykkede begge hænder mod sit bryst, kastede sit hoved tilbage og drejede sig langsomt med et forfærdeligt udtryk af lidelse.

Hun udstødte ikke noget skrig; hun sank tilbage på fanens røde dug.

"Rejs dig, kom hurtigt," sagde Silvère og rakte hende hånden helt fortumlet i hovedet.

Men hun blev liggende med ganske store øjne uden at sige et ord. Da faldt det som skæl fra hans øjne, og han kastede sig på knæ.

"Er du såret, hvad? Hvor er du såret?"

Hun blev ved at tie, hun var nær ved at kvæles; hun betragtede ham med sine opspilede øjne gennembævet af korte gys. Så tog han hendes hænder bort fra brystet.

"Det er dér, ikke sandt? Dér?"

Og han rev hendes livstykke op og blottede brystet. Han søgte efter såret, men så intet. Hans øjne fyldtes med tårer. Og så så han til højre under brystet et lille rosenrødt hul; der sad én eneste dråbe blod på såret.

"Det har ikke noget at betyde," stammede han; "nu skal jeg hente Pascal, han kurerer dig nok. Hvis du blot kunne rejse dig ... Kan du ikke rejse dig?"

Soldaterne skød ikke mere; de havde kastet sig til venstre mod de afdelinger, der var blevet ført bort af manden med sablen. Pladsen var helt tom; kun Silvère knælede dér foran Miette. Med fortvivlelsens stædighed havde han taget hende i sine arme. Han ville rejse hende op; men den unge pige fik et

sådant anfald af smerte, at han lagde hende ned igen. Han bønfaldt hende:

"Tal dog til mig, hører du! Hvorfor taler du slet ikke til mig?"

Hun kunne ikke. Hun bevægede sine hænder med en svag og langsom bevægelse for at sige, at det ikke var hendes skyld. Hendes sammenknebne læber blev allerede smallere under dødens finger. Hendes hår hang løst, hendes hoved svøbte sig ind i bannerets blodige folder, og kun hendes øjne var levende, hendes sorte øjne, der lyste i det hvide ansigt. Silvère hulkede. Blikkene fra disse store ulykkelige øjne gjorde ham ondt. Han så i dem en umådelig sorg over at skulle forlade livet. De fortalte ham, at hun drog bort alene, før brylluppet, at hun drog bort, uden at være hans hustru; de sagde ham også, at det var ham, der havde villet det, at han burde have elsket hende, som alle andre unge mænd elsker kvinderne. I sin sjælekval, i den vilde kamp, som hendes blodrige natur førte med døden, begræd hun sin jomfruelighed. Silvère, der bøjede sig ned over hende, forstod det fyrige legemes bitre hulken. Han hørte de gamle knoklers bønner i det fjerne; han mindedes de kærtegn, der havde brændt på deres læber, om natten, på kanten af landevejen: Hun havde hængt sig ved hans hals og bedt om hele hans kærlighed, og han havde ikke fattet hende, han lod hende jo gå bort som en lille pige, der var fortvivlet over ikke at have smagt livets lyst. I sin fortvivlelse over, at hun ikke skulle tage andet med af ham end mindet om en skoledreng og god kammerat, kyssede han hendes jomfruelige bryst, dette rene og kyske bryst, som han havde blottet. Han kendte ikke denne bævende barm, denne herlige ungmøskønhed. Hans tårer vædede hans læber. Han pressede sin hulkende mund mod den

unge piges hud. Disse elskovskys bragte den sidste glæde i Miettes øjne. De elskede hinanden, og deres idyl fandt sin løsning i døden.

Men han ville ikke tro på, at hun skulle dø. Han sagde:

"Nej, du skal se, det har intet at sige ... Tal ikke, hvis det gør ondt ... Vent, jeg vil løfte dit hoved; så skal jeg varme dig, dine hænder er iskolde."

Skydningen begyndte imidlertid atter til venstre på olivenmarkerne. Der hørtes dumpe lyde af galopperende rytteri fra Nores-sletten, og af og til høje skrig af folk, der blev myrdet; der kom tykke røgskyer, som trak hen under elmetræerne. Men Silvère hverken så eller hørte mere. Pascal, der kom løbende ned mod sletten, så ham ligge ned og nærmede sig i den tro, at han var såret. Så snart den unge mand så ham, klamrede han sig fast til ham. Han viste ham Miette.

"Se her," sagde han, "hun er såret, dér, under brystet... O, hvor det er smukt af Dem, at De kommer; De vil frelse hende!"

I samme øjeblik fik den døende en let krampetrækning. Da gik der en smertelig skygge hen over hendes ansigt, hendes læber åbnede sig, og der kom et lille suk fra dem. Hendes øjne var vidt åbne og stadig fæstede på den unge mand.

Pascal, som havde bøjet sig ned, rejste sig op, idet han med dæmpet stemme sagde:

"Hun er død."

Død! Dette ord fik Silvère til at vakle. Han havde lagt sig på knæ, han tumlede om, som kastet omkuld af Miettes lille suk.

"Død! Død!" gentog han, "det er ikke sandt, hun ser på mig ... De kan da vel se, at hun ser på mig!"

Og han tog fat i lægens frakke, bad ham så bønligt om ikke at gå bort, påstod, at han tog fejl, at hun ikke var død, og at han kunne frelse hende, hvis han ville. Pascal stred mildt imod og sagde med sin venlige stemme:

"Jeg kan ikke gøre noget; der er andre, der venter mig ... Slip mig, mit stakkels barn; hun er virkelig død, hører du?"

Han slap ham og faldt tilbage. Død! død! stadig dette ord, der lød som en ligklokke i hans tomme hoved! Da han var alene, slæbte han sig hen til liget.

Miette så stadig på ham. Så kastede han sig hen over hende, rullede sit hoved på hendes blottede bryst og badede hende med sine tårer. Han blev mere og mere lidenskabelig. Han trykkede sine læber vildt mod det spæde runde bryst, i et kys udåndede han hele sin ild, hele sit liv, som for at vække hende fra de døde. Men den unge pige blev ved at være kold under hans kærtegn. Han følte det livløse legeme slapt og viljeløst i sine arme. Da blev han grebet af forfærdelse; han krøb sammen med forstyrret ansigt og hængende arme og blev sløvt siddende, idet han gentog:

"Hun er død, men hun ser på mig; hun lukker ikke sine øjne, hun ser mig stadig."

Denne tanke gjorde ham mild og blid. Han rørte sig ikke længere af pletten. Han vekslede et langt blik med Miette, og stadig læste han i disse øjne, som døden gjorde dybere, den unge piges sidste sorg, hendes gråd over ikke at have tilhørt ham helt.

Imidlertid nedsablede rytteriet stadig de flygtende på Nores-sletten; hestenes galop, de døendes skrig fjernede sig og blev svagere som en fjern musik, der føres gennem den klare luft.

Silvère vidste ikke længere, at der var kamp. Han så ikke sin fætter, der atter steg op ad skråningen og på ny gik over promenaden. I forbigående tog Pascal Macquarts riffel, som Silvère havde kastet fra sig; han genkendte den som den, han havde set hænge over tante Dides ildsted, og ville frelse den fra at falde i sejrherrernes hånd. Han var næppe trådt ind i hotellet "Det hvide Muldyr", hvor der fandtes en hel del sårede, før en skare insurgenter, der blev jaget af soldaterne som en flok dyr, strømmede ind over pladsen. Manden med sablen var flygtet; det var de sidste afdelinger fra landet, som blev forfulgt. Der opstod et frygteligt blodbad. Oberst Masson og præfekten, hr. de Blériot, fik medlidenhed og befalede forgæves, at soldaterne skulle holde inde. Rasende vedblev de at fyre i blinde og at nagle de flygtende til murene med bajonetstød. Da de ikke havde flere fjender for sig, gav de sig til at gennemhulle "Det hvide Muldyr"s facade med kugler. Skodderne blev smadret; et vindue, som stod på klem, blev revet ned med et klingende brag af knust glas. Fra det indre hørtes der klagende stemmer, som råbte: "Her er fangerne! Her er fangerne!" Men soldaterne hørte ikke, de blev ved med at skyde. Et øjeblik sås den forbitrede major Sicardot på tærsklen; han talte og slog ud med armene. Ved hans side viste amtsforvalteren, hr. Peirotte, sin spinkle skikkelse og sit bestyrtede ansigt. Der kom nok en salve, og hr. Peirotte faldt næsegrus som en livløs masse.

Silvère og Miette så stadig på hinanden. Den unge mand sad stadig bøjet over den døde midt under skydningen og de skingrende dødsråb uden så meget som at dreje sit hoved. Han mærkede kun, at der var mennesker omkring ham, og han blev grebet af en følelse af blufærdighed: han samlede folderne af

den røde dug om Miette og tildækkede hendes blottede bryst. Så fortsatte de at se på hinanden.

Men kampen var endt. Amtsforvalterens død havde tilfredsstillet soldaternes hævntørst. Overalt på pladsen strejfede der mænd omkring for ikke at lade en eneste oprører undslippe. En gendarm, der bemærkede Silvère under træerne, kom løbende hen til ham, og da han så, at det var et barn, han havde at gøre med, spurgte han:

"Hvad gør du dér, din slubbert?"

Silvère, hvis øjne var fæstet på Miettes øjne, svarede ikke.

"Oho, din røver! Hans hænder er sorte af krudt," udbrød manden, der havde bøjet sig ned. "Nå, rejs dig, dit bæst! Du kan tro, der er lagt i til dig!"

Og da Silvère smilede ubestemt, men ikke rørte sig af pletten, opdagede manden, at det lig, som lå der i flaget, var et kvindelig.

"Det var en smuk pige, det er skade!" mumlede han. "Var det din tøs, hvad, din rakkerpukkel?"

Og han tilføjede med en gendarmlatter:

"Nå, kom nu op! ... Nu, da hun er død, vil du vel ikke have noget at gøre med hende?"

Han tog et ordentligt tag i Silvère, satte ham op, og trak ham af sted, som man slæber en hund bort ved en af poterne. Silvère lod sig slæbe uden at sige et ord, med barnlig lydighed. Han vendte sig om og så på Miette. Han var fortvivlet over at måtte lade hende ligge dér ganske alene under træerne. Han så hende på afstand, for sidste gang. Dér lå hun, kysk, i den røde dug, med hovedet let bøjet og med sine store øjne, der stirrede op i luften.

6

Rougon vovede endelig henimod klokken fem om morgenen at forlade sin moders hus. Den gamle kone var faldet i søvn på en stol. Han vandrede sagte lige til enden af Saint Mittre-strædet; der var ikke en lyd, ikke en skygge. Så fortsatte han sin vej til Romerporten, der stod på vid gab, og bag hvis åbning byen slumrede i mørket. Plassans sov med knyttede næver, tilsyneladende uden at ane den umådelige uforsigtighed, det begik ved således at sove for åbne døre. Man skulle have troet, at det var en død by. Rougon tog mod til sig og gik ind i Nizzagaden; han holdt på lang afstand øje med hjørnerne af smågaderne, han skælvede ved hver porthvælving, og troede bestandig at se en skare oprørere styrte løs på sig. Men han nåede Sauvaire-promenaden uden uheld; oprørerne var sikkert forsvundet med mørket ligesom en mare.

Pierre standsede et øjeblik på det tomme fortov. Han udstødte et dybt befriende og triumferende suk. De pjalte af republikanere overlod altså Plassans til ham. Byen tilhørte ham i denne stund; den slumrede som en tåbe; dér lå den mørk og fredelig, tavs og tillidsfuld, og han behøvede kun at strække hånden ud for at tage den. Dette korte hvil, dette overlegne blik ud over et helt sovende underpræfektur skaffede ham usigelig nydelse. Han blev stående, lagde sine arme over kors og indtog midt i nattens mørke en stilling, som en stor hærfører dagen før en sejr. I det fjerne hørte han den plaskende lyd af promenadens springvand, hvis tynde, rislende stråler faldt ned i beholderne.

Men så kom der atter uro over ham. Hvis nu ulykken ville, at kejserdømmet var blevet skabt uden hans hjælp! Hvis sådanne mænd som Sicardot, Garçonnet og Peirotte havde kastet den oprørske skare helt og holdent i byens fængsler i stedet for selv at blive arresteret og ført bort af den. Han svedte angstens kolde sved og begav sig igen på vejen, idet han nærede det håb, at Félicité ville give ham nøjagtige oplysninger. Han gik stadig hurtigere og ilede langs med husene i La Banne gaden, da et mærkeligt syn, som han opdagede ved at hæve hovedet, naglede ham fast til brostenene. Et af vinduerne i den gule stue var klart oplyst, og i lysskæret bøjede en sort skikkelse, som han så, var hans kone, sig frem og gjorde fortvivlede bevægelser med armene. Han spurgte sig selv om årsagen, og, forskrækket som han var, forstod han intet, da en tung genstand faldt ned og sprang tilbage fra fortovet lige ved hans fødder. Det, som Félicité kastede ned til ham, var nøglen til vognskuret, hvor han havde gemt en reservebeholdning af geværer. Denne nøgle tilkendegav klart, at der skulle gribes til våben. Han vendte pludselig om uden at kunne forklare sig, hvorfor hans kone havde forhindret ham i at komme op, og forestillede sig de forfærdeligste ting.

Han gik lige hen til Roudier, som han fandt oppe og klar til at gå ud, men i fuldstændig uvidenhed om nattens begivenheder. Roudier boede i udkanten af den nye by, dybt inde i et øde kvarter, hvortil ingen genlyd af oprørernes march var nået. Pierre foreslog ham at gå hen til Granoux, hvis hus lå på hjørnet af Franciskaner-pladsen, og under hvis vinduer skaren måtte være gået forbi. Granoux' pige gjorde mange indvendinger,

inden hun lukkede dem ind, og de hørte den stakkels mand råbe ned fra første sal med bævende stemme:

"Luk ikke op, Catherine! Der er røvere på gaden!"

Han sad i mørke i sit sovekammer. Da han genkendte sine to gode venner, følte han sig lettet; men han ville ikke tillade, at pigen bragte en lampe ind, da han var bange for, at lyset skulle bevirke, at der blev sendt en eller anden kugle ind til dem. Han syntes at tro, at byen endnu var fuld af oprørere. Han lå henslængt på en lænestol ved vinduet, iført underbenklæder, med hovedet indhyllet i et silkelommetørklæde, og klynkede:

"Å, kære venner, hvis I vidste! ... Jeg prøvede på at lægge mig; men de gjorde sådan en støj! Så kastede jeg mig i denne lænestol og har set det alt sammen. Det var en hel skare undslupne galejslaver med skrækkelige ansigter. Senere drog de igen her forbi med den tapre major Sicardot, den værdige hr. Garçonnet og postmesteren; alle disse herrer slæbte de med sig under vilde skrig."

Rougon følte inderlig glæde; han lod Granoux gentage, at han virkelig havde set mairen og de andre midt imellem disse røvere.

"I kan tro mig på mit ord," udbrød den skikkelige mand grædende, "jeg sad her bag mine persienner. Sådan gik det nu også hr. Peirotte; de kom og arresterede ham. Da han gik forbi her under mit vindue, hørte jeg ham sige: 'De må ikke gøre mig fortræd.' De må vist have pint ham ... Det er en skam, en stor skam ..."

Roudier beroligede Granoux ved at forsikre ham, at byen var fri for oprørere. Efter denne forsikring blev den værdige mand grebet af en skøn krigeriver, da Pierre nu meddelte ham, at han

var kommet for at få ham til at hjælpe med til at frelse Plassans. De tre befriere overvejede sagen og besluttede, at de alle skulle gå ud og vække deres venner og stævne dem til møde i skuret, reaktionens hemmelige arsenal. Rougon tænkte hele tiden på Félicités heftige fagter og anede en fare fra en eller anden kant. Granoux, der sikkert var den dummeste af de tre, var den første, som fik det indfald, at der måtte være blevet nogle republikanere tilbage i byen. Det var et lys, der gik op for dem, og Rougon sagde til sig selv med en anelse, der ikke bedrog ham:

"Hvis der er noget i vejen, så stikker Macquart under det."

Efter en times forløb mødtes de i skuret, der lå dybt inde i et ensomt kvarter. De havde vandret lydløst fra dør til dør, idet de samlede så mange folk som muligt uden at gøre støj med klokker og dørhamre. Men de havde kun formået at få fat i en fyrre stykker, som kom listende i mørket den ene efter den anden, uden halstørklæder og med opskræmte borgeres blege og endnu ganske søvndrukne ansigtstræk. Skuret, der var udlejet til en bødker, var opfyldt med gamle tøndebånd og bundløse tønder, som lå opstablet i krogene. I midten af skuret lå bøsserne i tre lange kasser. En voksstabel, som de anbragte på et stykke brænde, kastede et flagrende natlampeskær ud over denne ejendommelige scene. Da Rougon havde taget lågene af de tre kasser, viste der sig et underligt, skummelt syn. Med en vis hemmelig rædsel strakte de hals og bøjede hovederne hen over geværerne, hvis løb skinnede blåligt og ligesom lysende, mens voksstablens gule skær tegnede skyggen af uhyre næser og strittende hårtotter på væggene.

Imidlertid holdt de mandtal over den reaktionære flok og ventede lidt på grund af deres ringe antal; for da de kun var ni og tredive mand stærke, gik de jo den sikre død i møde; en familiefader talte om sine børn; andre gik hen imod døren uden at komme med noget som helst påskud. Men så kom der endnu to sammensvorne til; de boede på rådhuspladsen og vidste, at der i det højeste kun var en snes republikanere tilbage i mairiet. Så overvejede de da på ny situationen. At kæmpe en og fyrre mand imod tyve, det forekom dem at være en mulighed. Fordelingen af våbnene foregik under et let anfald af skælven. Det var Rougon, som tog dem op af kasserne, og enhver af dem følte, idet han modtog sin bøsse, hvis løb i denne decembernat var som is, en stærk kulde, der gennemtrængte og gennemisnede ham fra top til tå. Skyggerne på væggen antog besynderlige stillinger og lignede forvirrede rekrutter med udspilede fingre. Pierre lukkede kasserne med sorg, for han måtte lade hundrede og ni geværer blive liggende, som han gerne ville have uddelt. Derefter skred han til fordeling af ammunitionen. I baggrunden af skuret var der to store tønder, som var fyldte lige til randen; der var nok til at forsvare Plassans mod en hel hær. Da denne krog ikke var oplyst, og da en af de tilstedeværende herrer lige skulle til at bringe voksstablen der hen, blev en af de andre vred – det var en tyk spækhøker med kæmpestore næver – og sagde, at det var alt andet end forsigtigt at komme så nær med lyset. De øvrige stemmede i med, og ammunitionen blev fordelt i fuldstændigt mørke; de fyldte deres lommer, så de var nær ved at revne. Da de så var færdige og havde ladet deres bøsser under talløse forsigtighedsforanstaltninger, blev de stående et øjeblik, mens

de skelede til hinanden og udvekslede blikke, der lyste af fej grusomhed, parret med dumhed.

På gaden listede de sig langs med husene, tavse og kun i én række, ligesom vilde, der drager i krig. Rougon havde forbeholdt sig æren af at gå i spidsen. Øjeblikket var kommet, da han måtte sætte sin person som indsats, hvis han ville se sine planer lykkes. Sveden perlede på hans pande til trods for kulden; men han bevarede en meget martialsk holdning. Lige efter ham kom Roudier og Granoux. To gange standsede skaren pludselig; det forekom dem, at de hørte kamptummel i det fjerne. Det var kun de små barberbækkener, der hænger i kæder, og som i Sydfrankrig tjener til skilt for parykmagere, der blev satte i bevægelse af vinden. Efter hvert hvil fortsatte Plassans' befriere deres forsigtige march i mørket; de så ud som forskrækkede helte. Således kom de til rådhuspladsen. Dér stillede de sig op om Rougon og holdt endnu engang råd. Lige over for dem, på mairi-bygningens mørke forside var der kun ét vindue oplyst. Klokken var omtrent syv, og dagen gryede. Efter en diskussion på godt og vel ti minutter blev det bestemt, at de skulle rykke frem mod porten for at undersøge, hvad dette foruroligende mørke og denne tavshed havde at betyde. Porten stod på klem. En af de sammensvorne stak hovedet indenfor, men trak det hurtigt tilbage igen; han sagde, at der under hvælvingen sad en mand, som sov med ryggen mod muren og et gevær mellem benene. Rougon indså, at der her var lejlighed for ham til at optræde som helt, og gik først ind; han greb manden og holdt på ham, mens Roudier kneblede ham. Denne første sejr, der blev vundet i al stilhed, opmuntrede i høj grad den lille skare, som havde forestillet sig muligheden af en

morderisk geværsalve. Rougon gjorde et bydende tegn til sine soldater, for at deres glæde ikke skulle give sig luft på en alt for støjende måde.

De blev ved at gå frem på tåspidserne. I vagtstuen, som fandtes til venstre, opdagede de i det matte lys fra en lygte, der hang på væggen, en snes mand, der lå og snorkede på feltsenge. Rougon, som for alvor var ved at blive en stor general, lod halvdelen af sine folk blive tilbage her med ordre til ikke at vække de sovende, men holde dem i skak og tage dem til fange, hvis de rørte sig. Hvad der foruroligede ham, var dette oplyste vindue, som de havde set fra pladsen. Han sporede stadig Macquart, og da han mente, at det var rigtigst at bemægtige sig dem, der var vågne oven på, var han glad ved at kunne overraske dem, inden nogen kamplarm fik dem til at barrikadere sig. Han gik sagte op ad trappen, fulgt af de tyve helte, som han endnu havde at råde over. Roudier kommanderede den afdeling, der blev nede i gården.

Macquart sad ganske roligt oppe i mairens værelse og bredte sig i hans lænestol med albuerne på hans skrivebord. Efter at oprørerne var draget bort, havde han sagt til sig selv med den skønne tillidsfuldhed, som en udannet mand, der er aldeles optaget af sin idé og af sin sejr, kan føle, at han var herre over Plassans, og at han ville opføre sig som sejrherre her i byen. Det forekom ham, at denne bande på tre tusind mand, der netop var draget igennem byen, var en uovervindelig hær, hvis nærhed ville være tilstrækkelig til at gøre borgerne ydmyge og lydige under hans hånd. Oprørerne havde indesluttet gendarmerne i deres kaserne, borgervæbningen var splittet ad, det fornemme kvarter måtte være bristefærdigt af skræk, og

kapitalisterne i den nye by havde sikkert aldrig i deres liv rørt et gevær. For øvrigt var der ikke flere våben end soldater. Man var ikke engang så forsigtig at lade portene lukke, og mens hans folk drev tillidsfuldheden endnu videre, ja så vidt, at de lagde sig til at sove, ventede han roligt på, at den dag skulle bryde frem, som – efter hans mening – skulle føre alle republikanere i landet til ham og samle dem om ham.

Han tænkte allerede på at træffe de vigtige forholdsregler, som hører med til en revolution: nemlig at oprette en kommune, for hvilken han skulle stå i spidsen, at fængsle de dårlige patrioter og navnlig de folk, som mishagede ham. Tanken om at se Rougon og hans tilhængere besejrede, den gule stue tom og om at se hele dette parti være nødt til at bede ham om nåde, skaffede ham en stille nydelse. For sin beroligelses skyld havde han besluttet at udstede en proklamation til Plassans' indbyggere. De havde været fire om at forfatte denne kundgørelse. Da den var færdig, indtog Macquart en værdig stilling i mairens lænestol og bad om at få den læst højt, inden den blev sendt til *Den Uafhængiges* trykkeri; han gjorde nemlig sikker regning på dette blads troskab. En af proklamationens forfattere begyndte med højtidelig stemme oplæsningen: "Indbyggere af Plassans! Uafhængighedens time er slået. Retfærdigheden sejrer ...", da de hørte en støj henne ved døren, som blev åbnet ganske langsomt.

"Er det dig, Cassoute?" spurgte Macquart, idet han afbrød den læsende.

Intet svar; døren gik stadig højere op.

"Men så kom dog ind!" udbrød han utålmodigt. "Er min broder, den røver, kommet hjem?"

I samme øjeblik blev de to dørfløje stødt voldsomt op og slog bragende imod væggen, og en skare bevæbnede mænd, blandt hvilke han bemærkede Rougon, der var ildrød i hovedet, og hvis øjne stirrede, så de var lige ved at træde ud af øjenhulerne, trængte ind i værelset og svingede deres bøsser som stokke.

"Å de slyngler! De er bevæbnede!" brølede Macquart. Han ville gribe et par pistoler, der lå på skrivebordet; men inden han kunne få fat i dem, havde fem mænd allerede taget ham i nakken og holdt på ham. De fire forfattere af proklamationen satte sig et øjeblik til modværge, og der var støj og trampen og lyd af legemer, der blev kastet til jorden. De kæmpende følte sig i høj grad generede af deres bøsser, som de ingen brug havde for og dog ikke ville slippe. Under kampen gik Rougons bøsse, som en af oprørerne søgte at rive fra ham, af med et frygteligt knald og fyldte værelset med røg. Kuglen knuste et prægtigt spejl, der nåede fra kaminen op til loftet og havde ry for at være et af de smukkeste spejle i byen. Dette skud, der blev affyret, uden at man vidste hvorfor, bedøvede de stridende og gjorde ende på kampen.

Da hørtes der, mens disse herrer pustede lidt, tre knald, som kom nede fra gården. Granoux ilede hen til et af vinduerne. De blev lange i ansigtet og stod alle og ventede, idet de ængsteligt bøjede sig frem for at lytte og var lidet begærlige efter atter at begynde kampen med vagten, som de i deres sejrsglæde havde glemt. Men så hørte de Roudier råbe, at alt gik godt. Granoux lukkede vinduet med strålende ansigt. Sagen var den, at Rougons skud havde vækket de sovende; men de havde overgivet sig, da de så, at der ikke kunne være tale om at gøre modstand. Tre af Roudiers mænd havde i deres blinde iver for

at få ende på legen affyret deres bøsser i luften som for at svare på knaldet oven fra, uden rigtig at vide, hvad det var, de gjorde. I kujoners hænder kan geværer undertiden gå af ganske af sig selv.

Imidlertid lod Rougon Macquarts hænder binde fast sammen med de bånd, der hørte til de store grønne gardiner i værelset. Macquart lo hånligt og græd på samme tid af raseri.

"Det er rigtigt, bliv bare ved," stammede han. "I aften eller i morgen, når de andre kommer, skal vi nok gøre vor regning op!"

Denne hentydning til oprørsskaren fik en kold gysen til at løbe sejrherrerne ned ad ryggen. Navnlig havde Rougon en blid fornemmelse, som om hans strube blev snøret sammen. Hans broder, der var fortvivlet over, at han som et barn havde ladet sig overrumple af disse bestyrtede borgere, som han i sin egenskab af gammel soldat skældte ud for elendige civilister, betragtede ham stift og trodsigt med øjne, der lyste af had.

"Du kan tro, jeg ved nydelige ting, jeg ved nydelige ting," sagde han uden at vende øjnene fra Rougon. "Lad mig bare engang komme for kriminalretten, så skal jeg nok fortælle dommeren nogle historier, som ville more folk."

Rougon blev bleg. Han følte en frygtelig angst for, at Macquart skulle tale og forspilde hans gode navn hos de mænd, som netop havde hjulpet ham med at redde Plassans. For resten havde disse mænd, der var blevet helt bestyrtede ved de to brødres dramatiske møde, trukket sig tilbage til en krog af stuen, da de så, at det ville komme til en stormfuld forklaring. Rougon fattede da en heltemodig beslutning. Han gik hen til de andre og sagde i en meget ædel tone:

"Vi vil tage denne mand i forvaring. Når han har overvejet sin situation tilstrækkeligt, vil han kunne give os værdifulde oplysninger."

Og så sagde han i en endnu værdigere tone:

"Jeg skal opfylde min pligt, mine herrer. Jeg har svoret, at jeg ville frelse byen fra anarkiet, og jeg vil frelse den, selv om jeg skulle blive min nærmeste slægtnings bøddel."

Man skulle have troet, at han var en af oldtidens romere, der ofrede sin familie på fædrelandets alter. Granoux var dybt bevæget og gik hen for at trykke hans hånd med en rørende mine, der skulle sige så meget som: "Jeg forstår Dem, De er stor!" Han gjorde ham derpå den tjeneste at tage alle de andre ud med sig, under påskud af, at de skulle bringe de fire fanger, de havde taget der oppe, ned i gården.

Da Pierre var alene med sin broder, følte han hele sin sikkerhed vende tilbage, og han sagde:

"Du ventede vist næppe mig, hvad? Nu forstår jeg alt. Du har naturligvis nok lagt et eller andet baghold i mit hus. Ulykkelige! Så vidt har altså dine laster og optøjer bragt dig!"

Macquart trak på skulderen.

"Hold din mund og lad mig i fred!" svarede han. "Du er en gammel slyngel. Den ler dog bedst, som ler sidst."

Rougon, der ikke havde nogen forud lagt plan med hensyn til ham, stødte ham ind i et påklædningsværelse, hvor hr. Garçonnet undertiden tog sig en lur. Dette værelse, der fik lys fra et vindue højt oppe, havde ingen anden udgang end den dør, gennem hvilken de var trådt ind. Det var møbleret med nogle lænestole, en sofa og en marmorservante. Pierre lukkede døren og drejede nøglen to gange om, efter at han først halvt havde

løst sin broders hænder. Macquart kastede sig på sofaen og begyndte at synge *Ça ira*! med en frygtelig stemme, som for at dysse sig i søvn.

Da Rougon endelig var blevet ene, satte han sig ligeledes i mairens lænestol. Han sukkede og tørrede sin pande. Hvor det dog var besværligt at vinde rigdom og hæder! Endelig stod han ved målet, endelig følte han den bløde lænestol give efter under hans vægt; han klappede mekanisk mahognitræs-skrivebordet, der forekom ham at være glat og fint som en skøn kvindes hud. Og han brystede sig endnu mere og indtog den samme værdige stilling, som Macquart kort i forvejen havde indtaget, da han hørte proklamationen blive læst op. Tavsheden i værelset syntes at antage en højtidelig alvor, som fyldte hans sjæl med guddommelig lyst. Alt, selv lugten af støvet og de gamle papirer, som lå og flød rundt om i krogene, var for hans opspilede næsebor som vellugtende røgelser. Dette værelse med de falmede tapeter, der talte om et usselt byråds ubetydelige sager og smålige bekymringer, var for ham et tempel, hvis guddom han stod i begreb med at blive. Der kom ligesom en religiøs følelse over ham. Han, som i grunden ikke holdt af præsterne, han mindedes den skønne bevægelse, han havde følt, da han første gang var til alters og troede, at han havde spist Kristi legeme.

Men midt i sin henrykkelse fik han små nervøse anfald, hver gang han hørte Macquart skråle op. Ordene aristokrat, lygtepæl og trusler om at blive hængt kom susende ind ad døren til ham og tilintetgjorde på en ubehagelig måde hans triumfdrøm. Altid denne mand! Og hans drøm, som viste ham Plassans for hans fødder, kom stadig til at ende med, at han pludselig i ånden så

kriminalretten, dommere, edsvorne og tilhørere, der lyttede til Macquarts skændige afsløringer, både af historien med de halvtreds tusind francs og de andre; eller også så han sig pludselig, alt imedens han nød hr. Garçonnets bløde lænestol, hænge på en lygtepæl i La Banne-gaden. Hvem ville dog befri ham for denne slyngel? Endelig faldt Antoine i søvn, og Pierre nød ti minutters uforstyrret henrykkelse.

Roudier og Granoux vækkede ham af denne lykkelige tilstand. De kom fra fængslet, hvortil de havde ført oprørerne. Dagen gryede stærkt: Byen ville snart vågne, og det var nødvendigt at tage en beslutning. Roudier erklærede, at det frem for alt ville være heldigt at udstede en proklamation til indbyggerne. Pierre sad netop og læste den, som oprørerne havde ladet ligge på bordet.

"Her er én," udbrød han, "den passer fuldstændig. Der er kun nogle enkelte ord, som må forandres."

Og, som han sagde, et kvarter var nok til at foretage de nødvendige forandringer. Efter at dette var sket, læste Granoux med rørt stemme:

"Indbyggere af Plassans! Modstandens time er slået! Det lovlige regimente sejrer ..."

Det blev bestemt, at *Gazettens* trykkeri skulle besørge proklamationen trykt, og at den skulle slås op på alle gadehjørner.

"Hør engang," sagde Rougon, "lad os nu begive os hjem til mig; imens samler hr. Granoux her de medlemmer af byrådet, som ikke er blevet fængslet, og meddeler dem denne nats frygtelige begivenheder."

Så tilføjede han majestætisk:

"Jeg er fuldkommen rede til at overtage ansvaret for mine handlinger. Hvis det, jeg allerede har udrettet, forekommer Dem at være et tilstrækkeligt vidnesbyrd om min kærlighed til lovlige tilstande, så indvilliger jeg i at sætte mig i spidsen for en provisorisk kommunalbestyrelse, indtil de rette autoriteter kan blive genindsat. Men for at jeg ikke skal blive beskyldt for ærgerrighed, vil jeg ikke betræde mairiet igen, før jeg bliver indtrængende opfordret dertil af mine medborgere."

Granoux og Roudier tolkede deres beundring. Plassans ville ikke være utaknemmelig. For når alt kom til alt, var det jo dog ham, deres ven, som havde frelst byen! Og de mindede om alt, hvad han havde gjort for at beskytte de lovlige tilstande: den gule stue, der altid stod åben for magtens venner, de gode forslag, der var blevet bragt ud i de tre kvarterer af byen, våbenoplaget, som han først havde fået ideen til, og frem for alt denne mindeværdige nat, denne nat, fuld af klogskab og heltemod, i hvilken han havde indlagt sig evig hæder. Granoux tilføjede, at han på forhånd var vis på byrådets beundring og erkendtlighed. Han sluttede således:

"Gå ikke hjemme fra! Jeg skal komme og hente Dem og føre Dem tilbage i triumf."

Roudier bemærkede endnu, at han i øvrigt godt forstod deres vens takt og beskedenhed, som han billigede. Sikkert ville ingen tænke på at beskylde ham for ærgerrighed; men man ville vide at skatte den finfølelse, han lagde for dagen ved intet at ville være uden sine medborgeres samtykke. Det var i høj grad ædelt og værdigt; det måtte virkelig kaldes stort!

Rougon bøjede ydmygt sit hoved under denne strøm af lovprisninger. "Nej, nej, I går for vidt," mumlede han og sank af

og til behageligt hen som en mand, hvis sanselighed bliver pirret. Hver ytring af den forhenværende hosekræmmer og den fordums mandelhandler, der stod hver på sin side af ham, kildrede ham blidelig; og, som han sad dér, henslængt i mairens lænestol og gennemtrængt af værelsets administrative duft, hilste han til højre og til venstre med bevægelser som en kronprætendent, der står i begreb med at blive kejser ved et statskup.

Da de blev trætte af at ofre virak for hinanden, gik de ned. Granoux begav sig af sted for at opsøge byrådet. Roudier bad Rougon om at gå i forvejen; han ville opsøge ham i hans hjem, når han havde givet de nødvendige ordrer i mairiet. Det var snart højlys dag. Pierre gik ned ad La Banne-gaden og trampede undervejs soldatermæssigt med hælene på de endnu menneskétomme fortove. Han gik med hatten i hånden, skønt det var temmelig koldt; det var hovmod, der drev ham blodet til hovedet.

Ved foden af trappen traf han Cassoute. Jordarbejderen havde ikke rørt sig af pletten, da han ikke havde set nogen komme hjem. Han sad på det nederste trin med sit store hoved mellem hænderne og stirrede stift hen for sig med en trofast hunds døde blik og stumme halsstarrighed.

"Du venter nok på mig, ikke sandt?" sagde Pierre til ham. "Nå, nu kan du gå hen og sige til hr. Macquart, at jeg er kommet hjem. Spørg efter ham i mairiet."

Cassoute rejste sig og trak sig tilbage med en kejtet hilsen. Han gik i fælden som et fæ, til stor glæde for Pierre, der, skønt han var ganske ene, lo, mens han gik op af trappen og var

forbavset over sig selv, idet følgende tanke ganske ubestemt foresvævede ham:

"Mod har jeg; men mon jeg også kan være fiffig?"

Félicité var ikke gået i seng. Han fandt hende søndagsklædt og med sin kappe med de citrongule bånd på, som en kone, der venter fremmede. Hun var uden nytte blevet stående ved vinduet; for hun havde ikke hørt det mindste og var nu lige ved at dø af nysgerrighed.

"Hvad er der sket?" spurgte hun, idet hun hastigt gik sin mand i møde.

Han trådte pustende ind i den gule stue; hun fulgte ham og lukkede omhyggeligt dørene efter sig. Han lod sig falde ned i en lænestol og sagde med halvkvalt stemme:

"Nu er skridtet gjort, vi bliver amtsforvalter."

Hun faldt ham om halsen og kyssede ham.

"Er det sandt?" udbrød hun. "Jeg har slet ikke hørt noget. Skynd dig, fortæl mig dog – fortæl mig det alt sammen, kære lille mand!"

Hun bar sig ad, som om hun var femten år, var som en kat og sprang omkring så vildt som en græshoppe, der er beruset af lys og varme. Sejren gjorde Pierre meddelsom, og han åbnede sit hjerte. Han forbigik ikke en eneste ubetydelighed. Han forklarede hende endog sine planer for fremtiden og glemte således, at kvinderne, i følge hans overbevisning, ikke duede til noget, og at hans kone ikke måtte vide det mindste om det hele, hvis han ville blive ved at være herre i huset. Félicité bøjede sig ned over ham og slugte hans ord. Hun fik ham til at gentage nogle afsnit af fortællingen under foregivende af, at hun ikke havde forstået dem; glæden gjorde jo også hende så fortumlet i

hovedet, at hun i enkelte øjeblikke blev ligesom døv og dum af lutter henrykkelse. Da Pierre fortalte om bedriften i mairiet, brast hun i latter, skiftede stol tre gange og flyttede rundt med møblerne; for hun formåede ikke at blive siddende stille et eneste øjeblik. Efter fyrre års vedvarende anstrengelser lod lykken sig endelig engang gribe ved hårene. Hun var ellevild af glæde, så ellevild, at hun selv glemte al forsigtighed.

"Jo pyt! Det er mig, du har at takke for alt dette!" udbrød hun triumferende. "Havde jeg ladet dig råde, havde du været dum nok til at lade dig nappe af oprørerne. Dit fæhoved, det var netop dumrianer som Garçonnet, Sicardot og de øvrige, som vi skulle kaste for disse vilde dyr."

Hun tilføjede med en skoletøselatter, hvorved hun viste sine gamle løse tænder:

"Nå, lad gå! Republikken leve! Den har ryddet godt op."

Men Pierre var stødt.

"Ja," surmulede han, "du tror nu altid, at du har forudset alt. Men det var dog mig, som fik den idé, at jeg skulle skjule mig. Nej, vil man bare høre! Så fruentimmer forstår sig på politik! Nej, min stakkels gamle tøs, hvis du styrede skuden, ville vi snart lide skibbrud."

Félicité kneb læberne sammen. Hun var gået for vidt, hun var faldet ud af sin rolle som den gode, men stumme fe. Hun fik et af de anfald af indre raseri, som hun følte, når hendes mand knuste hende med sin overlegenhed. Men hun lovede sig atter selv, at hun, når tidens fylde kom, ville finde på en eller anden udsøgt hævn, som skulle overgive fyren til hende på nåde og unåde.

"Det er sandt, jeg glemte at sige dig," sagde Rougon, "at hr. Peirotte er med i den leg. Granoux så ham slå voldsomt om sig midt inde i oprørshæren."

Félicité skælvede. Hun stod netop ved vinduet og kastede forelskede blikke over til amtsforvalterens ruder. Hun havde fået trang til atter at se på dem; for tanken om hendes triumf blandede sig for hendes bevidsthed med begærligheden efter denne smukke lejlighed, hvis møbler hun allerede så længe havde slidt med øjnene.

Hun vendte sig om og sagde med et ejendommeligt tonefald:

"Er hr. Peirotte arresteret?"

Hun smilede velvilligt; men et øjeblik efter rødmede hun stærkt. Et brutalt ønske var opstået i hendes indre. "Når nu blot oprørerne ville dræbe ham!" Pierre læste sikkert denne tanke i hendes øjne.

"Det ville, min tro, bringe orden i vore affærer, hvis en eller anden kugle ramte ham," mumlede han hen for sig; "så ville det ikke blive nødvendigt at afsætte ham, vel? Og vi ville ikke være skyld i noget."

Men Félicité var mindre nervestærk og gøs. Det forekom hende, at hun i dette øjeblik havde dømt et menneske til døden. Hvis nu hr. Peirotte blev dræbt, så ville han vise sig for hende om natten og komme og knibe hende i fødderne. Nu vovede hun kun at kaste stjålne blikke, fulde af vellystig rædsel, til vinduerne lige over for. Og fra den tid af var der i hendes glæde et stænk af forbryderisk frygt, som gjorde den endnu mere pirrende.

For øvrigt så Rougon nu, da han havde udøst sit hjerte, den slemme side af sagen. Han talte om Macquart. Hvorledes skulle

de blive af med den bandit? Men Félicité, der atter var ude af sig selv af glæde over deres lykke, udbrød:

"Man kan ikke gøre alt på engang. Ham skal vi, min tro, nok få kneblet! Vi skulle nok finde på et middel til at ..."

Hun gik frem og tilbage, stillede lænestolene i orden og støvede stoleryggene af. Pludselig stod hun stille midt i værelset, kastede et langt blik på det falmede bohave og sagde:

"Gode Gud, hvor det er grimt! Og alle de folk, som nu vil komme her!"

"Å, blæse være med det!" svarede Pierre med stolt ligegyldighed; "det skal alt sammen blive anderledes."

Han, som dagen i forvejen havde næret en from ærbødighed for lænestolene og sofaen, han kunne nu have trampet på dem med begge hen. Og Félicité, der følte samme foragt, gik så vidt, at hun af al magt puffede til en lænestol, som manglede den ene af sine ruller og ikke lystrede hurtigt nok.

I samme øjeblik trådte Roudier ind. Den gamle kone syntes, at han var meget høfligere end ellers. Hans stadige "herren" og "fruen" klang i hendes øren som den yndigste musik. Så kom de sædvanlige gæster, den ene efter den anden, og stuen begyndte at blive fuld. Der var endnu ikke nogen af dem, der kendte alle enkeltheder ved nattens begivenheder, og de ilede alle der hen med nysgerrige øjne og smil på læben, tilskyndede af de rygter, som nu begyndte at løbe byen rundt. Disse herrer, som den foregående aften så pludseligt havde forladt den gule stue, da de hørte, at oprørerne nærmede sig, kom nu igen, summende, nysgerrige og påtrængende, ligesom en fluesværm, der et øjeblik er blevet adsplittet af et vindstød. Nogle af dem havde ikke engang fået tid til at tage deres seler på. Deres

utålmodighed var stor; men det var øjensynligt, at Rougon ventede, at en eller anden skulle komme, førend han ville tale. I en times tid gik de rundt og trykkede hinandens hånd med udtryksfulde blikke, der hørtes ubestemte lykønskninger, dæmpede beundringsudbrud, og uden nogen bestemt årsag herskede der en stadig glæde, som kun ventede på et ord for at blive til begejstring.

Endelig viste Granoux sig. Han stod et øjeblik stille på dørtærsklen med den højre hånd stukket ind på brystet under sin knappede overfrakke; hans store, blege ansigt strålede af glæde, og han søgte forgæves at skjule sin bevægelse ved at påtage sig en overlegen, værdig mine. Da han trådte ind, blev der ganske stille; alle følte, at der var noget usædvanligt i gærde. De stillede sig op i to rækker, og mellem disse gik Granoux lige hen til Rougon, rakte ham hånden og sagde:

"Min ven! Jeg bringer Dem en ærbødig hilsen fra byrådet. Det opfordrer Dem til at indtage pladsen som formand i det, indtil vi kan få vor maire tilbage. De har frelst Plassans. I vor afskyelige tid behøver man mænd, som forener Deres indsigt med Deres mod. Kom ..."

Her mærkede Granoux, som gengav en lille tale, han med stort besvær havde sat i stil på vejen fra mairiet til La Banne-gaden, at hukommelsen svigtede ham. Men Rougon, som blev revet med af bevægelse, afbrød ham, trykkede hans hånd og sagde flere gange:

"tak, kære Granoux, tak, hjertelig tak!"

Andet kunne han ikke finde på at sige. Men nu udbrød der en øredøvende larm af høje stemmer. De skyndte sig alle hen til ham, gav ham hånden, overøste ham med ros og høflige

talemåder og rettede ivrige spørgsmål til ham. Men han havde allerede påtaget sig en øvrighedspersons værdighed og udbad sig nogle minutters ro til en samtale med d'hrr. Granoux og Roudier. Forretningerne gik jo frem for alt. Byen befandt sig i så farlig en stilling! De tre trak sig tilbage i en krog, og dér fordelte de hviskende magten imellem sig, mens den gule stues stamgæster, der stod nogle skridt fra dem og spillede de diskrete, tilkastede dem stjålne blikke, i hvilke beundring var parret med nysgerrighed. Rougon skulle være præsident for kommunalbestyrelsen, Granoux sekretær og Roudier chef for den genoprettede borgervæbning. Disse herrer svor gensidigt at støtte hinanden således, at deres forbund kunne bestå enhver prøve.

Pludselig spurgte Félicité, der havde nærmet sig til dem:

"Og Vuillet?"

De så på hinanden. Der var ingen, der havde set noget til Vuillet. Rougon satte en bekymret mine op.

"Han er måske blevet slæbt bort med de andre," sagde han for at berolige sig.

Men Félicité rystede på hovedet. Vuillet var ikke den mand, der lod sig tage til fange. I det øjeblik, man ikke så og hørte ham, kunne man være vis på, at han gjorde noget ondt.

Døren gik op, og Vuillet trådte ind. Han hilste ærbødigt, idet han blinkede med øjnene og satte sit tynde, degneagtige smil op. Så gik han hen og rakte Rougon og de to andre sin klamme hånd. Vuillet havde ganske alene sørget for sine egne sager. Han havde selv skåret sig sin part af kagen, som Félicité ville have sagt. Fra sin kælder havde han set oprørerne arrestere postmesteren, hvis kontor lå lige over for hans boglade. Derfor

var han allerede om morgenen, netop på samme tid som Rougon tog plads i mairens lænestol, roligt gået der over og havde installeret sig i postmesterens værelse. Han kendte kontorpersonalet og havde ved deres ankomst modtaget dem med de ord, at han ville erstatte deres chef, indtil denne var vendt tilbage, og at de ikke skulle være bekymret i nogen som helst henseende.

Så havde han gennemrodet morgenposten med slet dulgt nysgerrighed. Han snusede til brevene og syntes at søge efter et bestemt. Hans nye stilling stemte sikkert godt overens med en af hans hemmelige planer, for han gik i sin tilfredshed så vidt, at han forærede en af sine underordnede et eksemplar af Pirons skæmtehistorier. Vuillet havde et stort udvalg af gemene bøger, som han gemte i en stor skuffe under et lag af rosenkranse og hellige billeder; det var ham, som oversvømmede byen med uanstændige fotografier og billeder, hvilket dog ikke i mindste måde skadede hans handel med bønnebøger. Han blev imidlertid i løbet af morgenen bange for den ugenerte måde, på hvilken han havde bemægtiget sig posthuset; så fik han det indfald at lade sin ulovlige erobring stadfæste, og han ilede derfor hen til Rougon, som sikkert var i begreb med at blive en mægtig mand.

"Hvor har De været henne?" spurgte Félicité ham med mistroisk mine.

Han fortalte sin historie og smurte tykt på. Ifølge hans beretning havde han frelst posthuset fra at blive udplyndret.

"Nu vel, så skal De blive der, det er en afgjort sag," sagde Pierre efter et øjebliks betænkning. "De må også gøre nytte."

Denne sidste ytring var et udtryk for familien Rougons store frygt; de var bange for, at andre skulle gøre alt for megen nytte, at andre skulle bidrage mere til byens frelse end de selv. Men Pierre fandt ikke, at der var nogen alvorlig fare forbundet med foreløbig at lade Vuillet fungere som postmester; ja det var jo endog en måde at blive ham kvit på. Félicité følte sig i høj grad ubehageligt berørt.

Da rådslagningen var endt, blandede de tre herrer sig imellem de grupper, der fandtes rundt omkring i stuen. Nu måtte de endelig til at tilfredsstille den almindelige nysgerrighed. De måtte meddele nattens begivenheder indtil de mindste enkeltheder. Rougon var glimrende. Han gjorde den beretning, han havde givet sin kone, fyldigere, pyntede på den og gav den et anskueligt virkelighedspræg. Fortællingen om bøssernes og ammunitionens fordeling gjorde dem alle åndeløse af spænding; mens marchen gennem de mennesketomme gader og mairiets indtagelse slog disse borgermænd mod skrækblandet forbavselse. Ved hver ny episode blev fortællingen afbrudt.

"Og De var ikke mere end en og fyrre – det er vidunderligt!"

"Nå, tak! Der må ellers have været pokkers mørkt!"

"Nej, det må jeg sige, det ville jeg aldrig have vovet!"

"Så De tog ham altså sådan i nakken?"

"Men hvad sagde da oprørerne til det?"

Disse korte bemærkninger bidrog kun til at drive Rougon endnu videre. Han svarede dem alle. Han anskueliggjorde historien med miner og bevægelser. Den svære mand blev smidig som en skoledreng under beundringen af sine egne bedrifter; han gik frem og tilbage, fortalte atter og atter det

samme under tilhørernes krydsild af ord, udbrud af overraskelse og de private samtaler, der pludselig udspandt sig i anledning af en eller anden episode; og således gik han omkring, revet med af et episk pust, og forhøjede sin egen betydning. For resten var Granoux og Roudier i nærheden og mindede ham hviskende om de små ubetydelige begivenheder, som han kom til at forbigå. De brændte selv af begærlighed efter at få lejlighed til at anbringe et ord, til at fortælle en lille episode, og enkelte gange faldt de ham i talen; eller også talte de alle tre på en gang. Da Rougon ville gemme den homeriske scene med det knuste spejl til allersidst som kvintessensen af det hele og først ville berette, hvad der var gået for sig nede i gården, da vagten blev arresteret, beskyldte Roudier ham for at svække interessen for historien ved at forandre begivenhedernes rækkefølge. Så skændtes de i nogen tid om det med en vis bitterhed; men da Roudier bemærkede, at der nu var god lejlighed for ham til at gribe ordet, råbte han hurtigt:

"Nå lad gå! Men De var jo ikke der nede ... Lad nu mig fortælle det!"

Han udviklede da med stor vidtløftighed, hvorledes oprørerne var vågnet, og hvorledes bøsserne var blevet lagt an på dem for at gøre dem uskadelige. Han tilføjede, at der heldigvis ikke var flydt blod. Denne bemærkning skuffede tilhørerkredsen, der havde gjort regning på at få skrækkelige ting at høre.

"Men De skød jo, ikke sandt?" afbrød Félicité ham, da hun mærkede, at det dramatiske element i hans fortælling var meget tarveligt.

"Ja vist så! Tre skud," fortsatte den forhenværende hosekræmmer; "det var spækhøker Dubruel og d'hrr. Liévin og Massicot, som med strafværdig iver affyrede deres bøsser."

Og da han hørte nogle misbilligende bemærkninger, vedblev han:

"Ja, strafværdig, jeg står ved mit ord. Krigen medfører allerede i sig selv så megen nødvendig grusomhed, at man ikke behøver at udgyde unyttigt blod. Jeg gad nok se, hvad De ville have gjort i mit sted .... For resten har disse herrer svoret mig til, at det ikke var deres skyld. De kunne ikke selv forklare sig, hvorledes det gik til, at deres bøsser gik af. Der var for øvrigt en mat kugle, som sprang tilbage fra muren og slog en af oprørerne en blå plet på kinden."

Denne blå plet, dette uventede sår tilfredsstillede tilhørerne. På hvilken kind havde kuglen ramt ham? Og hvor kunne en kugle, selv om den var mat, ramme en kind uden at slå hul i den? Dette emne gav anledning til lange forhandlinger.

"Ovenpå," fortsatte Rougon så højt, som han kunne tale, inden bevægelsen fik tid til at lægge sig, "ovenpå havde vi nok at bestille. Det var en hård kamp ..."

Og nu beskrev han meget omstændeligt, hvorledes hans broder og de fire andre oprørere blev taget til fange, uden at nævne Macquart ved navn – han kaldte ham kun "hovedmanden". Ordene "mairens værelse, mairens lænestol og skrivebord" vendte hvert øjeblik tilbage i hans fortælling og prægede denne frygtelige begivenhed med en vidunderlig højhed i hans tilhøreres opfattelse. Det var ikke længere hos portneren, men hos byens første øvrighedsperson, at kampen fandt sted. Roudier var slået af marken. Endelig nåede Rougon

til den episode, som han havde forberedt lige fra begyndelsen, og som ganske sikkert måtte stille ham i et heroisk lys.

"Da," sagde han, "styrter en oprører sig hen imod mig. Jeg skubber mairens lænestol til side, griber fyren i struben og klemmer ham, kan De tro. Men mit gevær generede mig; jeg ville ikke slippe det, man kaster jo aldrig sit gevær fra sig. Jeg holdt det således – under den venstre arm. Pludselig går skuddet af ..."

Alle tilhørerne hang ved Rougons læber; men Granoux, som spidsede munden, betaget af en forskrækkelig lyst til at tale, udbrød:

"Nej, nej, således gik det ikke til .... De kunne ikke se det, kære ven; De sloges som en løve; jeg derimod, der var med til at binde en af fangerne, jeg så det hele. Manden ville myrde dem; det var ham, som affyrede skuddet; jeg så aldeles tydeligt hans sorte fingre under Deres arm ..."

"Er det sandt?" spurgte Rougon og blegnede.

Han anede ikke, at han havde været udsat for en sådan fare, og den forhenværende mandelhandlers fortælling stivnede blodet i hans årer. Granoux plejede ikke at lyve; men på en kampdag kan man nok tillade sig at se sagerne i et lidt dramatisk lys.

"De kan tro mig på mit ord, manden ville myrde Dem," gentog han med overbevisning.

"Så er det da altså virkelig tilfældet," sagde Rougon med mat stemme, "at jeg har hørt kuglen suse forbi mit øre!"

Der opstod en heftig bevægelse; tilhørerne syntes at være grebet af ærefrygt over for denne helt. Han havde hørt en kugle suse forbi sit øre! Der var sandelig ingen af de borgere, som var

forsamlet her, der kunne sige det samme. Félicité mente, hun burde kaste sig i sin mands arme for at sætte toppunktet på forsamlingens rørelse. Men Rougon gjorde sig pludselig fri fra hendes favntag og sluttede sin fortælling med følgende heltemæssige sætning, der er blevet navnkundig i Plassans:

"Skuddet går af, jeg hører kuglen suse forbi mit øre, og bums! knuser den mairens spejl!"

Almindelig bestyrtelse. Sådan et dejligt spejl! Det var virkelig utroligt! Denne ulykke lagde fuldt så meget beslag på forsamlingens interesse som Rougons heltemod. Spejlet blev til et levende væsen, og i et halvt kvarter talte de kun om det i en medlidende og beklagende tone, som om det var blevet ramt lige i hjertet. Og Pierre havde sat sin vilje igennem; denne episode blev blomsten i de natlige begivenheder, knudens løsning i denne vidunderlige odyssé. Den gule stue genlød af høje stemmer. Tilhørerne lavede om på den beretning, de nylig havde fået, og hvert øjeblik gik en herre fra en af grupperne hen til de tre helte for at få nøjagtige oplysninger om en eller anden omtvistet kendsgerning. Heltene forklarede denne med ængstelig omhyggelighed; de følte, at deres ord ville blive optegnet i verdenshistorien.

Imidlertid sagde Rougon og hans to adjudanter, at man ventede dem i mairiet. Så opstod der en ærbødig tavshed, mens de hilste på hinanden med alvorlige smil. Granoux var nær ved at revne af vigtighed; han var den eneste, der havde set oprøreren fyre bøssen af og knuse spejlet; det fik ham til at vokse i sine egne tanker og voldte ham usigelig glæde; da han forlod stuen, tog han Roudier under armen med en mine, som

om han var en stor hærfører, der var overvældet af træthed, og sagde:

"Nu har jeg været på benene i seks og tredive timer; Gud ved, hvornår jeg engang får lov til at komme i seng!"

Før Rougon gik bort, tog han Vuillet til side og sagde til ham, at det parti, der hævdede det lovlige regimente, nu mere end nogen sinde gjorde regning på hans og *Gazetten*s hjælp. Han måtte offentliggøre en smuk artikel og behandle den bande af forbrydere, der havde overfaldet Plassans, som den fortjente.

"Vær De kun rolig!" svarede Vuillet. "*Gazetten* skulle egentlig først udkomme i morgen tidlig, men jeg vil sende den ud allerede i aften."

Da de var gået, blev den gule stues stamgæster endnu et øjeblik sammen, lige så snakkesalige som en flok gamle kaffesøstre, der står på gaden og ser efter en bortfløjen kanariefugl. Disse købmænd, der havde trukket sig tilbage fra deres forretninger, disse oliehandlere og hattemagere svælgede i denne tryllekomedie. Aldrig havde de været underkastet sådan en sindsbevægelse. De kunne slet ikke komme sig af deres forbavselse over, at der i deres midte fandtes helte som Rougon, Granoux og Roudier. Stuen blev dem for lille, de var trætte af stadig at fortælle hinanden den samme historie og begyndte at føle stor lyst til at gå ud og fortælle den store nyhed. De forsvandt den ene efter den anden, idet enhver af dem længtes efter at vise sig som den første, der vidste alt og kunne fortælle alt. Og da Félicité var blevet alene tilbage, gik hun hen til vinduet, bøjede sig ud af det og så dem spredes i La Banne-gaden; de så bestyrtede ud og fægtede med armene som store, magre fugle, og vakte bevægelse i alle hjørner og kanter af byen.

Klokken var blevet ti, og Plassans' indbyggere, som efterhånden var vågnet, ilede omkring i gaderne, opskræmte af rygterne, som stadig voksede. De, som havde set eller hørt noget til insurgenthæren, fortalte de frygteligste røverhistorier, modsagde sig selv og kom med de forfærdeligste gisninger. Men de allerfleste vidste ikke engang, hvad der var tale om – det var navnlig dem, som boede i udkanten af byen – og de lyttede med åbne munde til disse historier om flere tusinde banditter, der havde oversvømmet gaderne og var forsvundet før dagens frembrud, som en hær af spøgelser, ligesom man lytter til en ammestuefortælling. De mest skeptiske sagde: "Nå sådan!" Der var imidlertid nogle enkeltheder, der blev fremsat ganske bestemt, og til sidst var Plassans overbevist om, at en frygtelig ulykke var draget hen over byen, mens den lå i sin dybeste søvn, uden at berøre den. Nattens mørke og modsigelserne i de forskellige beretninger gav denne mystiske begivenhed en ubestemt karakter, en uudgrundelig rædsel, som fik selv de modigste folk til at bæve. Hvem havde da afvendt dette lynslag? Det grænsede til det utrolige! Man talte om ukendte redningsmænd, om en lille flok mænd, som havde skåret halsen over på uhyret, uden at man dog kendte de nærmere omstændigheder, om ting, der næsten var utænkelige; men så spredtes den gule stues stamgæster rundt i gaderne, udbredte nyhederne alle vegne og gentog den samme beretning ved hver gadedør.

I løbet af nogle minutter fløj historien som en løbeild fra den ene ende af byen til den anden. Rougons navn var på alles læber, ledsaget af udbrud af overraskelse i den nye by og af lovprisninger i det gamle kvarter. I begyndelsen var

indbyggerne forskrækkede ved tanken om, at de hverken havde underpræfekt, maire, postmester, amtsforvalter eller overhovedet autoriteter af nogen som helst art. De var forbavsede over, at de havde kunnet sove roligt og være vågnet som sædvanlig uden nogen slags fast øvrighed. Da de var kommet sig af den første forbavselse, kastede de sig med glæde i armene på befrierne. De få republikanere, der fandtes, trak på skulderen; men småhandlerne og de små rentiers, kort sagt de konservative af enhver art, velsignede disse beskedne helte, hvis bedrifter mørket havde skjult. Da folk fik at vide, at Rougon havde arresteret sin egen broder, kendte beundringen ingen grænser; hvad han havde anset for en ubetænksomhed, blev således til hæder for ham. I denne stund, da ængstelserne endnu ikke var helt forsvundet, var taknemmeligheden enstemmig, og Rougon stod som den anerkendte befrier.

"Tænk dog blot!" sagde kujonerne, "de var kun en og fyrre."

Det ringe antal en og fyrre gjorde byen helt tummelumsk. Således opstod da i Plassans fablen om de en og fyrre borgere, som fik tre tusind oprørere til at bide i græsset. Der var kun enkelte misundelige sjæle i den nye by – advokater, som ingen ting havde at bestille, og forhenværende militære, der skammede sig over at have sovet den nat – som satte tvivlende ansigter op. Når alt kom til alt, var oprørerne måske gået bort af sig selv. Der var intet bevis for, at der havde været nogen kamp, ingen lig, ingen blodpletter. Disse herrer havde ganske sikkert haft et meget let arbejde.

"Men spejlet, spejlet!" gentog fanatikerne. "De vil da ikke nægte, at mairens spejl er knust. De kan jo selv gå hen og se det."

Og lige indtil det blev mørkt, var der ganske rigtigt en stadig valfart til mairiet af folk, som under tusind påskud trængte ind i mairens værelse, hvis dør Rougon for øvrigt havde ladet stå på vid gab. De stillede sig op foran spejlet, i hvilket kuglen havde slået et rundt hul omgivet af brede revner, og så sagde de allesammen det samme:

"Det var som fanden! Sikken en kraft, den kugle er kommet med!"

Og så gik de deres vej og var overbevist.

Félicité stod i sit vindue og indsugede med begærlighed al den støj og disse lovprisende og taknemmelige stemmer, som nåede hende nede fra byen. I dette øjeblik beskæftigede hele Plassans sig med hendes mand. Lyden fra de to kvarterer dernede, som steg op til hende, gav hende håb om en nærtforestående sejr. O, hvor hun ville knuse den by, på hvis nakke hun endelig skulle sætte sin fod! Alle hendes tidligere lidelser og sorger fordoblede hendes lyst til at nyde straks.

Hun forlod vinduet og gik langsomt omkring i stuen. Det var her, så mange hænder for et øjeblik siden var blevet rakt hende. De havde sejret, bourgeoisiet lå for deres fod. Hun syntes, den gule stue var blevet til en helligdom. De skrøbelige møbler, det forslidte fløjl og lysekronen, der var fuld af fluesnavs, alle disse ruiner blev i hendes øjne til ærefulde levninger på en slagmark. Valpladsen ved Austerlitz ville ikke have gjort så dybt et indtryk på hende.

Da hun gik tilbage til vinduet, fik hun øje på Aristide, som luskede om på underpræfekturpladsen med næsen i vejret. Hun vinkede ad ham, og han syntes kun at vente på denne opfordring.

"Kom kun ind," sagde hans moder til ham fra trappeafsatsen, da hun så, at han tøvede. "Din fader er ikke hjemme."

Aristide så kejtet ud som en forloren søn. Det var henved fire år siden, han sidst havde været i den gule stue. Han bar endnu sin arm i bind.

"Gør din arm endnu stadig ondt?" spurgte Félicité drilagtigt.

Han rødmede og svarede forlegent:

"Å nej! Det går meget bedre, nu er den næsten rask."

Han stod forlegen uden at vide, hvad han skulle sige. Félicité kom ham til hjælp:

"Har du hørt tale om din faders skønne bedrift?" spurgte hun.

Han svarede, at hele byen talte om den. Men efterhånden genvandt han sin sikkerhed, og han gengældte sin moders spot, idet han tilføjede, mens han så hende lige ind i ansigtet:

"Jeg kom her hen for at se, om fader ikke var blevet såret."

"Hør, stil dig nu ikke så dum an," udbrød Félicité med sin sædvanlige heftighed. "I dit sted ville jeg tage en rask beslutning. Du har taget fejl, tilstå det kun, da du sluttede dig til de republikanske slyngler. Nu ville du gerne give slip på dem og vende tilbage til os, som nu er de stærkeste, hvad? Huset står dig åbent."

Men Aristide gjorde indvendinger. Republikken var en stor idé. Og så kunne jo oprørerne gerne endnu få overhånd.

"Å snak!" fortsatte den gamle kone irriteret, "du er bange for, at din fader ikke skal modtage dig godt. Jeg påtager mig at bringe den sag i orden. Læg mærke til, hvad jeg siger: Gå hen til dit aviskontor, og sørg for at lave et nummer sammen, som stiller sig meget venligt an over for statskuppet. I morgen aften,

når dette nummer er sendt ud, kom så tilbage hertil, så skal du blive modtaget med åbne arme."

Og da den unge mand vedblev at tie, fortsatte hun med lavere og ivrigere stemme:

"Hører du? Det gælder vor og din egen lykke. Begynd nu ikke igen på at gøre dumheder. Du har allerede kompromitteret dig mere end tilstrækkeligt."

Den unge mand gjorde en bevægelse, en bevægelse som Cæsar, da han gik over Rubicon. På denne måde slap han for mundtlige forpligtelser. Da han ville til at trække sig tilbage, tilføjedes hans moder, idet hun søgte efter knuden på bindet om hans arm:

"Først må jeg dog tage denne pjalt af. Du kan da vel begribe, at den bliver latterlig."

Aristide lod hende gøre det. Da tørklædet var løst, foldede han det pænt sammen og puttede det i lommen. Derpå kyssede han sin moder og sagde:

"Vi ses i morgen!"

Imidlertid tog Rougon officielt mairiet i besiddelse. Der var kun blevet otte medlemmer af byrådet tilbage; de andre var faldet i hænderne på oprørerne, ligesom mairen og hans to fuldmægtige. Disse otte herrer, der var lige sådanne kraftkarle som Granoux, følte angstens sved perle på deres pander, da denne udviklede byens kritiske stilling for dem. For at fatte den bestyrtelse, hvormed de kastede sig i armene på Rougon, må man kende de individer, som danner byrådene i visse små byer. I Plassans havde mairen nogle utrolige dumrianer under sig, der var føjelige og passive redskaber i hans hånd. Derfor måtte også det kommunale maskineri, da hr. Garçonnet ikke længere

var til stede, gå i stå og falde i hænderne på hvilken som helst person, der forstod at gribe fat i det og holde det gående. Da underpræfekten var rejst bort, var Rougon nu ganske naturligt, ved omstændighedernes magt, den eneste og enevældige herre i byen. Det var virkelig en rystende krise, som gav magten i hænderne på en berygtet mand, som ingen af hans medborgere den foregående dag ville have lånt hundrede francs.

Pierres første handling var at erklære den provisoriske kommunalbestyrelse for permanent. Dernæst gav han sig til at reorganisere nationalgarden, og det lykkedes ham at samle tre hundrede mand. De hundrede og ni geværer, som var blevet tilbage i skuret, blev delt ud og forøgede antallet af reaktionens væbning til hundrede og halvtreds; de andre halvandet hundrede nationalgardister var velsindede borgere, der tilhørte Sicardot med liv og sjæl. Da Roudier, der var blevet chef for nationalgarden, lod den lille hær passere revue på rådhuspladsen, gjorde det ham ondt at se, at grønthandlerne lo indvendigt af det; hans soldater havde ikke allesammen uniform på, og nogle af dem havde en latterlig holdning, som de stod dér med deres sorte hat, deres overfrakke og gevær. Men i grunden var hensigten god. En vagtpost blev ladt tilbage ved mairiet, og resten af den lille armé blev fordelt i små korps ved byens forskellige porte. Roudier forbeholdt sig selv kommandoen over den afdeling, som stod ved Storeport, og som var mest udsat.

Rougon, som i dette øjeblik følte sig meget stærk, gik selv hen i Canquoin-gaden for at opfordre gendarmerne til at blive, hvor de var, og ikke blande sig i noget som helst. For resten lod han portene til deres kaserne stå åbne; oprørerne havde taget

nøglerne med sig. Men han ville være ene om triumfen, han ville ikke have, at gendarmerne skulle stjæle en del af hans hæder fra ham. Hvis han endelig fik brug for dem, ville han kalde dem til hjælp. Og han forklarede dem, at deres nærværelse måske ville ophidse arbejderne og således kun forværre sagernes stilling. Korporalen sagde ham mange artigheder i anledning af hans betænksomhed. Da Rougon hørte, at der var en såret i kasernen, ville han gøre sig populær og forlangte at se ham. Han fandt Rengade liggende med et bind på øjet og sine store knebelsbarter ragende frem under linnedet. Han trøstede den enøjede med skønne ord om pligten, men denne bandede og stønnede og var fortvivlet over sit sår, som ville tvinge ham til at søge sin afsked. Rougon lovede at sende ham en læge.

"Jeg takker Dem af ganske hjerte, herre," svarede Rengade; "men, ser De, hvad der ville hjælpe mig mere end alle lægemidler, det var at dreje halsen om på den slyngel, som har stukket mit øje ud. Å! jeg skal nok genkende ham; det er en lille, mager, blegnæbbet, ganske ung fyr ..."

Pierre kom i tanker om det blod, han havde set på Silvères hænder; det gav et lille sæt i ham, som om han var bange for, at Rengade skulle springe løs på ham og sige:

"Det er din brodersøn, som har stukket mit øje ud; vent blot, du skal komme til at bøde for det!"

Og mens han indvendigt forbandede sin nederdrægtige familie, erklærede han højtideligt, at den skyldige skulle blive straffet med al lovens strenghed, hvis han blev fundet.

"Nej, nej, det er ikke umagen værd," svarede den enøjede; "jeg vil selv dreje halsen om på ham."

Rougon skyndte sig med at nå tilbage til mairiet. Eftermiddagen blev anvendt til at tage forskellige forholdsregler. Proklamationen, der blev slået op henimod klokken et, gjorde et udmærket indtryk. Den endte med en henvendelse til borgernes sunde menneskeforstand og gav den bestemte forsikring, at ordenen ikke skulle blive forstyrret. Lige indtil tusmørket frembød gaderne som følge heraf billedet af en almindelig fortrøstning og fuldkommen tillidsfuldhed. På fortovene stod der grupper, som læste proklamationen og sagde:

"Nu er det forbi! Om kort tid kommer de soldater, som er blevet sendt ud for at forfølge oprørerne."

Troen på, at soldater var i anmarch, blev efterhånden så stor, at dagdriverne fra Sauvaire-promenaden begav sig hen i retning af Nizzavejen for at gå musikken i møde; men de vendte skuffede tilbage ved nattens frembrud uden at have set noget. Da fløj en lønlig uro gennem byen.

I mairiet havde den provisoriske kommission talt så meget uden at sige noget om selve sagen, at medlemmerne, hvis maver var tomme, og som blev bange over deres egen snak, atter følte sig grebet af skræk. Rougon sendte dem bort for at spise til middag, idet han pålagde dem at give møde igen klokken ni om aftenen. Selv stod han netop i begreb med at gå ud af stuen, da Macquart vågnede og bankede voldsomt på døren i sit fængsel. Han erklærede, at han var sulten, og spurgte så, hvad klokken var, og da hans broder havde sagt ham, at den var fem, mumlede han med djævelsk ondskab, idet han lod, som om han var overordentlig forbavset, at oprørerne havde lovet ham at komme tidligere tilbage, og at de ventede længe

med at befri ham. Efter at Rougon havde skaffet ham noget at spise, gik han ned, forbitret over Macquarts stadige snak om oprørshærens tilbagekomst.

På gaden følte han sig ilde til mode. Byen forekom ham forandret. Den antog et ejendommeligt udseende, skygger gled hastigt hen ad fortovene, der blev tomt og stille, og hen over de skumle huse syntes der samtidig med tusmørket at glide en frygt, der var mørk, langsom og vedholdende som en støvregn. Dagens meddelsomme tillidsfuldhed endte skæbnesvangert i denne pludselige, ugrundede skræk, i denne rædsel for den tilstundende nat; indbyggerne var så trætte og mættede af deres sejrstolthed, at de kun havde kræfter nok tilbage til at drømme om frygtelig hævn fra oprørernes side. Der gik en strøm af angst gennem luften, og Rougon kom til at gyse. Han påskyndede sin gang med en fornemmelse, som om han skulle kvæles. Da han gik forbi en café på Franciskaner-pladsen, hvor der lige var blevet tændt lys, og hvor den nye bys små kapitalister mødtes, hørte han et brudstykke af en meget ængstende samtale.

"Nå, hr. Picou," sagde en fed stemme, "har De hørt, at det regiment, der ventedes, ikke er kommet."

"Men man ventede jo slet ikke noget regiment, hr. Touche," svarede hr. Picou med skærende røst.

"Jo undskyld. Så har De altså ikke læst proklamationen?"

"Ja, plakaterne lover jo rigtig nok, at ordenen skal blive opretholdt med magt, hvis det er nødvendigt."

"Ja, der kan De selv se; der tales om magt, naturligvis væbnet magt."

"Nå og hvad siger man så?"

"Å! Folk er bange, ser De; man siger, at soldaternes tøven ikke er naturlig, og at oprørerne godt kunne have hugget dem ned."

Der lød et rædselsudbrud i caféen. Rougon havde lyst til at gå ind og sige til disse borgere, at proklamationen aldrig havde meldt ankomsten af et regiment, at man ikke havde lov til at lægge en sådan mening i dens ord og løbe rundt med sådan sladder. Men i den ængstelige stemning, hvori han befandt sig, var han selv ikke ganske vis på, at han ikke havde gjort regning på en afdeling soldater; ja han gik så vidt, at han virkelig fandt det forbavsende, at der ikke havde vist sig en eneste soldat. Han var meget urolig, da han kom hjem. Félicité var meget ivrig og ved godt mod og for op imod ham, da hun mærkede, at han var forbløffet af sådanne dumheder. Ved desserten gav hun sig til at opmuntre ham.

"Nå, dit store tossehoved," sagde hun; "det er jo så meget des bedre, hvis præfekten glemmer os. Så frelser vi byen ganske alene. Jeg kunne nok have lyst til at se oprørerne vende tilbage igen, for at vi kunne modtage dem med geværsalver og høste ære ... Hør, du skal lade byens borte lukke, og så skal du ikke gå i seng, men gå rundt hele natten; det vil blive regnet dig til gode senere."

Pierre vendte lidt mere fornøjet tilbage til mairiet. Der hørte mod til at stå fast under hans kollegers klager. Den provisoriske kommissions medlemmer bragte panikken med sig i deres klæder, ligesom man på regndage kan bringe en fugtig lugt med sig. Alle påstod de, at de havde gjort sikker regning på et regiment, og kom med høje udbrud om, at man ikke sådan måtte overgive brave borgere til demagogernes raseri. For at få fred lovede Pierre dem halvt om halvt et regiment den følgende

dag. Derpå erklærede han højtideligt, at han ville lade portene lukke. Det var en trøst. Nogle nationalgardister skulle straks begive sig til hver port med ordre til at dreje nøglen to gange om. Da de var vendte tilbage, tilstod flere medlemmer, at de ganske vist nu var roligere; og da Pierre havde sagt dem, at byens kritiske stilling gjorde det til en pligt for dem at blive på deres post, var der straks nogle, der begyndte at gøre forberedelser til at tilbringe natten i en lænestol. Granoux dækkede sit hoved med en sort silkekalot, som han havde været forsigtig nok til at tage med. Henimod klokken elleve sov halvdelen af medlemmerne omkring hr. Garçonnets skrivebord. De, som endnu ikke sov, sad, alt imedens de lyttede til nationalgardisternes taktfaste trin, der klang i gården, og drømte med åbne øjne, at de var tapre mænd, og at de blev hædret med ordener. En høj lampe, der stod på skrivebordet, oplyste denne ejendommelige våbenvagt. Rougon, der så ud til at blunde, rejste sig pludselig og lod sende bud efter Vuillet. Han var netop kommet i tanker om, at han ikke havde fået *Gazette*n.

Boghandleren viste sig med stolt mine og i meget slet lune.

"Nå," spurgte Rougon ham og trak ham til side, "hvad er der blevet af den artikel, som De havde lovet mig? Jeg har ikke set bladet."

"Er det for den sags skyld, at De ulejliger mig?" svarede Vuillet vredt. "For pokker! *Gazette*n er ikke udkommet; jeg har ikke lyst til at lade mig slå ihjel i morgen, hvis oprørerne skulle komme tilbage."

Rougon tvang sig til at smile og sagde, at, Gud være lovet, ingen ville blive slået ihjel. Det var netop, fordi der gik falske og

foruroligende rygter, at den omtalte artikel ville have gjort den gode sag en stor tjeneste.

"Det er meget muligt," svarede Vuillet, "men for øjeblikket er det den bedste sag at se at slippe helskindet fra det."

Og han tilføjede med bidende ondskabsfuldhed:

"Jeg troede, at De havde dræbt alle oprørerne! De har ladet alt for mange blive tilbage, til at jeg tør sætte mit liv på spil."

Da Rougon var blevet alene, forundrede han sig over denne opposition hos en mand, der ellers var så ydmyg og krybende.

Vuillets opførsel forekom ham mistænkelig; men han fik ikke tid til at søge nogen nærmere forklaring.

Næppe havde han på ny strakt sig i sin lænestol, førend Roudier trådte ind med en stor sabel på, som lavede et skrækkeligt spektakel ved at daske ham på benene. De sovende vågnede forfærdet. Granoux troede, at de blev kaldt til våben.

"Halløj! Hvad er der i vejen?" spurgte han og puttede hurtigt sin sorte silkekalot i lommen.

"Mine herrer," sagde Roudier forpustet uden at tænke på at belægge sine ord, "jeg tror, at en skare oprørere nærmer sig byen."

Disse ord fremkaldte en rædselsslagen tavshed.

Rougon var den eneste, der havde kraft til at sige:

"Har De set dem?"

"Nej," svarede den forhenværende hosekræmmer. "Men vi hørte en usædvanlig lyd i byens omegn, og en af mine mænd forsikrede mig, at han havde set flere bavner på Garrigues-skrænten."

Og da alle herrerne så på hinanden med blege og stumme ansigter, fortsatte han:

"Jeg vender tilbage til min post; jeg er bange for, at der vil ske et angreb. Tænk nu på, hvad De vil gøre."

Rougon ville løbe efter ham for at få nærmere oplysninger; men han var allerede langt borte. Den provisoriske kommunalbestyrelse havde ikke lyst til atter at sætte sig til at sove. Usædvanlig lyd! Bavner! Et angreb! Og det oven i købet midt om natten! Det var let nok at sige, at de skulle tænke på, hvad de ville gøre; men hvad skulle de gribe til? Granoux var lige ved at råde til at benytte den samme fremgangsmåde, som var lykkedes så godt for dem den foregående nat, nemlig at skjule sig og vente, indtil oprørerne var draget igennem Plassans, og derefter triumfere i de tomme gader. Heldigvis kom Pierre i tanker om sin kones råd, og bemærkede derfor, at Roudier kunne have taget fejl, og at det bedste var at gå hen og se efter selv. Enkelte medlemmer satte et betænkeligt ansigt op, men da de var blevet enige om, at en bevæbnet dækning skulle ledsage dem, gik de alle sammen meget modigt ned. De lod kun nogle få mand blive tilbage, tog omtrent tredive nationalgardister med sig og vovede sig så ud i den slumrende by. Månen gled ensom hen over tagryggene og kastede sine lange skygger ned på dem. De gik langs med voldene, fra port til port, men forgæves; de hverken hørte eller så noget, da deres synskreds var begrænset. Nationalgardisterne på de forskellige vagtposter sagde dem nok, at de hørte nogle ejendommelige lyde, som kom fra byens omegn og trængte ind til dem over de lukkede porte; de lyttede, men kunne ikke opfatte andet end en fjern brusen, som Granoux påstod kom fra Viorne.

Imidlertid blev de ved at være ængstelige; de skulle netop til at vende tilbage til mairiet, meget betænkelige, mens de dog

lod, som om de trak på skuldrene, skældte Roudier ud for en kujon og sagde, at han havde syner, da Rougon, som det lå på sinde fuldkomment at berolige sine venner, fik det indfald at skaffe dem udsigt over egnen i flere miles omkreds.

Han førte den lille skare hen i Saint Marc-kvarteret og bankede på døren i greven af Valqueyras' palæ.

Så snart urolighederne begyndte, var greven taget ud til sit slot Corbière. Marquien af Carnavant var den eneste, der fandtes i palæet. Siden den foregående dag havde han forsigtigt holdt sig afsides, på ingen måde fordi han var bange, men fordi han ikke ønskede, at man i det afgørende øjeblik skulle se ham intrigere med Rougons. I grunden brændte han af nysgerrighed; han havde måttet lukke sig inde for ikke at løbe hen og overvære det forbavsende rænkespil i den gule stue. Da en kammertjener midt om natten kom og sagde ham, at der stod nogle herrer nede på gaden og spurgte efter ham, kunne han ikke beherske sig længere, men stod op og skyndte sig derned det bedste, han kunne.

"Kære marquis," sagde Rougon, idet han forestillede ham medlemmerne af kommunalbestyrelsen, "vi har en tjeneste at bede Dem om. De ville vel ikke lade os få adgang til palæets have?"

"Med fornøjelse," svarede marquien forundret, "jeg skal selv vise Dem vej."

Undervejs lod han dem fortælle sig om, hvorledes sagerne stod. For enden af haven lå der en høj, hvorfra man havde udsigt over sletten; på dette sted var et stort stykke af voldene styrtet sammen, så at synskredsen var ubegrænset. Rougon havde gættet, rigtigt, da han tænkte, at der her måtte være et

udmærket observationssted. Nationalgardisterne blev stående ved porten. Under en livlig samtale nåede de andre op på højen, og dér lænede de sig mod brystværnet. Det ejendommelige syn, som da viste sig for dem, bragte dem til at tie. Langt borte i Viorne-dalen, i denne umådelige fordybning, som imod vest skar sig ind imellem Garrigues-kæden og Seille-bjergene, gled månens stråler hen som en flod af blegt lys. Trægrupper og mørke klipper dannede hist og her øer og landtunger, der hævede sig op af det lysende hav. Og man så, alt eftersom Viorne snoede sig, små flodstrimler, der viste sig skinnende med våbenglans i det fine sølvstøv, som faldt fra himlen. Det var et ocean, en verden, som natten og kulden i forbindelse med den hemmelige frygt forstørrede i det uendelige. Tilskuerne på højen så og hørte i begyndelsen intet. Luften sitrede af lys og fjerne røster, som blændede og døvede dem. Granoux mumlede betaget af denne vinternats klare fred, skønt han ellers kun var lidet poetisk anlagt:

"Hvilken herlig nat!"

"Roudier må sikkert have drømt," sagde Rougon temmelig foragteligt.

Men marquien spidsede sine skarpe øren.

"Hvad for noget," sagde han med sin klare stemme, "jeg synes, jeg hører stormklokken klinge."

De bøjede sig alle ud over brystværnet med tilbageholdt åndedræt. Den fjerne klemten af en klokke hævede sig let og krystalklar op fra sletten. Det kunne ingen af dem nægte. Det var ganske rigtigt stormklokken. Rougon påstod, at han genkendte klokken i Béage, en landsby, der lå en god mil fra Plassans. Han sagde dette for at berolige sine kolleger.

"Hør, hør," afbrød marquien ham. "Denne gang er det klokken i Saint Maur."

Og han pegede på et andet punkt i horisonten. Ja, det forholdt sig således; en anden klokke græd i den klare nat. Snart efter var der ti, tyve klokker i bevægelse, og deres øren, der var fortrolige med nattens lyde, opfangede den fortvivlede klemten af alle disse klokker. Der lød sørgelige råb, dæmpede som dødsrallen, fra alle sider. Snart hulkede hele sletten. Nu gjorde herrerne ikke længere nar ad Roudier. Marquien, som følte en ondskabsfuld glæde ved at forskrække dem, fik lyst til at forklare dem grunden til al den ringen og sagde, at det var nabobyerne, som forenede sig for ved daggry at gøre et angreb på Plassans.

Granoux spilede øjnene op.

"Kan De ikke se noget dernede?" spurgte han pludselig.

Ingen så noget. De lukkede deres øjne for bedre at kunne høre.

"Å, se der!" fortsatte han et øjeblik efter. "På den anden side af Viorne, ved siden af den sorte masse."

"Ja, jeg ser det," svarede Rougon fortvivlet; "det er en bavn, der bliver tændt."

En anden bavn blev tændt næsten i samme øjeblik, lige over for den første, så en tredje og så en fjerde.

Røde pletter kom til syne i hele dalens længde, omtrent lige langt fra hinanden, ligesom lygter i en kæmpemæssig gade. Månen fordunklede dem halvt og fik dem til at se ud som blodpøle. Denne sørgelige illumination satte kronen på kommunalbestyrelsens skræk.

Marquien mumlede med sin mest skrattende hånlatter: "De røvere sender, min tro, signaler til hinanden," og gav sig derpå velvilligt til at tælle bavnerne for, som han sagde, at gøre et overslag over, hvor mange mand Plassans' tapre "nationalgarde" ville få at kæmpe med. Rougon gjorde forsøg på at tvivle og sagde, at landsbyerne greb til våben for at forene sig med oprørshæren, ikke for at foretage et angreb på Plassans. Men de andre herrer viste ved deres forknytte tavshed, at de havde deres egen mening om sagen, og at ethvert forsøg på at trøste dem var unyttigt.

"Nu hører jeg *Marseillaisen*," sagde Granoux med halvkvalt stemme.

Det var ganske rigtigt. En skare drog formodentlig langs med Viorne og passerede i dette øjeblik neden om Plassans. Råbet "*Aux armes, citoyens! formez vos bataillons!*" nåede stødvis med sitrende klang op til dem. Det var en frygtelig nat. De tilbragte den lænet til højens brystværn, stivnede af den heftige kulde, men ikke i stand til at rive sig løs fra synet af sletten, der rystede under klangen af stormklokkerne og *Marseillaisen* og var aldeles oplyst af bavnerne. De mættede deres øjne med synet af dette lyshav, der var gennemtrukket med blodrøde flammer; de lod denne ubestemte klang tone i deres øren, så deres sanser til sidst forvirredes, og de så og hørte frygtelige ting. Ikke for alt i verden ville de have forladt denne plads; havde de vendt ryggen til, ville de have indbildt sig, at en hel armé var i hælene på dem. Som en vis slags kujoner ville de helst se faren komme, uden tvivl for at kunne gribe flugten, når det rette øjeblik kom. Derfor følte de også hen ad morgenen, da månen var gået ned, og de kun så et mørkt dyb foran sig, en frygtelig angst. De

troede, at de var omgivet af usynlige fjender, der krøb omkring i mørket, rede til at springe løs på dem. Ved den mindste støj troede de, at det var mænd, der stod og betænkte sig lidt ved foden af højen, inden de stormede den. Og der var intet, intet uden mørket, på hvilket de ude af sig selv af rædsel fæstede deres blikke. Marquien sagde til dem med sin ironiske stemme, som for at trøste dem:

"Vær dog ikke så urolige! De venter nok til daggry."

Rougon bandede. Han følte, at han igen blev grebet af skræk. Granoux' hår blev aldeles hvide.

Endelig kom dæmringen, men dræbende langsomt. Også det var et frygteligt øjeblik. Rougon og hans ledsagere var forberedte på ved den første lysstråle at se en hær i slagorden foran byen. Netop denne morgenstund var dagen doven og tøvede i horisonten. Med fremrakt huls og stive øjne stirrede de ud i den uklare lysning. Og i den usikre dæmring skimtede de overnaturlige omrids. Sletten forvandledes til en blodsø, klipperne til lig, der svømmede omkring på dens overflade, og trægrupperne til hærafdelinger, der endnu stod truende lige over for dem. Og da lidt efter det tiltagende lys havde jaget disse skyggebilleder på flugt, steg dagen frem, så bleg, så trist og så melankolsk, at selv marquien blev beklemt om hjertet. Der var ingen oprørere at øjne, vejene var frie; men dalen så så mørk og skummel ud som en røverhule. Bavnerne var slukket; men klokkerne klang endnu. Henimod klokken otte så Rougon en eneste lille skare på nogle få mand, som drog bort langs med Viorne.

Herrerne der oppe på højen var halvdøde af kulde og udmattelse. Da de ikke så nogen overhængende fare, besluttede

de sig til at gå bort og få sig et par timers hvile. En nationalgardist blev ladt tilbage på højen som skildvagt, med ordre til at ile hen og melde Rougon hvis han skulle se en menneskeflok i det fjerne. Granoux og Rougon, der var hårdt medtagne af nattens sindsbevægelser, nåede hjem til deres boliger, der lå nær ved hinanden, idet de gensidigt støttede hinanden.

Félicité fik sin mand bragt til sengs med al mulig forsigtighed. Hun kælede for ham og blev ved at gentage, at han ikke således måtte ophidse sin fantasi, og at det alt sammen ville ende godt. Men han rystede på hovedet og var alvorligt bange. Hun lod ham sove lige til klokken elleve, og da han så havde spist, sendte hun ham blideligt af sted igen, idet hun lod ham forstå, at han måtte holde ud lige til det sidste. I mairiet traf Rougon kun fire af det provisoriske råds medlemmer; de øvrige sendte undskyldning; de var virkelig syge. Panikken havde lige fra om morgenen blæst med endnu voldsommere heftighed hen over byen; medlemmerne af kommunalbestyrelsen havde ikke kunnet beholde historien om denne mindeværdige nat, som de havde tilbragt på højen ved Valqueyras' palæ, for sig selv. Deres piger havde skyndt sig med at udsprede fortællingen, som de forskønnede med dramatiske enkeltheder. Det var nu en historisk kendsgerning, at man fra Plassans' højder havde set menneskeædere, der dansede, imedens de åd deres fanger; hekse, der dansede rundt omkring deres kedler, hvori små børn lå og kogtes, og endeløse skarer af røvere, hvis våben lyste i måneskinnet. Og man talte om stormklokkerne, der ringede af sig selv i den sørgelige nat, og

påstod, at oprørerne havde stukket ild på skovene rundt om, og at hele egnen stod i flammer.

Det var tirsdag, torvedagen i Plassans. Roudier havde anset det for sin pligt at lade alle portene åbne på vid gab, for at de få bønderkoner, der bragte grøntsager, smør og æg, kunne slippe ind. Så snart kommunalbestyrelsen var samlet – og den bestod nu ikke af mere end fem medlemmer, når man regnede formanden med – erklærede den, at det var en utilgivelig uforsigtighed. Endskønt den skildvagt, som var blevet ladt tilbage i Valqueyras' palæ, ikke havde set noget, burde man dog holde byen lukket. Da besluttede Rougon, at den offentlige udråber, ledsaget af en trommeslager, skulle gå omkring i gaderne og erklære byen i belejringstilstand og forkynde indbyggerne, at de, som gik ud, ikke mere ville kunne komme ind igen. Portene blev officielt lukket ved højlys dag. Denne forholdsregel, der blev udført for at berolige befolkningen, bragte skrækken til dens højdepunkt. Man kunne ikke se noget latterligere end denne by, der, mens solen endnu stod højt på himlen, midt i det nittende århundrede, satte hængelåse for sine porte og skød slåerne for.

Da Plassans, omgivet af sine forfaldne volde, var blevet lukket som en belejret fæstning, der frygter en nær forestående storm, drog en dødelig angst hen over de skumle huse. I midten af byen troede beboerne hvert øjeblik at høre geværsalver knalde i forstæderne. De vidste ikke mere noget, de befandt sig nede i en kælder, i et muret hul, mens de ængsteligt ventede befrielse eller nådestødet. For to dage siden havde oprørsskarerne, der strejfede omkring i omegnen, afbrudt alle samfærdselsmidler.

Plassans var indesluttet i det hul, hvori det var bygget, og afsondret fra det øvrige Frankrig. Byen følte, at den var opstandens centrum; rundt omkring den lød stormklokkerne, og *Marseillaisen* brusede hen over den som en flod, der er gået over sine bredder. Byen lå forladt og skælvende som et bytte, der var lovet sejrherrerne, og de folk, som spadserede på promenaden, svævede stadig mellem frygt og håb, idet de snart troede at se oprørernes bluser, snart soldateruniformer ved Storeport. Aldrig har et underpræfektur haft en smerteligere dødskamp under braget af dets sammenstyrtende mure.

Henimod klokken to udbredte det rygte sig, at statskuppet var mislykkedes; prins-præsidenten sad i Vincennes-tårnet; Paris var i de mest yderliggående demagogers hænder; Marseille, Toulon og Draguignan, kort sagt hele det sydlige Frankrig, var i den sejrrige oprørshærs vold. Insurgenterne ville komme om aftenen og ødelægge Plassans.

En deputation begav sig da til mairiet for at dadle kommunalbestyrelsen for portenes lukning, der udelukkende ville tjene til at ophidse oprørerne. Rougon, som var lige ved at miste fatningen, forsvarede sin anordning med sine sidste kraftanstrengelser. Det, at han havde ladet nøglerne dreje to gange rundt i låsene, forekom ham at være en af hans embedsførelses klogeste handlinger, og han fandt ord, der bar præget af overbevisning, til at retfærdiggøre det med. Men de bragte ham i forlegenhed ved at spørge om, hvor de soldater, det regiment, han havde lovet, var blevet af. Da tog han sin tilflugt til en løgn og sagde nok så frækt, at han ikke havde lovet det ringeste. Udeblivelsen af dette regiment, som kun fandtes i indbyggernes indbildning, men som de attråede så brændende,

at de havde drømt, det nærmede sig, var hovedårsagen til panik en. Velunderrettede folk nævnede endog aldeles bestemt det sted, hvor soldaterne var blevet dræbt.

Klokken fire begav Rougon sig i følge med Granoux hen til Valqueyras' palæ. Små skarer, som forenede sig med insurgenterne ved Orchères drog hele tiden forbi langt borte i Viorne-dalen. Hele dagen så man gadedrenge klatre op på voldene og borgere kigge igennem skydehullerne. Disse frivillige skildvagter vedligeholdt skrækken i byen ved højt og lydeligt at tælle flokkene, der blev taget for lige så mange stærke bataljoner. Disse kujonagtige folk troede, at de fra skydehullerne overvågede forberedelserne til et almindeligt blodbad. I tusmørket forøgedes den stærke rædsel endnu mere, ligesom den foregående dag.

Da Rougon og hans uadskillelige Granoux vendte tilbage til mairiet, mærkede de, at stillingen stod i begreb med at blive utålelig. Under deres fraværelse var nok et medlem af kommissionen forsvundet.

De var nu kun fire tilbage; de følte, det var latterligt at sidde dér med blege ansigter og stirre på hinanden i timevis uden at sige et ord. Dertil kom, at de var frygtelig bange for at tilbringe én nat til på højen ved Valqueyras' palæ.

Rougon erklærede med vægt, at da tingenes tilstand vedblev at være uforandret den samme, var der ingen grund til at blive sammen. Hvis nogen begivenhed af betydning indtraf, skulle de blive underrettet om det. Og ved en beslutning, der blev tilbørligt affattet i rådets nærværelse, kastede han sine embedspligter over på Roudier. Den stakkels Roudier, som

huskede, at han havde været nationalgardist i Paris under Louis Philippe, vågede troligt ved Storeport.

Pierre vendte slukøret hjem ad, idet han sneg sig frem i skyggen af husene. Han mærkede, at Plassans begyndte at blive fjendtligt stemt imod ham. Han hørte sit navn omtale med vrede og hånende ord i de grupper, der dannede sig hist og her. Vaklende og med den kolde sved perlende på sine tindinger gik han op ad trappen. Félicité modtog ham tavs og med bestyrtet ansigt. Også hun begyndte nu at tvivle om et heldigt udfald. Hele deres drøm styrtede sammen. De blev stående dér, i den gule stue, ansigt til ansigt. Dagen var ved at hælde; det var en styg vinterdag, som gav det storblomstrede, orangegule tapet et smudsigt skær, aldrig havde stuen set mere falmet, mere snavset og uanstændig ud. Og nu var de ene; de var ikke længere, som den foregående dag, omringede af en skare smigrere, der lykønskede dem. En dag havde været tilstrækkelig til at knuse dem, netop i det øjeblik, da de skulle til at synge *Te Deum*. Hvis stillingen ikke forandrede sig næste dag, var sagen tabt. Félicité havde den foregående dag tænkt på valpladsen ved Austerlitz, da hun betragtede det faldefærdige inventarium i den gule stue; nu, da hun så den så skummel og øde, kom hun til at tænke på den forbandede valplads ved Waterloo.

Da hendes mand intet sagde, gik hun mekanisk hen til vinduet, til det vindue, hvor hun for nylig med fryd havde stået og indsuget al den virak, som et helt underpræfektur ofrede dem. Hun bemærkede talrige grupper nede på pladsen, men lukkede hurtigt skodderne, da hun så nogle hoveder dreje sig imod deres hus og frygtede at blive pebet ud. Der blev talt om dem, det havde hun en anelse om.

Stemmer lød op til dem gennem tusmørket. En advokat skreg op i en tone som en, der fører en sag og vinder den:

"Sagde jeg det ikke nok, oprørerne er draget bort ganske alene, og de ville næppe spørge de en og fyrre om tilladelse til at komme igen. En og fyrre! Det er en rar krønike. Jeg for mit vedkommende tror, at de i det mindste var to hundrede."

"Nej, slet ikke," sagde en tyk købmand, oliehandler af profession og tillige en stor politiker, "de var måske ikke engang ti; for, når alt kommer til alt, har de slet ikke været oppe at slås; så måtte man jo have set blod om morgenen. Jeg, som står her og taler med Dem, var selv henne i mairiet for at se efter; men der var ikke mere blod i gården end bag på min hånd."

En arbejder snoede sig frygtsomt ind i gruppen og tilføjede:

"Der hørte da for resten heller ikke så stor snedighed til at indtage mairiet; døren var ikke engang lukket."

Der fulgte lattersalver på denne ytring, og arbejderen, som følte sig opmuntret, fortsatte:

"Ja, Rougonerne, det er jo bekendt nok, det er noget rak!"

Denne uforskammethed ramte Félicité lige i hjertet. Disse menneskers utaknemmelighed sårede hende dybt; for hun var til sidst selv begyndt at tro på Rougon'ernes mission. Hun kaldte på sin mand. Hun ville, at han skulle have et bevis på mængdens ustadighed.

"Det går med det, ligesom med deres spejl," fortsatte advokaten. "Hvilket spektakel har de dog ikke gjort i anledning af det stakkels, knuste spejl! I ved, at Rougon godt kunne være i stand til at skyde sit gevær af imod det for at få folk til at tro på, at der havde fundet en kamp sted."

Rougon måtte gøre vold på sig selv for at tilbageholde et smerteligt skrig. Nu troede de ikke engang længere på hans spejl. Snart ville de gå så vidt, at de påstod, at han ikke havde hørt kuglen hvine forbi sit øre. Sagnet om Rougonerne ville dø hen, og der ville intet blive tilbage af deres hæder. Men han var ikke endnu færdig med sine lidelser. Grupperne stod i begreb med at blive i lige så høj grad forbitrede, som de den foregående dag havde været henrykte over hans bedrifter. En forhenværende hattemager, en mand på halvfjerds år, som engang havde haft en fabrik i forstaden, gav sig til at rode op i familien Rougons fortid. Han talte usikkert og tøvende, som en mand, hvis hukommelse er svækket, om familien Fouques ejendom, om Adelaide og hendes kærlighedshistorier med en smugler. Han berettede tilstrækkeligt til at give sladderen et nyt opsving. De talende kom nærmere; ordene slyngler, røvere, skamløse rænkesmede nåede op til Pierre og Félicité, der stod bag ved deres skodder og svedte angstens og vredens sved. De gik så vidt der nede, at de beklagede Macquart. Det var det værste slag. I går var Rougon en Brutus, en stoisk sjæl, der ofrede sine følelser på fædrelandets alter; i dag var han slet og ret en dårlig, ærgerrig person, som trådte sin stakkels broder under fode og brugte ham som middel til at svinge sig selv i vejret.

"Hører du, hører du?" mumlede Pierre med kvalt stemme. "Å, de hunde, de slår os ihjel; vi kan aldrig mere rejse os efter det."

Félicité var rasende og stod og trommede på persiennen med sine nervøse fingerspidser.

"Lad dem kun sige, hvad de vil," svarede hun. "Hvis vi igen bliver de stærkeste, så skal de få at se, hvem det er, de har at

gøre med. Jeg ved, hvorfra det slag kommer. Det er den nye del af byen, som vil os til livs."

Hun gættede rigtigt. Familien Rougons pludselige upopularitet skyldtes en flok advokater, som var meget forbitrede over, at en forhenværende oliehandler, en ustuderet mand, hvis hus havde været nær ved at gå fallit, havde spillet en så vigtig rolle. Saint Marc-kvarteret havde i de sidste to dage været som uddødt. Det gamle kvarter og den nye by stod ene imod hinanden. Denne sidste havde benyttet panikken til at ødelægge den gule stues rygte i de handlendes og arbejdernes øjne. Roudier og Granoux var brave mænd og hæderlige borgere, som disse rænkefulde Rougoner førte bag lyset. De ville nok få deres øjne åbnet. Havde det ikke været mere passende, om hr. Isidore Granoux havde taget sæde i mairens lænestol fremfor denne tykmavede pjalt, som ikke ejede en skilling? De misundelige gik videre og dadlede Rougon for alle de handlinger, han havde udført under sin embedsvirksomhed, der kun skrev sig fra den foregående dag. Han skulle ikke have beholdt det forrige byråd; han havde begået en ordentlig dumhed ved at lade portene lukke; det var hans fejl, at de fem medlemmer havde pådraget sig en brystforkølelse på højen ved Valqueyras' palæ. Og de kunne slet ikke blive færdige med at tale ondt om Rougons. Også republikanerne løftede atter hovedet. Man talte om en mulig overrumpling af mairiet, som arbejderne i forstaden ville forsøge. Reaktionen var på sit yderste.

Mens således alle Pierres forhåbninger styrtede sammen, stod han og tænkte på, hvem han ved given lejlighed endnu kunne stole på.

"Havde Aristide ikke i sinde at komme her hen i aften for at slutte fred?" spurgte han.

"Jo," svarede Félicité. "Han lovede mig en smuk artikel; men *Den Uafhængige* er ikke kommet ud ..."

Men hendes mand afbrød hende, idet han sagde:

"Hvad, er det ikke ham, som kommer ud fra underpræfekturet?"

Den gamle kone kastede kun et eneste blik der hen og udbrød:

"Han har taget sit bind på igen!"

Aristide skjulte ganske rigtigt på ny sin hånd i tørklædet. Det gik galt med kejserdømmet, uden at dog republikken vandt nogen afgørende sejr, og han havde derfor anset det for klogt atter at give sig til at spille den sårede. Han luskede over pladsen uden at se op, og da han syntes, at han hørte nogle farlige og nærgående ytringer fra de forsamlede grupper, skyndte han sig at komme bort og drejede om hjørnet af La Banne-gaden.

"Nej, han kommer ikke her op," sagde Félicité bittert. "Vi er knust ... vore egne børn forlader os."

Hun lukkede heftigt vinduet for ikke at se eller høre mere. Og da hun havde tændt lampen, spiste de modløse og uden at være sultne til middag og lod stykkerne blive liggende på deres tallerkener. De havde kun nogle få timer til at tage deres beslutning. Den næste morgen måtte de have Plassans liggende for deres fødder og lade det trygle om nåde, hvis de ikke ville give afkald på den karriere, de havde drømt om. Den fuldstændige mangel på sikre efterretninger var den eneste grund til deres ængstelige ubestemthed. Félicité indså med sin

hurtige fatteevne snart dette. Hvis de havde kendt udfaldet af statskuppet, ville de have holdt sig kækt og trods alt være fortsat med at spille deres frelser-rolle, eller de ville have skyndt sig med så meget som muligt at bringe deres ulykkelige felttog i glemmebogen. Men de vidste intet bestemt, de tabte både næse og mund, og den kolde sved sprang frem på deres pande ved tanken om således at sætte alle deres udsigter på spil i et eneste terningekast, uden at vide det mindste om begivenhedernes gang.

"Den fordømte Eugène, som ikke skriver til mig!" udbrød Rougon i et anfald af fortvivlelse, uden at tænke på, at han derved indviede sin kone i den hemmelige brevveksling.

Men Félicité lod, som om hun ikke havde hørt det. Hendes mands udbrud havde slået hende. Ja, hvorfor skrev Eugène ikke til sin fader? Efter at han så troligt havde underrettet ham om den bonapartistiske sags fremgang, burde han have skyndt sig med at meddele ham prins Louis' sejr eller nederlag. Den sunde fornuft måtte opfordre ham til at sende denne meddelelse. Når han tav, så måtte det være, fordi den sejrrige republik havde sendt ham til Vincennes-fængslet for dér at mødes med tronprætendenten. Félicité følte sig gennemisnet; hendes søns tavshed tilintetgjorde hendes sidste forhåbninger.

I dette øjeblik blev *Gazetten*, der lige var sendt ud fra trykkeriet, bragt ind til dem.

"Hvad for noget!" sagde Pierre aldeles forbavset, "Vuillet har ladet sit blad komme ud."

Han rev båndet over, gav sig i færd med den ledende artikel og læste den til ende, mens han blev bleg som et lagen og sank sammen i sin stol.

"Dér, læs den," sagde han, idet han rakte Félicité bladet.

Det var en glimrende artikel, der åndede et uhørt had til oprørerne. Aldrig var så megen galde, så mange løgne, så megen smudsig skinhellighed flydt ud af en pen. Vuillet fortalte først om bandens indfald i Plassans. Det var et rent mesterværk. Han skrev først om "disse røvere, disse galgenfysiognomier, denne bærme fra galejerne", der trængte ind i byen, "drukne af brændevin, utugt og plyndringer." Derpå viste han, hvorledes de "udfoldede deres skamløse væsen på gaderne og forskrækkede befolkningen med vilde skrig og kun søgte voldtægt og mord." Længere nede kom scenen i rådhuset og autoriteternes arrestation, fremstillet som et blodigt drama: "Da greb de byens mest agtede mand i struben, og, ligesom Kristus, blev mairen, nationalgardens tapre chef og postmesteren, denne elskværdige embedsmand, kronede med tornekroner af den elendige pøbel, der spyttede dem i ansigtet." Den del af artiklen, i hvilken han sagligt dvælede ved Miette og hendes røde kåbe, blev ligefrem lyrisk.

Vuillet havde set en halv, ja en hel snes blodbestænkte piger: "Og hvem så ikke midt imellem disse uhyrer nogle skændige skabninger, som var klædt i rødt, og som må have væltet sig i blodet af de martyrer, som banditterne havde dræbt langs med den vej, ad hvilken de var draget frem. De svang faner i luften og hengav sig åbenlyst på gader og stræder til hele bandens skamløse kærtegn." Og Vuillet tilføjede med bibelsk sving: "Republikkens vej går altid gennem skændsel og mord." Det var kun den første del af artiklen; efter at beretningen var færdig, spurgte boghandleren i en bitter slutning, om landet længere skulle finde sig i "den skam, at disse vilde dyr, som hverken

havde ærbødighed for ejendomsret eller personer, levede inden for dets grænser"; han rettede et opråb til alle behjertede borgere og sagde til dem, at en fortsat overbærenhed ville være en opmuntring for oprørerne, og at de da ville komme og "rive datteren ud af moderens arme og hustruen af mandens"; og endelig sluttede han, efter en skinhellig erklæring om, at Gud ønskede de ondes udryddelse, med følgende trompetstød: "Man forsikrer, at dette pak på ny står for vore porte; nuvel, så lad os da alle gribe til våben, og lad os dræbe dem som hunde; man skal se mig i forreste række, lykkelig over at kunne befri Jorden for sådanne udskud!"

Denne artikel, i hvilken den plumpe provins-journalistik havde fået en række gemene billeder anbragt, havde bragt Rougon fra sans og samling; da Félicité lagde *Gazette*n hen på bordet, mumlede han:

"Å! den elendige karl! Han giver os det sidste stød; de ville tro, at det er mig, der er ophav til denne ophidsende artikel."

"Men," sagde hans kone eftertænksomt, "jeg synes, du sagde i morges, at han bestemt afslog at angribe republikanerne. Efterretningerne havde skræmt ham, og du påstod, at han var bleg som et lig."

"Ja vist! Jeg forstår ikke det mindste af det. Da jeg trængte ind på ham, gik han så vidt, at han dadlede mig, fordi jeg ikke havde dræbt alle oprørerne. Det var i går, han skulle have skrevet sin artikel; i dag styrter den os kun i fordærvelse."

Félicité var som lamslået af forbavselse. Hvad gik der dog af Vuillet? Billedet af denne forfejlede klokker, der kæmpede på Plassans' volde med gevær i hånden, forekom hende at være noget af det latterligste, man kunne tænke sig. Der lå sikkert én

eller anden afgørende grund bag ved det, som hun ikke kunne gætte. Vuillet var en alt for fræk løgner og havde for lidt mod til, at oprørshæren virkelig skulle kunne være så nær ved byens porte.

"Han er en skidt karl, det har jeg altid sagt," sagde Rougon, som havde læst artiklen igennem for anden gang. "Han har måske ikke haft andet til hensigt end at gøre os fortræd. Jeg var også alt for godmodig, da jeg overlod ham at styre postvæsenet." Der gik et lys op for Félicité, hun rejste sig rask, som om hun pludselig fik en idé. Hun tog en kyse på hovedet og kastede et sjal over sine skuldre.

"Hvor vil du hen?" spurgte hendes mand forundret. "Klokken er over ni."

"Gå du blot i seng," svarede hun lidt barsk. "Du er ikke rask og skal hvile dig ud. Sov du kun, indtil jeg kommer hjem; er det nødvendigt, skal jeg nok vække dig, så vi kan tale sammen."

Hun gik ud, letfodet, som hun var, og ilede hen til posthuset. Hun trådte pludselig ind i det værelse, hvor Vuillet endnu sad og arbejdede. Da han fik øje på hende, blev han meget fortrædelig.

Aldrig havde Vuillet været lykkeligere end nu. Fra det øjeblik af, da han kunne rode med sine tynde fingre i de ankommende breve, følte han en dyb vellyst, ligesom en nysgerrig præst, der bereder sig til at nyde sine skriftebørns bekendelser. Alle sakristiernes lumske indiskretioner og ubestemte snak klang i hans øren. Han stak sin lange blege næse ned i brevene, han betragtede henrykt underskrifterne med sine skelende øjne, han undersøgte konvolutterne, som de unge præster udforsker jomfruernes sjæle. Det var uendelige nydelser, nervepirrende

fristelser. Der lå Plassans' tusinde hemmeligheder foran ham. Han rørte ved kvindernes gode rygte, ved mændenes forretningshemmeligheder, og han behøvede kun at bryde seglene for at få lige så meget at vide som storvikaren ved katedralkirken, der var den fine verdens fortrolige. Vuillet var en af disse frygtelige, kolde og hårde sladderhanke, der ved alt og får alt at vide og kun gentager, hvad de har hørt, for at gøre folk skade med det. Derfor havde han også ofte drømt om at stikke sin arm lige til skulderen ned i brevkassen. For ham var fra den foregående dag af postmesterens værelse en stor skriftestol, opfyldt med halvmørke og højtidelig hemmelighedsfuldhed, i hvilken han vellystigt berusede sig med den tilslørede hvisken, de skælvende tilståelser, som brevene udåndede. I øvrigt udførte boghandleren sit lille arbejde med topmålt frækhed. Landets nærværende overgangstilstand gjorde ham sikker på, at han ikke ville blive straffet. Hvis nogle breve blev lidt forsinkede, og andre blev helt borte, så ville skylden ligge hos de slyngler af republikanere, som gennemstrejfede landet og afbrød samfærdselsmidlerne. Lukningen af portene havde ærgret ham et øjeblik, men han var da kommet overens med Roudier om, at posten skulle kunne komme ind og blive bragt direkte til ham uden at gå igennem mairiet.

Han havde rigtig nok kun brudt seglene på nogle enkelte breve, nemlig de gode, som hans skarpe lugtesans sagde ham indeholdt nyheder, det var nyttigt at kende, før de kom til andre. Dernæst nøjedes han med at gemme de breve, som kunne give oplysning om sagernes stilling og berøve ham fortjenesten af at have vist mod, da hele den øvrige by skælvede,

for at de senere ved lejlighed kunne blive uddelt. Denne hykler havde opfattet situationen aldeles rigtigt, da han valgte stillingen som postmester.

Da fru Rougon trådte ind, sad han netop og gjorde sit udvalg blandt en umådelig dynge breve og aviser, naturligvis under påskud af at ordne dem. Han rejste sig med sit krybende smil og skubbede en stol frem, mens han plirrede med sine røde øjenlåg. Félicité satte sig ikke ned, men sagde kort og godt:

"Jeg vil have brevet."

Vuillet spilede øjnene op og påtog sig en meget uskyldig mine.

"Hvilket brev, kære frue?" spurgte han.

"Det brev, som De modtog i morges til min mand ... Nå, hr. Vuillet, jeg har travlt."

Og da han gav sig til at stamme, at han ikke vidste noget om det, at han intet havde set, og at det var meget løjerligt, sagde Félicité med lav, truende stemme:

"Et brev fra Paris, fra min søn Eugène, De ved jo nok, hvad jeg mener? ... Jeg vil selv søge efter det."

Hun gjorde endog mine til at lægge hånd på de forskellige pakker, som lå rundt om på skrivebordet. Da fik han travlt og sagde, at han ville se efter. Det var klart, at tjenesten blev dårligt besørget! Det kunne jo godt være, at der virkelig var brev til hende. I så fald skulle det nok blive fundet. Men han svor, at han selv ikke havde set det. Idet han sagde disse ord, gik han rundt i værelset og gav sig til at kaste alle papirerne hulter til bulter; han lukkede skufferne op og undersøgte mapperne, mens Félicité utålmodigt ventede.

"De har min tro ret, her er et brev til Dem," udbrød han langt om længe, idet han trak nogle breve ud af en mappe. "Å, de fordømte kontorister, de benytter sig af den øjeblikkelige forvirring og gør intet, som det burde gøres!"

Félicité tog brevet og undersøgte opmærksomt seglet, uden tilsyneladende i mindste måde at tage sig det nær, at der kunne være noget sårende for Vuillet i en sådan undersøgelse. Hun så tydeligt, at konvolutten havde været åbnet; boghandleren var endnu ikke dreven nok og havde brugt noget alt for mørkt lak til atter at forsegle brevet med. Hun passede på at lukke konvolutten op uden at bryde seglet, som ved given lejlighed kunne tjene til bevis. Eugène meddelte i få ord, at statskuppet var lykkedes fuldstændig; han råbte *Victoria*, Paris var undertvunget, provinserne rørte sig ikke, og han rådede sine forældre til at indtage en meget fast stilling over for den delvise opstand, som rejste sig i syden. Til sidst sagde han, at deres lykke var gjort, hvis de holdt ud til det sidste.

Félicité puttede brevet i lommen og satte sig roligt ned og så Vuillet lige ind i øjnene.

Han var tilsyneladende meget optaget og var atter begyndt febrilsk at sortere brevene.

"Hør nu, hvad jeg vil sige Dem, hr. Vuillet," sagde hun til ham.

Og da han løftede øjnene op fra papirerne, fortsatte hun:

"Synes De ikke, vi skulle spille ærligt spil? Det er urigtigt af Dem at narre os, det kunne let gå Dem galt. Hvis De, i stedet for at bryde seglene på vore breve ..."

Han gjorde indsigelser, han spillede den fornærmede. Men hun vedblev roligt:

"Jeg ved det, jeg kender Deres metode, De tilstår aldrig ... Nå, lad os gå lige løs på sagen og ikke spilde vore ord – hvad interesse har De i at tjene statskuppet?"

Da han blev ved med at tale om sin fuldkomne hæderlighed, tabte hun til sidst tålmodigheden.

"De anser mig nok for en idiot," udbrød hun. "Jeg har læst Deres artikel ... De ville handle langt klogere i at slutte Dem til os."

Da tilstod han, uden at gå ind på det mindste, at han ønskede, at den lærde skoles elever igen skulle købe bøger hos ham. Tidligere var det ham, der forsynede anstalten med klassiske bøger. Men det var blevet opdaget, at han hemmeligt solgte gemene værker til eleverne, og det i så stor en mængde, at deres pulte bugnede af uanstændige kobberstik og bøger. Ved samme lejlighed var han nær kommet for politiretten. Siden denne begivenhed havde han stadig med rasende skinsyge kun tænkt på at blive taget til nåde af bestyrelsen.

Félicité blev forbavset over hans beskedne ærgerrighed. Hun lod ham endog høre det. At lukke breve op og udsætte sig for at komme på galejerne kun for at kunne sælge nogle ordbøger!

"Nå!" svarede han skarpt, "det er en sikker omsætning på en fire-fem tusind francs om året. Jeg foregøgler mig ikke det umulige som visse andre folk."

Hun svarede ikke på denne bemærkning, og der blev ikke talt mere om breve med brudte segl. De sluttede en forbundstraktat, i følge hvilken Vuillet forpligtede sig til ikke at udsprede nogen nyhed eller stille sig i forgrunden, på den betingelse, at Rougons skulle lade ham få handelen med den lærde skole. Da Félicité gik bort, opmuntrede hun ham til at

være mere forsigtig; det var jo nok, når han holdt brevene tilbage og først lod dem udbringe et par dage efter deres ankomst.

"Hvad han dog er for en slyngel!" sagde hun ved sig selv, da hun var kommet ned på gaden, uden at tænke på, at hun selv i dette øjeblik havde opfordret ham til at beslaglægge posten.

Hun gik langsomt og tankefuld hjem ad. Hun gik endog en omvej og vandrede ad Sauvaire-promenaden, som for at overveje sagerne længere i ro og mag, inden hun kom hjem. Her mødte hun under promenadens træer hr. de Carnavant, som benyttede aftenen til at snuse rundt i byen uden at blotte sig. Gejstligheden i Plassans, som nærede betænkelighed ved at optræde aktivt, bevarede, siden efterretningen om statskuppet var kommet, den strengeste neutralitet. I dens øjne var kejserdømmet sikret, og den ventede kun på et gunstigt øjeblik til atter at begynde sine gamle rænker. Marquien, der i sin egenskab af partimand for fremtiden ville være fordømt til uvirksomhed, var meget nysgerrig efter at få at vide, hvorledes striden ville ende, og på hvilken måde familien Rougon ville spille sin rolle ud.

"Er det dig, lille ven?" sagde han, da han genkendte hende. "Jeg ville lige hen og besøge dig. Det går nok galt med dine sager!"

"Nej, aldeles ikke, alt går godt," svarede hun, optaget af sine egne tanker.

"Så meget des bedre; du fortæller mig det nok, ikke sandt? Å, jeg må skrifte for dig, jeg har forleden voldet din mand og hans kolleger en frygtelig forskrækkelse. Hvis du havde set, hvor latterlige de tog sig ud, da de stod på højen, mens jeg fik dem til

at antage hver trægruppe i dalen for en skare oprørere! ... Kan du tilgive mig det?"

"Jeg takker Dem for det," sagde Félicité ivrigt. "De burde have fået dem til at revne af skræk. Min mand er en stor rad. Kom til mig en af dagene, når jeg er alene."

Hun gik sin vej med raske skridt, som om mødet med marquien havde fået hende til at fatte en beslutning. Hele hendes lille skikkelse udtrykte en ubøjelig vilje. Endelig skulle hun få hævn for al Pierres hemmelighedsfuldhed, hun skulle se ham for sine fødder, og hun skulle for bestandig befæste sit overherredømme i huset. Det var et nødvendigt teaterkneb, en komedie, hvis dybe ironi hun på forhånd nød, og til hvilken hun udarbejdede sin plan med en såret kvindes raffinerede ondskabsfuldhed.

Hun fandt Pierre i sengen, hensunket i en dyb slummer; hun nærmede lyset til ham et øjeblik og betragtede medlidende hans tykke ansigt, hen over hvilket der fra tid til anden gik lette gysninger; derpå satte hun sig ved sengens hovedgærde, tog sin kyse af, løste sit hår, påtog sig en fortvivlet mine og gav sig til at hulke af alle kræfter.

"Nå! Hvad er der i vejen med dig, hvorfor græder du?" spurgte Pierre, der pludselig blev vækket.

Hun svarede ikke, men græd endnu mere voldsomt.

"Men så svar dog for fanden!" sagde hendes mand, som denne stumme fortvivlelse gjorde bange. "Hvor har du været henne? Har du set oprørerne?"

Hun rystede på hovedet og hviskede så med tårekvalt stemme:

"Jeg kommer fra Valqueyras' palæ. Jeg ville spørge hr. de Carnavant om råd. Å, min stakkels ven, alt er tabt."

Pierre satte sig overordentlig bleg op i sengen. Hans tyrehals, som hans opknappede natskjorte lod til syne, og hans laskede kød var aldeles ophovnet af rædsel, og midt i sin uredte seng sank han bleg og grædende sammen som en kinesisk dukke.

"Marquien tror," vedblev Félicité, "at prins Louis er bukket under; vi er ødelagte og får aldrig en hvid."

Da blev Pierre, som det tit går med krystere, heftig. Det var marquiens fejl, det var hans kones, hele hans families skyld. Tænkte han monstro på politik, da hr. de Carnavant og Félicité indviklede ham i disse dumheder!

"Jeg vasker mine hænder i den sag," råbte han. "Det er jer to, som har begået denne dårskab. Ville det måske ikke have været langt fornuftigere af os at nyde vore små indtægter i ro og fred. Du, ja du, har altid villet dominere. Nu ser du, hvorhen det har ført os."

Han var ude af sig selv; han erindrede ikke mere, at han havde vist sig lige så ivrig som sin kone. Han havde kun ét eneste brændende ønske, at skaffe sin harme luft ved at give de andre skylden for sit nederlag.

"Og var det for resten muligt," vedblev han, "at man kunne have held med sig, når man har sådanne børn som vi! Eugène forlader os i det afgørende øjeblik, Aristide har besudlet vort navn, og om det så er denne store, enfoldige Pascal, kompromitterer han os ved at spille menneskeven og gå med oprørerne ... Og så at tænke sig, hvad vi har undværet for deres undervisnings skyld!"

I sin forbitrelse brugte han ord, som han ellers aldrig anvendte i sin tale. Da Félicité så, at han igen begyndte at trække vejret roligere, sagde hun med blid stemme til ham:

"Du glemmer Macquart."

"Nå, ja, jeg har glemt ham!" begyndte han igen, endnu hidsigere end før. "Det er endnu én, som alene tanken om får mig til at blive ude af mig selv. Men det er endnu ikke alt; du kender den lille Silvère; ham så jeg forleden aften hos moder med hænderne fulde af blod; han har stukket et øje ud på en gendarm. Jeg har ikke talt til dig om det, for at du ikke skulle blive forskrækket. Kan du tænke dig én af mine søstersønner for kriminalretten? Å, hvilken familie! Hvad Macquart angår, så har han fortrædiget os i den grad, at jeg havde stor lyst til at knuse hans hoved forleden, da jeg havde et gevær hos mig. Ja, det havde jeg lyst til."

Félicité lod ham rase ud. Hun havde taget imod sin mands bebrejdelser med en engels tålmodighed, idet hun bøjede sit hoved som en synderinde; på denne måde skjulte hun sit hoverende ansigt. Hendes opførsel drev Pierre videre og gjorde ham aldeles vanvittig. Da stemmen svigtede den stakkels mand, sukkede hun dybt og lod, som om hun var angerfuld; så gentog hun i en fortvivlet tone:

"O Gud! hvad skal vi gøre, hvad skal vi gribe til? Vi sidder i gæld til op over ørene."

"Det er din skyld!" råbte Pierre, idet han lagde sine sidste kræfter i dette udbrud.

Det forholdt sig således, som Félicité havde sagt; Rougons skyldte bort til alle sider. Forhåbningerne om nærtforestående held havde bragt dem til at glemme al forsigtighed. Fra

begyndelsen af året 1851 var de gået så vidt, at de hver aften bød gæsterne i den gule stue limonade, punch og småkager, fuldstændige aftensmåltider, under hvilke de drak på republikkens undergang. Pierre havde oven i købet stillet en fjerdedel af sin formue til reaktionens disposition, for at bidrage til indkøbet af geværer og ammunition.

"Postejbagerens regning beløber sig i det mindste til tusind francs," vedblev Félicité i sin sødladne tone, "og vi skylder måske dobbelt så meget til likørhandleren. Så er der slagteren, bageren, frugthandleren og ..."

Pierre vred sig som en orm. Félicité gav ham nådestødet ved at tilføje:

"Jeg vil slet ikke tale om de ti tusind francs, som du har givet ud for våben."

"Men jeg er jo blevet narret," hulkede han, "jeg er blevet bestjålet! Det er den tosse, Sicardot, som har fået mig viklet ind i det ved at sværge på, at bonapartisterne ville sejre. Jeg troede kun, jeg gjorde et udlæg; men det gamle fæ skal komme til at give mig mine penge igen."

"Jo pyt, du får slet ikke noget igen," sagde hans kone, idet hun trak på skuldrene. "Vi må finde os i den lod, krigen bereder os. Når vi har betalt al vor gæld, vil vi ikke engang have nok til det tørre brød. Jo, det er et smukt felttog! ... Vi kan nok ganske roligt opslå vor bopæl på et eller andet tagkammer i det gamle kvarter."

Denne sidste ytring lød sørgelig. Det var slutningen på deres liv. Pierre så tagkammeret i det gamle kvarter, som hans kone fremmanede et billede af. Det var altså dér, han skulle ende sine dage, i en ussel seng, han, som hele sit liv igennem havde stræbt

efter at nyde en rig og magelig tilværelse. Forgæves skulle han altså have bestjålet sin moder, forgæves skulle han have deltaget i de smudsigste rænker og løjet i en række af år. Kejserdømmet skulle altså ikke betale hans gæld, kejserdømmet, som ene formåede at frelse ham fra ødelæggelse. Han sprang ud af sengen i bar skjorte og råbte:

"Nej, jeg vil tage mit gevær, jeg vil hellere have, at oprørerne dræber mig."

"Det kan du gøre i morgen eller i overmorgen," svarede Félicité med stor ro; "for republikanerne er ikke langt her fra. Det ene middel er lige så godt som det andet til at gøre ende på det."

Pierre blev iskold af skræk. Det forekom ham, at han pludselig fik en spand koldt vand hældt ned ad ryggen. Han gik langsomt i seng igen, og da han atter lå i de varme lagener, gav han sig til at græde. Den store mand smeltede let hen i tårer, som uden anstrengelse flød fra hans øjne. Der foregik en skæbnesvanger forandring i ham. Al hans vrede slog over i et barns hjælpeløshed og jamren.

Félicité ventede denne krise, og en glædesrus bemægtigede sig hende ved at se ham så blød, så flov og flad foran sig. Hun bevarede sin stumme holdning, sin fortvivlede ydmyghed. Efter en lang pause gød denne resignation, synet af denne kvinde, der var hensunket i tavs overvældelse, bitterhed i Pierres tårer.

"Men så sig dog noget!" sagde han bønligt, "lad os i forening undersøge, om der virkelig ikke er en eneste redningsplanke tilbage."

"Ikke en eneste, det ved du godt," svarede hun; "du har jo selv for et øjeblik siden givet et klart billede af situationen. Vi har

ingen hjælp at vente af nogen; vore egne børn har forrådt os."

"Lad os da flygte ... Vil du have, at vi skal forlade Plassans i nat, nu straks?"

"Flygte! Stakkels ven, så ville vi i morgen være til latter for hele byen ... Du husker altså ikke, at du har ladet portene lukke?"

Pierre anstrengte sig og anspændte sin tænkeevne i en usædvanlig grad; derpå mumlede han, som overvundet, i en bønlig tone:

"Jeg beder dig, find på noget; du har endnu slet intet sagt."

Félicité løftede hovedet, idet hun spillede den overraskede; og med en bevægelse, der udtrykte dyb afmagt, sagde hun:

"Jeg er en tosse i den slags sager; jeg forstår mig aldeles ikke på politik; det har du sagt mig over hundrede gange."

Og da hendes mand forvirret tav, sænkede hun øjnene og fortsatte langsomt, uden at tale i en bebrejdende tone:

"Du har aldrig indviet mig i disse sager, vel? Jeg er uvidende om alt, jeg kan ikke engang give dig et råd ... I øvrigt har du handlet aldeles rigtigt; kvinderne er undertiden skrækkelige, og det er hundrede gange bedre, at mændene alene sidder til rors."

Hun sagde det med en så fin ironi, at hendes mand ikke mærkede hendes grusomme spot. Han følte simpelthen dybe samvittighedsnag. Og pludselig gav han sig til at skrifte alt. Han talte om Eugènes breve, udviklede sine planer og forklarede sin handlemåde, veltalende som en mand, der snakker lige rent ud af posen og bønfalder om en redningsmand. Hvert øjeblik afbrød han sig selv med spørgsmål som: "Hvad ville du have gjort i mit sted?" eller han udbrød: "Ikke sandt? Jeg havde ret, jeg kunne ikke handle anderledes." Félicité nedværdigede sig ikke engang til at give et

tegn til svar. Hun lyttede til hans ord med en dommers knarvorne strenghed. Men i grunden svælgede hun i en udsøgt nydelse; endelig havde hun fået fat i ham, den store hemmelighedskræmmer; hun legede med ham, som en kat leger med en papirkugle; han strakte selv hænderne ud, for at hun kunne lægge lænkerne på ham.

"Men vent lidt," sagde han, idet han rask sprang ud af sengen; "jeg vil lade dig læse Eugènes breve. Så vil du bedre kunne dømme om situationen."

Hun søgte forgæves at standse ham ved en flig af hans skjorte; han bredte brevene ud på natbordet, gik igen i seng, læste hele sider af dem højt, og tvang hende til at gennemlæse andre selv. Hun undertrykte et smil, hun begyndte at få medlidenhed med den stakkels mand.

"Nå," sagde han spændt, da hun var færdig, "nu da du kender det hele, ser du nu ingen måde, på hvilken vi kan frelse os fra ødelæggelsen?"

Hun svarede endnu ikke, hun syntes at tænke ihærdigt over sagen.

"Du er en klog kvinde," fortsatte han for at smigre hende; "det var uret af mig at have hemmeligheder for dig, det indrømmer jeg ..."

"Lad os ikke tale mere om det," svarede hun. "Efter min overbevisning kunne vi, hvis du var meget modig ..."

Da han betragtede hende med et begærligt blik, afbrød hun sig og sagde med et smil:

"Men du lover mig jo, at du ikke mere vil have mistillid til mig? Du vil jo sige mig alt og intet udføre uden at spørge mig til råds?"

Han svor på det, han gik ind på de hårdeste betingelser. Nu gik Félicité også i seng, hun var kommet til at fryse og lagde sig ved siden af ham; og sagte, som om de kunne høres af nogen, udviklede hun vidt og bredt sin felttogsplan for ham. Efter hendes mening var det nødvendigt, at skrækken i byen antog endnu voldsommere dimensioner, og Pierre skulle da bevare en heltemodig holdning midt imellem de bestyrtede borgere. Hun påstod, at en hemmelig anelse sagde hende, at insurgenterne endnu var langt borte. For resten måtte ordens-partiet sejre før eller senere, og Rougons ville blive belønnet. Efter befrierrollen var martyrrollen ikke at foragte. Hun fremstillede det så godt, hun talte med så megen overbevisning, at hendes mand, der i begyndelsen var overrasket over hendes plan, som kun bestod i at holde sig oppe ved mod og dristighed, til sidst fik blik for den hensigtsmæssige taktik, som gik igennem den, og lovede at rette sig efter den og at være så modig, som det stod i hans magt.

"Glem nu ikke, at det er mig, som redder dig," hviskede den gamle kone i en indsmigrende tone. "Vil du så være god?"

De kyssede hinanden og sagde god nat. Det var forår for disse to gamle folk, der fortæredes af en rasende begærlighed. Men ingen af dem faldt i søvn; efter et kvarters tids forløb vendte Pierre, der lå og betragtede en rund plet, som natlampens skær kastede på loftet, sig om og meddelte med sagte stemme sin kone en tanke, som netop var fløjet ham igennem hovedet.

"Å, nej, nej," svarede Félicité gysende. "Det ville være alt for grusomt."

"Å, fanden heller!" svarede han, "du vil jo have, at indbyggerne skal gøres bange! ... Man ville få alvorlige tanker om mig, hvis det, jeg sagde, skete ..."

Lidt efter, da han var færdig med sin plan, udbrød han:

"Man kunne jo anvende Macquart til det ... det ville være en måde at skille sig af med ham."

Félicité følte sig slået af denne idé. Hun overvejede og betænkte sig og fremstammede endelig i en forvirret tone:

"Du har måske ret. Man kan jo altid forsøge det ... Når alt kommer til alt, ville det være meget dumt af os at gøre os betænkeligheder i den retning; det er for os et spørgsmål om liv eller død... Giv mig frie hænder! Jeg skal i morgen gå hen til Macquart og se, om man kan træffe en overenskomst med ham. Du ville kun komme op at skændes med ham og derved fordærve det hele for os ... God nat, sov vel, min lille stakkel ... Nå, vore sorger vil nok få ende."

De kyssede hinanden endnu en gang og faldt i søvn. Og i loftet antog lyspletten form af et øje, der rædselsslagent, stort og stirrende, så ned på de blege, slumrende folk, som svedte deres forbrydelse ud i lagenerne og i drømme så en blodregn, der styrtede ned i stuen, og hvis store dråber forvandlede sig til guldstykker på gulvet.

Den følgende dag gik Félicité før daggry hen til mairiet, forsynet med ordre fra Pierre, for at kunne slippe ind til Macquart. Hun havde sin mands nationalgardist-uniform, indpakket i et håndklæde, med sig. For resten så hun kun nogle få mænd, der sov, så det dundrede i vagtstuen. Portneren, som havde det hverv at bringe fangerne mad, gik op for at åbne

hende døren til påklædningsværelset, der var blevet omdannet til fængsel. Så gik han roligt ned igen.

Macquart havde været indelukket i denne stue i to dage og to nætter. Han havde haft tid til at anstille lange betragtninger. Efter at han havde sovet, havde han i de første timer hengivet sig til vrede og afmægtigt raseri. Han havde lyst til at sprænge døren, når han tænkte på, at hans broder sad og brystede sig i værelset ved siden af. Og han lovede sig selv at kvæle ham med egen hånd, når oprørerne kom og befriede ham. Men om aftenen i tusmørket blev han roligere og hørte op med at fare op og ned ad gulvet i det snævre værelse. Han indåndede dér en blid duft, en følelse af velvære, som slappede hans nerver. Hr. Garçonnet, der var meget rig og fin og satte pris på at tage sig godt ud, havde indrettet dette lille kammer på en meget smagfuld måde; sofaen var blød og varm; vellugtende sager og forskellige slags pomader og sæbe lå rundt om på marmorservanten, og det svindende dagslys faldt ned fra loftet med et behageligt skær, ligesom lyset fra en lampe, der er ophængt i en alkove. Macquart, der sad omgivet af den duftende, stillestående, kvalme og søvndyssende luft, som findes i påklædningsværelser, faldt i søvn med den tanke, at "de rige djævle lige godt var meget lykkelige." Han havde dækket sig til med et tæppe, som var leveret ham. Han strakte sig ud og sov lige til morgenstunden med hovedet, ryggen og armene støttet på puderne. Da han atter lukkede sine øjne op, gled en solstråle ind ad vinduesåbningen. Han rejste sig ikke fra sofaen; han havde det lunt og godt og gav sig til at tænke efter, mens han lå og så sig om. Han sagde til sig selv, at han aldrig ville få sådan et værelse til at vaske sig i. Det var især servanten, som

interesserede ham; det var ikke så ilde at holde sig ren, når man havde så mange små krukker og glasflasker. Han kom til at tænke med bitterhed på sit forfejlede liv. Den tanke trængte sig frem hos ham, at han måske var slået ind på en forkert vej; man vinder intet ved at pleje omgang med de fattige. Han skulle ikke have spillet den vrede, men hellere levet i god forståelse med Rougons. Men lidt efter jog han denne tanke på flugt. Rougons var slyngler, der havde bestjålet ham. Dog vedblev den varme og bløde sofa at øve sin formildende indflydelse på ham og at indgyde ham en ubestemt følelse af anger. Når alt kom til alt, lod oprørerne ham i stikken og lod sig slå som fæhoveder. Han drog til sidst den slutning, at republikken var bedrag. Rougon havde lykken med sig. Han mindedes sin unyttige ondskabsfuldhed, sin lønlige krig. Ingen af familien havde hjulpet ham: Hverken Aristide eller Silvères broder; ikke heller Silvère selv, der var en nar med sin begejstring for republikanerne og aldrig ville drive det til noget. Nu var hans kone død, og hans børn havde forladt ham. Han skulle dø ensom i en afkrog, uden at eje en skilling, som en hund. Han burde aldeles afgjort have solgt sig til reaktionen. Mens sådanne tanker fløj igennem hans hoved, skottede han hen til servanten, betaget af en brændende lyst til at gå hen og vaske sine hænder med en egen slags sæbe, der stod i et krystalglas. Macquart havde som alle døgenigte, der bliver ernæret af kone eller børn, hang til at pynte sig. Skønt han gik med lappede benklæder, holdt han meget af at gnide sit hoved ind med vellugtende olie. Han tilbragte hele timer hos sin barber, med hvem han talte om politik, og som redte hans hår under stadig diskussion. Fristelsen var alt for stærk, og Macquart stillede sig

hen foran vaskebordet. Han vaskede sine hænder og sit ansigt; han redte sit hår og hældte sig over med vellugtende sager, kort sagt gjorde fuldkomment toilette. Han tog lidt af alle flaskerne og prøvede de forskellige sorter sæbe og pudder. Men hans største nydelse var at tørre sig i mairens håndklæder; de var så bløde og tykke. Han begravede sit fugtige ansigt i dem og indåndede lyksaligt hele rigdommens duft. Da han havde pomadiseret sig og duftede fra top til tå, gik han atter hen og strakte sig på sofaen, forynget og tilbøjelig til forsonlige tanker. Han følte en endnu større foragt for republikken, siden han havde haft næsen i hr. Garçonnets små glasflasker. Den tanke faldt ham ind, at det måske endnu var tids nok at slutte fred med sin broder. Han overvejede, hvad han kunne forlange for at forråde sine kammerater. Hans had til Rougons gnavede stadig i hans hjerte; men han befandt sig i et af de øjeblikke, i hvilke man ligger tavs på ryggen, siger sig selv drøje sandheder og skælder sig selv ud, fordi man ikke har gravet sig en hule – selv på bekostning af sit dyrebareste had – en lykkelig hule, i hvilken man kan pleje sin sjæls og sit legemes fejhed. Henimod aften bestemte Antoine sig til at lade sende bud efter sin broder den følgende dag. Men da han næste morgen så Félicité træde ind til sig, forstod han, at de havde brug for ham, og var på sin post.

Det var en lang forhandling, fuld af lumskhed og ført med en uendelig mængde kunstgreb. I begyndelsen udvekslede de løse klager. Félicité, der var forbavset over at finde Antoine næsten høflig efter den plumpe scene, som han havde opført hos hende søndag aften, tiltalte ham i en blid, bebrejdende tone. Hun beklagede det had, som skilte familierne ad.

Men han havde jo rigtig nok bagtalt og forfulgt sin broder med en bitterhed, som havde bragt den stakkels Rougon aldeles ud af sig selv.

"Hvad fanden! Min broder har aldrig opført sig som en broder imod mig," sagde Macquart med undertrykt heftighed. "Er han nogen sinde kommet mig til hjælp? Han ville have ladet mig dø på mit tagkammer ... Når han har været venlig imod mig, som den gang, han gav mig de to hundrede francs, det husker De jo nok, så tror jeg ikke, at man kan bebrejde mig at have sagt noget ondt om ham. Jeg gentog overalt, at han havde et godt hjerte."

Disse ord udtrykte tydeligt nok:

"Hvis I var blevet ved med at forstrække mig med penge, ville jeg have været elskværdig imod jer, og jeg ville have hjulpet jer i stedet for at bekæmpe jer. Det er jeres fejl, at I ikke har købt mig."

Félicité forstod ham så godt, at hun svarede:

"Jeg ved, at De har anklaget os for hårdhed, fordi folk bilder sig ind, at vi er velhavende; men det er en fejltagelse, kære svoger: vi er fattige folk; vi har aldrig kunnet handle imod Dem, som vort hjerte har ønsket."

Hun standsede et øjeblik og fortsatte så:

"Når det endelig skulle være, ville vi i nødstilfælde kunne bringe et offer; men vi er virkelig så fattige, så fattige."

Macquart spidsede øren. "Nu har jeg dem!" tænkte han. Så begyndte han uden tilsyneladende at have hørt sin svigerindes indirekte tilbud med klagende stemme at udvikle sin elendighed; han fortalte om sin kones død og om sine børns flugt; og Félicité talte om den overgangstilstand, som landet for

tiden befandt sig i. Hun påstod, at republikken havde ødelagt dem fuldstændig. I talens løb kom hun til at forbande en tid, som tvang den ene broder til at tage den anden til fange. Hvor ville ikke deres hjerte bløde, hvis loven holdt fast på sit bytte! Ja, hun lod endog ord falde om galejerne.

"Nej, hør nu, det lader De mig nok blive fri for," sagde Macquart roligt.

Men Félicité udbrød:

"Hellere ville jeg med mit blod betale min families ære. Hvad jeg her siger Dem, er for at vise, at vi ikke vil svigte Dem ... Jeg kommer for at give Dem midler i hænde til at flygte, kære Antoine."

De så et øjeblik forskende på hinanden, inden de begyndte kampen.

"Uden betingelser?" spurgte han langt om længe.

"Uden nogen som helst betingelse!" svarede hun.

Hun satte sig ned ved siden af ham på sofaen og fortsatte derpå i en bestemt tone:

"Og hvis De oven i købet, inden De drager over grænsen, vil tjene en tusindfrancsseddel, så skal jeg underrette Dem om måden, det kan lade sig gøre på."

Der opstod en ny pause.

"Hvis det er en sag, der kan gå for sig i al ordentlighed," sagde Antoine, der så ud, som om han overvejede tilbuddet; "men De ved, at jeg ikke vil blande mig i Deres kneb."

"Der er ikke spor af kneb i det," svarede Félicité, smilende over den gamle slyngels betænkeligheder. "Intet kan være simplere: De forlader straks dette værelse, skjuler Dem hos

Deres moder, og i aften forener De Dem med Deres venner, kommer tilbage her og erobrer mairiet igen."

Macquart kunne ikke skjule sin dybe forbavselse. Han var aldeles ikke med.

"Jeg troede, De havde sejret," bemærkede han.

"Jeg har ikke tid til at sætte Dem ind i situationen," svarede den gamle kone lidt utålmodig. "Går De ind på mit forslag, eller går De ikke ind på det?"

"Nej, jeg går ikke ind på det ... Jeg vil have tid til at betænke mig. Jeg ville være dum, hvis jeg udsatte mig for en ulykke, måske satte en formue på spil for at tjene tusind francs."

Félicité rejste sig.

"Ganske som De behager, kære ven," sagde hun koldt. "De har sikkert ikke det mindste begreb om Deres stilling. De er kommet hjem til mig og har behandlet mig som en gammel skøge, og nu, da jeg viser Dem den venlighed at række Dem min hånd for at hjælpe Dem op af det hul, De på grund af Deres dumhed er faldet ned i, gør De ophævelser og vil ikke lade Dem redde. Nå, så bliv, hvor De er, og vent, til øvrigheden kommer tilbage. Jeg vasker mine hænder i den sag."

Hun var allerede henne ved døren.

"Men giv mig dog blot en forklaring på alt dette," sagde han bedende. "Jeg kan da ikke slutte en handel med Dem uden at forstå, hvad den går ud på. I de sidste to dage har jeg svævet i fuldkommen uvidenhed om, hvad der passerer. Hvor kan jeg vide, om De ikke snyder mig."

"Å, De er et fæ!" svarede Félicité, som dette hjertesuk fra Antoine fik til at vende om. "De bærer Dem meget dumt ad ved ikke blindt at stille Dem på vor side. Tusind francs, det er en

køn sum, som man ikke sætter på spil, uden for en vunden sag. Gå ind på mit forslag, det råder jeg Dem til."

Han tøvede endnu.

"Men hvis vi nu ville tage mairiet, får vi så lov til roligt at komme ind?"

"Det ved jeg ikke," sagde hun med et smil. "Der vil måske falde nogle skud."

Han betragtede hende stift.

"Nej, hør nu en gang, lille mo'er," svarede han med hæs stemme, "jeg vil da ikke håbe, at det er Deres hensigt at sende mig en kugle gennem hovedet?"

Félicité rødmede. Hun stod virkelig og tænkte på, at en kugle kunne gøre dem en stor tjeneste, hvis den under angrebet på mairiet skilte dem af med Antoine. Det ville være en gevinst på tusind francs. Derfor svarede hun også i en vred tone:

"Hvilken idé! ... Det er sandelig afskyeligt at have sådanne tanker."

Og så vedblev hun roligere:

"Går De så ind på det? ... De har jo forstået det, ikke sandt?"

Macquart havde forstået det fuldkommen vel. Det var et baghold, som blev foreslået ham; men han kunne hverken fatte grunden til det eller tænke sig følgerne af det. Denne uvished bestemte ham til at skrue prisen i vejret. Efter at han havde talt om republikken som om en elskerinde, han var fortvivlet over ikke mere at kunne elske, fremstillede han den risiko, han ville løbe, og forlangte to tusind francs. Men Félicité holdt fast ved, hvad hun havde sagt. De blev ved at tale frem og tilbage om den sag, indtil hun lovede ham, at hun, når han vendte tilbage til Frankrig, ville skaffe ham et embede, som ikke skulle give ham

noget at bestille, men være godt lønnet. Så blev handelen sluttet. Hun lod ham tage den nationalgardist-uniform på, som hun havde bragt med sig. Han skulle ganske roligt gå hen til tante Dide, og så skulle han hen ad midnat samle alle de republikanere, som han traf, på rådhuspladsen og forsikre dem om, at mairiet var tomt, så at man kun behøvede at støde døren op for at bemægtige sig det. Antoine forlangte penge på hånden og fik to hundrede francs. Hun forpligtede sig til at betale ham de andre otte hundrede den næste dag. Således anbragte Rougons de sidste skillinger, som de havde til deres rådighed.

Da Félicité var kommet ned ad trapperne igen, blev hun stående et øjeblik på pladsen for at se Macquart gå ud. Han gik roligt forbi skildvagten og pudsede sin næse. Han havde knust det højt siddende vindue i værelset med hånden, for at det skulle se ud, som om han var flygtet ad den vej.

"Nu er det afgjort," sagde Félicité til sin mand, da hun kom hjem. "Det skal gå for sig ved midnatstid ... Mig rører det nu ikke det mindste mere. Jeg ville gerne se dem alle sammen skudt. Sådan som de hudflettede os i går nede på gaden!"

"Ja, det ville være meget enfoldigt af dig at gøre dig skrupler," svarede Pierre, som stod og barberede sig. "Alle mennesker ville handle ligesom vi, hvis de var i vort sted."

Den morgen – det var onsdag – var han særlig omhyggelig med sin påklædning. Hans kone redte hans hår og bandt hans halstørklæde. Hun pudsede og pyntede ham, som man pynter et barn, der skal til eksamen. Da han var færdig, betragtede hun ham og erklærede, at han var meget net, og at han ville tage sig udmærket godt ud under de alvorlige begivenheder, der forberedtes. Der var virkelig også et præg af ophøjet værdighed

og heltemæssig hårdnakkethed udbredt over hans store, blege ansigt. Hun ledsagede ham helt ned til første sal og gav ham sine sidste råd med på vejen: han måtte ikke tabe det mindste af sin modige holdning, hvor stor panikken end blev; han skulle lade portene lukke endnu mere hermetisk end nogen sinde før, og lade indbyggerne være ved at dø af rædsel på voldene; det ville være udmærket, hvis han var den eneste, der var villig til al ofre sit liv for at opretholde ordenen.

Hvilken dag! Rougons taler endnu om den, som om en ærefuld og afgørende kamp. Pierre gik lige hen til mairiet uden at bryde sig om de øjekast og ord, som han opfangede undervejs. Han tog plads i mairiet som en øvrighedsperson, som en mand, der har i sinde ikke mere at forlade sin stilling. Han sendte ganske simpelt et par ord til Roudier for at underrette ham om, at han atter overtog sin post. "Hold vagt ved portene," skrev han med bevidsthed om, at disse linjer ville komme publikum for øje, "jeg for mit vedkommende vil våge i det indre, jeg vil opretholde agtelsen for personer og ejendom. Når de onde lidenskaber vågner op og tager overhånd, bør de gode borgere søge at kvæle dem i fødslen, selv med fare for deres eget liv." Stilen og de ortografiske fejl i denne billet, der var affattet med lakonisk korthed, gjorde den end mere heltemæssig.

Ikke ét af medlemmerne af den provisoriske kommunalbestyrelse kom til syne. Selv de to, der længst var forblevet tro, holdt sig nu forsigtigt hjemme; Granoux var den ene af disse. Kommunalbestyrelsens medlemmer var forsvundet, efterhånden som panikken steg, og kun Rougon blev på sin post i sin formandsstol. Han nedværdigede sig ikke

en gang til at udstede en befaling til at give møde. Han alene var der, og det var nok. Et prægtigt syn, som et af stedets blade senere hen karakteriserede med følgende ord: "Modet hånd i hånd med pligten."

Hele formiddagen så man Pierre vandre op og ned i mairiet. Han var ganske ene i den store, tomme bygning, hvis høje sale rungende tilbagekastede lyden af hans hæle, der trampede mod gulvet. I øvrigt var alle døre åbne. Midt i disse øde sale vandrede han omkring og bar på sin værdighed som formand uden byråd med en mine, der var så gennemtrængt af hans hverv, at portneren med overraskelse og ærbødighed hilste på ham, da han et par gange mødte ham i korridorerne. Man så ham snart i det ene, snart i det andet vindue, og trods den stærke kulde viste han sig gentagne gange på balkonen, med papirruller i hånden, som en mand, der er overlæsset med forretninger og venter vigtige budskaber.

Henad middag ilede han omkring i byen. Han inspicerede vagtposterne, talte til dem om et muligt angreb og gav dem at forstå, at oprørerne ikke var langt borte; men han stolede, bemærkede han, på de brave nationalgardisters mod. Hvis det gjordes fornødent, var det deres pligt at lade sig slå ihjel til sidste mand for at forsvare den gode sag. Da han vendte hjem fra denne udflugt, langsomt og alvorligt, som en helt, der har bragt orden i sit fædrelands sager og nu ikke venter sig andet end døden, bemærkede han en sand forbavselse på sin vej. De folk, som spadserede på promenaden, de uforbederlige små rentiers, som ingen som helst begivenhed kunne have forhindret i at gå og gabe der på bestemte tider af dagen, så han gå forbi med forskrækkede miner, som om de ikke kunne tro, at

en fra deres midte, en forhenværende oliehandler, havde mod til at byde en hel armé spidsen.

I byen var angsten på sit højdepunkt. Med hvert minut ventede man, at oprørshæren skulle komme. Rygtet om Macquarts flugt blev udstyret med skrækindjagende bemærkninger. Man påstod, at han var blevet befriet af sine "røde" venner, og at han på et eller andet skjult sted afventede nattens frembrud for at styrte sig over indbyggerne og stikke ild på alle fire hjørner af byen. Afspærret fra omverdenen og vanvittig af frygt vansmægtede Plassans inden for sine volde som i et fængsel og vidste ikke mere, hvad det skulle finde på for at blive bange. Republikanerne fik lige over for Rougons stolte holdning et kort anfald af mistro. Og nu den nye del af byen, advokaterne og de forhenværende købmænd, som den foregående dag havde ivret imod den gule stue, de blev så overraskede, at de ikke længere vovede åbent at angribe en så modig mand. De nøjedes med at sige, at det var galskab således at trodse de sejrrige insurgenter, og at dette unyttige heltemod ville pådrage Plassans de største ulykker. Henimod klokken tre valgte de så en deputation. – Pierre, som naturligvis brændte af begærlighed efter en anledning til i sine medborgeres nærværelse at udtale sig om sin hengivenhed og opofrelse, vovede imidlertid ikke at gøre regning på en så skøn lejlighed.

Der faldt ophøjede ord. Det var i mairens værelse, at præsidenten for den provisoriske bestyrelse modtog deputationen fra den nye by. Efter at disse herrer havde ydet ham deres hyldest for hans fædrelandskærlighed, anmodede de ham om at opgive tanken om modstand. Men han talte med høj røst om pligten, om fædrelandet, om ordenen, om friheden og

om mange andre ting. For resten ville han ikke tvinge nogen til at efterligne sig. Han opfyldte simpelt hen, hvad hans samvittighed og hans hjerte påbød ham.

"De ser, mine herrer, at jeg er ene," sagde han til sidst. "Jeg påtager mig hele ansvaret, for at ingen anden end jeg skal udsætte sig for fare. Og hvis der behøves et offer, da tilbyder jeg mig af fuldt hjerte; jeg ville ønske, at jeg ved at ofre mit liv kunne frelse mine medborgere."

En notar, der var det gode hoved i deputationen, gjorde ham opmærksom på, at han ilede den visse død i møde.

"Jeg ved det," svarede han højtideligt. "Jeg er rede!"

De så på hinanden. Disse ord: "Jeg er rede!" slog dem med beundring. Han var virkelig en modig mand. Notaren besvor ham at hidkalde gendarmerne; men han svarede, at disse soldaters blod var dyrebart, og at han ikke ville udøse det uden den yderste nødvendighed. Deputationen trak sig langsomt og i høj grad rørt tilbage. En times tid senere omtalte Plassans Rougon som en heros; de største kujoner kaldte ham "en gammel galning".

Henimod aften blev Rougon meget forundret over at se Granoux komme ilende. Den forhenværende mandelhandler kastede sig i hans arme, kaldte ham "en stor mand" og sagde, at han ville dø med ham. Ordene: "Jeg er rede!" som hans tjenestepige havde hørt hos grønthandlersken og lige var kommet hjem og havde fortalt ham, havde sat ham i en sand begejstring. I sit inderste hjerte var denne frygtsomme, latterlige person indtagende naiv. Pierre beholdt ham hos sig, idet han tænkte, at han senere dog ikke ville komme i betragtning. Han blev endog rørt over den stakkels mands

hengivenhed og lovede sig selv, at han ville lade ham offentligt rose af præfekten, noget, som ville få de andre borgere, der så fejt havde forladt ham, til at revne af ærgrelse. Og begge afventede nu i forening natten i det øde mairi.

På samme tid vandrede Aristide med et yderst uroligt udseende frem og tilbage hjemme hos sig selv. Vuillets artikel havde overrasket ham, og hans faders holdning havde slået ham med forbavselse. Han havde nylig set ham ved et af vinduerne i mairiet, iført hvidt halstørklæde og sort frakke, så rolig i det øjeblik, da faren nærmede sig, at alle Aristides tanker snurrede rundt i hans stakkels hoved. Oprørerne stod dog i begreb med at vende sejrrige tilbage, det troede man over hele byen. Men han blev overfaldet af tvivl; han havde en forudfølelse af, at der ville ske noget slemt. Da han ikke mere vovede at vise sig i sine forældres hjem, havde han sendt sin kone derhen. Ved sin hjemkomst sagde Angèle til ham med sin drævende stemme:

"Din moder venter dig; hun er slet ikke vred, men hun ser ud til at gøre grundigt nar af dig. Hun gentog adskillige gange for mig, at du nu godt kunne putte dit bind i lommen igen."

Aristide blev frygtelig ærgerlig. Men han ilede hen i La Banne-gaden, rede til den ydmygste underkastelse. Hans moder nøjedes med at modtage ham med en foragtelig latter:

"Å, min stakkels dreng, du har sandelig ikke opfundet krudtet," sagde hun, da hun fik øje på ham.

"Hvor kan man få noget at vide i et hul som Plassans!" udbrød han fortrædeligt. "Jeg bliver på ære ligefrem dum her. Man får ingen efterretninger og går omkring og skælver. Det kommer der af at være indespærret af disse forbandede volde ... Å, hvis jeg blot havde kunnet følge Eugène til Paris!"

Derpå tilføjede han i en endnu bitrere tone, da han så, at Félicité blev ved at le:

"Du har ikke været elskværdig imod mig, moder. Jeg ved adskillige ting, nå ... Min broder meddelte hele tiden, hvad der gik for sig, og aldrig har du givet mig det mindste nyttige vink."

"Du ved det?" sagde Félicité, der var blevet alvorlig og så mistænksomt på ham. "Nå – så er du ikke så dum, som jeg troede. Skulle du monstro bryde seglene på brevene, ligesom en vis person af mit bekendtskab?"

"Nej, men jeg lytter ved dørene," svarede Aristide med stor sikkerhed.

Denne åbenhed mishagede ikke den gamle kone. Hun gav sig igen til at smile og spurgte i en blidere tone:

"Nå, dumrian, hvorledes går det da til, at du ikke før er kommet for at slutte dig til os?"

"Ja, ser du, jeg havde ikke stor tillid til jer," sagde den unge mand forlegent. "I modtog sådanne tosser som min svigerfader, Granoux og de øvrige ... Og desuden ville jeg ikke vove mig for langt frem ..."

Han standsede lidt og fortsatte så i en urolig tone:

"I dag er du da i det mindste ganske sikker på, at statskuppet er lykkedes?"

"Jeg?" udbrød Félicité, som sønnens betænkeligheder sårede; "jeg er aldeles ikke sikker på nogen ting."

"Du har dog ladet mig sige, at jeg kunne tage mit bind af armen!"

"Ja, fordi alle folk gør nar ad dig."

Aristide stod stille med et åndsfraværende blik og syntes at betragte en af grenene i det orangefarvede tapet. Hans moder

blev grebet af en heftig utålmodighed over at se ham således stå og betænke sig.

"Nå," sagde hun, "jeg kommer tilbage til min første mening: Du er ikke andet end et fæ. Og du ville have, at vi skulle have ladet dig læse Eugènes breve! Du stakkel ville jo ved din bestandige usikkerhed have fordærvet alt. Du står der og betænker dig ..."

"Jeg ser mig for," afbrød han sin moder og tilkastede hende et klart og koldt blik. "Du kender mig ikke. Jeg kunne stikke ild på hele byen, hvis jeg havde lyst til at varme mine fødder. Men, forstå mig ret, jeg vil ikke slå ind på en forkert gade! Jeg er træt af at spise mit tørre brød, og jeg vil gribe lykken i hårene. Jeg vil ikke spille, uden at jeg er vis på at vinde."

Han havde udtalt disse ord med en sådan heftighed, at hans moder genkendte sit eget blods råb i denne brændende begærlighed efter lykke. Hun mumlede:

"Din fader er meget modig."

"Ja, jeg har set ham," svarede han hånligt. "Hans hoved tager sig godt ud. Han mindede mig om Leonidas ved Thermopylæ ... Er det dig, moder, der har lært ham at lægge sit ansigt i de folder?"

Og så udbrød han fornøjet, med en bevægelse, som tydede på, at han havde fattet sin beslutning:

"Nå, lad gå. Så er jeg bonapartist ... Fader er ikke mand for at lade sig slå ihjel, uden at det bringer ham godt ind."

"Du har ret," sagde hans moder; "jeg kan ikke sige mere i dag, men du vil få det at se i morgen."

Han trængte ikke på, men svor hende til, at hun snart skulle blive stolt af ham, og gik sin vej, mens Félicité, der følte sin

fordums forkærlighed vågne op på ny, sagde til sig selv, da hun stod ved vinduet og så ham gå bort, at han havde en pokkers god forstand, og at hun aldrig ville have haft mod til at lade ham gå uden til sidst at bringe ham på det rette spor.

For tredje gang faldt natten, den skrækkelige nat, ned over Plassans. Byen var ved at dø af skræk, den lå i de sidste krampetrækninger. Borgerne gik hurtigt ind i deres huse, og dørene blev under stor støj lukket med jernbolte og jernslåer. Den almindelige mening syntes at være, at Plassans ikke ville eksistere mere den næste dag, at det ville blive opslugt af jorden eller fordampe i luften. Da Rougon gik hjem for at spise til middag, fandt han gaderne aldeles øde. Denne ensomhed gjorde ham alvorlig og sørgmodig. Henimod slutningen af måltidet fik han derfor også et anfald af svaghed og spurgte sin kone, om det var nødvendigt, at de lod den opstand, som Macquart forberedte, blive til alvor.

"Nu bjæffer de ikke mere ad os," sagde han. "Hvis du havde set, hvorledes disse folk i den nye by hilste på mig! Det forekommer mig at være unyttigt nu at dræbe nogen. Nå, hvad mener du om det? Vi kunne nok bringe skuden i havn uden det."

"Hvor du dog er en svag person!" udbrød Félicité vredt. "Det var dig. som fik ideen, og nu viger du tilbage! Jeg vil bare sige dig, at du aldrig ville få det mindste udført, hvis du ikke havde mig! ... Vær du bare rolig. Tror du, republikanerne ville skåne dig, hvis de havde dig i deres magt?"

Da Rougon var kommet tilbage til mairiet, forberedte han bagholdet. Granoux var ham til stor nytte. Han sendte ham ud for at bringe sine befalinger til de forskellige vagtposter, som

bevogtede voldene. Nationalgardisterne skulle begive sig til rådhuset i små afdelinger, så hemmeligt som mulig. Roudier, denne pariser-borger, der havde forvildet sig ud til provinsen, og som kunne have fordærvet alt ved at præke om menneskekærlighed, blev ikke en gang indviet i hemmeligheden. Henimod klokken elleve var gården i mairiet fuld af nationalgardister. Rougon gjorde dem bange; han sagde til dem, at de republikanere, der var forblevet i Plassans, ville forsøge en fortvivlet overrumpling, og han gjorde sig til af, at han i rette tid var blevet underrettet om dette af sit hemmelige politi. Da han derpå havde givet en blodig skildring af det myrderi, der ville finde sted i byen, hvis disse slyngler fik magten, gav han ordre til ikke mere at sige et ord og til at slukke alle lys. Selv tog han et gevær til sig. Lige fra den tidlige morgen var han vandret omkring som i en drøm.

Han kendte ikke sig selv mere. Han følte, at Félicité, i hvis hænder den natlige episode havde bragt ham, stod bagved, og han ville have ladet sig hænge med de ord: "Det har ikke det mindste at sige. Min kone kommer nok og skærer mig ned." For at forøge forvirringen og sprede en endnu større rædsel ud over den slumrende by bad han Granoux om at begive sig til katedralkirken og lade stormklokken lyde ved de første geværskud. Marquiens navn ville åbne klokkerens dør for ham. Og i mørket, i den dybe; tavshed i gården, ventede nationalgardisterne, rystende af skræk, med øjnene hæftede stift på hvælvingen, utålmodige efter at skyde, som om de stod på lur efter en flok ulve.

Imidlertid havde Macquart tilbragt dagen hos tante Dide. Han havde slængt sig hen på den gamle kuffert i mangel af hr.

Garçonnets sofa. Flere gange fik han en rasende lyst til at gå hen og øde sine to hundrede francs på en eller anden nærliggende café. Han havde puttet pengene i lommen, og dér lå de og brændte ham på benet; han fordrev tiden med i tankerne at give dem ud. Hans moder, til hvem hendes børn i de sidste dage var kommet løbende med bestyrtede og blege ansigter, gik, uden derfor at opgive sin tavshed, og uden at hendes ansigt tabte noget af sin døde ubevægelighed, omkring ham med sine stive, automatagtige bevægelser og syntes ikke engang at lægge mærke til, at han var til stede. Hun vidste intet om den skræk, som bragte den lukkede by ud af sig selv; hun var tusinde mile borte fra Plassans, optaget af den bestandige, stadige tanke, som holdt hendes åndssløve øjne vidt åbne. I dette øjeblik fik dog en uro, en menneskelig bekymring hendes øjenlåg til nu og da at bevæge sig. Antoine kunne ikke modstå lysten til at få sig en lækkerbisken og sendte hende til en traktør i forstaden efter en stegt kylling. Da han havde bænket sig, sagde han til hende:

"Nå? Du spiser nok ikke ofte kyllingesteg. Det er forbeholdt dem, der arbejder og forstår at passe deres kram. Du har altid ødet alt bort ... Jeg tør vædde på, at du giver dine sparepenge til den skinhellige Silvère. Han har en elskerinde, den rad. Har du en spareskilling skjult i en eller anden krog, skal han nok pænt få den til at springe en skønne dag."

Han lo hånligt, han ligefrem brændte af heftig glæde. Pengene, som han havde i lommen, forræderiet, som han forberedte, og den sikre bevidsthed om at have solgt sig for en god betaling opfyldte ham med den tilfredshed, som føles af slette mennesker, der ganske naturligt får deres glade og

spottende væsen tilbage, når de volder fortræd. Tante Dide hørte intet andet end Silvères navn.

"Har du set ham?" spurgte hun endelig.

"Hvem? Silvère?" svarede Antoine. "Ja, han spadserede midt imellem oprørerne med en stor, rød pige under armen. Hvis han blev ramt af en kugle, ville det være meget heldigt."

Bedstemoderen så stift på ham og spurgte ganske enfoldigt:

"Hvorfor?"

"Å! Man har ikke lov til at være så dum som ham," svarede han forvirret. "Hvem går hen og vover sin trøje for nogle grillers skyld? Jeg har bragt mit kram i orden. Jeg er ikke noget barn."

Men tante Dide hørte ikke mere efter, hvad han sagde; hun hviskede sagte ved sig selv:

"Han havde allerede hænderne fulde af blod. De vil dræbe ham ligesom den anden; hans onkler vil sende ham gendarmerne på halsen."

"Hvad er det, du står og mumler om?" spurgte hendes søn, der netop lagde den sidste hånd på kyllingeskroget. "Du ved, jeg holder mest af, at man siger mig sandheden lige op i mine åbne øjne. Når jeg undertiden har talt om republikken med den lille Silvère, så var det for at bibringe ham nogle fornuftige anskuelser. Han var forrykt. Jeg for mit vedkommende holder nok af friheden; men den må ikke udarte til tøjlesløshed ... og Rougon, ja, han har min agtelse! Det er en karl med forstand og mod."

"Han havde jo geværet, ikke sandt?" sagde tante Dide, hvis sløve ånd syntes at følge Silvères spor i det fjerne.

"Geværet? Nå, ja, Macquarts riffel," svarede Antoine, efter at have kastet et blik hen på væggen, hvor bøssen plejede at

hænge. "Jeg synes, jeg så ham med den. Det er et smukt instrument at have med sig, for at løbe omkring på landevejen med en pige under armen. Det fæ!"

Og han troede sig forpligtet til at komme med en eller anden saftig spøg. Tante Dide havde igen givet sig til at gå frem og tilbage i værelset. Hun sagde ikke et ord mere. Henimod aften gik Antoine sin vej, efter at han havde iført sig en bluse og trykket en kasket, som hans moder havde købt til ham, dybt ned i øjnene. Han slap atter ind i byen, ligesom han var kommet ud af den, nemlig ved at binde nationalgardisterne, som stod på vagt ved Romerporten, en historie på ærmet. Så kom han til det gamle kvarter, hvor han hemmelighedsfuldt sneg sig fra dør til dør. Alle de overspændte republikanere, alle de meningsfæller, som ikke var fulgt med skaren, var henimod klokken ni forsamlet i en ussel beværtning, hvor Macquart havde sat dem stævne. Da der var kommet henved halvtreds mand sammen dér, holdt han en tale til dem, i hvilken han antydede, at der var en personlig hævn at tilfredsstille, en sejr at vinde, et skændigt åg at afkaste, og erklærede til sidst, at han kunne gøre dem til herrer over mairiet på ti minutter. Han var netop gået bort derfra; det var tomt. Det røde flag kunne vaje derfra endnu den nat, hvis de ville. Arbejderne gav sig til at spekulere: I dette øjeblik lå reaktionen i sin dødskamp, oprørerne stod ved portene, og det ville være hæderligt ikke at vente på dem for at tilbagevinde magten: På denne måde ville de kunne modtage dem som brødre, med portene åbne på vid gab og gader og pladser smykket med flag. I øvrigt var der ingen, som nærede mistillid til Macquart; hans had til Rougons og den personlige hævn, som han omtalte, var sikkerhed nok

for hans redelighed. Det blev bestemt, at alle de, som var jægere, og som havde en bøsse hjemme, skulle hente den, og at skaren ved midnat skulle samles på rådhuspladsen. En enkelt omstændighed havde nær fået dem til at opgive planen: De havde ingen kugler. Men de besluttede, at de ville lade deres våben med hagl, hvilket jo egentlig også var overflødigt, da de ikke ville træffe på nogen modstand.

Og atter så Plassans i det tavse måneskin i sine gader bevæbnede mænd, som sneg sig langs med husene. Da skaren var samlet foran rådhuset, gik Macquart, alt imedens han holdt skarpt udkig, dristigt frem. Han bankede på, og da portneren, som i forvejen var blevet instrueret, spurgte, hvad de ville, overfusede han ham med så frygtelige trusler, at manden, der lod, som om han blev bange, skyndte sig at lukke op. Porten drejede sig langsomt på sine hængsler, og begge fløjene blev åbnet. Den hule hvælving lå tom og gabende for dem.

Da råbte Macquart med høj røst:

"Kom, mine venner!"

Det var signalet. Han fløj rask til side. Og mens republikanerne styrtede frem, udsendte den bælgmørke gård et flammehav og en hagl af kugler, som med tordenlignende brag for ind under den gabende hvælving. Porten udspyede død. Nationalgardisterne, der var forbitrede over den tid, de havde måttet vente, og ivrige efter at blive befriet fra den mare, som tyngede på dem i denne skumle gård, havde med febrilsk hast alle givet ild på en gang. Lysglimtet var så stærkt, at Macquart tydeligt i det gullige krudtlys så Rougon gøre forsøg på at sigte. Han syntes, at geværløbet var rettet imod ham, kom i tanker om Félicités rødmen og styrtede af sted, idet han mumlede:

"Ingen dumheder! Slynglen vil naturligvis dræbe mig. Han skylder mig otte hundrede francs."

Imidlertid lød der et hyl i natten. De overraskede republikanere, der råbte på forræderi, havde nu også givet ild. En nationalgardist faldt under hvælvingen; men republikanerne havde tre døde. De greb flugten, stødte vanvittige af skræk mod ligene; og atter og atter gentog de i de tavse smågader med en fortvivlet tone, der ikke fandt genklang nogetsteds: "Vore brødre bliver myrdet!" Da ordensbanditterne havde fået tid til at lade deres bøsser på ny, styrtede de som rasende ud på den tomme plads og sendte kugler til alle gadehjørner, til de steder, hvor en mørk port, skyggen af en lygte eller et fremspringende skilt bragte dem til at tro, der var oprørere. De blev stående der i ti minutter, beskæftigede med at affyre deres geværer ud i det tomme rum.

Bagholdet havde runget som et tordenbrag i den slumrende by. Beboerne af de nærliggende gader var blevet vækket ved støjen af denne forskrækkelige geværsalve og havde sat sig over ende i sengen med tænderne klaprende af angst. Ikke for alt i verden ville de have stukket næsen hen til vinduet. Og mens luften endnu vibrerede af skuddene, ringede en klokke i domkirken langsomt, i en så uregelmæssig, så usædvanlig takt, at man skulle have troet, der blev hamret på en ambolt, eller at det var klangen af en uhyre kedel, på hvilken et vredt barn huggede løs. Denne brølende klokke, som borgerne ikke genkendte, forskrækkede dem endnu mere end de tordnende geværsalver, og der var dem, der troede at høre larmen af en endeløs række kanoner, som rullede hen over brostenene. De lagde sig atter ned og strakte sig under deres tæpper, som om

de havde udsat sig for en eller anden fare ved at sidde over ende inderst inde i alkoverne i de lukkede værelser. De trak lagenet op over hagen, åndede kort og gjorde sig ganske små, mens spidserne af deres silketørklæder faldt dem ned i øjnene, og deres hustruer ved siden af dem borede hovedet ned i hovedpuden og besvimede.

De nationalgardister, som stod på vagt ved voldene, havde også hørt skuddene. De kom ilende over hals og hoved i små afdelinger på fem eller seks og troede, at oprørerne var sluppet ind gennem en underjordisk gang; ved deres forstyrrede støjen og løben afbrød de tavsheden i gaderne. Roudier var en af de første, der mødte. Men Rougon sendte dem tilbage til deres poster, idet han i en streng tone sagde til dem, at man ikke således forlod en bys porte. Forvirrede over denne dadel – for i deres skræk havde de virkelig ladet portene være uden en eneste forsvarer – vendte de tilbage i en fart og drog atter igennem gaderne med en endnu frygteligere larm end før. I løbet af en time kunne Plassans tro, at en hær af afsindige drog igennem den i alle retninger. Geværsalverne, stormklokken, nationalgardisternes frem- og tilbagemarch, deres våben, som de slæbte efter sig som knipler, og deres forskrækkede kalden i mørket fremkaldte en så øredøvende støj, som man kan høre i en by, der er taget med storm og overgivet til plyndring. Det var nådestødet for de ulykkelige indbyggere, som alle troede, at det var oprørerne, der var kommet; de havde nok sagt, at det ville blive deres sidste nat, og at Plassans før daggry ville synke i jorden eller gå op i røg; de ventede nu i deres senge, vanvittige af rædsel, på ulykkens komme, og fra tid til anden bildte de sig ind, at deres hus allerede vaklede.

Granoux lod stadig stormklokken lyde. Da der igen var blevet stille i byen, udsendte denne klokke endnu sine klagende toner. Rougon, hvis blod brændte af feber, følte sig ophidset af denne fjerne hulken. Han ilede hen til katedralkirken, hvor han fandt den lille dør åben. Klokkeren stod på dørtærsklen.

"Å, nu kan det være nok!" råbte Rougon til ham; "man skulle tro, at der var nogen, der græd; det er ikke til at holde ud."

"Ja, men det er ikke mig," svarede klokkeren med fortvivlet mine. "Det er hr. Granoux, som er klatret op i klokketårnet .... Jeg skal sige Dem, jeg har taget kneblen af klokken på sognepræstens befaling, netop for at undgå, at man skulle ringe storm. Hr. Granoux ville ikke høre fornuft; han klatrede alligevel der op. Jeg ved ikke, hvad fanden det er for et redskab, han kan gøre sådan en støj med."

Rougon steg hurtigt op ad trappen, der førte til klokkerne, idet han undervejs råbte;

"Det er nok! Det er nok! For Guds skyld, hold dog op!"

Da han var kommet helt op, så han ved månens lys, hvoraf en stråle faldt ind igennem en takket gotisk bue, Granoux, der stod uden hat og med et rasende udseende og huggede løs med en stor hammer. Hvor han klemte på! Han kastede sig tilbage, tog tilløb og faldt ned over det klingende malm, som om han ville kløve det. Hele hans tykke skikkelse bøjede sig sammen; når han så havde styrtet sig over den store, ubevægelige klokke, stødte svingningerne ham tilbage, og han tog atter fat med fornyet voldsomhed. Man skulle have troet, at det var en grovsmed, der hamrede på et stykke varmt jern, – men en grovsmed i overfrakke, lille og skaldet, i en kejtet og rasende stilling.

Overraskelsen naglede et øjeblik Rougon fast foran denne besatte borger, der i måneskinnet sloges med en klokke. Da fattede han grunden til, at den larm, som denne sælsomme kimer rystede ud over byen, klang som slag på en kobberkedel. Han råbte til ham, at han skulle standse; men den anden hørte det ikke. Han måtte tage ham i frakken, og da Granoux genkendte ham, sagde han i en triumferende tone:

"Hvad! Har De hørt det. Jeg forsøgte først på at hugge løs på klokken med næverne; men det gjorde ondt. Lykkeligvis fandt jeg denne hammer ... Et par slag endnu, ikke sandt?"

Men Rougon førte ham bort. Granoux var strålende glad. Han aftørrede sin pande og fik sin ledsager til at love, at han den næste dag skulle huske at sige, at det var med en slet og ret hammer, han havde frembragt al den støj. Hvilket ry og hvilken anseelse denne rasende kimen ville give ham!

Hen ad morgenen tænkte Rougon på at berolige Félicité. Efter hans befaling havde nationalgardisterne lukket sig inde i mairiet; han havde forbudt at flytte de døde, under påskud af, at han måtte statuere et eksempel for befolkningen i det gamle kvarter. Og da han på vejen til La Banne-gaden gik over pladsen, som ikke længere var oplyst af måneskinnet, trådte han på hånden af et af de lig, der lå sammentrukket på kanten af fortovet. Han var nær ved at falde. Denne bløde hånd knustes under hans hæl, hvilket forårsagede ham en uforklarlig følelse af væmmelse og rædsel. Han gik med lange skridt ned ad de tomme gader og syntes hele tiden bag sin ryg at føle en blodig hånd, som forfulgte ham.

"Der faldt fire af dem," sagde han, idet han trådte ind.

De så på hinanden, som om selv de var forbavsede over deres forbrydelse. Lampen gav deres blege ansigter et gult, voksagtigt skær.

"Har du ladet dem blive liggende?" spurgte Félicité; "folk må finde dem der."

"Jeg har min sandten heller ikke taget dem op. De ligger med næsen i vejret .... Jeg trådte på noget blødt ..."

Han så på sin sko. Hælen var fuld af blod. Mens han tog noget andet fodtøj på, sagde Félicité:

"Nu vel, så meget des bedre! Nu er det forbi ... Folk vil ikke længere sige, at du fyrer geværskud af imod spejle."

Den kamp, som Rougons havde udtænkt i den hensigt endelig for ramme alvor at blive antaget som Plassans' frelsere, lagde den forfærdede og taknemmelige by for deres fødder. Dagen brød frem, mørk og med en vintermorgens grå sørgmodighed. Da indbyggerne ikke længere hørte noget og var trætte af at ligge og skælve i deres lagener, begyndte de at vove sig frem. En snes mennesker mødte på valpladsen; og da så det rygte fløj igennem byen, at oprørerne havde taget flugten og efterlod døde i alle rendestenene, kom hele Plassans på benene og gik ned på rådhuspladsen. Hele morgenen igennem drog nysgerrige forbi de fire lig. De var frygteligt lemlæstede, især en, som havde fået tre kugler i hovedet. Den knuste hjerneskal viste den nøgne hjerne. Men den af de fire, der var grusomst sønderflænget, var den nationalgardist, som var faldet under hvælvingen. Han havde midt i ansigtet fået en hel ladning af de hagl, som republikanerne havde betjent sig af i mangel af kugler; hans gennemhullede og gennemborede ansigt dryppede af blod. Længe mættede mængden sine øjne med denne rædsel,

grebet af krysteres begærlighed efter uværdige skuespil. Nationalgardisten blev genkendt: Det var spækhøker Dubruel, den samme, som Roudier tor kort tid siden havde beskyldt for at have givet ild med strafværdig iver; af de tre andre var de to hattemagere, den tredje kendte ingen. Og foran de røde pøle, som plettede brostenene, stod grupper glanende og skælvende, mens de så sig om med en mistroisk mine, som om denne summariske justits, der i mørket havde genoprettet ordenen med skud, lå på lur efter dem og udspejdede deres bevægelser og ord, rede til ved lejlighed at skyde dem ned, hvis de ikke med begejstring kyssede den hånd, som havde frelst dem fra demagogerne.

Nattens rædsel gjorde den frygtelige virkning, som om morgenen blev forårsaget ved synet af de fire lig, endnu større. Aldrig fik nogen den sande historie om denne kamp at vide. De kæmpendes skud, Granoux hammerslag, og nationalgardisterne, som styrtede gennem gaderne, havde fyldt ørene med så skrækindjagende larm, at størstedelen for altid forestillede sig, at der var leveret en storartet kamp mod et uberegneligt antal fjender. Da sejrherrerne med instinktivt praleri forøgede tallet af deres modstandere og talte om henved fem hundrede mand, gjorde folk indvendinger: Nogle borgere påstod, at de havde stillet sig hen ved vinduet og i over en time havde set en tæt hob af flygtninge drage forbi.

I øvrigt havde alle folk hørt banditterne løbe forbi under deres vinduer. Aldrig ville fem hundrede mand have kunnet vække en hel by så pludseligt. Det var en hær, en hel hær, som Plassans' brave væbning havde bragt til at synke i jorden igen. Disse ord, som Rougon udtalte: "De er sunket i jorden igen,"

syntes at være meget nøjagtige; for de vagtposter, som havde det hverv at forsvare voldene, svor ustandselig dyre eder på, at ikke en eneste person var kommet hverken ind eller ud. Det føjede et stænk af hemmelighedsfuldhed til våbendåden, en forestilling om hornede djævle, der styrtede sig i flammerne, hvilket aldeles forvirrede begreberne. Vagtposterne undlod jo rigtig nok også at sige noget om deres rasende løben frem og tilbage. Derfor standsede også de fornuftigste folk ved den tanke, at en skare oprørere måtte være trængt ind igennem en åbning i volden eller gennem et eller andet hul. Senere udbredte der sig rygter om forræderi, og man talte om et baghold; uden tvivl kunne de mænd, som af Macquart var blevet ført hen til myrderiet, ikke holde på den afskyelige sandhed. Men en sådan rædsel herskede endnu, og synet af blodet havde kastet så stort et antal kujoner i armene på reaktionen, at disse rygter tilskreves de besejrede republikaneres forbitrelse. Man påstod på den anden side, at Macquart var Rougons fange, og at denne bevogtede ham i en fugtig fængselskælder, hvor han lod ham langsomt dø af sult. Denne frygtelige fortælling fik folk til at hilse Rougon dybt.

Således blev denne latterlige person, denne tykmavede, kraftløse og blege borger i løbet af én nat til en frygtelig herre, som ingen længere vovede at le ad. Han havde sat sin fod i blodet. Befolkningen fra det gamle kvarter stod stum af skræk foran de døde. Men henimod klokken ti, da de fine folk fra den nye del af byen kom, genlød pladsen af sagte samtaler og kvalte udbrud. Man talte om det andet angreb, om den erobring af mairiet, under hvilken kun et spejl var blevet sønderslået; og denne gang gjorde man ikke mere nar ad Rougon, men nævnte

hans navn med frygtsom ærbødighed. Han var sandelig en helt, en befrier. Ligene stirrede med åbne øjne på disse herrer, advokater og kapitalister, som gyste, imedens de mumlede, at borgerkrigen fører meget bedrøvelige, nødvendige følger med sig. Notaren, ordføreren for den deputation, som den foregående dag var blevet sendt til mairiet, gik fra klynge til klynge og mindede om ordene: "Jeg er rede!", som var blevet udtalte af den energiske mand, hvem byens frelse skyldtes. Der opstod en almindelig flovhed. De, som allerskarpest havde hånet de en og fyrre, og fremfor alt de, som havde behandlet Rougons som rænkefulde og feje personer, der affyrede skud i luften, var de første, der talte om at tilkende "den store borger, af hvem Plassans til evig tid ville være stolt", en laurbærkrans. For blodpølene, som tørrede på brostenene, og de døde med deres sår tilkendegav, til hvilken dristighed uordens-, røveri- og mordpartiet var nået, og hvilken jernhånd han måtte have været i besiddelse af, der havde kvalt opstanden.

Også Granoux fik lykønskninger og håndtryk i sværmen. Historien om hammeren var bekendt. Kun påstod han, med en lille usandhed, som han snart ikke engang selv længere havde nogen bevidsthed om, at da han var den første, der havde set oprørerne, havde han givet sig til at hamre løs på klokken for at ringe storm. Uden ham ville nationalgardisterne nu have været myrdet. Det fordoblede hans anseelse. Hans bedrift blev erklæret for vidunderlig. Man kaldte ham ikke længere andet end: "Hr. Isidore, De ved nok, den herre, som ringede storm med en hammer!" Endskønt udtrykket var lidt langt, ville Granoux dog gerne have antaget det som adelstitel; og man kunne for fremtiden ikke nævne ordet "hammer" i hans

nærværelse, uden at han troede, det var en fin kompliment til ham.

Da man skulle til at fjerne ligene, kom Aristide for at iagttage dem; han betragtede dem fra alle sider, snusede til dem og undersøgte ansigterne. Han havde et koldt udtryk og klare øjne. Med sin hånd, som den foregående dag var i bind, men nu fri, løftede han en af de dødes bluser lidt op for bedre at se hans sår. Dette syn syntes at besejre ham, at befri ham for en tvivl. Han pressede sine læber sammen og stod et øjeblik stille uden at sige et ord; derpå trak han sig tilbage for at gå hen og påskynde ombæringen af *Den uafhængige*, i hvilken han havde skrevet en lang artikel. Mens han gik langs med husene, mindedes han sin moders ord: "Du vil få det at se i morgen!" Han havde fået det at se; det var pokkers snildt; det gjorde ham endog lidt bange.

Imidlertid begyndte Rougon at blive noget ilde til mode midt i sin sejr. Mens han sad alene i hr. Garçonnets værelse og hørte den dumpe larm fra mængden, fik han en sælsom følelse, som hindrede ham i at gå ud på balkonen. Det blod, han havde trådt i, ligesom stivnede hans ben. Han spurgte sig selv, hvad han skulle tage sig for lige til aften. Hans stakkels, tomme hoved, der var forvirret af den natlige krise, søgte fortvivlet en beskæftigelse, en befaling at give, en forholdsregel at tage, som kunne adsprede ham. Men han forstod slet ikke mere noget. Hvor førte Félicité ham dog hen? Var det forbi, eller mon han skulle dræbe endnu flere mennesker? Skrækken bemægtigede sig ham igen, en skrækkelig tvivl overfaldt ham, han så byvolden gennemhullet og republikanernes hævnende hær trænge ind fra alle sider, da et højt råb: "Oprørerne! Oprørerne!" brød ud under mairiets vinduer. Han sprang op, og da han

løftede et gardin op, så han sværmen løbe rundt på pladsen. Ved dette lynslag så han sig i mindre end et sekund ruineret, udplyndret, myrdet; han forbandede sin kone, han forbandede hele byen. Og da han derpå med et mistænksomt udtryk så sig omkring for at lede efter en udgang, hørte han mængden udbryde i bifaldsråb, udstøde glædesskrig, så vinduesruderne klirrede af deres vanvittige jubel. Han gik tilbage til vinduet, kvinderne vinkede med deres lommetørklæder, mændene omfavnede hinanden. Der var dem, som tog hinanden i hænderne og dansede sammen. Han stod der slået af forbavselse, forstod intet mere og følte sit hoved løbe rundt. Det store, tomme mairi, hvor han befandt sig, forfærdede ham.

Da Rougon skriftede for Félicité, kunne han slet ikke sige, hvor længe hans kvaler havde varet. Han huskede kun, at lyden af fodtrin, der genlød i de store sale, havde revet ham ud at hans bedøvelse. Han ventede at se bluseklædte mænd, væbnede med leer og knipler; men i det samme trådte den provisoriske kommunalbestyrelse ind, som det sømmede sig iført sorte klæder og med strålende ansigter. Ikke et eneste medlem manglede. En lykkelig efterretning havde helbredet alle disse herrer på én gang. Granoux kastede sig i armene på sin kære præsident.

"Soldaterne!" stammede han, "soldaterne!"

Ganske rigtigt! Et regiment under befaling af oberst Masson og departementets præfekt, hr. de Blériot, var lige ankommet.

Da folk på voldene havde fået øje på geværerne i det fjerne, ude på sletten, havde de først troet, at det var oprørerne, som nærmede sig. Rougon blev så heftigt bevæget, at to store tårer trillede ned ad hans kinder. Han græd, den store borger!

Kommunalbestyrelsen så med ærbødig beundring disse tårer falde. Men Granoux kastede sig på ny om halsen på sin ven og udbrød:

"Å, hvor jeg er lykkelig! ... De ved, at jeg er en ligefrem mand. Ja, det må ud. Vi var allesammen bange, ikke sandt, mine herrer? De alene var stor, modig og ophøjet. Hvilken energi De må have haft! Jeg sagde straks til min kone: Rougon er en stor mand, han fortjener en orden."

Så begyndte herrerne at tale om at gå præfekten i møde. Rougon var overvældet og målløs og kunne ikke tro på denne pludselige triumf, men stammede som et barn. Han fik atter vejret og forlod mairiet rolig og med den værdighed, som denne højtidelige lejlighed fordrede. Men den begejstring, som modtog kommunalbestyrelsen og dens formand på rådhuspladsen, var nær ved på ny at forstyrre hans embedsmæssige værdighed, hans navn for som en løbeild igennem mængden, denne gang ledsaget af de varmeste lovtaler. Han hørte en hel befolkning gentage Granoux erklæring og behandle ham som en helt, der havde holdt sig oppe og havde stået urokkelig midt under den almindelige rædsel. Og lige til underpræfekturpladsen, hvor de mødte præfekten, nød han sin popularitet og hæder med den hemmelige gysen, som en elskende kvinde føler, når hendes ønsker endelig bliver tilfredsstillet.

Hr. de Blériot og oberst Masson trådte alene ind i byen, idet de lod tropperne lejre sig på Lyon-vejen. De havde spildt en betydelig tid, da de havde taget fejl af insurgenternes march. I øvrigt vidste de nu, at de stod ved Orchères; de havde kun til hensigt at standse en times tid i Plassans, hvilket var

tilstrækkelig længe til at berolige befolkningen og offentliggøre de strenge bud, som befalede beslaglæggelse af oprørernes gods og død for ethvert individ, der blev truffet med våben i hånd. Oberst Masson smilede, da befalingsmanden for nationalgarden lod slåerne trække fra Romerporten med en frygtelig støj af gammelt, rustent jern. Vagtposten ledsagede præfekten og obersten som æresvagt. På vejen hen ad Sauvaire-promenaden fortalte Roudier disse to herrer heltedigtet om Rougon og de tre dage med deres paniske forskrækkelse, der endte med den sidste nats glimrende sejr. Derfor gik også, da de to grupper stod lige over for hinanden, hr. de Blériot rask hen imod præsidenten for kommunalbestyrelsen, trykkede hans hånd, lykønskede ham og bad ham fremdeles våge over byen, indtil øvrigheden vendte tilbage; og Rougon bukkede, mens præfekten, da han var kommet til porten af underpræfekturet, hvor han ønskede at hvile sig lidt, med høj stemme udtalte, at han ikke i sin indberetning skulle glemme at bringe hans smukke og modige opførsel til højere autoriteters kundskab.

Imidlertid stod til trods for den stærke kulde alle folk ved vinduerne. Félicité, der lænede sig så langt ud af sit, at hun stod i fare for at falde ud, var aldeles bleg af glæde. Aristide var netop lige kommet med et nummer af *Den Uafhængige*, i hvilket han åbent havde erklæret sig for statskuppet, hvilket han hilste som "frihedens morgenrøde under ordnede tilstande og ordenens morgenrøde under frie tilstande". Og han var tillige kommet med en fin hentydning til den gule stue, idet han sagde, "ungdommen er indbildsk" og "de store borgere tier, overvejer i tavshed og lader fornærmelser gå ubemærkede forbi sig for at

rejse sig i deres heltemod på kampens dag." Han var i særdeleshed tilfreds med denne frase.

Hans moder fandt artiklen glimrende skrevet; hun omfavnede det kære barn og stillede ham ved sin højre side. Marquien af Carnavant, som ligeledes var kommet for at besøge hende, da han var træt af sin klosteragtige indespærring og betaget af en rasende nysgerrighed, støttede sig til venstre for hende med albuerne på vindueskarmen. Da hr. de Blériot nede på pladsen rakte Rougon hånden, græd Félicité.

"Å, se, se," sagde hun til Aristide; "han trykkede ham i hånden. Se, nu griber han den igen!"

Så tilføjede hun, idet hun kastede et blik hen på vinduerne, hvor det ene hoved sås ved siden af det andet:

"Hvor de må være forbitrede! Se dog på fru Peirotte; hun bider i sit lommetørklæde. Og hvilke ansigter notarens døtre og fru Massicot og familien Brunet dernede sætter op, hvad? Hvor deres næser bliver lange. Ja, nu er min tro turen kommet til os."

Hun fulgte med øjnene den scene, som foregik ved porten til underpræfekturet, betaget af henrykkelse og gysen, der rystede hendes ivrige græshoppelegeme. Hun fortolkede de mindste bevægelser, lavede selv de ord, som hun ikke kunne opfatte, og sagde, at Pierre hilste meget smukt. Et øjeblik blev hun gnaven, nemlig da præfekten henvendte et ord til den stakkels Granoux, der sværmede omkring ham, og bestræbte sig for at få lidt ros; hr. de Blériot kendte sikkert allerede historien om hammeren; for den forhenværende mandelhandler rødmede som en ung pige og syntes at sige, at han kun havde gjort sin pligt. Men hun blev endnu mere vred, da hendes mand havde den alt for store godhed at forestille Vuillet for disse herrer; sagen var den, at

Vuillet trængte sig således ind imellem dem, at Rougon fandt sig nødsaget til at sige, hvem han var.

"Hvilken påtrængende person!" mumlede Félicité. "Han borer sig ind overalt ... Min kære, stakkels mand er vist meget forvirret! ... Se, nu taler obersten med ham. Hvad mon han siger til ham?"

"Å, lille ven," svarede marquien med fin ironi, "han siger ham behageligheder, fordi han har lukket byens porte så omhyggeligt."

"Fader har frelst byen," sagde Aristide tørt. "Har De set ligene?"

Hr. de Carnavant svarede ikke. Han trak sig endog tilbage fra vinduet og gik hen og satte sig i en lænestol, idet han rystede på hovedet med et let udtryk af væmmelse. I samme øjeblik kom Rougon, da præfekten havde forladt pladsen, ilende op og kastede sig om halsen på sin kone.

"Å, min kære pige!" stammede han.

Han kunne ikke få flere ord frem. Félicité fik ham også til at kysse Aristide, idet hun talte til ham om den glimrende artikel i *Den Uafhængige*. Pierre ville ligeledes have kysset marquien på kinden, så rørt var han. Men hans kone tog ham til side og gav ham Eugènes brev, som hun atter havde lagt i konvolut. Hun foregav, at det lige var blevet bragt. Pierre rakte hende det triumferende, efter at han havde læst det.

"Du er en lille heks," sagde han smilende til hende. "Du har gættet det hele i forvejen. Å, hvilken dumhed jeg ville have begået, hvis du ikke havde været! Nå, det er bedst, vi slår os sammen i fremtiden. Kys mig, du er en brav kone."

Han tog hende i sine arme, mens hun vekslede et hemmeligt smil med marquien.

7

Først om søndagen, to dage efter Sainte Roure-myrderiet, passerede soldaterne atter gennem Plassans. Præfekten og obersten, som hr. Garçonnet havde indbudt til middag, var de eneste, der tog ind i byen; soldaterne marcherede rundt om voldene og slog lejr på Nizzavejen i forstaden. Mørket faldt på; på himlen, der havde været overtrukket fra om morgenen af, var der sælsomme gule reflekser, som oplyste byen med et dunkelt skær, der lignede et uvejrs kobberfarvede glimt. Indbyggernes modtagelse var frygtsom; disse endnu blodige soldater, der trætte og tavse gik forbi i det grå tusmørke, mishagede de pæne borgermænd på promenaden, og idet disse herrer veg tilbage, fortalte de hinanden hviskende frygtelige historier om geværsalver og om vilde repressalier, som egnen mindes endnu. Statskuppets rædsel begyndte, en bestyrtet, knusende rædsel, der bragte det sydlige Frankrig til at skælve i mange måneder. I sin skræk for og sit had til oprørerne havde Plassans, da tropperne kom igennem byen første gang, kunnet modtage disse med begejstringsråb; men i denne stund, lige over for dette mørke regiment, der skød på et ord fra deres anfører, spurgte hver rentier, ja selv hver notar i den nye by sig selv ængsteligt, om han ikke havde begået nogle politiske småsynder, der fortjente at straffes med bøsseskud.

Autoriteterne var kommet tilbage den foregående dag i to små vogne, de havde lejet i Sainte Roure. Deres uventede ankomst var alt andet end et triumftog. Rougon gav mairen hans lænestol tilbage uden stor bedrøvelse. Kunststykket var

gjort, og han ventede febrilsk fra Paris belønningen for sin borgerdyd. Om søndagen – han havde først ventet det meste dag – fik han et brev fra Eugène. Félicité havde allerede om torsdagen sørget for at sende sin søn eksemplarer af *Gazetten* og *Den Uafhængige*, der i en anden udgave havde meddelt kampen om natten og præfektens ankomst. Eugène svarede med omgående post, at hans faders udnævnelse til amtsforvalter skulle undertegnes; men, sagde han, han ville straks melde ham en god nyhed: han havde skaffet ham Æreslegionens bånd. Félicité græd. Hendes ægtefælle dekoreret! Så vidt var hendes ærgerrige drømme aldrig gået. Rougon var bleg af glæde og sagde, at de selvsamme dag måtte give et stort middagsselskab. han regnede ikke mere, han kunne gerne have kastet sine sidste dalere ud af den gule stues vinduer til folket for at højtideligholde denne skønne dag.

"Hør engang," sagde han til sin kone; "du skal indbyde Sicardot; den fyr har tilstrækkelig længe ærgret mig med sin roset! Og så Granoux og Roudier, som jeg slet ikke har noget imod at lade føle, at det ikke er sagt, deres skillinger nogen sinde ville skaffe dem korset. Vuillet er en sjofel karl; men triumfen må være fuldstændig, bed ham, og også det øvrige rak … Det er sandt, du må selv se at få fat i marquien; ham sætter vi ved din højre side, han vil gøre virkning ved vort bord. Du ved, at Garçonnet har indbudt obersten og præfekten. Det er for at lade mig forstå, at jeg ikke mere er noget. Jeg blæser hans borgmesterværdighed et stykke; den indbringer ham ikke en snus! Han har også indbudt mig, men jeg har i sinde at sige, at jeg selv har selskab. Du skal se dem le brandgult i morgen …

Gør så, hvad du kan, for at få det rigtig flot. Lad alt hente i Provence-hotellet. Vi må stikke mairen ud med vor middag."

Félicité satte sig i bevægelse. Pierre følte endnu en ubestemt uro i al sin henrykkelse. Statskuppet skulle betale hans gæld, hans søn Aristide begræd sine fejl, og han havde endelig befriet sig for Macquart; men han frygtede, at hans søn Pascal skulle begå en eller anden dumhed; og han var navnlig meget bekymret for, hvad der ville ske med Silvère, ikke fordi han beklagede ham det allerbitterste, nej, han frygtede simpelthen, at sagen med gendarmen skulle komme for kriminalretten. Å, hvis blot en fornuftig kugle havde kunnet befri ham for den lille slyngel! Det var, som hans kone havde gjort ham opmærksom på om morgenen: alle hindringer var faldet bort; hans familie, som havde gjort ham skam, havde i sidste øjeblik arbejdet på hans sejr; hans sønner, Eugène og Aristide, disse ødelande, hvis skolepenge han havde været så ked af, betalte endelig renterne af den kapital, der var givet ud for deres opdragelse. Og nu skulle tanken om denne lumpne Silvère forstyrre sejrens stund for ham!

Mens Félicité havde travlt med at arrangere sit middagsselskab, fik Pierre underretning om soldaternes ankomst og besluttede at søge at indhente oplysninger. Sicardot, som han havde udspurgt, da han kom tilbage, vidste intet: Pascal måtte være blevet tilbage for at passe de sårede, og majoren havde ikke engang set Silvère, som han kun kendte lidt til. Rougon gik ud i forstaden, idet han besluttede ved samme lejlighed at bringe Macquart de otte hundrede francs, som det havde kostet ham megen besvar at skaffe til veje. Men da han kom ud i lejrvirvarret og i frastand fik øje på fangerne, der i

lange rækker sad på Saint Mittre-pladsens bjælker under bevogtning af soldater, der var bevæbnet med bøsser, blev han bange for at kompromittere sig og listede sig hen til sin moders hus, i den hensigt at sende den gamle kone ud for at skaffe sig oplysninger.

Da han trådte ind i rønnen, var det næsten mørkt. Først så han kun Macquart, der røg og drak snapse.

"Er det dig? Det var ikke så galt det," mumlede Antoine, der atter havde givet sig til at sige "du" til sin broder. "Jeg keder mig satans her. Har du pengene?"

Men Pierre svarede ikke. Han havde bemærket Pascal, der bøjede sig hen over sengen. Han udspurgte ham ivrigt. Lægen var forbavset over hans bekymringer, som han i begyndelsen tilskrev hans faderkærlighed, og svarede roligt, at soldaterne havde taget ham til fange, og at de ville have skudt ham, hvis ikke en brav mand, som han ikke kendte, havde lagt sig imellem. Frelst ved sit lægenavn var han kommet tilbage med soldaterne. Det var en stor trøst for Rougon. Så var der atter én, der ikke ville kompromittere ham. Han viste sin glæde ved gentagne håndtryk, mens Pascal endte i en bedrøvet tone:

"Glæd dig ikke. Jeg fandt min stakkels bedstemoder meget dårlig. Jeg bragte hende denne riffel, som hun sætter megen pris på, og så lå hun dér og har ikke rørt sig af pletten."

Pierres øjne havde vænnet sig til mørket; og i det sidste hensvindende lys så han tante Dide ligge stiv og død på sengen. Dette stakkels legeme, der var hærget af nervesygdom fra fødslen af, var blevet overvundet af en sidste krise. Nerverne havde ligesom fortæret blodet. Det lønlige arbejde i dette glødende legeme, der udtømte sig og fortærede sig selv i en sen

kyskhed, gik nu imod enden og gjorde den ulykkelige kvinde til et kadaver, som nu kun blev oplivet af elektriske stød. I denne stund syntes en skrækkelig smerte at have fremskyndet den langsomme opløsning af hendes væsen. Hendes blege ansigt, der var som en nonnes, som tilhørte det en kvinde, der er blevet slap i klostrets mørke og forsagelse, fremviste store røde pletter. Med fortrukkent ansigt, med rædsomt åbne øjne, med krampagtigt forvredne hænder lå hun i sine skjorter, der med skarpe linjer aftegnede de magre lemmer. Og de sammenknebne læber lod én se en stum dødskamps rædsler der inde i det mørke værelse.

Rougon gjorde en utålmodig bevægelse. Dette hjerteskærende skuespil kom ham meget ubelejligt; han skulle se folk hos sig til middag, og han ville grumme nødig være bedrøvet. Hans moder kunne da heller ikke finde på andet end at sætte ham i forlegenhed; hun kunne gerne have valgt et andet tidspunkt. Så påtog han sig en ganske rolig mine og sagde:

"Å pyt! Det har ikke noget at betyde. Sådan har jeg set hende tusind gange. Hun må have ro; det er det eneste, der hjælper."

Pascal rystede på hovedet og mumlede:

"Nej, dette anfald ligner ikke de andre. Jeg har ofte iagttaget hende og aldrig lagt mærke til sådanne symptomer før. Se dog på hendes øjne, de er så mærkeligt flydende, og der er et foruroligende mat glimt i dem. Og så ansigtet! Alle muskler er frygteligt fortrukne."

Og idet han bøjede sig længere ned og iagttog hendes træk nærmere, vedblev han med dæmpet røst, som om han talte med sig selv:

"Jeg har aldrig set et sådant ansigt undtagen hos myrdede folk, der var døde i forfærdelse ... Hun må have haft en eller anden skrækkelig sindsbevægelse."

"Men hvorledes er da det anfald kommet?" spurgte Rougon utålmodigt, da han ikke mere vidste, hvorledes han skulle slippe bort.

Det vidste Pascal ikke. Så fortalte Macquart, idet han skænkede sig nok en snaps, at han havde haft lyst til at drikke lidt cognac og havde sendt hende ud for at købe en flaske. Hun var blevet meget kort tid borte, og da hun kom igen, var hun faldet ganske stiv om uden at sige et ord. Macquart havde været nødt til at bære hende hen på sengen.

"Hvad der forbavser mig mest," sluttede han, "det er, at hun ikke knuste flasken."

Den unge læge stod og tænkte sig om. Lidt efter sagde han:

"Da jeg gik her hen, hørte jeg to skud. Måske har de uslinger skudt nogle flere fanger. Hvis hun har passeret soldaterne i det øjeblik, så har muligvis synet af blodet skaffet hende dette anfald på halsen .... Hun må have lidt skrækkeligt."

Heldigvis havde han den lille medicinkasse, som han havde båret hos sig siden insurgenternes afmarch. Han prøvede på at bringe nogle dråber af en rødlig væske ind mellem tante Dides sammenbidte tænder. Imidlertid spurgte Macquart på ny sin broder:

"Har du så pengene?"

"Ja, jeg har; nu skal vi gøre ende på den historie," svarede Rougon, der var glad over denne afbrydelse.

Da Macquart så, at han ville få sin betaling, gav han sig til at klynke. Det var alt for sent, han havde fattet følgerne af sit

forræderi; ellers ville han have forlangt to eller tre gange så meget. Og han beklagede sig. Tusind francs var virkelig ikke nok. Hans børn havde forladt ham, han stod ganske ene i verden og var nødt til at forlade Frankrig. Han var ikke langt fra at græde, da han talte om sin landflygtighed.

"Nå, vil De så have de otte hundrede francs?" spurgte Rougon, der havde travlt med at komme af sted.

"Nej, du må virkelig fordoble summen. Din kone har snydt mig. Hvis hun åbent havde sagt mig, hvad det var, hun forlangte af mig, så havde jeg aldrig blameret mig sådan for så lidt."

Rougon lagde de otte hundrede francs i guld på bordet.

"Jeg forsikrer Dem højt og helligt, at jeg ikke har mere," sagde han. "Jeg skal nok tænke på Dem senere hen. Men De må endelig tage af sted i aften."

Macquart bandede og gumlede på dumpe klagelyde; han bar bordet hen til vinduet og gav sig til at tælle guldstykkerne i tusmørkets svindende lys. Han løftede guldstykkerne, der kildrede ham dejligt i fingerspidserne, højt op og lod dem så falde, og deres klang opfyldte mørket med en klar musik. Han holdt op et øjeblik for at sige:

"Jeg fik løfte om en plads, ved du nok. Jeg vil tilbage til Frankrig igen .... Jeg ville ikke synes dårligt om en plads i landpolitiet, hvis jeg fik lov til at vælge et godt sted ..."

"Ja, ja, det er et ord," svarede Rougon. "Nå, er der så otte hundrede francs?"

Macquart gav sig atter til at tælle. De sidste louisdorer klang, da et udbrud af skingrende latter fik dem til at vende sig om. Tante Dide stod oprejst foran sengen, opsnøret, med flyvende

hvidt hår og rødplettet ansigt. Pascal havde forgæves forsøgt at holde hende tilbage. Hun strakte armene ud, grebet af en stærk gysen, rystede på hovedet og talte vildt.

"Blodpenge! Blodpenge!" sagde hun flere gange. "Jeg hørte guld ... Og det er dem, dem, som har solgt ham. O, de mordere! De er grådige ulve!"

Hun strøg håret bort og lagde hænderne på sin pande, som om hun ville læse i sin sjæl, og så fortsatte hun:

"Jeg har længe set ham med panden gennemboret af en kugle. I min indbildning var der altid folk, som lurede på ham med bøsser. De gjorde tegn til mig, at de ville skyde ... Det er forfærdeligt, jeg føler dem slå arme og ben i stykker på mig og knuse min hjerneskal. O! nåde, nåde! ... Jeg besværger jer, han skal ikke mere få hende at se. Han skal ikke mere elske hende, aldrig, aldrig! Jeg vil lukke ham inde, jeg skal forhindre ham i at rende i hælene på hende. Nej, nej! Nåde! Lad være at skyde ... Det er ikke min skyld ... Hvis I vidste ..."

Hun var næsten sunket i knæ, hun græd og bad og udstrakte sine stakkels skælvende hænder mod et eller andet sørgeligt syn, som hun så i mørket. Og pludselig rejste hun sig, hendes øjne blev endnu større, og fra hendes pinte bryst kom der et frygteligt skrig, som om et eller andet skue, som hun alene så, havde fyldt hende med vanvittig rædsel.

"O, gendarmen!" sagde hun med halvkvalt stemme, idet hun veg tilbage og atter faldt om på sengen, hvor hun rullede sig omkring under lange latterudbrud, der lød frygteligt.

Pascal fulgte opmærksomt anfaldet. De to brødre, som var meget forskrækkede og kun hørte usammenhængende sætninger, var tyet hen i en krog af værelset. Da Rougon borte

ordet gendarm, troede han, at han var med; siden tante Dides elsker var blevet myrdet på grænsen, nærede hun et dybt had til gendarmer og toldbetjente, som hun sammenblandede i sine hævnlystne tanker.

"Det er jo historien om vildttyven, hun fortæller der," mumlede han.

Pascal gjorde tegn til tavshed. Den døende rejste sig med besvær. Hun så sig om med sløv mine. Hun tav et øjeblik og søgte at genkende omgivelserne, som om hun var på et ubekendt sted. Så spurgte hun pludselig uroligt:

"Hvor er bøssen?"

Lægen gav hende riflen i hånden. Hun udstødte et svagt glædesskrig, hun betragtede den og sagde stille med syngende røst ligesom en lille pige:

"Ja, det er den; å, jeg kender den ... Den er ganske plettet med blod. I dag er pletterne friske ... Hans røde hænder har efterladt blodige mærker på kolben ... Å! Stakkels, stakkels tante Dide!"

Det løb atter rundt i hendes syge hoved. Hun blev tankefuld.

"Gendarmen var død," mumlede hun, "og jeg har set ham, han er kommet tilbage ... Sådan noget rak dør aldrig!"

Da blev hun atter grebet af et vildt raseri, svingede riflen og gik hen mod sine to sønner, der stod i krogen, stumme af rædsel.

"Det var jer, der skød!" råbte hun. "Jeg hørte guld klinge ... Jeg ulykkelige stakkel! Jeg har kun bragt ulve til verden ... En hel familie, et helt kuld af ulve ... Der var kun et stakkels barn, og ham har de ædt op; enhver af dem har sat sin tand i ham; deres læber er endnu fulde af blod ... O, de forbandede! De har stjålet,

de har myrdet. Og de lever som fine herrer. De forbandede! forbandede! forbandede!"

Hun sang, hun lo, hun skreg og gentog: "Forbandede!" i en sælsom musikalsk sats, der lignede en geværsalves hvinende lyd. Pascal, der havde tårer i øjnene, tog hende i sine arme og lagde hende på sengen igen. Hun lod sig behandle som et barn. Hun fortsatte sin sang i hurtigere tempo og slog takt på lagenet med sine tørre hænder.

"Det er, som jeg frygtede," sagde lægen, "hun er vanvittig. Det har været et alt for stærkt slag for en stakkels skabning, der af naturen var bestemt til hårde nervelidelser. Hun vil dø i et galehus ligesom hendes fader."

"Gud ved, hvad hun egentlig har set?" sagde Rougon, idet han forlod krogen, hvor han havde skjult sig.

"Jeg har en skrækkelig anelse," svarede Pascal. "Jeg ville tale med dig om Silvère, da du trådte ind. Han er taget til fange. Du må anvende din indflydelse hos præfekten og frelse ham, hvis der endnu er tid."

Den forhenværende oliehandler så blegnende på sin søn og sagde så hurtigt:

"Hør, pas nu på hende. Jeg har alt for travlt i aften. I morgen må vi se at få hende besørget til galehuset i Les Tulettes. De, Macquart, må rejse endnu i aften, det må De love mig. Nu skal jeg gå til hr. de Blériot."

Han stammede, han brændte af længsel efter at komme uden for i den kolde luft.

Pascal betragtede den gale, sin fader og sin onkel med gennemborende blikke; hans lærde interesser rev ham med sig; han studerede denne moder og hendes sønner med samme

opmærksomhed som en naturforsker, der betragter et insekts forvandlinger. Og han tænkte på disse skud af én familie, af én stamme, der udsender forskellige grene, og hvis skarpe saft driver de samme spirer ud i de fjerneste stilke, der indtager forskellige stillinger, alt eftersom de står i solen eller i skyggen. Han bildte sig ind, at han i et øjeblik som i et glimt så ind i fremtiden og så familien Rougon-Macquart, et kobbel med tøjlesløse og mættede drifter, i en lueglans af guld og blod.

Da Silvères navn blev nævnt, var tante Dide holdt op med at synge. Hun hørte et øjeblik ængstelig efter. Så gav hun sig til at udstøde skrækkelige hyl. Det var nu blevet ganske mørkt, værelset var som en sort og sørgelig hule. Skrigene fra den gale, som man ikke kunne se mere, trængte ud af mørket som af en lukket grav. Rougon flygtede ganske forvirret og forfulgt af denne hånlatter, der skingrede endnu mere frygteligt i mørket.

Da han kom ud af Saint Mittre-strædet og stod stille og overvejede, om det ikke var farligt at bede præfekten om nåde for Silvère, så han Aristide på tømmerpladsen. Da denne havde genkendt sin fader, kom han løbende og hviskede noget til ham med forstyrret ansigt. Pierre blev ligbleg; han kastede et bestyrtet blik ind over Saint Mittre-pladsen, ind i mørket, som kun var oplyst af et sigøjnerbål. Og de forsvandt begge i Romergaden, fremskyndede deres gang, som om de havde slået nogen ihjel, og smøgede deres overfrakkekraver op for ikke at blive set.

"Det sparer mig et ærinde," mumlede Rougon. "Nå, nu må vi hjem og spise til middag, de venter på os."

Da de kom hjem, strålede den gule stue i fuld pragt. Félicité havde været om sig. De var der alle sammen, Sicardot,

Granoux, Roudier, Vuillet, oliehandlerne, mandelhandlerne, hele banden. Kun marquien havde undskyldt sig med sin gigt; for resten skulle han på en lille rejse. Disse blodplettede borgere sårede hans fine fornemmelser, og hans slægtning, greven af Valqueyras, havde nok bedt ham om at trække sig lidt tilbage på hans gård Corbière. Hr. de Carnavants undskyldning ærgrede Rougons. Men Félicité trøstede sig med tanken om at ville udfolde endnu større luksus; hun lejede to kandelabre og forøgede middagen med fire retter for at erstatte marquien. Bordet blev dækket i dagligstuen for at gøre det så højtideligt som mulig. Provence-hotellet havde forsynet dem med sølvtøj, porcelæn og glas. Bordet var allerede dækket klokken fem, for at gæsterne, så snart de kom, kunne nyde med øjnene. Og for dets ender stod der på den hvide dug to buketter kunstige roser i blomstermalede, forgyldte porcelænsvaser.

Da den gule stues sædvanlige gæster var forsamlet, kunne de ikke skjule den beundring, som dette storartede skue indgød dem. Disse herrer smilede med forvirret mine, mens de vekslede lumske blikke, der tydeligt sagde: "Rougons er gale, de kaster deres penge ud af vinduet." Sagen var den, at Félicité ikke havde kunnet styre sin tunge, da hun var ude for at besørge indbydelserne. De vidste alle, at Pierre var blevet dekoreret, og at han skulle udnævnes til et eller andet, hvilket, i følge den gamle kones udsagn, gjorde deres næser betydeligt lange. Roudier sagde senere: "Den gravso blæste sig alt for voldsomt op." På belønningens dag fandt denne bande af borgere, der havde styrtet sig over den døende republik, idet de iagttog hinanden, og idet enhver af dem satte en ære i at hugge stærkere løs end hans nabo, at det var skammeligt, at deres

værter skulle høste alle kampens laurbær. Selv de, der kun havde skrålet af lyst, uden at forlange noget af det nyfødte kejserdømme, var i højeste grad ærgerlige over, at de havde medvirket til, at den fattigste og usleste af dem skulle have det røde bånd i knaphullet. Ja, var så endda hele den gule stue blevet dekoreret!

"Det er ikke, fordi jeg bryder mig om en orden," sagde Roudier til Granoux, som han havde trukket hen i en vinduesfordybning. "Jeg afslog den i Louis-Philippes tid, da jeg var hofleverandør. Å! Louis-Philippe var en god konge, sådan en konge vil Frankrig aldrig mere få!"

Roudier blev atter orleanist. Derpå tilføjede han med al sin snedige skinhellighed som forhenværende hosekræmmer i Saint Honoré-gaden:

"Men De, min kære Granoux, tror De ikke, at det bånd ville tage sig godt ud i Deres knaphul? Når det kommer til stykket, så har De lige så godt frelst byen som Rougon. I går var der nogle meget fine folk, der slet ikke ville tro, at De kunne have gjort så megen ståhej med en hammer."

Granoux fremstammede en taksigelse, og rødmende som en jomfru ved den første kærlighedstilståelse bøjede han sig hen imod Roudiers øre og hviskede:

"De må ikke sige det til nogen, men jeg har grund til at tro, at Rougon vil forlange det røde bånd til mig. Det er en brav fyr."

Den forhenværende hosekræmmer blev alvorlig og var fra nu af meget høflig. Da Vuillet gav sig til at tale til ham om den velfortjente belønning, deres ven havde fået, svarede han meget højt, så Félicité, der sad noget derfra, kunne høre det, at mænd som Rougon "var en pryd for Æreslegionen". Boghandleren

stemmede med i; han havde om morgenen fået bestemt erklæring om, at han atter skulle få latinskolens søgning. Og nu Sicardot, han var i begyndelsen lidt ked af, at han ikke var den eneste af banden, der var dekoreret. Efter hans mening skulle kun militærpersoner have ret til det røde bånd. Pierres mod overraskede ham. Men da han i grunden var en skikkelig mand, så blev han ivrig og råbte til sidst, at napoleonerne forstod at påskønne modige og energiske mænd.

Derfor blev også Rougon og Aristide modtaget med begejstring; alle hænder blev strakt ud imod dem, ja de blev endog omfavnet. Angèle sad i sofaen ved siden af sin svigermoder; hun var lykkelig og betragtede bordet forbavset som en stor æderske, der aldrig før havde set så mange fade på engang. Aristide nærmede sig, og Sicardot kom hen til sin svigersøn for at lykønske ham med den udmærkede artikel i *Den Uafhængige*. Han blev atter gode venner med ham. Den unge mand svarede på hans faderlige spørgsmål, at det var hans ønske at rejse til Paris med hele sin lille familie, hvor hans broder Eugène nok ville hjælpe ham frem, men at han manglede fem hundrede francs. Sicardot lovede at give ham disse penge, idet han allerede i ånden så sin datter modtaget i Tuilerierne af Napoleon III.

Imidlertid havde Félicité gjort et tegn til sin mand. Det lykkedes kun Pierre, der blev meget feteret og kærligt spurgt om, hvorfor han så så bleg ud, at undslippe et minut. Han fik tid til at hviske til sin kone, at han havde genfundet Pascal, og at Macquart ville rejse samme aften. Han dæmpede nok engang sin røst for at meddele hende sin moders vanvid og lagde fingeren på munden, som om han ville sige: "Ikke et ord! Det vil

ødelægge hele vort selskab." Félicité kneb læberne sammen; de vekslede et blik, i hvilket den samme tanke var at læse: Nu kunne den gamle ikke genere dem mere, vildttyvens rønne skulle rives ned, som familien Fouques ejendom var blevet revet ned, og de ville for bestandig have Plassans' ærbødighed og beundring.

Men gæsterne så længselsfuldt hen til bordet. Félicité bad dem om at sætte sig. Alle blev henrykte. Da de havde grebet deres skeer, forlangte Sicardot med en håndbevægelse, at de skulle vente et øjeblik. Han rejste sig og sagde alvorligt:

"Mine herrer! Jeg ønsker i selskabets navn at sige vor vært, hvor glade vi er over de belønninger, som hans mod og fædrelandskærlighed har skaffet ham. Jeg tilstår, at Rougon handlede efter en indskydelse fra Himlen, da han blev tilbage i Plassans, mens disse røvere slæbte os omkring på landevejene. Derfor bifalder jeg af ganske hjerte regeringens bestemmelser ... Lad mig tale ud ... De kan bag efter lykønske vor ven ... De må da vide, at vor ven, der er blevet dekoreret med Æreslegionens ridderkors, desuden vil få en amtsforvalterpost."

Denne meddelelse blev modtaget med et overraskelsesudbrud; de havde ventet, at han kun skulle få et lille embede. Nogle af dem skar en grimasse, der skulle forestille et smil; men synet af det gode bord hjalp, og lykønskningerne regnede atter ned.

Sicardot udbad sig på ny et øjebliks opmærksomhed.

"Vent lidt," vedblev han, "jeg er ikke færdig ... Kun et ord endnu ... Det er sandsynligt, at vi beholder vor ven iblandt os, på grund af hr. Peirottes død."

Félicité følte et stik i hjertet, mens hendes gæster sad og undrede sig. Sicardot havde allerede meddelt hende amtsforvalterens død, men denne pludselige og skrækkelige død sendte en kold gysen over hendes ansigt, nu da hun blev mindet om den ved begyndelsen af sejrsmiddagen. Hun erindrede sit ønske; det var altså hende, som havde dræbt denne mand.

Og gæsterne fejrede måltidet under sølvtøjets klingende musik. I provinserne spiser folk meget og larmende. Efter fisken talte herrerne alle på en gang; de gav de overvundne æselspark, bombarderede hinanden med smiger og kom med uartige bemærkninger i anledning af marquiens fraværelse; det var umuligt at omgås adelige; Roudier lod sig endog forlyde med, at marquien havde undskyldt sig, fordi han havde fået gulsot af frygt for oprørerne. Lidt senere hen var de fuldstændig som hunde, der styrter sig over vildtets indvolde. Olie- og mandelhandlerne frelste Frankrig. De klinkede på Rougons hæder. Granoux, der var meget rød i hovedet, begyndte at stamme, og Vuillet, der var meget bleg, var fuldstændig drukken; men Sicardot blev ved med at skænke i glassene, mens Angèle, der allerede havde spist for meget, lavede sig noget sukkervand. Glæden over at være frelst, over ikke at skælve mere, over atter at befinde sig i den gule stue, ved et godt bord, under det strålende lys fra de to kandelabre og lysekronen, som de så for første gang uden sit med fluesnavs bestrøede overtræk, bragte disse herrer i en tilstand af fjollethed og gav dem en fylde af tyk og drøj nydelse. I den hede luft hævede deres stemmer sig fede og mere og mere lovprisende ved hver ret, mens de slog klik midt i komplimenterne og gik så vidt, at

de sagde – det var en forhenværende garvermester, som levede af sine renter, der opfandt det skønne ord – at middagen var "en sand lucullusfest".

Pierre strålede, hans store, blege ansigt udsvedte triumf. Den krigsvante Félicité sagde, at de sikkert ville leje den stakkels Peirottes bolig, indtil de havde fået købt et lille hus i den nye by, og hun fordelte allerede sit fremtidige møblement i amtsforvalterens værelser. Hun holdt indtog i sine Tuilerier. Et øjeblik, mens stemmernes larm var øredøvende, syntes hun grebet af en pludselig erindring; hun rejste sig, bøjede sig over Aristide og spurgte hviskende:

"Hvad er der blevet af Silvère?"

Sønnen blev overrasket over dette spørgsmål og kom til at skælve.

"Han er død," hviskede han tilbage. "Jeg så gendarmen knuse hans hoved med et pistolskud."

Nu var det Félicité, der følte en let gysen. Hun åbnede munden for at spørge sin søn, hvorfor han ikke havde forhindret dette mord og forlangt den unge mand udleveret; men hun sagde intet, hun blev bestyrtet stående. Aristide, der havde læst spørgsmålet på hendes bævende læber, mumlede:

"Du forstår mig vel nok, jeg sagde ingenting ... Det er værst for ham! Jeg bar mig rigtigt ad. Ham slap vi godt fra."

Denne brutale åbenhed mishagede Félicité. Aristide havde, ligesom hans forældre, sit lig på samvittigheden. Han ville ganske vist ikke med en sådan frækhed have tilstået, at han drev omkring i forstaden og lod sin fætters hoved knuse, hvis ikke vinene fra Provence-hotellet og de drømme, han byggede på sin rejse til Paris, havde bragt ham ud af hans sædvanlige

lumskeri. Da nu ordene engang var sluppet ud af munden på ham, gav han sig til at gynge frem og tilbage på sin stol. Pierre, der fra sin plads fulgte samtalen mellem moder og søn, forstod, hvad den drejede sig om, og vekslede et blik med dem som en medvider, der beder om tavshed. Det var det sidste pust af skræk, der berørte Rougonerne under bordets støjende, hede glæder. Da Félicité atter gik hen for at sætte sig på sin plads, bemærkede hun bag et vindue på den anden side af gaden en brændende kerte; der blev våget ved hr. Peirottes lig, som om morgenen var blevet bragt hertil fra Sainte Roure. Hun satte sig ned og følte, hvorledes kerten varmede hendes ryg. Men latteren steg, den gule stue opfyldtes af et henrykkelsesskrig, da desserten kom på bordet.

Og i denne stund bævede forstaden endnu efter det drama, der havde plettet Saint Mittre-pladsen med blod. Soldaternes tilbagemarch efter blodbadet på Nores-sletten blev betegnet med afskyelige gengældelsesbedrifter. Nogle blev dræbt med kølleslag bag en stump mur. Andre fik hovedet knust med en gendarmpistol inde i en hulvej. Soldaterne besåede vejen med døde, for at rædslen skulle avle tavshed. Man kunne have fulgt dem efter det røde spor, de efterlod sig. Det var et vidt udstrakt myrderi. Ved hvert rastested dræbte de nogle insurgenter. To blev skudt ved Sainte Roure, tre ved Orchères og én ved Réage. Da de havde slået lejr på Nizzavejen ved Plassans, besluttede de, at de endnu ville skyde én af fangerne, den, der havde kompromitteret sig mest. Sejrherrerne anså det for klogt at efterlade dette lig for at indgyde byen ærbødighed for det nybagte kejserdømme. Men soldaterne var trætte af at myrde, der var ingen, der tilbød sig til denne sørgelige forretning.

Fangerne, der var kastet hen på tømmerpladsens bjælker som på en feltseng og var bundet sammen to og to, lyttede og ventede i sløv, resigneret bedøvelse.

I dette øjeblik puffede gendarmen Rengade pludselig- den nysgerrige mængde til side. Da han havde erfaret, at soldaterne kom tilbage med flere hundrede insurgenter, var han stået op, skønt han rystede af feber og satte sit liv på spil ved at gå ud i den kolde decemberaften. Da han kom ud, brød hans sår op igen, og bindet, der skjulte hans tomme øjenhule, blev plettet med blod, mens der flød røde striber ned ad hans kinder og overskæg. Han så frygtelig ud i sin stumme vrede og med sit blege hoved indhyllet i et blodigt stykke lærred, mens han ilede frem og tilbage og længe så alle fangerne i ansigtet. Han for omkring mellem bjælkerne, bøjede sig ned og rejste sig op igen og fik selv de mest stoiske til at skælve, når han således på engang dukkede op for dem. Og pludselig råbte han:

"Å, den bandit, nu har jeg ham!"

Han havde lagt sin hånd på Silvères skulder. Silvère sad på en bjælke med ligblegt ansigt og stirrede lige ud for sig i det grå tusmørke med en blid og sløv mine. Han havde haft dette tomme blik, lige siden han forlod Sainte Roure. Når soldaterne på den lange vej fremskyndede fangernes march med kolbeslag, viste han sig blid som et barn. Støvet, halvdød af sult og træthed, vandrede han stadig af sted uden at sige et ord, som et af de sagtmodige dyr, der går i hjorde under hyrdernes pisk. Han tænkte på Miette. Han så hende ligge indsvøbt i fanen under træerne med øjnene stirrende lige op i luften. I de sidste tre dage havde han ikke set andet end hende; og nu, her i det stadig tiltagende mørke så han hende stadig.

Rengade vendte sig hen imod den officer, der blandt soldaterne ikke havde kunnet finde de fornødne mænd til at udføre henrettelsen, og sagde, idet han pegede på Silvère:

"Den pjalt har skudt mit øje ud. Giv mig ham ... så sparer jeg Dem ulejligheden."

Officeren svarede ikke, men gjorde en ubestemt bevægelse og vendte sig bort med en ligegyldig mine. Gendarmen forstod, at han fik lov til at tage sin mand.

"Kom, rejs dig!" sagde han og rystede ham.

Ligesom de andre fanger var Silvère lænket til en kammerat. Han var ved sin ene arm bundet til en bonde fra Poujols, ved navn Mourgue, en mand på halvtreds år, som det stærke solskin og det hårde jordarbejde havde gjort til et dyr. Hans ryg var allerede krummet, han havde stive hænder og udtryksløst ansigt og plirrede sløvt med øjnene med samme trodsige og mistroiske udtryk som et dyr, der har fået prygl. Han var draget ud bevæbnet med en høtyv, fordi hele hans landsby var draget ud; men han havde aldrig kunnet forstå, hvad der kastede ham ud på landevejen, og efter at han var blevet taget til fange, forstod han endnu mindre af det hele. Han havde en ubestemt tro på, at han ville blive sendt hjem. Forbavselsen over at blive bundet, og synet af alle de folk, der betragtede ham, gjorde ham endnu mere forvirret og dum. Da han ikke kunne tale og forstå andet end sin egen dialekt, formåede han ikke at gætte, hvad det var, gendarmen ville. Han hævede sit plumpe ansigt op imod ham og søgte at mande sig op; og da han så troede, at han blev spurgt om navnet på det sted. han var fra, sagde han med sin hæse røst:

"Jeg er fra Poujols."

Der lød en skoggerlatter fra mængden, og nogle stemmer råbte:

"Slip den bonde!"

"Å skidt!" svarede Rengade; "jo flere man knuser af det rak des bedre. Siden de nu engang er sammen, kan de jo også følges ad."

Folk gav sig til at brumme.

Gendarmen vendte sig om med sit skrækkelige, blodplettede ansigt, og de nysgerrige fjernede sig. En lille borgermand gik sin vej med ordene, at hvis han blev længere, ville han miste sin appetit til middag. Gadedrengene, som kendte Silvère, talte om den røde pige. Så vendte den lille borgermand tilbage for bedre at se tilbederen af fanebærersken, det kreatur, som *Gazetten* havde omtalt.

Silvère hverken så eller hørte noget; Rengade måtte tage ham ved kraven. Så rejste han sig, hvorved han tvang Mourgue til også at rejse sig.

"Kom," sagde gendarmen. "Vi skal være færdige i en fart."

Og Silvère genkendte den enøjede. Han smilede. Der gik et lys op for ham. Så vendte han atter sit hoved bort. Synet af den enøjede, af hans skæg, hvori det stivnede blod dannede uhyggelige istapper, voldte ham umådelige smerter. Han ville så gerne dø med usigelig blide følelser. Han undgik at møde Rengades eneste øje, der funklede under det hvide lærred. Og den unge mand skyndte sig ganske af sig selv hen imod Saint Mittre-pladsens baggrund, hen i den snævre gang, der skjultes af plankestablerne. Mourgue fulgte med.

Pladsen lå ensom under den gule himmel. De kobberfarvede skyers lys sneg sig af sted i dunkle reflekser. Den nøgne mark,

tømmerpladsen, på hvilken bjælkerne slumrede ligesom stivnede i kulden, havde aldrig hvilet i et så knugende og sørgeligt tusmørke. Fangerne, soldaterne, menneskeskaren forsvandt i det fjerne under træernes skygge på vejens kant. Jorden, bjælkerne og plankestablerne blegnede i det svindende lys, fik dyndagtige fortoninger og mindede om en udtørret strøm. I en krog fremtrådte de skarpe linjer af savskærernes bukke, hvis omrids så ud som en galge eller et guillotinestillads. Og der var ikke andet levende end tre sigøjnere, der stak deres forskræmte hoveder ud af deres vogndør, en gammel mand og en gammel kone og en høj pige med kruset hår, hvis øjne lyste som ulveøjne.

Før Silvère kom til gangen, så han sig om. Han kom til at tænke på en søndag for lang tid siden, da han var gået over tømmerpladsen i dejligt måneskin. Hvor han blev blød om hjertet! Hvor de blege stråler flød langsomt hen ad bjælkerne! Den frosne himmel nedsendte en fuldstændig tavshed. Og i denne tavshed nynnede sigøjnersken med det krusede hår en sang i et ukendt sprog. Så mindedes Silvère, at der kun var otte dage imellem i dag og den søndag for lang tid siden. Det var otte dage, siden han var kommet for at sige farvel til Miette.

Hvor det dog lå langt tilbage! Og det forekom ham, at han ikke i mange år havde sat sin fod på tømmerpladsen. Men da han trådte ind i gangen, tabte han modet. Han genkendte planternes duft, bjælkernes skygge og hullerne i muren. Alt talte til ham med en røst fuld af tårer. Dér lå gangen tom og sørgelig; den syntes ham at være længere end ellers; han følte en kold vind blæse i den. Den var blevet skrækkelig gammel. Han så den hensmuldrende, mosdækkede mur, græstæppet, der var

svedet af frosten, og plankestablerne, der rådnede under regnvandets indflydelse. Det var forfærdeligt. Det gule tusmørke faldt som et fint dyndlag over ruinerne af det sted, der havde været ham så dyrebart. Han måtte lukke øjnene for atter at se den grønne gang, og da udfoldede hans lykkelige tid sig for ham. Det var varmt, og han løb rundt med Miette i den hede luft. Så faldt december måneds barske, uophørlige regn, og de mødtes der stadig; de skjulte sig inde mellem plankerne, de lyttede henrykt til regnbygens stærke skylle. I ét glimt så han hele sit liv og al sin glæde. Miette kom springende over sin mur og kom løbende hen til ham med sin klangfulde latter. Dér var hun, han så hende lyse i mørket, han så hendes levende hjelm, hendes kulsorte hår. Hun talte om skadereder, der er så vanskelige at få fat i, og hun trak ham med sig. Så hørte han i det fjerne Viornes dæmpede mumlen, forsinkede græshoppers sang og vindens susen gennem Sainte Claire-engenes poppeltræer. Hvor de dog havde løbet! Det huskede han så godt. Hun havde lært at svømme på fjorten dage. Det var en rask pige. Hun havde kun én stor fejl: hun stjal frugt. Men han skulle nok have forbedret hende. Tanken om deres første kærtegn førte ham tilbage til den snævre gang. Til denne lille afkrog var de jo stadig kommet tilbage. Det forekom ham, at han hørte sigøjnerskens hendøende sang, de sidste vinduesskodders klapren og tårnurenes tunge timeslag. Og så slog skilsmissens stund. Miette klatrede atter op på sin mur. Hun kyssede på fingeren ad ham: Så så han hende ikke længere. En skrækkelig bevægelse var lige ved at kvæle ham, han skulle aldrig, aldrig se hende mere.

"Du kan få det, som du vil have det," sagde den enøjede og grinede hånligt; "nå, vælg nu stedet."

Silvère gik endnu kun nogle skridt fremad. Han nærmede sig til enden af gangen; han så nu kun en strimmel af himlen, på hvilken dagslyset døde hen med rustfarvet skær. Her havde han levet i to lange år. Han følte en usigelig mildhed ved tanken om, at døden nærmede sig langsomt her på denne sti, der så længe havde været vidne til hans kærlighed. Han tøvede, han nød i lange drag denne afsked fra alt, hvad han elskede, fra planterne, bjælkerne, stenene i den gamle mur, alle disse ting, som Miette havde gjort levende. Og hans tanke fløj atter langt bort. De ville vente, til de var blevet gamle nok til at gifte sig; så skulle tante Dide være hos dem. O, hvis de var flygtet langt bort, ind i en eller anden ubekendt landsby, hvor forstadens gadedrenge ikke mere kunne rive Chantegreils datter hendes faders forbrydelse i næsen! Hvilken lykkelig fred! De skulle have etableret et vognmagerværksted ved en eller anden landevej. Ja, han ville give afkald på sin håndværkerforfængelighed; han brød sig ikke mere om karetmageriet, om de store blanke kalecher, der skinnede som spejle. I sin fortvivlelses slaphed kunne han ikke gøre sig klart, hvorfor hans lykkelige drøm aldrig kunne blive til virkelighed. Hvorfor drog han ikke bort med Miette og tante Dide? Og da han anspændte sin hukommelse, hørte han en geværsalves knitrende lyd, han så en fane falde ned foran sig med knækket stang og hængende dug som en afskudt fuglevinge. Det var republikken, der slumrede med Miette i en flig af det røde banner. Ak, hvor forfærdeligt, de var døde begge to! De havde et blodigt hul i brystet, og det var disse hans to elskedes lig, der nu forhindrede ham i at leve. Han havde nu slet

intet mere tilbage, nu kunne han dø. Disse tanker havde, siden han forlod Sainte Roure, givet ham denne barnlige, ubestemte og sløve blidhed. Man kunne gerne have pryglet ham, uden at han mærkede det. Han var ikke mere i sit legeme, han knælede stadig hos sine elskede døde, under træerne i den bidende krudtdamp.

Men den enøjede blev utålmodig; han stødte til Mourgue, som lod sig slæbe med, og brummede:

"Nå, af sted med jer; jeg har ikke i sinde at sove her."

Silvère snublede og så mod jorden. Der lå en hjerneskal og blegedes i græsset. Det forekom ham, at han hørte den smalle gang blive opfyldt med stemmer. De døde kaldte på ham, de gamle døde, hvis varme ånde i de hede julinætter havde gjort et så sælsomt indtryk på ham og hans elskede. Han kendte så godt deres sagte mumlen. De var glade; de sagde til ham, at han skulle komme; de lovede, at de ville give ham Miette igen nede i jorden, på et tilflugtssted, der var endnu mere skjult end denne sti. Kirkegården, der med sin fede duft, sin mørke vegetation havde tilviftet børnenes hjerte stærke længsler og med velbehag udbredt sit leje af vilde urter uden at kunne kaste dem i hinandens arme, drømte i denne stund om at drikke Silvères varme blod. I to somre havde den nu ventet på de unge ægtefolk.

"Er det her?" spurgte den enøjede.

Den unge mand så lige ud. Han var kommet til enden af gangen. Han bemærkede gravstenen og gyste let. Miette havde ret, denne sten var bestemt til hende. *Her hviler ... Marie ... død.* Hun var død, stenen var rullet over hende. Han vaklede og støttede sig til den iskolde sten. Hvor den havde været varm

ellers, når de sad der og snakkede sammen i de lange aftener! Her var hun kommet ned fra muren; hun havde slidt på et hjørne af stenen med sine fødder, når hun steg ned. Der var lidt tilbage af hende, af hendes smidige legeme på dette sted. Og han tænkte, at alt dette var bestemt af skæbnen, at denne sten lå på dette sted, for at han kunne komme til at dø der efter at have elsket der.

Den enøjede spændte hanen på sine pistoler.

At dø, dø, den tanke henrykte Silvère. Det var altså til døden, at han var blevet ført ad den lange hvide vej, der fra Sainte Roure fører ned til Plassans. Hvis han havde vidst det, ville han have skyndt sig mere. At dø på denne sten, dø dybt inde i den smalle gang, at dø i den luft, i hvilken han endnu troede at mærke Miettes åndedræt – en sådan trøst ville han aldrig have håbet på i sin smerte. Himlen var god. Og han ventede med et ubestemt smil.

Imidlertid havde Mourgue set pistolerne. Lige indtil dette øjeblik havde han sløvt ladet sig slæbe af sted. Men nu blev han forfærdet. Han gentog med bestyrtet stemme:

"Jeg er fra Poujols, jeg er fra Poujols!"

Han kastede sig ned på jorden og væltede sig for gendarmens fod; han troede sikkert, at han blev anset for en anden.

"Hvad kommer det mig ved, at du er fra Poujols?" mumlede Rengade.

Og da den arme, der rystede og græd af rædsel og ikke kunne forstå, hvorfor han skulle dø, udstrakte sine skælvende hænder, sine stakkels vanskabte og hærdede arbejderhænder, og i sit bondemål sagde, at han ikke havde gjort noget, og at her måtte nåde gå for ret, blev den enøjede utålmodig, fordi han på grund

af den andens heftige bevægelser ikke kunne sætte ham pistolen for tindingen, og råbte:

"Vil du nu holde mund!"

Da gav Mourgue, der var vanvittig af angst og ikke ville dø, sig til at brøle som et dyr, som et svin, der bliver stukket.

"Vil du holde mund, dit bæst!" gentog gendarmen.

Og han knuste hans hoved. Bonden rullede om som en livløs masse. Liget slog op mod en plankestabel, hvor det blev liggende i en krummet stilling. Det heftige stød havde fået strikken, der bandt ham til hans kammerat, til at springe. Silvère faldt på knæ foran gravstenen.

Det var for at gøre sin hævn raffineret, at Rengade dræbte Mourgue først. Han legede med sin anden pistol, han hævede den langsomt for at nyde Silvères dødsangst. Denne betragtede ham roligt. Synet af den enøjede, hvis vilde øje brændte ham, gjorde, at han blev ubehagelig til mode. Han vendte sit ansigt bort, da han var bange for, at han skulle dø som kryster, hvis han blev ved at se på dette menneske, der rystede af feber, med sit plettede bind og blodige skæg. Men da han hævede øjnene, bemærkede han Justins hoved over muren, på det sted, hvor Miette plejede at springe over.

Justin havde været blandt mængden ved Romerporten, da gendarmen førte de to fanger bort. Han havde givet sig til at løbe af alle kræfter og lagt vejen uden om Jas-Meiffren, da han ikke på nogen måde ville undvære at se eksekutionen. Tanken om, at han var den eneste af forstadens lømler, der skulle få den komedie at se i ro og mag, som oppe fra en balkon, fik ham til at løbe så stærkt, at han faldt to gange. Til trods for sit vilde løb kom han for sent til det første pistolskud. Han klatrede

fortvivlet op i morbærtræet. Da han så, at Silvère endnu var tilbage, smilede han. Soldaterne havde meddelt ham hans kusines død; mordet på den unge vognmager satte toppunktet på hans glæde. Og nu ventede han på skuddet med den fryd, han altid følte ved andres lidelser; men den blev ti fold større ved denne scenes gru, der var blandet med en vellystig frygt.

Da Silvère genkendte dette hoved, det eneste, der var at se på muren, da han så denne gemene gadedreng, hvis ansigt var blegt og henrykt, mens hans hår dog rejste sig lidt på hovedet, følte han et lønligt raseri, en trang til at leve. Det var det sidste oprør af hans blod, et oprør, som varede et sekund. Så faldt han atter på knæ og så lige ud for sig. Da havde han i det triste tusmørke sit sidste syn. For enden af gangen, ved udgangen til Saint Mittre-strædet forekom det ham, at han så tante Dide stå hvid og stiv som en stenhelgen og på afstand var vidne til hans dødskamp.

I dette øjeblik følte han den kolde pistol på sin tinding. Justins blege hoved lo. Silvère lukkede øjnene og hørte de gamle døde rasende kalde på ham. Han så ikke andet i mørket end Miette, der lå under træerne, indsvøbt i fanen og stirrende op i luften. Så skød den enøjede, og det var alt. Barnets hjerneskal brast som et modent granatæble; hans ansigt faldt mod stenen, hans læber klæbede sig til det sted, der var slidt af Miettes fod, til dette varme sted, hvor hans elskede havde ladet lidt af sit legeme blive tilbage.

Og hos Rougons steg denne aften ved desserten lattersalver op mellem bordets dunster, der endnu var ganske varme af middagens rester. Endelig frådsede de i de riges glæder! Deres appetit, der var skærpet af tredive års beherskede lyster, viste

grådige tænder. Disse store slughalse, disse magre rovdyr, der først lige for nylig var sluppet løs på nydelserne, istemte fryderåb over det nyfødte kejserrige, de grådige sjakalers herredømme. Ligesom statskuppet havde genoprettet Bonaparternes lykke, således grundlagde det Rougonernes.

Pierre rejste sig, hævede sit glas og råbte:

"Jeg tømmer dette glas for prins Louis, for kejseren!"

Gæsterne, der havde druknet deres skinsyge i champagne, rejste sig alle og klinkede under bedøvende råb. Det var et skønt skue. Plassans' borgere, Roudier, Granoux, Vuillet og de andre, græd og omfavnede hinanden på republikkens lig, der næppe var koldt endnu. Men Sicardot fik en glimrende idé. Han tog en lyserød atlaskes sløjfe, som Félicité havde pyntet sig med på håret, og som sad over hendes højre øre, skar et stykke atlask af med sin dessertkniv og gik hen og ville højtideligt sætte den i Rougons knaphul. Denne gav den beskedne. Han satte sig til modværge med strålende ansigt og mumlede:

"Nej, De må endelig ikke; det er alt for tidligt. Vi må vente, til kundgørelsen er blevet offentliggjort."

"Død og helvede!" råbte Sicardot, "vil De nu bare beholde det i knaphullet! Det er en af Napoleons gamle soldater, som dekorerer Dem!"

Hele den gule stue brød ud i bifaldsråb. Félicité var lige ved at dåne. Den stumme Granoux stod i sin begejstring op på en stol, svingede sin serviet og holdt en tale, som gik tabt i støjen. Den gule stue triumferede og var vanvittig af glæde.

Men den røde atlaskes las, der sad i Pierres knaphul, var ikke den eneste røde plet i Rougonernes sejr. Glemt under sengen i værelset ved siden af lå der endnu en sko med blodig hæl.

Kerten, der brændte hos hr. Peirotte på den anden side af gaden, blødte i mørket som et åbent sår. Og ude på Saint Mittre-pladsen, på gravstenen, var der en stivnet blodpøl.

Om "Familien Rougon"

Forfatter: Émile Zola (1840-1902).
Org.udgave: *La Fortune des Rougon.* Føljeton i dagbladet *Le Siècle* 28. juni–10. august og 18.–21. marts 1871 *(det lange mellemrum inden slutningen var forårsaget af den fransk-tyske krig 1870-1871)*; bogudgave Librairie internationale A. Lacroix, Verboekhoven & Cie, Paris 1871.
Denne udgave baseret på: *Familien Rougon* af Émile Zola. På dansk ved Johannes Magnussen. Jacob Erslevs Forlag, København 1879.
Oversætter: Johannes Magnussen (1848-1906). Forordet er oversat af Kim N. Jensen (f.1955)
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Honoré Daumier (1808-1879): *Une Famille sur la Barricade* (ca. 1848).

ISBN 978-87-7628-264-6
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-191-6 (Ølstykke 2010).

© 2025 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk

Serien Rougon-Macquart

er med sine tyve bind Zolas uomtvistelige hovedværk, hvori han udforsker en families natur- og socialhistorie under det andet kejserdømme fra 1851, hvor Napoleon III indsatte sig selv som kejser, til 1871, hvor kejserdømmet faldt sammen efter krigen mellem Frankrig og Tyskland.

Da jeg første gang udgav serien, var der flere af bindene, der (så vidt vides) ikke tidligere havde været oversat til dansk (*La Faute de l'Abbé Mouret*, *Son Excellence Eugéne Rougon* og *La joie de vivre*), eller kun eksisterer som dengang uopdrivelige føljetonudgaver: *La Curée* – i min udgave med titlen *Kampen om byttet* – har været bragt i flere af den socialdemokratiske presses aviser under titlen *Guldkalven* i 1891-92; *La Conquête de Plassans* skulle findes som føljeton i et dagblad *Nordjyllands Folkeblad* i 1880 (sidstnævnte har jeg dog kun fundet annoncer for i andre blade, det har ikke været muligt at få fat i nogle af de pågældende numre af *Folkebladet* selv).

Selv om der er mange personer, der optræder i flere af romanerne, og enkelte af dem er direkte fortsættelser af hinanden, er det ikke nødvendigt at læse dem alle eller at følge nogen bestemt rækkefølge – hver roman er et selvstændigt værk, som kan læses uafhængigt af de øvrige, og serien er således nærmest ét stort tag-selv-bord.

Zola anbefalede i en introduktion til *Doktor Pascal* at læse serien i en rækkefølge, der er en smule anderledes end den

rækkefølge, han skrev den i, og det er den rækkefølge, jeg har fulgt ved nummereringen af bindene, og den rækkefølge, der er angivet i listen nedenfor. I parentes den franske titel og årstallet for den første franske bogudgave.

1. **Familien Rougon (La Fortune des Rougon – 1871)**
2. Hans Excellence Eugène Rougon (Son Excellence Eugène Rougon – 1876)
3. Kampen om byttet (La Curée – 1872)
4. Penge (L'Argent – 1891)
5. Drømmen (Le Rêve – 1888)
6. Erobringen af Plassans (La Conquête de Plassans – 1874)
7. Storborgerliv (Pot-Bouille – 1882)
8. Damernes Paradis (Au Bonheur des Dames – 1883)
9. Fader Mourets synd (La Faute de l'Abbé Mouret – 1875)
10. Et blad af kærlighedens bog (Une page d'amour – 1878)
11. Paris' mave (Le Ventre de Paris – 1873)
12. Livsglæde (La joie de vivre – 1884)
13. Faldgruben (L'Assommoir – 1877)
14. Mesterværket (L'Œuvre – 1886)
15. Menneskedyret (La Bête humaine – 1890)
16. Germinal (Germinal – 1885)
17. Nana (Nana – 1880)
18. Jord (La Terre – 1887)
19. Det store sammenbrud (La Débâcle – 1892)
20. Doktor Pascal (Le Docteur Pascal – 1893)

Men uanset om man kun læser nogle udvalgte bind eller hele alle tyve, anbefales det dog, at man starter med *Familien Rougon*,

hvor man møder de fleste af hovedpersonerne i de øvrige bind, og slutter med *Doktor Pascal*, hvor Zola samler trådene og fortæller om mange af personernes senere skæbne.